

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАУЕР Діана Романівна

УДК 338.43:330.322:502.131.1

ДИСЕРТАЦІЯ

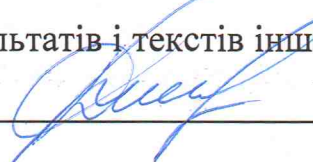
**Сталий розвиток аграрних підприємств на ринку продовольства та їх
інвестиційне забезпечення**

051 Економіка

05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д. Р. Мауер

Науковий керівник – Безкровний Олександр Валентинович,
кандидат економічних наук, доцент

Полтава – 2026 р.

АНОТАЦІЯ

Мауер Д. Р. Сталий розвиток аграрних підприємств на ринку продовольства та їх інвестиційне забезпечення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»). – Полтавський державний аграрний університет Міністерства освіти і науки України, Полтава, 2026.

Дисертаційну роботу присвячено поглибленню теоретичних засад, удосконаленню науково-методичних підходів і розробленню практичних рекомендацій щодо забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та формування системи їх інвестиційного забезпечення. Актуальність теми зумовлена стратегічною роллю аграрного сектору в забезпеченні продовольчої безпеки держави, підтриманні економічної стійкості національної економіки, розвитку сільських територій, формуванні експортного потенціалу та стабільного функціонування продовольчого ринку. В умовах воєнного стану, руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, зростання виробничих витрат, обмеженості фінансових ресурсів, кліматичних змін і посилення конкуренції на світових ринках продовольства особливого значення набуває формування такої моделі розвитку аграрних підприємств, яка поєднує економічну результативність, соціальну відповідальність, екологічну збалансованість, інноваційність та інвестиційну спроможність.

У роботі узагальнено концептуальні основи сталого розвитку аграрних підприємств і розкрито його зміст як системної характеристики їх довгострокового функціонування на ринку продовольства. Обґрунтовано, що сталий розвиток аграрних підприємств не може зводитися лише до нарощування обсягів виробництва або підвищення прибутковості, оскільки передбачає збалансоване поєднання економічної ефективності, екологічної безпеки, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу,

розвитку людського капіталу, соціальної стабільності сільських територій та інституційної спроможності аграрної сфери. Доведено, що локалізація Цілей сталого розвитку в діяльності аграрних підприємств має здійснюватися через ієрархічний взаємозв'язок глобальних орієнтирів, національних пріоритетів України, стратегічних завдань аграрного бізнесу та результатів для продовольчої безпеки держави. Такий підхід дозволяє конкретизувати прикладний зміст сталого розвитку для аграрного виробництва й визначити його зв'язок із конкурентоспроможністю підприємств, продовольчою незалежністю держави та збереженням природного капіталу.

У роботі розглянуто наукові засади формування інституційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на продовольчому ринку. Запропоновано розглядати інституційне середовище як систему взаємодії державного регулювання, ринкових інститутів, фінансово-кредитних установ, науково-освітніх організацій, громадських інституцій та суб'єктів аграрного підприємництва. Удосконалено теоретико-прикладний підхід до формування інституційного забезпечення, який передбачає узгодження нормативно-правових, організаційно-економічних, фінансових та інформаційно-аналітичних інструментів підтримки аграрних підприємств із пріоритетами сталого розвитку, стабільного функціонування продовольчого ринку та раціонального використання ресурсного потенціалу. Визначено, що якість інституційного середовища безпосередньо впливає на інвестиційну активність, рівень ризиків, адаптивність аграрних підприємств до кризових умов і можливості їх довгострокового розвитку.

Значну увагу приділено теоретико-методичним підходам до інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. Інвестиційне забезпечення розглянуто як комплексну систему формування, залучення, розподілу та ефективного використання приватних, державних, міжнародних, кредитних і альтернативних фінансових ресурсів, спрямованих на модернізацію виробництва, інноваційне оновлення, цифровізацію, екологізацію, розвиток людського капіталу, переробки, логістики, кооперації

та енергетичної автономності. Удосконалено теоретико-методичні підходи до формування принципів державної інвестиційної політики у сфері сталого розвитку аграрного виробництва. Вони ґрунтуються на комплексному поєднанні економічних, екологічних, інноваційно-технологічних і соціальних пріоритетів, враховують необхідність забезпечення продовольчої безпеки, розвитку державно-приватного партнерства, модернізації інфраструктури, мінімізації інвестиційних ризиків і підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств.

У роботі здійснено оцінку стану й особливостей сталого розвитку аграрних підприємств України на ринку продовольства у 2020–2024 рр. Встановлено, що аграрний сектор зберіг стратегічне значення для національної економіки, формування експортного потенціалу та забезпечення продовольчої безпеки держави, попри суттєвий негативний вплив воєнного стану, скорочення виробничого потенціалу, руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, кадрові втрати й зростання витрат. Виявлено, що динаміка валової продукції, рентабельності та капітальних інвестицій у 2023–2024 рр. свідчить про поступове відновлення аграрного виробництва після різкого погіршення показників у 2022 р. Водночас інвестиційні процеси залишаються нерівномірними за масштабами, джерелами та галузевою структурою: найбільшу інвестиційну активність демонструють середні й великі підприємства, тоді як малі та мікропідприємства мають обмежені фінансові можливості; у структурі капіталовкладень переважає рослинницький напрям, а інвестиції у багаторічні культури, переробку, інфраструктуру та окремі напрями екологізації залишаються недостатніми.

Проведена оцінка дозволила систематизувати проблеми та обмеження сталого розвитку аграрного виробництва і діяльності аграрних підприємств. Удосконалено науково-методичний підхід до їх структурно-функціональної систематизації, який передбачає групування чинників дестабілізації за економічними, ресурсними, інфраструктурно-логістичними, інституційно-

управлінськими, інноваційно-технологічними, екологічними та безпековими ознаками з урахуванням їх взаємозв'язку в умовах воєнного стану та кризових трансформацій продовольчого ринку. Визначено, що ключовими обмеженнями залишаються дефіцит власних інвестиційних ресурсів, обмежений доступ до зовнішнього капіталу, технічна зношеність, недостатній рівень інноваційності, екологічні проблеми, залежність від зовнішніх ринків, логістичні ризики та нестабільність економічного середовища.

Окреме місце в дисертації відведено дослідженню ринку органічного продовольства в умовах євроінтеграції України. Обґрунтовано, що розвиток органічного виробництва є важливим напрямом реалізації принципів сталого розвитку аграрної сфери, оскільки поєднує екологізацію виробництва, підвищення якості продукції, раціональне використання природних ресурсів, адаптацію до європейських стандартів і формування нових конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках продовольства. Визначено, що подальший розвиток органічного продовольчого сегмента потребує активізації інвестиційної діяльності, законодавчого й інституційного удосконалення, підтримки виробників органічної продукції, розвитку безпечних ланцюгів постачання, впровадження інноваційних технологій, формування довіри споживачів і забезпечення відповідності високим стандартам якості.

У роботі сформовано стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку аграрної сфери як базису економічної стійкості та продовольчої безпеки держави. Вони охоплюють організаційно-економічні, технологічні, екологічні та соціальні заходи, спрямовані на підвищення ефективності аграрного виробництва, розвиток інфраструктури зберігання, переробки та логістики, раціональне використання земельних ресурсів, модернізацію виробничих процесів, адаптацію аграрної політики до європейських стандартів, підтримку сільських територій і посилення ресурсної та технологічної самодостатності аграрного сектору. Удосконалено науково-

прикладний підхід до формування інструментів адаптації аграрних підприємств до кризових, воєнних і післявоєнних умов, який поєднує ринкову диверсифікацію, коопераційну взаємодію, інноваційно-цифрові технології управління, аналітику даних, геоінформаційний моніторинг, автоматизоване прогнозування та інтегровані системи управління логістикою.

Розроблено організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства. Його зміст охоплює стратегічне планування й оцінку інвестиційного потенціалу, підготовку інвестиційних пропозицій, створення сприятливого інвестиційного середовища, диверсифікацію джерел фінансування, розвиток партнерства, кооперації та кластерних форм взаємодії, а також постійний моніторинг результативності інвестиційних рішень. Запропоновано структуру джерел і механізмів інвестиційного забезпечення, яка поєднує власні ресурси аграрних підприємств, банківське кредитування, лізинг, державні програми підтримки, міжнародні гранти, технічну допомогу, «зелені» інвестиції, ESG-фінансування, цифрові та smart-технології, кооперативне, кластерне й альтернативне фінансування. Обґрунтовано, що збалансоване поєднання цих джерел сприяє фінансовій стійкості підприємств, модернізації виробництва, екологізації, цифровій трансформації та зниженню інвестиційних ризиків.

Удосконалено науково-методичні підходи до розроблення інвестиційної стратегії аграрних підприємств на ринку органічного продовольства. Запропонований підхід передбачає послідовне здійснення діагностики ринку органічної продукції, комплексної оцінки виробничо-ресурсного та інвестиційного потенціалу підприємства, визначення ESG-орієнтованих пріоритетів сталого розвитку, розроблення інвестиційної програми, сценарного оцінювання ризиків, формування інвестиційного портфеля та вибору оптимальних джерел фінансування. Така стратегія забезпечує узгодження економічних, екологічних і соціальних цілей

функціонування аграрних підприємств, підвищує адаптивність інвестиційної діяльності до умов воєнної та ринкової нестабільності, посилює конкурентоспроможність виробників органічного продовольства та формує передумови для довгострокового сталого розвитку аграрного сектору.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих теоретико-методичних підходів, стратегічних напрямів, адаптаційних інструментів, моделей і організаційно-економічного механізму органами державної влади, місцевого самоврядування, аграрними підприємствами, фінансовими установами, інвесторами та іншими учасниками продовольчого ринку під час формування політики сталого розвитку, обґрунтування інвестиційних рішень, модернізації аграрного виробництва, розвитку органічного сектору, підвищення інвестиційної привабливості та зміцнення продовольчої безпеки держави.

Ключові слова: сталий розвиток, ESG, аграрне виробництво, продовольчий ринок, аграрні підприємства, інвестиційне забезпечення, сільські території, продовольча безпека, органічне виробництво, конкурентоспроможність, циркулярна агроекономіка, кооперація, адаптація, стратегія, інвестиційно-інноваційний розвиток, екологізація, цифровізація.

ABSTRACT

Mauer D. R. Sustainable development of agricultural enterprises in the food market and their investment support. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 «Economics» (field of knowledge 05 «Social and Behavioural Sciences»). – Poltava State Agrarian University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Poltava, 2026.

The dissertation is devoted to the deepening of theoretical foundations, the improvement of scientific and methodological approaches, and the development of practical recommendations for ensuring the sustainable development of

agricultural enterprises in the food market and forming a system of their investment support. The relevance of the topic is determined by the strategic role of the agricultural sector in ensuring the food security of the state, maintaining the economic resilience of the national economy, developing rural areas, forming export potential, and ensuring the stable functioning of the food market. Under martial law, infrastructure destruction, disruption of logistics chains, rising production costs, limited financial resources, climate change, and increasing competition in global food markets, the formation of such a model of agricultural enterprise development becomes particularly important. This model should combine economic performance, social responsibility, environmental balance, innovation, and investment capacity.

The dissertation summarizes the conceptual foundations of the sustainable development of agricultural enterprises and reveals its content as a systemic characteristic of their long-term functioning in the food market. It is substantiated that the sustainable development of agricultural enterprises cannot be reduced only to increasing production volumes or improving profitability, since it involves a balanced combination of economic efficiency, environmental safety, rational use of natural resource potential, development of human capital, social stability of rural areas, and institutional capacity of the agricultural sector. It is proved that the localization of the Sustainable Development Goals in the activities of agricultural enterprises should be carried out through a hierarchical relationship between global benchmarks, Ukraine's national priorities, strategic objectives of agricultural business, and outcomes for the food security of the state. This approach makes it possible to specify the applied content of sustainable development for agricultural production and to determine its relationship with enterprise competitiveness, the food independence of the state, and the preservation of natural capital.

The dissertation examines the scientific foundations for the formation of institutional support for the sustainable development of agricultural enterprises in the food market. It is proposed to consider the institutional environment as a system of interaction between state regulation, market institutions, financial and

credit institutions, scientific and educational organizations, public institutions, and agricultural business entities. The theoretical and applied approach to the formation of institutional support has been improved. This approach provides for the coordination of regulatory, organizational and economic, financial, and information-analytical instruments for supporting agricultural enterprises with the priorities of sustainable development, the stable functioning of the food market, and the rational use of resource potential. It is determined that the quality of the institutional environment directly affects investment activity, the level of risks, the adaptability of agricultural enterprises to crisis conditions, and the possibilities of their long-term development.

Considerable attention is paid to theoretical and methodological approaches to investment support for the sustainable development of agricultural enterprises. Investment support is considered as a complex system of formation, attraction, distribution, and effective use of private, state, international, credit, and alternative financial resources aimed at production modernization, innovation renewal, digitalization, greening, development of human capital, processing, logistics, cooperation, and energy autonomy. The theoretical and methodological approaches to the formation of the principles of state investment policy in the field of sustainable development of agricultural production have been improved. They are based on a comprehensive combination of economic, environmental, innovation-technological, and social priorities and take into account the need to ensure food security, develop public-private partnerships, modernize infrastructure, minimize investment risks, and increase the investment attractiveness of agricultural enterprises.

The dissertation assesses the state and specific features of the sustainable development of agricultural enterprises in Ukraine in the food market during 2020–2024. It is established that the agricultural sector has retained its strategic importance for the national economy, the formation of export potential, and the food security of the state, despite the significant negative impact of martial law, the reduction of production potential, infrastructure destruction, disruption of logistics

chains, labor losses, and rising costs. It is revealed that the dynamics of gross output, profitability, and capital investment in 2023–2024 indicate a gradual recovery of agricultural production after the sharp deterioration of indicators in 2022. At the same time, investment processes remain uneven in terms of scale, sources, and sectoral structure: the highest investment activity is demonstrated by medium-sized and large enterprises, while small and micro-enterprises have limited financial capacity; crop production prevails in the structure of capital investment, whereas investments in perennial crops, processing, infrastructure, and certain areas of greening remain insufficient.

The assessment made it possible to systematize the problems and limitations of the sustainable development of agricultural production and the activities of agricultural enterprises. The scientific and methodological approach to their structural and functional systematization has been improved. It provides for the grouping of destabilizing factors according to economic, resource, infrastructural and logistical, institutional and managerial, innovation-technological, environmental, and security features, taking into account their interconnection under martial law and crisis transformations of the food market. It is determined that the key constraints remain the deficit of enterprises' own investment resources, limited access to external capital, technical wear and tear, insufficient innovation, environmental problems, dependence on external markets, logistical risks, and instability of the economic environment.

A separate part of the dissertation is devoted to the study of the organic food market under the conditions of Ukraine's European integration. It is substantiated that the development of organic production is an important direction for implementing the principles of sustainable development in the agricultural sector, as it combines the greening of production, improvement of product quality, rational use of natural resources, adaptation to European standards, and the formation of new competitive advantages in domestic and foreign food markets. It is determined that the further development of the organic food segment requires the intensification of investment activity, legislative and institutional improvement,

support for organic producers, the development of safe supply chains, the introduction of innovative technologies, the formation of consumer trust, and compliance with high quality standards.

The dissertation forms strategic directions for ensuring the sustainable development of the agricultural sector as a basis for the economic resilience and food security of the state. These directions include organizational and economic, technological, environmental, and social measures aimed at increasing the efficiency of agricultural production, developing storage, processing, and logistics infrastructure, ensuring the rational use of land resources, modernizing production processes, adapting agricultural policy to European standards, supporting rural areas, and strengthening the resource and technological self-sufficiency of the agricultural sector. The scientific and applied approach to the formation of instruments for adapting agricultural enterprises to crisis, wartime, and post-war conditions has been improved. This approach combines market diversification, cooperative interaction, innovative digital management technologies, data analytics, geoinformation monitoring, automated forecasting, and integrated logistics management systems.

An organizational and economic mechanism of investment support for the sustainable development of agricultural enterprises in the food market has been developed. Its content includes strategic planning and assessment of investment potential, preparation of investment proposals, creation of a favorable investment environment, diversification of financing sources, development of partnerships, cooperation and cluster forms of interaction, as well as continuous monitoring of the effectiveness of investment decisions. A structure of sources and mechanisms of investment support has been proposed, combining agricultural enterprises' own resources, bank lending, leasing, state support programs, international grants, technical assistance, green investments, ESG financing, digital and smart technologies, cooperative, cluster, and alternative financing. It is substantiated that a balanced combination of these sources contributes to the financial stability of

enterprises, production modernization, greening, digital transformation, and reduction of investment risks.

Scientific and methodological approaches to the development of an investment strategy for agricultural enterprises in the organic food market have been improved. The proposed approach provides for the consistent implementation of diagnostics of the organic product market, a comprehensive assessment of the production-resource and investment potential of an enterprise, determination of ESG-oriented priorities of sustainable development, development of an investment program, scenario-based risk assessment, formation of an investment portfolio, and selection of optimal financing sources. Such a strategy ensures the coordination of economic, environmental, and social objectives of agricultural enterprises, increases the adaptability of investment activity to the conditions of wartime and market instability, strengthens the competitiveness of organic food producers, and creates prerequisites for the long-term sustainable development of the agricultural sector.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the proposed theoretical and methodological approaches, strategic directions, adaptation instruments, models, and organizational and economic mechanism by public authorities, local self-government bodies, agricultural enterprises, financial institutions, investors, and other participants in the food market when forming sustainable development policy, substantiating investment decisions, modernizing agricultural production, developing the organic sector, increasing investment attractiveness, and strengthening the food security of the state.

Keywords: sustainable development, ESG, agricultural production, food market, agricultural enterprises, investment support, rural areas, food security, organic production, competitiveness, circular agroecology, cooperation, adaptation, strategy, investment and innovative development, greening, digitalization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Зоря О. П., **Маєр Д. Р.**, Авраменко Д. І. Природоорієнтовані рішення для інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного виробництва. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 2 (02). С. 104–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-18>. (Особистий внесок автора: обґрунтовано теоретико-методичні засади і практичні підходи до впровадження природоорієнтованих рішень в інвестиційно-інноваційний розвиток аграрного виробництва, зокрема через аргументацію необхідності переходу до органічного землеробства та адаптації агротехнологій до принципів сталого розвитку й регіональної продовольчої безпеки).

2. Зоря О., Зоря С., **Маєр Д.** Роль страхування у системі забезпечення продовольчої та економічної безпеки у період воєнного стану в Україні. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 2023. Вип. 3 (03). С. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-7>. (Особистий внесок автора: здійснено аналіз впливу воєнного стану на продовольчу безпеку та аграрні ринки, а також в обґрунтовано роль страхування сільськогосподарських ризиків як інструменту зниження втрат і забезпечення економічної та продовольчої стійкості держави, з акцентом на необхідність удосконалення механізмів державного регулювання агрострахування).

3. Зоря О. П., Зоря С. П., **Маєр Д. Р.** Напрями інвестиційного-інноваційного розвитку аграрного виробництва України в умовах євроінтеграційних змін та продовольчих викликів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 8 (08). С. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.8-14>. (Особистий внесок автора: досліджено вплив євроінтеграційних процесів на інвестиційно-інноваційний розвиток аграрного сектору України та продовольчу безпеку, а також у обґрунтовано ключові напрями удосконалення інфраструктури й управління аграрною сферою з урахуванням глобальних викликів і вимог сталого розвитку).

4. **Мауер Д.** Стан та перспективи розвитку інвестування на ринку органічного продовольства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. Вип. 9 (09). 2023. С. 146–151. DOI <https://doi.org/10.32782/dees.9-23>.

5. **Мауер Д. Р.,** Мовчан О. А., Корецький Ю. Я. Інвестиційно інноваційні стратегії забезпечення стійкості та адаптації природних ресурсів у сільському господарстві України в умовах військового конфлікту та євроінтеграції. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 6 (15). С. 58–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-9>. (Особистий внесок автора: обґрунтування інвестиційно-інноваційних стратегій забезпечення стійкості та адаптації природних ресурсів у сільському господарстві України в умовах воєнного конфлікту та євроінтеграції, а також у визначення ключових напрямів кліматичної адаптації аграрного сектору з урахуванням вимог сталого розвитку та глобальних екологічних викликів).

6. **Мауер Д. Р.,** Палій М. О. Сталий розвиток і конкурентоспроможність аграрного сектору України: потенціал, ризики та перспективи. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. Вип. 5 (20). С. 299–300. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.20-44>. (Особистий внесок автора: досліджено чинники формування конкурентоспроможності аграрного сектору України в умовах воєнних і глобальних викликів, а також визначено стратегічні напрями його сталого розвитку через впровадження інновацій, цифровізацію та інтеграцію до європейських і світових агропродовольчих ринків).

7. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.,** Бурмінова М. В., Бондаренко О. Д., Ткаченко А.О. Детермінанти сталого розвитку сільських територій та їх вплив на інвестиційно-виробничу динаміку аграрної сфери. *Агросвіт*. 2026. № 3. С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.3.80>. (Особистий внесок автора: проведено систематизацію чинників інвестиційно-виробничої динаміки аграрної сфери та розробка логіко-структурної моделі їх взаємозв'язку з визначенням ключових каналів управлінського впливу).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Зоря О. П., Зоря С. П., **Маєр Д. Р.** Інвестиційно-інноваційна діяльність як перспективний напрям розитку сільських територій. *Капіталізація аграрних підприємств та їх інвестиційне забезпечення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-ї річниці від дня народження доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента НААН Підлісецького Гліба Макаровича (1937-2013). м. Київ, 8 вересня 2022 р. Національна академія аграрних наук України, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». С. 68–71. *(Особистий внесок автора: обґрунтування ролі інвестиційно-інноваційної діяльності у розвитку сільських територій).*

2. Зоря О. П., **Маєр Д. Р.**, Самар О. С. Активізація інноваційної діяльності у сільському господарстві з метою забезпечення продовольчої безпеки: виклики та чинники, що гальмують темпи її розвитку. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи*: матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф.. м. Харків, 3–4 листопада 2022 р. Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. С. 210–212. *(Особистий внесок автора: визначення ключових бар'єрів інноваційного розвитку аграрного сектору та їх впливу на продовольчу безпеку).*

3. Олексій Зоря, **Діана Маєр**. Роль нейрофінансів в прийнятті інвестиційно-інноваційних рішень в аграрному секторі. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених. м. Полтава, 10 листопада 2022 року. Полтава, 2022. С. 54–56. *(Особистий внесок автора: дослідження впливу нейрофінансів на інвестиційні рішення в аграрній сфері).*

4. Зоря О. П., Яснолоб І. О., **Маєр Д. Р.** Органічне виробництво як перспективний напрям для капіталовкладень у сільське господарство з метою забезпечення продовольчої та харчової безпеки. *Наукове забезпечення міжнародних економічних відносин та соціально-економічного розвитку в*

аграрній і суміжних сферах в умовах глобалізації та військового стану в Україні: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 30 листопада 2022 року. Полтава, 2022. С. 158–161. (Особистий внесок автора: визначення значення органічного виробництва як інструменту забезпечення продовольчої безпеки).

5. Зоря Олексій, **Мауер Діана**, Самар Оксана. Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку аграрної сфери держави в сучасних умовах. *Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічні виміри: матеріали X міжнар. науково-практич. конфер., м. Черкаси, 23 березня 2023 р. Черкаси: Черкаський державний технологічний університет, 2023. С. 183–184. (Особистий внесок автора: аналіз проблем інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору в умовах сучасних викликів).*

6. **Мауер Д. Р.**, Книш С. І., Салогуб В. В. Інноваційна діяльність як драйвер економічного зростання. *Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 21 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 201–203. (Особистий внесок автора: дослідження інноваційної діяльності як драйвера економічного зростання).*

7. Зоря. О. П., Яснолоб І. О., **Мауер Д.Р.** Необхідність інвестування в розвиток агротуризму. *Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики :* матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 18 травня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 306–308. *(Особистий внесок автора: обґрунтування доцільності розвитку агротуризму через інвестиційні механізми).*

8. Зоря С. П., **Мауер Д. Р.**, Перерва Д. В. Принципи кругової економіки у питанні продовольчої безпеки. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки: матеріали міжнародної науково-практична конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти. м. Полтава, 11–*

12 травня 2023 р. Полтава, 2023. С. 284–286. (*Особистий внесок автора: аналіз принципів кругової економіки у забезпеченні продовольчої безпеки*).

9. Зоря О.П., **Майер Д.Р.**, Пархоменко Р.М. Інвестиційно-інноваційна діяльність як інструмент трансформації продовольчої системи. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ч. 2. м. Полтава, 30–31 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 85–87. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестиційно-інноваційних інструментів трансформації продовольчих систем*).

10. **Майер Д. Р.**, Павленко А.А. Інвестиційно-інноваційна діяльність в аграрному секторі економіки як фактор підвищення рівня продовольчої безпеки України у світовому рейтингу. *Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 26–27 квітня 2023 р. Полтава, 2023. С. 131–133. (*Особистий внесок автора: оцінка ролі інвестиційно-інноваційної діяльності у підвищенні продовольчої безпеки України*).

11. **Майер Д. Р.**, Книш С. І., Павленко А. А. Інвестиційно-інноваційні процеси в розвитку сільськогосподарської інфраструктури. *Слобожанські наукові читання: соціально-економічні та гуманітарно-правові виміри*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Харків, 17–18 жовтня 2023 року: Харків: НТУ «ХПІ», 2023. / за ред. проф. Краснокутської Н.С., доц. Решетняк Н.Б., доц. Волоснікової Н.М. С. 180–182. (*Особистий внесок автора: обґрунтування розвитку аграрної інфраструктури на основі інноваційних процесів*).

12. **Майер Д.**, Пархоменко Р., Перерва Д. Оптимізація інноваційної екосистеми в сільському господарстві України. *Теорія і практика сучасної економіки* : матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції. м. Черкаси, 20 жовтня 2023 р. Черкаси : ЧДТУ, 2023. С. 128–130. (*Особистий*

внесок автора: визначення шляхів оптимізації інноваційної екосистеми аграрного сектору).

13. **Мауер Д.**, Крамаренко А., Коваленко О. Інвестиційно-інноваційний розвиток аграрних підприємств: виклики в умовах війни. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін*: збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 26 жовтня 2023 р. Полтава, 2023. С. 67–68. (*Особистий внесок автора: аналіз викликів інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств в умовах війни*).

14. Жайворон Д., **Мауер Д.**, Мовчан О. Інвестиційне забезпечення розвитку ринку органічної агропродовольчої продукції. *Актуальні питання сучасної економічної науки* : збірник матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. м. Полтава, 5 грудня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 110–111. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестиційного забезпечення розвитку органічного ринку*).

15. **Мауер Д.**, Вебер Б., Мовчан О. Інвестиційне забезпечення розвитку інфраструктури з метою зміцнення продовольчої безпеки. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. м. Полтава, 9 листопада 2023 р. Полтава, 2023. С. 204–205. (*Особистий внесок автора: обґрунтування ролі інфраструктурних інвестицій у зміцненні продовольчої безпеки*).

16. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.** Роль стратегічного управління інвестиційно-інноваційним розвитком аграрних підприємств в умовах війни. *Глокалізаційні аспекти інноваційного розвитку економіки*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. Одеса, 13 жовтня 2023 р. Одеса: ОНЕУ, 2023. С. 50–51. (*Особистий внесок автора: визначення стратегічних підходів до інноваційно-інвестиційного розвитку аграрних підприємств*).

17. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Васецький О. В. Оцінка сільськогосподарських розробок та прихильності до інноваційних технологій. *Трансформаційні процеси в економіці: від конкуренції до кооперації*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Хмельницький, 26 жовтня 2023 р. редкол.: Ю.В. Телячий (гол.) та ін. Хмельницький : ХКТЕІ, 2023. С. 30–35. (*Особистий внесок автора: оцінка рівня впровадження інноваційних технологій в аграрному секторі*).

18. **Мауер Д.** Вплив війни на показники фінансової доступності продовольчої безпеки України. *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану*: матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. м. Ужгород, 27–29 вересня 2023 року. 2023. С. 87–88.

19. Жайворон Д. С., **Мауер Д. Р.** Інвестування у розвиток агропродовольчої інфраструктури сільських територій. *Перспективи розвитку територій: теорія і практика. Поствоєнне відновлення*: збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. м. Харків, 16–17 листопада 2023 року, Харків. 2023. С. 89–91. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестицій у розвиток агропродовольчої інфраструктури сільських територій*).

20. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.** Напрями інвестиційно-інноваційної діяльності у сільськогосподарських підприємствах. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 23 листопада 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 106–107. (*Особистий внесок автора: визначення напрямів інвестиційно-інноваційної діяльності аграрних підприємств*).

21. **Мауер Д. Р.** Роль інвестиційно-інноваційної діяльності у відновленні та розвитку інфраструктури сільського господарства в умовах конфлікту: *Інноваційно-інвестиційний розвиток бізнесу в умовах економічних збурень*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції

здобувачів вищої освіти і молодих вчених, 28–29 березня 2024 р. Національний університет «Львівська Політехніка». С. 268.

22. **Мауер Д. Р.**, Дуднік М. І., Будніков О. А. Інвестування розвитку агропереробної галузі в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Актуальні питання сучасної економічної науки: збірник матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф.*, 15 травня 2024 р. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 101–102. (*Особистий внесок автора: аналіз інвестицій у розвиток агропереробної галузі*).

23. **Мауер Д. Р.** Розвиток виробничої інфраструктури в умовах збройного конфлікту. *Наукові горизонти XXI століття мультидисциплінарні дослідження: матеріали Міжнародної наукової конференції Ужгородський Національний Університет*, 16–17 травня 2024 року. С. 324–326.

24. **Мауер Д. Р.**, Книш С. І., Пархоменко Р. М. Прозорість інфраструктури ланцюга постачання в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. *Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Полтава, 14–15 травня 2024 р. Полтава. 2024. С. 193–194. (*Особистий внесок автора: оцінка прозорості ланцюгів постачання у контексті продовольчої безпеки*).

25. Зоря О., Зоря С., **Мауер Д.Р.** Значення елеваторної інфраструктури у забезпеченні продовольчої безпеки держави. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Полтава, 28–29 березня 2024 р. Полтава, 2024. С. 657–659. (*Особистий внесок автора: обґрунтування значення елеваторної інфраструктури для аграрного сектору*).

26. **Мауер Д. Р.**, Григоришин Є. В., Малиш О. С.. Управління інноваційною екосистемою харчових продуктів в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Полтава,

16 травня, 2024 р. Полтава, 2024. С. 69–70. (*Особистий внесок автора: дослідження управління інноваційною екосистемою харчової продукції*).

27. **Мауер Д. Р.** Вплив євроінтеграції на інвестиційну привабливість підприємств аграрної сфери. *Сучасні тенденції в розвитку банківської системи та фінансових ринків України*: матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. м. Дніпро, 29 квітня 2024 р. Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2024. С. 142–144.

28. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Крамаренко А. О. Цифрова інфраструктура для забезпечення продовольчої безпеки країни. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, 9–10 травня 2024 року. С. 188–190. (*Особистий внесок автора: визначення ролі цифрової інфраструктури у забезпеченні продовольчої безпеки*).

29. Зоря О. П., Зоря С. П., **Мауер Д. Р.** Регіональні виставки і ярмарки, як механізм просування продукції та залучення інвестицій малими екологічними підприємствами. *Туризм і рекреація в Україні у воєнний та повоєнний час*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 28 червня 2024 р. Полтава 2024. С. 43–45. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестиційного потенціалу регіональних ярмарків та виставок*).

30. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Книш С. І. Інноваційний потенціал України в умовах сталого розвитку. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції. 21 листопада ПДАУ. Полтава, 2024. С.153–155. (*Особистий внесок автора: оцінка інноваційного потенціалу аграрного сектору в умовах сталого розвитку*).

31. Зоря О. П., Зоря С. П., **Мауер Д. Р.** Управління розвитком економічного потенціалу підприємств галузі тваринництва з метою забезпечення стійкого розвитку та зміцнення продовольчої безпеки. *Пріоритети розвитку тваринництва в умовах війни та повоєнного*

відновлення: матеріали міжнародної науково-практичної онлайн конференції, присвяченої 95-річчю від дня заснування Інституту тваринництва НААН, Харків, 15 листопада 2024 р. Інститут тваринництва НААН. Х., 2024. С. 20–22. (Особистий внесок автора: обґрунтування управління розвитком тваринництва для забезпечення продовольчої безпеки).

32. Зоря О., Аранчій Д., **Мауер Д.** Розвиток органічного ринку України в контексті зниження наслідків продовольчої кризи та досягнення цілей сталого розвитку. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін: збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 31 жовтня 2024 р., м. Полтава, ПДАУ, 2024. С. 96–98. (Особистий внесок автора: аналіз розвитку органічного ринку у контексті сталого розвитку).*

33. Зоря О. П., Зоря С. П., **Мауер Д. Р.** Інклюзивні підходи розвитку органічного виробництва продукції в Україні в контексті спільної аграрної політики визначеної ЄС. *Аграрний бізнес: технології вирощування, зберігання, переробки зернових і олійних культур»: матеріали I міжнародної науково-практичної конференції, 22 квітня 2025 р. Полтава : ПДАУ, 2025. С. 112–113. (Особистий внесок автора: дослідження інклюзивних підходів розвитку органічного виробництва в Україні).*

34. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Пархоменко Р.М. Інвестиційна стратегія розвитку агросектору України в умовах військових викликів та глобальних продовольчих загроз. *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіювича Мазнева). м. Харків, 06–07 березня 2025 року. Харків : ДБТУ. Ч. 1. 2025. С.544–546. (Особистий внесок автора: обґрунтування інвестиційної стратегії аграрного сектору в умовах воєнних викликів).*

35. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Дуднік М. І. Механізм ефективної підприємницької діяльності в умовах геополітичної нестабільності. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва:*

матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, пріоритетний напрям – 2025 «Бізнес-культура». м. Дубляни, 28 травня 2025 р. Дубляни. 2025. С. 21–23. (*Особистий внесок автора: аналіз механізмів ефективної підприємницької діяльності в умовах нестабільності*).

36. Зоря О. П., Зоря С. П., **Мауер Д. Р.** Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств на ринку органічної продукції як чинник продовольчої безпеки та сталого розвитку держави. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ч. 1. Полтавський державний аграрний університет, 25 березня 2025 р. Полтава, 2025. С. 815–816. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестиційного забезпечення розвитку органічного ринку аграрних підприємств*).

37. **Мауер Д.**, Мовчан О., Корецький Ю. Органічне виробництво в умовах глобальних викликів: європейський вектор та український контекст. *Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 14–15 квітня 2025 р. Полтава, 2025. С. 237–239. (*Особистий внесок автора: аналіз розвитку органічного виробництва в умовах глобальних викликів*).

38. Зоря О., **Мауер Д.**, Петрик О. Необхідність зростання капітальних інвестицій для відновлення сільського господарства України. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія. м. Кам'янець-Подільський, 11 лютого 2025 р. Кам'янець-Подільський : Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2025. С. 407–408. (*Особистий внесок автора: оцінка необхідності зростання капітальних інвестицій у відновлення аграрного сектору*).

39. **Мауер Д. Р.**, Будніков О. А., Вебер Б. С. Управління інвестиційними проєктами в аграрному секторі. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи: збірник матеріалів II-ї науково-практичної конференції за міжнародною участю / за наук. ред. О. В. Чепелюк, В. Д. Філіппової, В. М. Демченка. м. Хмельницький, 25 лютого 2025 р, Хмельницький: ХНТУ, 2025. Том 1. С. 297–300. (Особистий внесок автора: дослідження управління інвестиційними проєктами в аграрному секторі).*

40. Зоря О., **Мауер Д.**, Радлінський М. Органічний бізнес як драйвер сталого розвитку сімейних підприємств у післявоєнній Україні. *Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 23 вересня 2025 р. Полтава : ПДАУ. 2025. Том 1. С. 193–195. (Особистий внесок автора: визначення ролі органічного бізнесу як драйвера сталого розвитку сімейних підприємств).*

ЗМІСТ

стор.

ВСТУП.....	27
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	40
1.1. Концептуальні основи сталого розвитку аграрних підприємств....	40
1.2. Наукові засади формування інституційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на продовольчому ринку.....	58
1.3. Теоретико-методичні підходи до інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств	69
Висновки до розділу 1	88
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ Й ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА ТА РІВЕНЬ ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	90
2.1. Стан та проблеми сталого розвитку аграрного виробництва та підприємств галузі в умовах воєнного стану	90
2.2. Рівень інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств	110
2.3. Стан розвитку ринку органічного продовольства та його особливості в умовах євроінтеграції України	123
Висновки до розділу 2.....	150
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	155
3.1. Стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку аграрної сфери як базису економічної стійкості та продовольчої безпеки держави....	155
3.2. Інструменти адаптації аграрних підприємств до кризових умов та інноваційні підходи до управління їх сталим розвитком	172

3.3. Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства.....	188
Висновки до розділу 3	212
ВИСНОВКИ	216
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	220
ДОДАТКИ	255

ВСТУП

Актуальність теми. Сталий розвиток аграрних підприємств на ринку продовольства є однією з ключових передумов забезпечення економічної стійкості національної економіки, продовольчої безпеки держави та соціально-економічної стабільності сільських територій. В умовах посилення глобальної конкуренції, трансформації продовольчих ринків, зростання вимог до якості й безпечності аграрної продукції, необхідності екологізації виробництва та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу аграрні підприємства постають перед потребою переходу до нової моделі господарювання. Така модель має поєднувати економічну результативність, соціальну відповідальність, екологічну збалансованість, інноваційність і здатність до адаптації в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Особливого значення проблема сталого розвитку аграрних підприємств набуває в умовах воєнного стану, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, зростання фінансових ризиків, обмеження доступу до інвестиційних ресурсів, порушення традиційних каналів збуту та посилення невизначеності на внутрішньому і зовнішньому ринках продовольства. Попри зазначені виклики, аграрний сектор залишається стратегічною складовою економіки України, що забезпечує виробництво продовольства, формує експортний потенціал, підтримує зайнятість у сільській місцевості та впливає на рівень продовольчої незалежності держави. Саме тому забезпечення стійкого функціонування аграрних підприємств потребує науково обґрунтованого поєднання інституційних, інвестиційних, інноваційних, організаційно-економічних та екологічних механізмів розвитку.

Важливим чинником сталого розвитку аграрних підприємств є їх інвестиційне забезпечення, оскільки саме інвестиційні ресурси визначають можливості технологічної модернізації виробництва, оновлення матеріально-технічної бази, розвитку переробки, логістики, цифровізації управлінських

процесів, упровадження ресурсоощадних технологій та підвищення конкурентоспроможності продукції на продовольчому ринку. Водночас сучасні умови функціонування аграрної сфери засвідчують недостатність традиційних підходів до інвестиційної діяльності, що орієнтуються переважно на нарощування обсягів капіталовкладень без належного врахування їх стратегічної спрямованості, соціально-екологічної результативності, ризиків воєнного часу та потреб довгострокової стійкості аграрних підприємств.

Значний внесок щодо вирішення проблеми сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та їх інвестиційного забезпечення на сучасному етапі зробили вчені: В. Аранчій, О. Атамас, О. Безкровний, Н. Вдовенко, І. Вініченко, Ю. Вітковський, В. Геєць, Т. Гудзь, Ю. Данько, О. Дорофєєв, О. Дребот, Д. Дячков, В. Замлинський, О. Зоря, М. Зось-Кіор, Р. Зубков, О. Красноруцький, Д. Крилов, І. Крюкова, В. Кузьома, А. Кучер, О. Лега, Ю. Лупенко, П. Макарєнко, В. Медвідь, Р. Мудрак, В. Онєгіна, І. Павловська, І. Петрів, М. Рогоза, П. Саблук, Ю. Самойлик, О. Сіренко, В. Скомаровський, О. Смігунова, С. Степаненко, О. Схабовський, А. Тетью, І. Томашук, О. Томілін, В. Третьак, Р. Тульчинський, Т. Устік, І. Фурман, Б. Хуан, О. Шпикуляк, І. Яців та інші. Їхні наукові праці стали важливим підґрунтям для формування теоретичних і прикладних підходів до дослідження сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства, обґрунтування ролі інвестиційного забезпечення у модернізації аграрного виробництва, підвищенні конкурентоспроможності підприємств, зміцненні продовольчої безпеки держави та забезпеченні збалансованого поєднання економічних, соціальних і екологічних пріоритетів розвитку аграрної сфери.

Разом із тим сучасний етап розвитку аграрної сфери потребує подальшого поглиблення наукових підходів до сталого розвитку аграрних підприємств саме в контексті їх функціонування на ринку продовольства та інвестиційного забезпечення. Недостатньо опрацьованими залишаються

питання локалізації Цілей сталого розвитку у діяльності аграрних підприємств, формування інституційного забезпечення їх сталого розвитку, удосконалення принципів державної інвестиційної політики, систематизації проблем і обмежень розвитку аграрного виробництва в умовах воєнних ризиків, а також розроблення організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення з урахуванням цифровізації, екологізації, ESG-орієнтирів, кооперації, кластеризації та адаптації до кризових умов. Актуальність зазначених проблем, необхідність оцінки стану сталого розвитку аграрних підприємств і рівня їх інвестиційного забезпечення, визначення стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери, інструментів адаптації до кризових викликів та механізмів залучення інвестиційних ресурсів зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, його мету, завдання, предметно-об'єктну сферу та науково-прикладне спрямування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Полтавського державного аграрного університету за темами «Концепція інвестиційного й фінансово-кредитного забезпечення техніко-технологічного оновлення і розвитку аграрного виробництва як складової продовольчої та економічної безпеки» (номер державної реєстрації 0120U105469) та «Удосконалення методичних підходів аналітичного забезпечення та організаційно-економічного механізму фінансово-кредитних відносин в аграрній сфері й інших галузях економіки» (номер державної реєстрації 0125U002003), де автором обґрунтовано теоретичні та методичні підходи до сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та формування організаційно-економічного механізму їх інвестиційного забезпечення. На цій основі розроблено практичні напрями вдосконалення процесів формування та реалізації інвестиційної стратегії сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в розробці й обґрунтуванні теоретичних, науково-методичних та прикладних

засад сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та формування організаційно-економічного механізму їх інвестиційного забезпечення. Для досягнення поставленої мети були визначені та вирішені наступні завдання:

- узагальнити концептуальні основи сталого розвитку аграрних підприємств;
- обґрунтувати наукові засади формування інституційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на продовольчому ринку;
- сформулювати теоретико-методичні підходи до інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств;
- здійснити оцінку стану й особливостей сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та визначити рівень їх інвестиційного забезпечення;
- визначити стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку аграрної сфери як базису економічної стійкості та продовольчої безпеки держави;
- запропонувати інструменти адаптації аграрних підприємств до кризових умов та інноваційні підходи до управління їх сталим розвитком;
- здійснити розробку та визначити можливості імплементації організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства.

Об'єктом дослідження є процес сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, науково-методичних та прикладних засад сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та формування організаційно-економічного механізму їх інвестиційного забезпечення.

Методи дослідження. У процесі проведення дисертаційного дослідження були використані наукові методи, які враховують закони та закономірності економічної теорії, аграрної економіки, аграрного менеджменту і фінансів, діалектичний та історичний підходи наукового

пізнання. В якості наукового інструментарію під час виконання роботи використовувались наступні методи та прийоми дослідження: абстрактно-логічний (для здійснення теоретичних узагальнень та формулювання висновків щодо сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства), монографічний (для проведення ретроспективного аналізу та визначення проблем і особливостей сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства), статистичні методи (для оцінки рівня інвестиційного забезпечення та ефективності функціонування підприємств та галузей продовольчого ринку), системно-структурний (для обґрунтування організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства), SWOT-аналізу та екстраполяції (при формуванні стратегічних напрямів та прогнозуванні подальшого розвитку аграрних підприємств та продовольчого ринку), розрахунково-конструктивний та експериментальний (для розробки заходів направлених на імплементацію інвестиційної стратегії сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства), тощо.

Інформаційною базою дослідження стали наукова і спеціальна література з економічної теорії, сталого розвитку, агробізнесу та інвестування, відповідні законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Міністерств та відомств, зведені статистичні дані Державної служби статистики України та Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної військової адміністрації, дані наукових установ НАН та НААН України, монографії та статті вітчизняних і зарубіжних авторів, статистичні дані окремих аграрних підприємств, матеріали періодичних видань, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-прикладних і науково-методичних засад сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та їх інвестиційного забезпечення. До найважливіших результатів дисертаційного дослідження, що характеризують наукову новизну, належать:

удосконалено:

- теоретико-прикладний підхід до формування інституційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на продовольчому ринку, який, на відміну від існуючих, розглядає інституційне середовище як систему взаємодії державного регулювання, ринкових інститутів, фінансово-кредитних установ, науково-освітніх організацій, громадських інституцій та суб'єктів аграрного підприємництва. Запропонований підхід передбачає узгодження нормативно-правових, організаційно-економічних, фінансових та інформаційно-аналітичних інструментів підтримки аграрних підприємств з пріоритетами сталого розвитку, продовольчої безпеки, раціонального використання ресурсного потенціалу та стабільного функціонування продовольчого ринку. Такий підхід дозволяє підвищити системність управління сталим розвитком аграрних підприємств, посилити узгодженість дій між учасниками продовольчого ринку та сформувати інституційні передумови для їх економічної, соціальної й екологічної стійкості;

- теоретико-методичні підходи до формування принципів державної інвестиційної політики у сфері забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва, які, на відміну від існуючих, ґрунтуються на комплексному поєднанні економічних, екологічних, інноваційно-технологічних та соціальних пріоритетів розвитку аграрного сектору, враховують необхідність забезпечення продовольчої безпеки держави, підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств, розвитку цифровізації, державно-приватного партнерства, модернізації інфраструктури та мінімізації інвестиційних ризиків в умовах воєнних і кризових викликів, що дозволяє підвищити ефективність державного регулювання інвестиційних процесів та забезпечити стійкість функціонування ринку продовольства;

- науково-методичний підхід до структурно-функціональної систематизації проблем та обмежень сталого розвитку аграрного виробництва і діяльності аграрних підприємств, який, на відміну від існуючих, передбачає групування чинників дестабілізації за економічними,

ресурсними, інфраструктурно-логістичними, інституційно-управлінськими, інноваційно-технологічними, екологічними та безпековими ознаками з урахуванням їх взаємозв'язку в умовах воєнного стану та кризових трансформацій продовольчого ринку. Такий підхід дозволяє не лише виявити ключові обмеження розвитку аграрних підприємств, а й визначити логіку їх впливу на інвестиційну активність, виробничу стійкість, конкурентоспроможність та адаптивність аграрного сектору до сучасних викликів;

- науково-прикладний підхід до формування інструментів адаптації аграрних підприємств до кризових, воєнних і післявоєнних умов, який, на відміну від існуючих, поєднує ринкову диверсифікацію, коопераційну взаємодію, інноваційно-цифрові технології управління, аналітику даних, геоінформаційний моніторинг, автоматизоване прогнозування та інтегровані системи управління логістикою. Особливістю запропонованого підходу є включення інвестиційно-інноваційної моделі управління сталим розвитком органічної молочної галузі та моделі кластеризації молочного виробництва України з урахуванням регіональної специфіки, ресурсного потенціалу, інфраструктурних можливостей, експортної орієнтації та безпекових ризиків. Це дозволяє підвищити адаптивність аграрних підприємств до нестабільності зовнішнього середовища, посилити ефективність управлінських рішень, забезпечити стійкість продовольчих ланцюгів і сформувати передумови для збалансованого розвитку аграрного виробництва на внутрішньому та зовнішньому продовольчих ринках;

- науково-методичні підходи до розроблення інвестиційної стратегії аграрних підприємств на ринку органічного продовольства, які, на відміну від існуючих, ґрунтуються на комплексному поєднанні стратегічного аналізу ринку органічної продукції, оцінки виробничо-ресурсного та інвестиційного потенціалу підприємства, визначення ESG-орієнтованих пріоритетів сталого розвитку, ризик-орієнтованого управління та диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення з урахуванням соціально-екологічної

результативності інвестиційних рішень. Запропонований підхід дозволяє забезпечити узгодження економічних, екологічних і соціальних цілей функціонування аграрних підприємств, підвищити адаптивність інвестиційної діяльності до умов воєнної та ринкової нестабільності, посилити конкурентоспроможність виробників органічного продовольства;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до локалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР) в системі сталого розвитку аграрних підприємств, які, на відміну від існуючих, ґрунтуються на ієрархічній декомпозиції взаємозв'язків «глобальні ЦСР – національні орієнтири України – пріоритети аграрних підприємств – результати для продовольчої безпеки» та їх узгодженні з економічною, соціальною й екологічною складовими стійкості, що дозволило уточнити прикладний зміст ЦСР для аграрної сфери й обґрунтувати цільові орієнтири сталого розвитку аграрних підприємств у системі забезпечення продовольчої безпеки держави;

- науково-прикладні засади формування стратегічних напрямів забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва як базису економічної стійкості та продовольчої безпеки держави шляхом формування комплексного підходу до поєднання економічних, екологічних, технологічних і соціальних складових функціонування аграрного сектору та діяльності аграрних підприємств, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає одночасне врахування пріоритетів продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності аграрних товаровиробників, забезпечення ресурсної й технологічної самодостатності, раціонального використання земельних ресурсів, розвитку інфраструктури зберігання, переробки та логістики, а також зміцнення соціально-економічної стійкості сільських територій. Це дозволяє підвищити ефективність стратегічного управління розвитком аграрних підприємств і посилити адаптивність аграрного сектору до сучасних економічних та інституційних викликів.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що його теоретичний базис, науково-методичні засади, практичні пропозиції, висновки та узагальнення формують наукову основу для вирішення проблеми подальшого сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та їх інвестиційного забезпечення.

Рекомендації здобувача щодо формування інвестиційно-інноваційних підходів до розвитку аграрних підприємств з урахуванням принципів сталості, продовольчої безпеки та адаптації до зовнішніх викликів, зокрема воєнних ризиків, кліматичних змін і ринкової нестабільності, прийняті до впровадження та будуть використані у практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної військової адміністрації (довідка № 01-69/984 від 17.12.2025 року).

Методичні підходи щодо формування стратегії сталого розвитку аграрного підприємства на ринку продовольства, орієнтованої на збалансування економічної, соціальної та екологічної складових, прийняті до впровадження знайшли схвалення і прийняті до впровадження у ТОВ «ГАРАНТ-2005» Миргородського району Полтавської області (довідка № 55/06-03 від 01.12.2025 року).

Основні результати та висновки дисертаційного дослідження використані професорсько-викладацьким складом Полтавського державного аграрного університету у процесі підготовки навчально-методичних комплексів та викладання дисциплін «Управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в аграрній сфері», «Фінансова стратегія та планування на аграрних підприємствах», «Інвестиційний менеджмент», «Фінансово-інвестиційний консалтинг», «Інвестування», «Управління потенціалом підприємства», «Методологія та організація наукових досліджень», у науково-дослідній роботі та в ході написання курсових, наукових і кваліфікаційних робіт (довідка № 01-11/112 від 17.12.2025 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною та завершеною науковою працею. Основні положення та результати дослідження отримані та обґрунтовані автором особисто. Опубліковані наукові праці за темою дисертації містять положення, висновки та пропозиції, які сформульовані автором і відображають його особистий внесок у теорію та практику сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства і їх інвестиційного забезпечення. Із наукових праць, написаних у співавторстві, у дисертації використані лише ті положення, які є результатом особистих досліджень.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і теоретичні висновки, практичні рекомендації дисертації доповідалися на: Всеукраїнській науково-практичній конференції з нагоди 85-ї річниці від дня народження доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента НААН Підлісецького Гліба Макаровича (1937-2013) «Капіталізація аграрних підприємств та їх інвестиційне забезпечення» (м. Київ, 2022 р.); І-й Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи» (м. Харків, 2022 р.); ІХ-й Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики» (м. Полтава, 2022 р.); ІІІ-й Міжнародній науково-практичній конференції «Наукове забезпечення міжнародних економічних відносин та соціально-економічного розвитку в аграрній і суміжних сферах в умовах глобалізації та військового стану в Україні» (м. Полтава, 2022 р.); Х-й Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічні виміри» (м. Черкаси, 2023 р.); VI-й Міжнародній науково-практичній конференції «Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору» (м. Полтава, 2023 р.); VII-й Міжнародній науково-практичній конференції «Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики» (м. Полтава, 2023 р.); Міжнародній

науково-практичній конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки» (м. Полтава, 2023 р.); VI-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 2023 р.); I-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених» (м. Полтава, 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Слобожанські наукові читання: соціально-економічні та гуманітарно-правові виміри» (м. Харків, 2023 р.); XXIV-й Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної економіки» (м. Черкаси, 2023 р.); VI-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін» (м. Полтава, 2023 р.); VI-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної економічної науки» (м. Полтава, 2023 р.); X-й Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики» (м. Полтава, 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Глокалізаційні аспекти інноваційного розвитку економіки» (м. Одеса, 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансформаційні процеси в економіці: від конкуренції до кооперації» (м. Хмельницький, 2023 р.); Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану» (м. Ужгород, 2023 р.); VII-й Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Перспективи розвитку територій: теорія і практика. Поствоєнне відновлення» (м. Харків, 2023 р.); VIII-й Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (м. Полтава, 2023 р.); V-й Міжнародній науково-практичній конференції

здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Інноваційно-інвестиційний розвиток бізнесу в умовах економічних збурень» (м. Львів, 2024 р.); VII-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної економічної науки» (м. Полтава, 2024 р.); Міжнародній науковій конференції «Наукові горизонти XXI століття: мультидисциплінарні дослідження» (м. Ужгород, 2024 р.); II-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених» (м. Полтава, 2024 р.); VII-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 2024 р.); VIII-й Міжнародній науково-практичній конференції «Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики» (м. Полтава, 2024 р.); IV-й Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в розвитку банківської системи та фінансових ринків України» (м. Дніпро, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки» (м. Полтава, 2024 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Туризм і рекреація в Україні у воєнний та повоєнний час» (м. Полтава, 2024 р.); XI-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики» (м. Полтава, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній онлайн конференції, присвяченій 95-річчю від дня заснування Інституту тваринництва НААН «Пріоритети розвитку тваринництва в умовах війни та повоєнного відновлення» (м. Харків, 2024 р.); VII-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін» (м. Полтава, 2024 р.); I-й міжнародній науково-практичній конференції «Аграрний бізнес: технології вирощування, зберігання, переробки зернових і олійних культур» (м. Полтава, 2025 р.); IX-й Міжнародній науково-практичній конференції «Управління розвитком

соціально-економічних систем» (м. Харків, 2025 р.); IV-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва» (м. Дубляни, 2025 р.); VIII-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 2025 р.); III-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених» (м. Полтава, 2025 р.); IV-й Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія «Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу» (м. Кам'янець-Подільський, 2025 р.); II-й науково-практичної конференції за міжнародною участю «Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи» (м. Хмельницький, 2025 р.); III-й Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство» (м. Полтава, 2025 рік).

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 47 наукових праць (5 є одноосібними), із них: 7 статей у фахових наукових виданнях та 40 у інших виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 11,1 ум. друк. арк., з них особисто автору належать 5,5 ум. друк. арк.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації складає 270 сторінок, з яких основний зміст викладений на 180 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 23 таблиці, 33 рисунки та 2 додатки. Список використаних джерел із 265 найменувань, розміщено на 35 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Концептуальні основи сталого розвитку аграрних підприємств

У класичному розумінні сталий розвиток передбачає «збалансований» спосіб економічного зростання, при якому задоволення потреб нинішнього покоління не відбувається за рахунок ресурсів та можливостей майбутніх поколінь. Його концепцію сформульовано в доповіді Брундтланд (1987 р.) і втілено в Цілях сталого розвитку ООН, де наголошується на необхідності поєднання економічного, соціального і екологічного вимірів розвитку. Згідно з українськими дослідниками, стале функціонування аграрної сфери ґрунтується на «інтегрованому підході, спрямованому на екологічні, економічні та соціальні виміри одночасно» [180]. У цьому ключі економічний вимір вимагає підвищення ефективності виробництва і фінансової стійкості підприємств (достатніх для подолання їх економічних викликів), соціальний – забезпечення справедливості, зайнятості та соціальної інфраструктури сільських територій, а екологічний – мінімізації негативного впливу на довкілля (раціонального використання ґрунтів, води, енергії, зменшення відходів і викидів).

Концепція сталого розвитку набуває особливого значення для аграрних підприємств, оскільки їх функціонування безпосередньо пов'язане з використанням природних ресурсів, забезпеченням продовольчої безпеки, розвитком сільських територій та формуванням соціально-економічної стабільності держави. В умовах посилення екологічних викликів, нестабільності ринкового середовища та зростання вимог до якості аграрної продукції сталий розвиток виступає не лише загальною управлінською концепцією, а й практичним орієнтиром для підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств. Саме тому інтеграція економічних,

екологічних і соціальних пріоритетів у систему стратегічного управління дає змогу забезпечити довгострокову результативність агробізнесу та підвищити його адаптивність до зовнішніх і внутрішніх ризиків.

Важливість сталого розвитку для аграрного сектору зумовлена також його системним впливом на національну економіку, добробут населення та відтворення ресурсного потенціалу сільських територій. У цьому контексті слушною є думка І. Крюкової та С. Сепаненко, що «стратегічні пріоритети у контексті концепції сталого розвитку мають стати орієнтиром для вітчизняного аграрного сектору не лише задля підвищення рівня конкурентоспроможності національного аграрного сектору, рівня якості мешканців сільських територій і вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки нації, а в першу чергу, для зміцнення національної економіки, захисту її власних інтересів і забезпечення потреб населення країни та її майбутніх поколінь» [111].

На рівні окремого аграрного підприємства концепція сталого розвитку передбачає не лише досягнення прибутковості, а й забезпечення стабільності виробничих процесів, раціонального використання земельних, трудових, фінансових та інноваційних ресурсів. У цьому аспекті важливим є положення, що «гарантією існування підприємства у довгостроковій перспективі є, по-перше, збереження та розвиток його потенціалу, а, по-друге, забезпечення рівноваги. Одночасне виконання обох умов у довгостроковому періоді забезпечує сталий розвиток підприємства» [47]. Таким чином, сталий розвиток аграрних підприємств є необхідною передумовою їх довгострокової конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та здатності забезпечувати безперервне відтворення виробничого потенціалу в умовах сучасних економічних, екологічних і соціальних трансформацій.

Важливими складовими концепції сталого розвитку є визначення принципів сталості в аграрному секторі. Зокрема, у сучасних українських дослідженнях сформульовано та проаналізовано такі базові принципи:

економічна ефективність (рентабельність виробництва та інвестиційна привабливість) і конкурентоспроможність (підвищення продуктивності праці, підтримка інновацій); екологічна безпека (використання технологій точного землеробства, агроєкоаудит, мінімізація ерозії ґрунтів і викидів парникових газів); соціальна справедливість і інклюзивність (гідні умови праці, підтримка фермерства, розвиток сільських громад); а також прозорість, підзвітність, інноваційність та цифровізація процесів. Як відзначає Р. Тульчинський, «економічна ефективність, екологічна безпека, соціальна відповідальність, інноваційність та цифровізація» – це основні принципи сталого розвитку аграрних підприємств (запровадження яких сприятиме їх конкурентоспроможності та відновленню економіки після війни) [228]. Такий триалістичний підхід гарантує, що жоден з компонентів (наприклад, прибутковість або екологічність) не домінуватиме за рахунок інших; навпаки, їх балансування створює «гармонійну взаємодію» різних елементів розвитку.

У табл. 1.1 нами узагальнено базові принципи сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та розкрито їх змістове наповнення з позицій економічної, соціальної, екологічної, інноваційної та управлінської складових. Її значення полягає в тому, що сталий розвиток аграрних підприємств подається не як абстрактна теоретична категорія, а як система практичних орієнтирів, які визначають напрями господарської поведінки підприємств, їх взаємодію із продовольчим ринком, природним середовищем, сільськими територіями, інвесторами та іншими зацікавленими сторонами. У цьому контексті принципи сталого розвитку виступають методологічною основою для формування довгострокової стратегії функціонування аграрних підприємств. Принцип економічної ефективності відображає необхідність забезпечення стабільного зростання результативності аграрного виробництва, зміцнення конкурентних позицій підприємств на продовольчому ринку та підвищення економічної віддачі від використання виробничих ресурсів.

**Основні принципи сталого розвитку аграрних підприємств на ринку
продовольства**

Принципи	Характеристика
Економічної ефективності	Сталий розвиток аграрних підприємств передбачає забезпечення стабільного підвищення результативності виробництва, зміцнення конкурентних позицій на продовольчому ринку та зростання економічної віддачі від використання ресурсів. Реалізація цього принципу пов'язана з модернізацією виробничих процесів, впровадженням інноваційних рішень, підвищенням продуктивності праці, диверсифікацією видів діяльності та формуванням стійкого експортного потенціалу аграрної сфери
Соціальної відповідальності	Діяльність аграрних підприємств має бути орієнтована на забезпечення належних соціально-трудових умов, підтримку зайнятості населення та розвиток сільських територій. Важливого значення набувають формування соціальної інфраструктури, підтримка місцевих громад, інвестування у розвиток людського капіталу та підвищення рівня добробуту сільського населення як передумови довгострокової соціальної стабільності
Екологічної безпеки	Функціонування аграрних підприємств повинно здійснюватися з урахуванням екологічних обмежень та необхідності збереження природно-ресурсного потенціалу. Реалізація принципу передбачає впровадження ресурсоощадних та екологічно безпечних технологій, раціональне використання земельних і водних ресурсів, відновлення родючості ґрунтів, скорочення негативного впливу на довкілля та підтримку біорізноманіття в аграрних екосистемах
Інноваційності та цифровізації	Одним із ключових напрямів розвитку аграрних підприємств є активне впровадження цифрових технологій, автоматизації виробничих процесів, сучасних інформаційно-аналітичних систем та інноваційних агротехнологій. Це сприяє підвищенню ефективності управління, оптимізації використання ресурсів, зниженню витрат виробництва та формуванню конкурентних переваг в умовах цифрової трансформації економіки
Прозорості та підзвітності	Забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств потребує відкритості господарської діяльності, формування ефективної системи корпоративного управління та регулярного інформування зацікавлених сторін про економічні, соціальні та екологічні результати функціонування. Дотримання принципу прозорості підвищує рівень довіри інвесторів, партнерів і суспільства, сприяє інтеграції підприємств у міжнародні ринки та зміцненню їх інвестиційної привабливості

Джерело: сформовано автором на основі [228]

Його реалізація передбачає модернізацію матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних рішень, підвищення продуктивності праці, диверсифікацію виробництва та розвиток експортного потенціалу. У межах

сталого розвитку економічна ефективність не може зводитися лише до максимізації прибутку, оскільки вона має поєднуватися із довгостроковою фінансовою стійкістю, інвестиційною привабливістю та здатністю підприємств адаптуватися до змін ринкового середовища.

Важливим елементом сталого розвитку аграрних підприємств є принцип соціальної відповідальності, який акцентує увагу на ролі аграрного бізнесу у забезпеченні зайнятості населення, розвитку сільських територій та підтримці місцевих громад. Аграрні підприємства є не лише виробниками продовольства, а й важливими суб'єктами соціально-економічного розвитку сільської місцевості, оскільки від їх діяльності залежать рівень доходів населення, стан соціальної інфраструктури, можливості працевлаштування та розвиток людського капіталу. Тому дотримання принципу соціальної відповідальності сприяє формуванню більш стійкого середовища функціонування аграрних підприємств і посиленню їх суспільної значущості.

Принцип екологічної безпеки є одним із ключових у системі сталого розвитку аграрних підприємств, оскільки аграрне виробництво безпосередньо пов'язане з використанням земельних, водних і біологічних ресурсів. Його реалізація передбачає впровадження ресурсоощадних та екологічно безпечних технологій, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, відновлення родючості ґрунтів, мінімізацію негативного впливу на довкілля та збереження біорізноманіття. У сучасних умовах екологічна безпека набуває особливого значення, оскільки саме вона визначає здатність аграрних підприємств забезпечувати не лише поточну виробничу результативність, а й довгострокове збереження ресурсної бази продовольчого виробництва.

Окреме місце займає принцип інноваційності та цифровізації, який відображає необхідність технологічного оновлення аграрних підприємств в умовах цифрової трансформації економіки. Впровадження цифрових технологій, автоматизації виробничих процесів, інформаційно-аналітичних систем, точного землеробства та сучасних агротехнологій дозволяє

підвищити ефективність управління, знизити виробничі витрати, оптимізувати використання ресурсів і сформувавши нові конкурентні переваги. У контексті сталого розвитку інноваційність виступає не лише фактором економічного зростання, а й інструментом екологізації виробництва, підвищення прозорості управління та посилення адаптивності аграрних підприємств до ринкових і кліматичних викликів.

Принцип прозорості та підзвітності доповнює попередні принципи, оскільки забезпечує відкритість діяльності аграрних підприємств перед інвесторами, партнерами, споживачами, державою та суспільством. Регулярне інформування про економічні, соціальні та екологічні результати функціонування підприємств сприяє підвищенню довіри, покращенню корпоративного управління та зміцненню інвестиційної привабливості. Особливо важливим цей принцип є для підприємств, які орієнтуються на міжнародні ринки продовольства, оскільки прозорість діяльності, відповідність стандартам сталого розвитку та готовність до відкритої звітності дедалі частіше стають умовами доступу до інвестицій, партнерських програм і зовнішніх ринків.

Вищенаведені принципи формують цілісну систему орієнтирів сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства. Їх комплексна реалізація дає змогу поєднати економічну результативність із соціальною відповідальністю, екологічною безпекою, інноваційним розвитком і прозорим управлінням. Саме така модель функціонування аграрних підприємств створює передумови для зміцнення продовольчої безпеки держави, підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва, залучення інвестицій та забезпечення довгострокової стійкості аграрної сфери.

Належному впровадженню цих принципів сприяють інституційні та інвестиційні механізми. Дослідження В. Третяка підкреслює, що в умовах глобальних викликів аграрної сфери «необхідно інтегрувати екологічні та соціальні критерії у методи оцінки інвестицій, розвивати «зелені» фінансові

інструменти та впроваджувати кліматично орієнтовані технології» [227]. Зокрема, автор доводить, що для стійкості аграрного виробництва потрібно стимулювати «зелені інвестиції», створювати механізми страхування ризиків, а також підтримувати малі й середні підприємства та кооперативи через фінансові та податкові стимули. У свою чергу, О. Дребот і О. Дем'янук відзначають, що національна політика підтримки сталого розвитку повинна включати удосконалені механізми державної підтримки: «державне регулювання, субсидування та податкові пільги» відіграють ключову роль у впровадженні сталих агротехнологій [62]. Також ми погоджуємося із думкою І. Петріва, що «для розвитку значного потенціалу, яким володіє український аграрний сектор, потребує активного впровадження політика інтеграції принципів сталого розвитку в аграрне виробництво» [169]. Як зазначає Т. Гудзь, «сталий розвиток – це рух системи від одного рівноважного стану до якісно іншого, вищого за рівнем розвитку стану рівноваги, що дає підстави стверджувати, що в основі не лише циклічного, а й спірального розвитку підприємства, лежить змінюваність його рівноважних станів» [47].

Управлінські підходи до сталого розвитку аграрних підприємств перш за все охоплюють питання корпоративної соціальної відповідальності і менеджменту якості. Так, Р. Тульчинський аналізує міжнародні стандарти (CSR, ESG, GRI тощо – табл. 1.2) як основу для прозорого управління аграрними підприємствами і підвищення їх ефективності [228]. М. Здоровець пропонує враховувати у стратегіях розвитку аграрних підприємств й соціально-психологічні чинники – наприклад, морально-психологічний клімат колективу, комунікації та рівень соціальної довіри, що можуть впливати на інноваційність і мотивацію персоналу [68]. На рівні взаємодії аграрної сфери з державою і продовольчим ринком важливе значення мають коопераційні та партнерські моделі: поєднання аграрних товаровиробників у кластери, державно-приватне партнерство, доступ до міжнародних фінансових програм підвищують інвестиційний потенціал аграрного виробництва та сприяють виходу на нові ринки.

**Світова система стандартів та структур підтримки корпоративного
сталого розвитку**

Назва стандарту	Мета стандарту
CSR (Annual corporate social responsibility reports)	Спрямований на узгодження діяльності компанії із суспільними та екологічними пріоритетами, забезпечуючи не лише досягнення фінансових результатів, а й формування позитивного внеску у сталий розвиток. Передбачає визначення чітких соціальних цілей, розвиток партнерських відносин із місцевими громадами, удосконалення стандартів поведінки постачальників та підвищення рівня корпоративної відповідальності у сфері екології й соціальної політики
GRI (Global Reporting Initiative)	Метою глобальної ініціативи зі звітності є забезпечення прозорого розкриття інформації про вплив діяльності компанії на економічну, соціальну та екологічну сфери. Запропоновані принципи та індикатори дозволяють оцінювати результативність реалізації заходів сталого розвитку, порівнювати досягнення компаній та підвищувати рівень довіри зацікавлених сторін
CDP (Carbon Disclosure Project)	Полягає у розширенні відкритості інформації щодо екологічного впливу підприємств та підтримці переходу бізнесу до моделей сталого розвитку. Стандарт сприяє вимірюванню, моніторингу й аналізу кліматичних та екологічних ризиків, а також формуванню системи управління негативними наслідками для довкілля
TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures)	Орієнтований на надання інвесторам, кредиторам та іншим зацікавленим сторонам достовірної інформації про кліматичні ризики й потенційні можливості для бізнесу. Сприяє інтеграції кліматичних факторів у систему корпоративного управління, підтримує перехід до низьковуглецевої економіки та підвищує якість ухвалення інвестиційних і стратегічних рішень
SASB (Sustainability Accounting Standards Board)	Сприяє розкриттю компаніями інформації про ключові аспекти сталого розвитку, які є найбільш суттєвими для інвесторів та фінансового аналізу. Стандарти дозволяють оцінювати здатність підприємства забезпечувати довгострокове створення вартості для акціонерів, враховуючи галузеві особливості, ризики та нефінансові показники діяльності

Джерело: [228]

Світова система стандартів та структур підтримки корпоративного сталого розвитку, наведена у табл. 1.2, відображає інституційно-методичну основу формування сучасної практики нефінансової звітності, відповідального управління та розкриття інформації про економічні, соціальні й екологічні результати діяльності суб'єктів господарювання. У контексті сталого розвитку аграрних підприємств такі стандарти мають важливе значення, оскільки дають змогу не лише оцінювати фінансову

результативність підприємства, а й враховувати його вплив на довкілля, трудові ресурси, місцеві громади, продовольчий ринок та довгострокову інвестиційну привабливість.

Корпоративний сталий розвиток у світовій практиці ґрунтується на поєднанні добровільної соціальної відповідальності бізнесу, прозорого звітування, управління кліматичними ризиками та врахування нефінансових показників у процесі ухвалення стратегічних і інвестиційних рішень. Зокрема, CSR-звіти орієнтовані на демонстрацію суспільної ролі компанії, її внеску у розвиток громад, екологічну відповідальність, етичну поведінку та дотримання соціальних стандартів. Для аграрних підприємств це особливо важливо, оскільки їх діяльність безпосередньо пов'язана з використанням природних ресурсів, зайнятістю сільського населення та забезпеченням продовольчої безпеки.

Важливе місце у системі міжнародних підходів займає GRI, що забезпечує уніфіковану основу для розкриття інформації про вплив підприємства на економічну, соціальну та екологічну сфери. Використання такого підходу дозволяє аграрним підприємствам формувати більш прозору систему звітності, підвищувати довіру інвесторів, кредиторів, партнерів і споживачів, а також порівнювати результати власної діяльності з іншими суб'єктами ринку. У свою чергу, CDP та TCFD акцентують увагу на екологічних і кліматичних аспектах діяльності підприємств, що є надзвичайно актуальним для аграрного сектору, який значною мірою залежить від кліматичних умов, якості земельних і водних ресурсів та рівня екологічної безпеки виробництва.

Окреме значення має стандарт SASB, який орієнтований на розкриття суттєвих для інвесторів показників сталого розвитку з урахуванням галузевої специфіки. Для аграрних підприємств це дає змогу пов'язати нефінансові результати діяльності з інвестиційною привабливістю, фінансовою стійкістю та здатністю створювати довгострокову вартість. У сучасних умовах інвестори дедалі більше враховують не лише прибутковість підприємства, а й

рівень його екологічної відповідальності, якість корпоративного управління, прозорість діяльності та спроможність адаптуватися до ризиків, зокрема кліматичних, ринкових і регуляторних.

Отже, наведені стандарти та структури підтримки корпоративного сталого розвитку формують важливу методичну основу для підвищення прозорості, відповідальності та інвестиційної привабливості аграрних підприємств. Їх застосування сприяє переходу від традиційної моделі оцінювання діяльності підприємства, орієнтованої переважно на фінансові показники, до комплексного підходу, який враховує економічні, соціальні, екологічні та управлінські результати. У контексті сталого розвитку аграрних підприємств це дозволяє посилити довіру стейкхолдерів, обґрунтовувати інвестиційні рішення, знижувати ризики та забезпечувати більш стійке функціонування на ринку продовольства.

Подальша інституціоналізація концепції сталого розвитку відбулася через ухвалення Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року, де ООН прямо підкреслила взаємозалежність подолання бідності, зменшення нерівності, збереження планети, інклюзивного економічного зростання та соціальної інтеграції. Для сучасної науки це означає перехід від вузького розуміння розвитку як приросту виробництва до інтегрального бачення розвитку як довгострокового, збалансованого й міжпоколінно відповідального процесу. Вітчизняний науковий дискурс цілком закономірно розвиває саме таке розуміння. Як слушно зазначають К. Бездетко та Д. Серьогіна, «концепція сталого розвитку впродовж останніх десятиліть набула статусу провідної парадигми» [11]. А. Даценко, аналізуючи зміст категорії, акцентує на «триєдину, інтегративно-структурну модель сталого розвитку» [52]. У цьому полягає принципова відмінність сучасної концепції від попередніх уявлень про прогрес: вона не підміняє розвиток економічним зростанням, а наполягає на узгодженні економічних, соціальних та екологічних імперативів у межах єдиного цілого. Саме тому сталий розвиток нині слугує не лише етичною настановою, а й методологічною рамкою

стратегічного планування. Для України ця рамка набула не декларативного, а нормативного значення. Наша держава приєдналася до глобального процесу реалізації 17 Цілей сталого розвитку та 169 завдань, а в подальшому розгорнула національний процес адаптації цілей із залученням урядовців, науковців, бізнесу та громадянського суспільства. Офіційний український дискурс наголошує, що національні ЦСР мають бути основою для інтеграції зусиль у сфері економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування. В Указі Президента України [229] прямо закріплено, що Цілі сталого розвитку України до 2030 року є орієнтирами для прогностичних, програмних і нормативно-правових документів, тобто сталий розвиток остаточно закріплено як засадничий вектор державної та суспільної модернізації.

Таблиця 1.3

Пріоритети сталого розвитку аграрної сфери для досягнення ЦСР

Ціль сталого розвитку	Орієнтири України щодо досягнення ЦСР	Пріоритети сталого розвитку аграрного виробництва
1	2	3
Ціль 1 «Подолання бідності»	Зменшення рівня бідності населення, підтримка економічної активності у сільській місцевості, розширення можливостей зайнятості та самозабезпечення населення	- підтримка малих і середніх аграрних підприємств; - розвиток сімейного фермерства; - стимулювання самозайнятості у сільській місцевості; - підвищення рівня доходів сільського населення; - створення нових робочих місць у сфері аграрного виробництва та переробки.
Ціль 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства»	Забезпечення населення якісними та безпечними продуктами харчування, підвищення ефективності аграрного виробництва та зміцнення продовольчої безпеки держави	- підвищення урожайності сільськогосподарських культур; - впровадження сучасних агротехнологій; - розвиток органічного виробництва; - збереження родючості ґрунтів; - підтримка біорізноманіття; - підвищення рівня продовольчої безпеки; - розвиток тваринництва та переробної галузі
Ціль 3 «Міцне здоров'я і благополуччя»	Покращення стану здоров'я населення шляхом забезпечення доступу до безпечного середовища та якісного харчування	- виробництво екологічно безпечної продукції; - контроль якості продовольства; - дотримання санітарних і екологічних стандартів; - забезпечення безпечних умов праці на аграрних підприємствах; - розвиток органічного продовольчого ринку

1	2	3
Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання»	Забезпечення стабільного економічного зростання, підвищення продуктивності праці та формування гідних умов зайнятості	- модернізація аграрного виробництва; - цифровізація виробничих процесів; - підвищення продуктивності праці; - розвиток кадрового потенціалу; - підтримка молодих фахівців; - створення сучасних і безпечних умов праці у сільському господарстві
Ціль 12 «Відповідальне споживання та виробництво»	Скорочення ресурсомісткості економіки та формування екологічно орієнтованих моделей виробництва і споживання	- упровадження ресурсоощадних технологій; - зменшення втрат продукції; - розвиток циркулярної економіки; - ефективне використання водних та енергетичних ресурсів; - мінімізація негативного впливу аграрного виробництва на довкілля
Ціль 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату»	Скорочення негативного впливу господарської діяльності на кліматичну систему та адаптація економіки до кліматичних змін	- зниження обсягів викидів парникових газів; - впровадження кліматично адаптованих технологій; - розвиток енергоефективного аграрного виробництва; - використання відновлюваних джерел енергії; - підвищення стійкості аграрних підприємств до кліматичних ризиків
Ціль 15 «Захист та відновлення екосистем суші»	Забезпечення раціонального використання земельних і природних ресурсів, збереження екосистем та відновлення деградованих територій	- охорона сільськогосподарських угідь; - відновлення родючості ґрунтів; - боротьба з деградацією земель; - підтримка екологічної рівноваги; - розвиток екологічно безпечного землекористування; - збереження природного та біологічного різноманіття.
Ціль 17 «Партнерство заради сталого розвитку»	Розвиток міжнародного та міжсекторального співробітництва для реалізації принципів сталого розвитку	- активізація співпраці між державою, бізнесом і громадськими організаціями; - залучення міжнародних інвестицій і грантових ресурсів; - розвиток інноваційного партнерства; - підтримка аграрних кластерів і кооперації; - інтеграція аграрного сектору України у міжнародний економічний простір

Джерело: сформовано автором на основі [44, 240]

Представлені у табл. 1.3 пріоритети сталого розвитку аграрної сфери відображають системний взаємозв'язок між глобальними Цілями сталого розвитку (ЦСР), національними орієнтирами України та стратегічними напрямками функціонування аграрних підприємств. У сучасних умовах концепція сталого розвитку аграрного сектору набуває особливого значення,

оскільки поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти господарювання, формуючи основу для довгострокового забезпечення продовольчої безпеки, конкурентоспроможності аграрного виробництва та збереження природно-ресурсного потенціалу. Водночас аграрні підприємства виступають ключовими суб'єктами реалізації ЦСР, оскільки саме їх діяльність безпосередньо впливає на рівень зайнятості сільського населення, ефективність використання земельних ресурсів, стан довкілля та якості продовольства.

Концептуальні основи сталого розвитку аграрних підприємств формуються на засадах інтеграції економічної ефективності, соціальної відповідальності та екологічної безпеки. Зокрема, реалізація Цілі 1 «Подолання бідності» орієнтована на підтримку малого та середнього агробізнесу, розвиток сімейного фермерства та стимулювання самозайнятості у сільській місцевості, що сприяє підвищенню рівня доходів населення і формуванню стійкого соціально-економічного середовища. У свою чергу, Ціль 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» акцентує увагу на необхідності підвищення продуктивності аграрного виробництва через впровадження сучасних агротехнологій, розвиток органічного виробництва та збереження родючості ґрунтів, що відповідає сучасним принципам ресурсоефективного господарювання.

Важливе місце у структурі сталого розвитку аграрних підприємств займають соціальні аспекти, що охоплюють забезпечення населення безпечними та якісними продуктами харчування, створення належних умов праці та розвиток людського капіталу. Це відображено у Цілях 3 і 8, які передбачають модернізацію аграрного виробництва, цифровізацію виробничих процесів, підвищення продуктивності праці та підтримку кадрового потенціалу. У даному контексті сталий розвиток аграрних підприємств розглядається не лише як процес економічного зростання, але й як механізм забезпечення соціальної стабільності та підвищення якості життя сільського населення.

Екологічна складова концепції сталого розвитку аграрних підприємств представлена у Цілях 12, 13 та 15, які орієнтовані на впровадження ресурсозберігаючих технологій, мінімізацію негативного впливу на довкілля, адаптацію до кліматичних змін та раціональне використання земельних ресурсів. Реалізація зазначених пріоритетів передбачає розвиток циркулярної економіки, використання відновлюваних джерел енергії, скорочення викидів парникових газів та збереження біорізноманіття. Таким чином, екологізація аграрного виробництва стає необхідною умовою забезпечення довгострокової конкурентоспроможності аграрних підприємств та їх адаптації до глобальних кліматичних викликів.

Окремої уваги заслуговує Ціль 17 «Партнерство заради сталого розвитку», яка визначає необхідність активізації співпраці між державою, бізнесом, науковими установами та громадськими організаціями. У межах концептуальних засад сталого розвитку аграрних підприємств партнерські взаємозв'язки виступають важливим інструментом залучення інвестицій, розвитку інноваційної діяльності, підтримки аграрних кластерів та інтеграції аграрного сектору України у міжнародний економічний простір.

Отже, визначені пріоритети дозволяють стверджувати, що концептуальні основи сталого розвитку аграрних підприємств базуються на комплексному підході до управління економічними, соціальними та екологічними процесами. Їх реалізація забезпечує формування ефективної моделі аграрного виробництва, здатної поєднувати економічну результативність із соціальною відповідальністю та екологічною збалансованістю, що відповідає сучасним глобальним тенденціям розвитку аграрної сфери.

Розкриття концептуальних основ сталого розвитку аграрних підприємств потребує не лише визначення його ключових принципів і пріоритетів, але й деталізації взаємозв'язків між економічною, соціальною та екологічною складовими функціонування аграрної сфери. У сучасних умовах сталий розвиток аграрних підприємств слід розглядати як комплексну

систему довгострокового управління виробничими, фінансовими, трудовими та природно-ресурсними процесами, спрямовану на забезпечення стабільного функціонування продовольчого ринку, збереження ресурсного потенціалу та підвищення рівня продовольчої безпеки держави. Саме тому важливого значення набуває формування цілісного концептуального підходу до трактування сутності сталого розвитку аграрних підприємств та його структурних складових.

Рис. 1.1. Триалістичний підхід до розуміння концепту «сталий розвиток аграрних підприємств»

Джерело: сформовано автором на основі [180]

Триалістичний підхід до розуміння концепту сталого розвитку аграрних підприємств, представлений на рис. 1.1, базується на інтеграції трьох взаємопов'язаних складових – економічної, соціальної та екологічної

стійкості. Такий підхід дозволяє розглядати аграрне підприємство не лише як суб'єкт господарювання, орієнтований на отримання прибутку, але і як важливий елемент соціально-економічної системи та природного середовища. Екологічна стійкість у даному контексті передбачає раціональне використання земельних і водних ресурсів, дотримання екологічних стандартів виробництва, зниження негативного впливу на довкілля та впровадження ресурсоощадних і енергоефективних технологій. У сучасних умовах саме екологізація аграрного виробництва стає одним із ключових чинників забезпечення довгострокової конкурентоспроможності аграрних підприємств та їх адаптації до кліматичних змін.

Соціальна складова сталого розвитку аграрних підприємств охоплює питання забезпечення гідних умов праці, розвитку людського капіталу, підтримки зайнятості сільського населення та формування соціально відповідального агробізнесу. Особливого значення набуває формування безпечного соціального середовища у сільських територіях, розвиток корпоративної соціальної відповідальності та забезпечення прозорих і етичних взаємовідносин між учасниками продовольчого ринку. Водночас економічна складова спрямована на забезпечення фінансової стійкості аграрних підприємств, підвищення ефективності використання ресурсів, активізацію інвестиційної діяльності та формування умов для інноваційного розвитку аграрного виробництва. Таким чином, триалістичний підхід відображає необхідність збалансованого поєднання економічних інтересів підприємства із соціальними та екологічними пріоритетами сталого розвитку.

Подальша деталізація складових сталого розвитку аграрних підприємств у системі забезпечення продовольчої безпеки представлена на рис. 1.2, який дозволяє конкретизувати безпосередній зміст кожної зі складових сталого розвитку та визначити їх стратегічні результати і наслідки для аграрної сфери та продовольчого ринку. Екологічна стійкість розглядається як здатність аграрних підприємств забезпечувати раціональне використання природних ресурсів, збереження родючості ґрунтів та

мінімізацію негативного впливу виробництва на довкілля при одночасному задоволенні потреб продовольчого ринку. Стратегічним результатом такої діяльності є підвищення рівня екологічної безпеки аграрного виробництва, збереження біорізноманіття та формування передумов для довгострокового відновлення ресурсного потенціалу аграрної сфери.

Рис. 1.2. Деталізація складових сталого розвитку аграрних підприємств у системі забезпечення продовольчої безпеки

Джерело: сформовано автором на основі [180]

Економічна стійкість у структурі сталого розвитку аграрних підприємств пов'язана із забезпеченням фінансової стабільності, конкурентоспроможності та ефективності виробництва в умовах ринкових, інституційних і воєнних викликів. У даному випадку йдеться про здатність аграрних підприємств підтримувати прибутковість діяльності, забезпечувати

інвестиційну привабливість та адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Важливо, що економічна складова розглядається не ізольовано, а у взаємозв'язку з інтересами споживачів, держави та інших учасників продовольчого ринку, що дозволяє забезпечити баланс між економічною результативністю та суспільними потребами.

Соціальна стійкість, своєю чергою, орієнтована на підтримку зайнятості населення, розвиток соціальної інфраструктури сільських територій та формування людського капіталу у довгостроковій перспективі. Її стратегічними наслідками є підвищення якості життя сільського населення, створення нових робочих місць, зміцнення соціальної стабільності громад та забезпечення продовольчої безпеки держави. У сучасних умовах саме соціальна складова визначає рівень адаптивності аграрної сфери до кризових і воєнних викликів, оскільки забезпечує збереження трудового потенціалу та стабільність функціонування сільських територій.

Таким чином, концепцію сталого розвитку аграрних підприємств доцільно розглядати як багатокомпонентну систему довгострокового збалансованого функціонування аграрної сфери, у межах якої економічна результативність виробництва поєднується із соціальною відповідальністю та екологічною безпекою. Ефективність реалізації концепції сталого розвитку визначається здатністю аграрних підприємств забезпечувати раціональне використання природних ресурсів, підтримувати фінансову стійкість та конкурентоспроможність, адаптуватися до ринкових, інституційних і кліматичних викликів, а також формувати належні умови для розвитку сільських територій і людського капіталу. У сучасних умовах саме інтеграція економічних, екологічних і соціальних складових управління створює передумови для зміцнення продовольчої безпеки держави, підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору та формування ефективної моделі функціонування продовольчого ринку на засадах довгострокової стійкості та інноваційного розвитку.

1.2. Наукові засади формування інституційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на продовольчому ринку

Теоретичний фундамент концепції сталого розвитку спирається передусім на триалістичний підхід, у межах якого економічна, соціальна та екологічна складові трактуються як взаємопов'язані й взаємообмежувальні. Водночас українська література демонструє, що в аграрній та територіальній політиці до цієї тріади дедалі частіше додають інституційну складову. Так, Н. Патики та О. Булавка доводять, що сталий розвиток сільських територій означає «єдність і врівноваженість чотирьох його складових» – економічної, соціальної, екологічної й інституційної [166]. К. Бездетко також зазначає, що «сталий розвиток розглядається як багатовимірне явище, однак переважна частина існуючих підходів акцентує увагу або на еколого-економічному балансі, або на соціальних аспектах сталості, залишаючи поза увагою інституційний вимір» [11]. Таким чином, триалістичний підхід задає онтологічне ядро концепції сталого розвитку, а інститути й механізми забезпечують її практичну реалізацію.

Сталий розвиток аграрних підприємств неможливий без належного інвестиційного забезпечення, модернізації виробничої бази, впровадження інноваційних технологій та створення сприятливого інституційного середовища. Саме інституційні механізми формують основу для ефективного використання ресурсного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва, розвитку продовольчого ринку та адаптації підприємств до сучасних викликів. У цьому контексті особливу роль відіграють механізми фінансової підтримки, державного регулювання, кооперації, цифровізації та екологізації виробничих процесів.

Крім того, важливим аспектом є забезпечення адаптивності аграрних підприємств до змін ринкового середовища, що передбачає формування гнучких моделей управління, диверсифікацію джерел фінансування, розвиток інфраструктури та впровадження сучасних підходів до ризик-менеджменту,

що створює передумови для стабільного функціонування аграрної сфери, підвищення рівня інвестиційної привабливості підприємств і забезпечення довгострокового розвитку продовольчого ринку.

Узагальнення основних інституційних механізмів забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств та їх адаптації до сучасних викликів продовольчого ринку наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Інституційні механізми забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств та їх адаптації до сучасних викликів продовольчого ринку

Інституційний механізм	Роль у забезпеченні сталого розвитку аграрних підприємств	Адаптаційний та інвестиційний інструментарій
1	2	3
Нормативно-правове забезпечення	Формування правових умов для функціонування аграрних підприємств на засадах сталого розвитку, гармонізація законодавства із європейськими стандартами, стимулювання екологічно безпечного виробництва та підтримка інвестиційної діяльності	- адаптація аграрного законодавства до умов воєнного стану; - удосконалення механізмів страхування аграрних ризиків; - нормативна підтримка ESG-фінансування; - стимулювання органічного виробництва та ресурсоощадних технологій
Фінансово-інвестиційні механізми	Забезпечення аграрних підприємств фінансовими ресурсами для модернізації виробництва, підвищення конкурентоспроможності та впровадження інновацій	- пільгове кредитування та державні гарантії; - компенсація відсоткових ставок; - грантові програми та міжнародна технічна допомога; - підтримка «зелених» інвестицій та ESG-проектів
Інноваційно-технологічні механізми	Сприяння технологічній модернізації аграрного виробництва, цифровізації управління та впровадженню smart-технологій	- розвиток точного землеробства; - автоматизація виробничих процесів; - впровадження цифрових платформ управління; - використання енергоефективних і ресурсоощадних технологій
Інституція земельних відносин	Забезпечення стабільності землекористування, прозорості ринку землі та захисту прав власності як основи інвестиційної привабливості аграрних підприємств	- удосконалення земельного кадастру; - цифровізація управління земельними ресурсами; - розвиток механізмів іпотечного кредитування; - підвищення прозорості земельних операцій

1	2	3
Контрактні та страхові механізми	Зниження виробничих і ринкових ризиків у діяльності аграрних підприємств та забезпечення стабільності функціонування продовольчого ринку	- використання форвардних контрактів та аграрних розписок; - страхування врожаю і цінкових ризиків; - укладання довгострокових контрактів із переробними підприємствами; - розвиток механізмів ризик-менеджменту
Механізми ринкового регулювання та ціноутворення	Забезпечення стабільності продовольчого ринку, підтримка конкурентного середовища та мінімізація цінкових коливань	- розвиток біржової торгівлі аграрною продукцією; - формування системи моніторингу цін; - удосконалення механізмів державного регулювання продовольчого ринку; - підтримка прозорої конкуренції
Кооперативні та кластерні механізми	Посилення інтеграції аграрних підприємств, оптимізація використання ресурсів та розвиток локальних продовольчих ланцюгів	- розвиток аграрних кластерів; - підтримка сільськогосподарської кооперації; - формування спільної логістичної та переробної інфраструктури; - розширення партнерської взаємодії між виробниками і переробниками
Інфраструктурні механізми	Створення умов для безперебійного функціонування продовольчого ринку та підвищення ефективності аграрного виробництва	- розвиток транспортної та логістичної інфраструктури; - модернізація елеваторів і складських приміщень; - розвиток цифрової інфраструктури; - підтримка переробних потужностей
Соціально-культурні та екологічні механізми	Формування культури сталого розвитку, екологічної відповідальності та соціальної стійкості аграрних підприємств	- підтримка розвитку людського капіталу; - підвищення рівня екологічної свідомості; - розвиток корпоративної соціальної відповідальності; - популяризація принципів сталого споживання та виробництва

Джерело: сформовано автором на основі [96]

Насамперед важливе значення має нормативно-правове забезпечення, яке формує базові умови функціонування аграрних підприємств.

Ефективність сталого розвитку значною мірою залежить від якості законодавчої бази, рівня гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами, а також від стабільності правового середовища. Удосконалення нормативного забезпечення сприяє підвищенню прозорості ринку, формуванню сприятливого інвестиційного клімату та стимулює впровадження екологічно безпечних технологій. Особливо актуальним є розвиток механізмів підтримки ESG-фінансування та органічного виробництва.

Важливу роль у забезпеченні сталого розвитку аграрних підприємств відіграють фінансово-інвестиційні механізми. Саме доступ до фінансових ресурсів визначає можливості модернізації виробництва, оновлення матеріально-технічної бази та впровадження інновацій. Пільгове кредитування, державні гарантії, компенсація відсоткових ставок і залучення міжнародної технічної допомоги дозволяють зменшити інвестиційні ризики та забезпечити стабільність функціонування підприємств. Водночас підтримка «зелених» інвестицій сприяє переходу аграрного виробництва до моделі екологічно орієнтованого розвитку.

Не менш важливими є інноваційно-технологічні механізми, спрямовані на підвищення ефективності аграрного виробництва. У сучасних умовах цифровізація управлінських процесів, автоматизація виробництва та впровадження smart-технологій стають ключовими чинниками підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Використання енергоефективних і ресурсощадних технологій дозволяє знизити виробничі витрати, підвищити продуктивність праці та мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище.

Суттєве значення для інвестиційного забезпечення сталого розвитку має інституція земельних відносин. Прозорість ринку землі, стабільність землекористування та захист прав власності виступають важливими передумовами підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств. Цифровізація управління земельними ресурсами,

удосконалення земельного кадастру та розвиток механізмів іпотечного кредитування створюють умови для ефективнішого використання земельного потенціалу та залучення додаткових інвестиційних ресурсів.

Особливе місце в системі забезпечення сталого розвитку займають контрактні та страхові механізми, які спрямовані на мінімізацію виробничих і ринкових ризиків. Використання форвардних контрактів, аграрних розписок та механізмів страхування врожаю дозволяє аграрним підприємствам знизити рівень невизначеності, підвищити фінансову стабільність та забезпечити прогнозованість господарської діяльності. В умовах нестабільності продовольчого ринку це має важливе значення для забезпечення безперервності виробництва.

Механізми ринкового регулювання та ціноутворення сприяють стабілізації продовольчого ринку та підтримці конкурентного середовища. Розвиток біржової торгівлі, систем моніторингу цін і державного регулювання дозволяє мінімізувати негативний вплив цінових коливань на діяльність аграрних підприємств. Крім того, прозорість ринкових механізмів створює умови для підвищення ефективності функціонування продовольчого ринку та посилення конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників.

Кооперативні та кластерні механізми є важливим інструментом інтеграції аграрних підприємств і розвитку локальних продовольчих систем. Розвиток кооперації дозволяє оптимізувати використання ресурсів, знизити витрати виробництва та посилити ринкові позиції дрібних і середніх виробників. Формування аграрних кластерів сприяє розвитку партнерських зв'язків між виробниками, переробними підприємствами та логістичними структурами, що позитивно впливає на ефективність функціонування продовольчого ринку.

Важливим елементом системи сталого розвитку виступають інфраструктурні механізми, які забезпечують безперебійне функціонування продовольчих ланцюгів. Розвиток транспортної, логістичної та складської інфраструктури сприяє підвищенню ефективності збуту продукції,

скороченню втрат та покращенню доступу аграрних підприємств до внутрішніх і зовнішніх ринків. Модернізація елеваторних та переробних потужностей дозволяє збільшити рівень доданої вартості аграрної продукції та підвищити конкурентоспроможність виробництва.

Соціально-культурні та екологічні механізми формують основу довгострокового сталого розвитку аграрних підприємств. Підтримка людського капіталу, розвиток корпоративної соціальної відповідальності та підвищення екологічної свідомості сприяють формуванню ефективної моделі господарювання, орієнтованої не лише на економічний результат, але й на соціальну стабільність та екологічну безпеку. Популяризація принципів сталого споживання і виробництва створює передумови для збалансованого розвитку продовольчого ринку та підвищення якості життя населення.

Отже, запропонована система інституційних механізмів демонструє комплексний підхід до забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств у сучасних умовах функціонування продовольчого ринку. Поєднання нормативно-правових, фінансово-інвестиційних, інноваційно-технологічних, інфраструктурних та соціально-екологічних механізмів дозволяє підвищити ефективність аграрного виробництва, зміцнити інвестиційний потенціал підприємств та забезпечити їх адаптивність до сучасних викликів. Реалізація запропонованих механізмів сприятиме формуванню конкурентоспроможного, екологічно орієнтованого та соціально відповідального аграрного виробництва, здатного забезпечити стабільний розвиток продовольчого ринку та продовольчу безпеку держави.

Інституційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств формує основу для ефективного функціонування продовольчого ринку, забезпечення стабільності виробництва та підтримання належного рівня продовольчої безпеки держави. У сучасних умовах посилення глобальних викликів, військових ризиків, економічної нестабільності та структурних трансформацій аграрної сфери питання продовольчої безпеки набуває стратегічного значення не лише для аграрного виробництва, але й для

загальної соціально-економічної стійкості держави. Саме тому дослідження принципів забезпечення продовольчої безпеки та систематизація основних загроз її функціонуванню є важливим етапом формування ефективної державної та корпоративної політики у сфері сталого розвитку аграрних підприємств. Необхідність посилення уваги до продовольчої безпеки обумовлена також зростанням залежності внутрішнього ринку від зовнішніх факторів, нестабільністю міжнародної кон'юнктури, логістичними обмеженнями, кліматичними змінами та трансформацією системи аграрного виробництва. У таких умовах аграрні підприємства виступають не лише виробниками продовольства, але й ключовими суб'єктами забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості держави, що як наслідок зумовлює необхідність комплексного підходу до визначення принципів продовольчої безпеки, а також ідентифікації факторів, які створюють потенційні ризики для стабільності продовольчого забезпечення населення.

З метою систематизації концептуальних засад продовольчої безпеки у контексті сталого розвитку аграрних підприємств у табл. 1.5 наведено основні принципи забезпечення продовольчої безпеки держави авторства Д. Крилова [109].

Представлені принципи формують комплексну основу функціонування системи продовольчої безпеки та визначають ключові орієнтири розвитку аграрного виробництва. Одним із базових є принцип системності, який передбачає розгляд продовольчої безпеки як багаторівневої системи, що охоплює економічні, соціальні, екологічні, інституційні та інвестиційні складові. Реалізація цього принципу забезпечує узгодженість державної аграрної політики, механізмів регулювання продовольчого ринку та стратегій розвитку аграрних підприємств.

Важливе значення має принцип адаптивності, який передбачає здатність системи продовольчого забезпечення оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища. У сучасних умовах воєнного стану, нестабільності ринків та посилення глобальних кризових процесів саме

адаптивність дозволяє аграрним підприємствам підтримувати виробничу стабільність, змінювати логістичні маршрути, диверсифікувати канали збуту та впроваджувати нові механізми управління ризиками.

Таблиця 1.5

Принципи забезпечення продовольчої безпеки держави

Принцип	Характеристика принципу
Принцип системності	Розгляд продовольчої безпеки як комплексної системи, що охоплює економічні, екологічні, соціальні та інвестиційні складові
Принцип адаптивності	Здатність системи оперативно реагувати на зміни ринкового середовища, кризові явища та воєнні ризики
Принцип стійкості	Забезпечення стабільності виробництва, переробки та постачання продовольства
Принцип комплексності	Узгоджене використання фінансових, організаційних, технологічних та екологічних інструментів
Принцип соціальної орієнтованості	Забезпечення населення доступними та безпечними продуктами харчування
Принцип інноваційності	Використання цифрових, ресурсощадних та енергоефективних технологій
Принцип екологічної збалансованості	Рациональне використання природних ресурсів та мінімізація негативного впливу на довкілля
Принцип інвестиційної забезпеченості	Формування системи фінансової підтримки через державні, приватні та міжнародні джерела інвестування
Принцип моніторингу та превентивності	Постійне оцінювання стану продовольчої безпеки та своєчасне виявлення загроз
Принцип партнерства та кооперації	Розвиток взаємодії між державою, аграрними підприємствами та учасниками продовольчого ринку

Джерело: [109]

Принцип стійкості орієнтований на забезпечення безперервності виробництва, переробки та постачання продовольства незалежно від впливу зовнішніх дестабілізуючих факторів. Його реалізація пов'язана із формуванням достатнього ресурсного потенціалу аграрних підприємств, створенням резервів продовольства, розвитком систем страхування ризиків та підвищенням фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

Принцип комплексності передбачає поєднання економічних, технологічних, екологічних та соціальних інструментів забезпечення

продовольчої безпеки. У цьому контексті особливого значення набуває інтеграція інвестиційних механізмів, інноваційних технологій, цифровізації аграрного виробництва та екологічно орієнтованих підходів до ведення господарської діяльності. Соціальна орієнтованість продовольчої безпеки полягає у забезпеченні населення доступними, якісними та безпечними продуктами харчування. Реалізація цього принципу безпосередньо пов'язана із підтриманням належного рівня зайнятості у сільській місцевості, підвищенням доходів населення, розвитком соціальної інфраструктури та забезпеченням стабільності внутрішнього продовольчого ринку.

Принцип інноваційності та екологічної збалансованості визначає необхідність використання сучасних ресурсощадних технологій, розвитку органічного виробництва, мінімізації негативного впливу на довкілля та раціонального використання природних ресурсів. У сучасних умовах сталий розвиток аграрних підприємств неможливий без поєднання економічної ефективності з екологічною відповідальністю та інноваційною модернізацією виробництва. Особливу роль відіграє принцип інвестиційної забезпеченості, який передбачає формування ефективної системи фінансової підтримки аграрного виробництва через використання державних, приватних, міжнародних та альтернативних джерел інвестування. Саме інвестиційне забезпечення створює передумови для модернізації виробничих процесів, розвитку логістичної інфраструктури, цифровізації управління та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Водночас ефективне забезпечення продовольчої безпеки неможливе без урахування системи загроз і ризиків, які впливають на функціонування продовольчого ринку та розвиток аграрного виробництва. Саме тому доцільним є проведення класифікації основних загроз продовольчій безпеці держави в умовах трансформації аграрного виробництва та посилення кризових процесів. На рис. 1.3 представлено систематизовану класифікацію загроз продовольчій безпеці держави в умовах трансформації аграрного виробництва.

Рис. 1.3. Основні загрози продовольчій безпеці держави у контексті сталого розвитку аграрної сфери

Джерело: сформовано автором

Представлений підхід до класифікації дозволяє комплексно охарактеризувати фактори, які впливають на стабільність продовольчого забезпечення держави та функціонування аграрних підприємств. У структурі загроз виділено фактори прямого впливу, фактори непрямого впливу, інституційні та стратегічні ризики, наслідки для продовольчої безпеки, а також напрями мінімізації та нейтралізації негативних впливів.

До факторів прямого впливу віднесено воєнні дії, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, скорочення посівних площ, дефіцит матеріально-технічних ресурсів і зростання виробничих витрат. Саме ці чинники безпосередньо впливають на обсяги аграрного виробництва, рівень рентабельності підприємств та можливості забезпечення внутрішнього ринку продовольством. Значний негативний вплив мають також кадрові втрати, міграційні процеси та порушення логістичних ланцюгів.

Фактори непрямого впливу охоплюють кліматичні зміни, нестабільність світових аграрних ринків, інфляційні процеси, посилення міжнародної конкуренції та структурні зміни у світовому попиті на продовольство. Їх особливістю є те, що вони не завжди мають миттєвий вплив, однак поступово формують додаткові ризики для сталого розвитку аграрних підприємств та функціонування продовольчого ринку.

Окрему групу становлять інституційні та стратегічні ризики, пов'язані з недосконалістю державної аграрної політики, нестабільністю нормативно-правового середовища, недостатнім рівнем державної підтримки та слабким розвитком страхування аграрних ризиків. У сучасних умовах важливим стримуючим фактором виступає також недостатній рівень інтеграції цифрових технологій, обмеженість ESG-фінансування та недостатній розвиток коопераційних механізмів.

Наслідком сукупного впливу зазначених загроз є скорочення обсягів виробництва продовольства, зростання цін на продукти харчування, погіршення економічної доступності продовольства та посилення імпортозалежності держави. Крім того, негативні процеси у сфері

продовольчої безпеки можуть спричиняти соціальну напругу, посилення регіональних диспропорцій та поглиблення кризових явищ у сільській місцевості. Нами також визначено основні напрями мінімізації та нейтралізації загроз продовольчій безпеці. До них віднесено розвиток логістичної та переробної інфраструктури, підтримку інноваційних і ресурсоощадних технологій, розвиток страхування аграрних ризиків, цифровізацію управління аграрним виробництвом, підтримку органічного виробництва та розширення міжнародної співпраці. Реалізація зазначених заходів сприятиме зміцненню стійкості аграрних підприємств і підвищенню рівня продовольчої безпеки держави.

Таким чином, забезпечення продовольчої безпеки держави в сучасних умовах потребує комплексного поєднання інституційних, економічних, інвестиційних, соціальних та екологічних механізмів розвитку аграрного виробництва. Формування стійкої системи продовольчого забезпечення можливе лише за умови підвищення адаптивності аграрних підприємств, розвитку інноваційної діяльності, удосконалення інституційного середовища та активізації інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери.

1.3. Теоретико-методичні підходи до інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств

В умовах посилення глобальної конкуренції на ринку продовольства, зростання вимог до якості й безпечності аграрної продукції, необхідності екологізації виробництва та адаптації підприємств до воєнних і кліматичних ризиків інвестиції набувають значення не лише фінансового ресурсу, а й стратегічного чинника довгострокової стійкості. Саме тому слушною є думка О. Томіліна та М. Ведмідь, що «у сучасних ринкових умовах економічний розвиток не тільки підприємства, але і цілої держави значною мірою залежить від інвестицій» [224]. У контексті аграрного сектору це положення

має особливе значення, оскільки інвестиційні ресурси визначають можливості оновлення матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних технологій, розвитку переробки, логістики, цифрових систем управління та екологічно безпечних виробничих практик.

Сталий розвиток аграрних підприємств передбачає не лише забезпечення прибутковості господарської діяльності, а й досягнення балансу між економічною ефективністю, соціальною відповідальністю та екологічною безпекою. Саме тому, інвестиційне забезпечення слід розглядати як систему формування, залучення, розподілу та результативного використання фінансових, матеріальних, технологічних і організаційних ресурсів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств і водночас на збереження природно-ресурсного потенціалу. Тому обґрунтованим є твердження О. Зорі та Т. Мисник, що «вирішення проблем аграрної сфери тісно пов'язане з розвитком інвестиційних процесів, здатними забезпечити стійке підвищення продуктивності праці, ефективності й конкурентоспроможності аграрного виробництва» [76]. Зазначене підкреслює, що інвестиційна діяльність в аграрній сфері повинна мати не ситуативний, а системний характер і бути спрямованою на довгострокове зміцнення виробничого, фінансового, інноваційного та екологічного потенціалу підприємств.

Методичне осмислення інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств потребує врахування багатофункціональної природи інвестицій у сільському господарстві. Вони не обмежуються придбанням техніки чи будівництвом виробничих об'єктів, а охоплюють значно ширший спектр напрямів: розвиток людського капіталу, підвищення кваліфікації працівників, впровадження ресурсоощадних технологій, модернізацію інфраструктури зберігання та переробки, цифровізацію управлінських процесів, підтримку органічного виробництва та зниження негативного впливу на довкілля. У цьому зв'язку доречно навести положення, що «інвестиційні механізми забезпечують ефективну матеріально-технічну базу,

розвивають людський капітал, впроваджують екологічні практики та інноваційні технології, що у комплексі забезпечує стійкий розвиток, рентабельність і конкурентоспроможність на довготривалу перспективу» [209]. Такий підхід дозволяє трактувати інвестиційне забезпечення як інтегрований механізм, який поєднує виробничу модернізацію, соціальну стабільність і екологічну відповідальність аграрних підприємств.

Особливість аграрної сфери полягає в тому, що інвестиції у її розвиток мають не лише корпоративне, але й загальнодержавне значення. Аграрні підприємства забезпечують виробництво продовольства, підтримують зайнятість у сільській місцевості, формують експортний потенціал країни, впливають на стан сільських територій і рівень продовольчої безпеки. Саме тому інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств має розглядатися як складова ширшої системи економічної безпеки та соціально-економічної стабільності держави. У цьому контексті важливою є думка Є. Гутман, що «інвестиції в аграрний сектор економіки України можуть стати ключовим фактором для зростання виробництва, підвищення економічного розвитку сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки країни» [50]. Це свідчить про необхідність формування таких теоретико-методичних підходів, які б поєднували оцінку ефективності інвестиційних проєктів із визначенням їх впливу на розвиток громад, стабільність продовольчого ринку, екологічну безпеку та довгострокову конкурентоспроможність аграрної сфери.

Важливою складовою теоретико-методичних підходів є управлінський аспект інвестиційного забезпечення. Наявність інвестиційних ресурсів сама по собі не гарантує сталого розвитку підприємства, якщо відсутні належне стратегічне планування, обґрунтування пріоритетів, оцінка ризиків, моніторинг результативності та коригування інвестиційних рішень. Тому інвестиційне забезпечення аграрних підприємств доцільно розглядати як процес, що охоплює аналіз інвестиційного потенціалу, визначення джерел фінансування, вибір оптимальних інструментів залучення капіталу, оцінку економічних, соціальних і екологічних результатів, а також формування

системи контролю за досягненням стратегічних цілей. У цьому зв'язку погоджуємося з думкою В. Медвідь, що «управління інвестиційними процесами на рівні суб'єктів господарювання є дієвим інструментом сприяння сталому розвитку сільського господарства, підвищення його результативності та ефективності» [144]. Отже, управління інвестиційними процесами має бути спрямоване не лише на залучення ресурсів, а й на забезпечення їх відповідності цілям сталого розвитку.

В умовах трансформації аграрної сфери, посилення впливу воєнних, економічних та екологічних викликів, а також необхідності забезпечення продовольчої безпеки держави важливого значення набуває формування ефективної державної інвестиційної політики, спрямованої на підтримку сталого розвитку аграрних підприємств. Саме державна інвестиційна політика створює базові умови для активізації інвестиційної діяльності, формування сприятливого інвестиційного середовища, модернізації аграрного виробництва та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності аграрних товаровиробників на ринку продовольства. Водночас ефективність функціонування аграрних підприємств значною мірою залежить від рівня державної підтримки інноваційної діяльності, розвитку інфраструктури, механізмів фінансового стимулювання та гарантування інвестиційної безпеки.

У сучасних умовах інвестиційна політика держави повинна орієнтуватися не лише на забезпечення економічного зростання аграрного сектору, а й на досягнення збалансованості між економічними, екологічними та соціальними складовими сталого розвитку. Особливої актуальності набуває необхідність поєднання механізмів фінансової підтримки аграрних підприємств із принципами ресурсозбереження, екологізації виробництва, цифрової трансформації та розвитку людського капіталу. З огляду на це доцільним є систематизація основних принципів державної інвестиційної політики в контексті забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва та підприємств галузі, що представлено на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Принципи інвестиційної політики держави в контексті забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва

Джерело: сформовано автором

На рис. 1.4 узагальнено ключові принципи державної інвестиційної політики, реалізація яких формує передумови для забезпечення стійкого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства. Важливе місце серед них займає орієнтація інвестиційної політики на забезпечення продовольчої безпеки та підтримку сталого розвитку аграрного виробництва. Такий підхід передбачає спрямування інвестиційних ресурсів на збереження та відновлення ресурсного потенціалу аграрної сфери, підтримку стабільності виробництва, підвищення рівня продовольчого забезпечення населення та зміцнення економічної стійкості аграрних підприємств.

Суттєве значення має формування сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення економічної підтримки аграрного сектору. Йдеться про створення стабільного нормативно-правового середовища, удосконалення механізмів державного стимулювання інвестиційної діяльності, розвиток кредитно-гарантійних інструментів підтримки, а також забезпечення доступу аграрних підприємств до фінансових ресурсів. В умовах воєнного стану особливого значення набуває державне гарантування інвестиційної безпеки та мінімізація ризиків для інвесторів.

Одним із визначальних принципів виступає забезпечення обґрунтованості, системності та прозорості інвестиційних рішень. Реалізація цього принципу передбачає використання сучасних інформаційно-аналітичних інструментів оцінки ефективності інвестицій, врахування економічних, соціальних та екологічних наслідків реалізації інвестиційних проєктів, а також підвищення рівня відкритості використання державних і приватних інвестиційних ресурсів. Це сприяє підвищенню довіри інвесторів, покращенню інвестиційного середовища та зниженню рівня корупційних ризиків. Важливим напрямом державної інвестиційної політики є підтримка інноваційного розвитку та цифрової трансформації аграрного виробництва. Впровадження сучасних цифрових технологій, систем автоматизації, інноваційних методів управління та точного землеробства забезпечує

підвищення продуктивності виробництва, ефективності використання ресурсів і конкурентоспроможності аграрних підприємств. Водночас розвиток інноваційної інфраструктури створює умови для технологічної модернізації аграрної сфери та інтеграції підприємств у сучасні продовольчі ланцюги.

Окрему роль у забезпеченні сталого розвитку аграрних підприємств відіграє принцип екологічної відповідальності та раціонального використання природних ресурсів. У сучасних умовах інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на підтримку екологізації виробництва, збереження родючості ґрунтів, впровадження ресурсоощадних технологій та мінімізацію негативного впливу аграрного виробництва на довкілля. Такий підхід забезпечує не лише підвищення екологічної безпеки, а й формує передумови для довгострокового збереження виробничого потенціалу аграрної сфери.

Не менш важливими є розвиток державно-приватного партнерства, підтримка науки, освіти та людського капіталу, а також модернізація виробничої, логістичної та ринкової інфраструктури. Поєднання зазначених принципів дозволяє забезпечити комплексний характер державної інвестиційної політики, сприяє активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі та формує умови для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств у довгостроковій перспективі.

Отже, забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства неможливе без формування комплексної та ефективної державної інвестиційної політики, яка поєднує економічні, інноваційні, екологічні та соціальні пріоритети розвитку аграрної сфери. Реалізація запропонованих принципів дозволяє створити сприятливі умови для активізації інвестиційної діяльності, модернізації виробництва, розвитку інновацій та цифрових технологій, підвищення рівня екологічної безпеки й конкурентоспроможності аграрних підприємств. Водночас комплексне

поєднання механізмів державної підтримки, розвитку інфраструктури, гарантування інвестиційної безпеки та стимулювання інноваційної активності формує основу для зміцнення продовольчої безпеки держави, підвищення адаптивності аграрного сектору до кризових викликів і забезпечення довгострокової стійкості функціонування аграрного виробництва.

Формування ефективної державної інвестиційної політики, принципи якої було розглянуто раніше, створює необхідні передумови для активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі та забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства. Водночас практична реалізація стратегічних орієнтирів державної інвестиційної політики безпосередньо залежить від структури та джерел інвестиційного забезпечення аграрної сфери економіки. Саме поєднання різних форм фінансових ресурсів, механізмів їх залучення та інструментів підтримки визначає можливості модернізації аграрного виробництва, впровадження інноваційних технологій, розвитку інфраструктури, екологізації виробничих процесів і підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств у сучасних умовах функціонування.

У сучасній економічній системі інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери не може базуватися виключно на одному джерелі фінансування, оскільки кожне з них має власні переваги, обмеження та рівень впливу на ефективність функціонування аграрних підприємств. В умовах воєнного стану, нестабільності фінансового ринку, посилення ризиків виробничої діяльності та необхідності забезпечення продовольчої безпеки держави особливого значення набуває формування збалансованої системи інвестиційного забезпечення, яка поєднує державні, приватні, міжнародні та кредитні ресурси. Узагальнення основних складових інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки представлено у табл. 1.6.

**Базові складові інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрної
сфери економіки**

Джерело інвестицій	Переваги	Недоліки
Приватний капітал	Забезпечує оперативне залучення фінансових ресурсів для модернізації аграрного виробництва, впровадження інноваційних та цифрових технологій, розвитку органічного виробництва й розширення присутності підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках продовольства; сприяє підвищенню конкурентоспроможності та ефективності діяльності аграрних підприємств	Високий рівень інвестиційних ризиків в умовах воєнного стану, залежність інвесторів від рентабельності та швидкості окупності проєктів, можливість концентрації капіталу у найбільш прибуткових напрямках без урахування соціально-екологічних пріоритетів розвитку
Державні інвестиції	Створюють умови для підтримки стратегічно важливих напрямів розвитку аграрної сфери, розвитку інфраструктури, забезпечення продовольчої безпеки, стимулювання екологізації виробництва та підтримки малих і середніх аграрних підприємств; сприяють активізації інвестиційної діяльності через механізми дотацій, компенсацій, державних програм і гарантій	Значна залежність від бюджетних можливостей держави, бюрократичні процедури отримання фінансування, ризики неефективного використання коштів, недостатня гнучкість державних механізмів підтримки в умовах швидких ринкових змін
Міжнародні інвестиції	Забезпечують доступ до зовнішніх фінансових ресурсів, міжнародного досвіду, сучасних технологій та інноваційних практик управління; сприяють інтеграції аграрних підприємств у міжнародні продовольчі ринки, розвитку ESG-орієнтованих проєктів, підвищенню рівня екологічної та технологічної модернізації виробництва	Залежність від зовнішньополітичної та економічної ситуації, високі вимоги до прозорості та звітності, ризики валютних коливань і посилення зовнішньої фінансової залежності, можливість скорочення інвестиційної активності через військові та кризові чинники
Кредитування та банківські позики	Дозволяють оперативно залучати фінансові ресурси для оновлення матеріально-технічної бази, розвитку логістики, зберігання та переробки продукції, впровадження ресурсоощадних технологій; сприяють підтримці поточної ліквідності та реалізації інвестиційних проєктів аграрних підприємств	Високі відсоткові ставки та жорсткі умови кредитування, складність доступу до фінансових ресурсів для малих аграрних підприємств, ризики втрати заставного майна, зростання фінансового навантаження та залежності від кредитних установ

Джерело: сформовано автором на основі [140]

У табл. 1.6 систематизовано базові джерела інвестиційного забезпечення аграрної сфери, що дозволяє визначити їх основні переваги й обмеження в контексті забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. Важливе місце у структурі інвестиційного забезпечення займає приватний капітал, який забезпечує оперативність залучення фінансових ресурсів та сприяє підвищенню інвестиційної активності підприємств. Використання приватних інвестицій створює можливості для модернізації виробництва, впровадження цифрових і ресурсоощадних технологій, розвитку органічного виробництва та розширення ринків збуту продукції. Водночас у сучасних умовах ефективність використання приватного капіталу суттєво обмежується високим рівнем інвестиційних ризиків, невизначеністю економічного середовища та тривалими строками окупності інвестиційних проєктів.

Важливу роль у забезпеченні сталого розвитку аграрної сфери відіграють державні інвестиції та механізми державної підтримки. Їх значення особливо посилюється в умовах кризових та воєнних викликів, коли державна підтримка виступає одним із ключових інструментів стабілізації функціонування аграрного сектору. Державні інвестиції спрямовуються на розвиток виробничої та логістичної інфраструктури, підтримку малих і середніх аграрних підприємств, стимулювання екологізації виробництва та забезпечення продовольчої безпеки країни. Крім того, державна підтримка створює умови для активізації інноваційної діяльності та технологічної модернізації аграрного виробництва. Разом із тим ефективність державного інвестування значною мірою залежить від рівня бюджетного забезпечення, ефективності механізмів розподілу ресурсів та якості державного управління.

Суттєве значення для розвитку аграрної сфери мають міжнародні інвестиції та фінансова допомога, які забезпечують доступ до зовнішніх джерел фінансування, сучасних технологій та міжнародного досвіду управління. Залучення міжнародного капіталу сприяє інтеграції аграрних підприємств у глобальні продовольчі ринки, розвитку інноваційних і ESG-

орієнтованих проєктів, підвищенню екологічної та технологічної ефективності виробництва. Водночас залежність від зовнішніх джерел фінансування супроводжується ризиками валютних коливань, підвищеними вимогами до прозорості діяльності підприємств та чутливістю до змін міжнародної економічної й політичної ситуації.

Одним із найбільш поширених механізмів фінансування аграрного виробництва залишається банківське кредитування та використання фінансово-кредитних інструментів. Їх використання дозволяє забезпечити оновлення матеріально-технічної бази підприємств, модернізацію виробничих потужностей, розвиток систем зберігання, переробки та логістики продукції. Кредитні ресурси також сприяють підтримці ліквідності аграрних підприємств та реалізації інвестиційних проєктів у коротко- та середньостроковій перспективі. Проте високі відсоткові ставки, складність доступу до фінансових ресурсів для малих підприємств та ризики втрати заставного майна суттєво обмежують можливості використання банківського кредитування як стабільного джерела довгострокового інвестиційного забезпечення.

Таким чином, забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки потребує комплексного поєднання різних джерел інвестиційного забезпечення, кожне з яких виконує окрему функцію у системі розвитку аграрного виробництва та функціонування продовольчого ринку. Рациональне поєднання приватного, державного, міжнародного та кредитного фінансування дозволяє підвищити інвестиційну активність аграрних підприємств, забезпечити технологічну модернізацію виробництва, посилити продовольчу безпеку держави та створити передумови для довгострокового сталого розвитку аграрної сфери в умовах сучасних економічних і воєнних викликів.

Розглянуті раніше базові складові інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки формують фінансову основу для функціонування та модернізації аграрних підприємств на ринку

продовольства. Водночас ефективність використання інвестиційних ресурсів визначається не лише обсягами залученого капіталу, а й напрямками його спрямування, здатністю забезпечувати структурну модернізацію аграрного виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємств, екологізацію виробничих процесів та зміцнення продовольчої безпеки держави. У сучасних умовах воєнних, економічних та екологічних викликів особливого значення набуває орієнтація інвестиційної діяльності на досягнення довгострокових соціально-економічних і екологічних результатів, що відповідають принципам сталого розвитку аграрної сфери.

За таких умов інвестиційне забезпечення аграрних підприємств повинно розглядатися як комплексний механізм, спрямований не лише на оновлення виробничої бази чи підтримку поточної діяльності, а й на формування нової моделі функціонування продовольчого ринку, яка базується на інноваційності, цифровізації, екологічній відповідальності та ресурсній ефективності. Важливим є також врахування впливу інвестицій на розвиток людського капіталу, коопераційних зв'язків, логістичної інфраструктури та енергетичної автономності аграрних підприємств. Узагальнення потенційних вигод від інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств для суб'єктів продовольчого ринку представлено у табл. 1.7.

Табл. 1.7 систематизує основні напрями інвестиційного забезпечення аграрної сфери та дозволяє визначити очікувані результати їх впливу на забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. Одним із ключових напрямів визначено інвестиції у людський капітал, які передбачають розвиток професійних компетенцій працівників, удосконалення системи аграрної освіти, підвищення рівня цифрової грамотності та формування сучасних управлінських навичок. У сучасних умовах саме людський капітал виступає одним із визначальних факторів інноваційного розвитку аграрних підприємств, забезпечення ефективного використання ресурсів та адаптації виробництва до змін ринкового середовища. Інвестиції у розвиток кадрового

потенціалу сприяють підвищенню продуктивності праці, покращенню якості управлінських рішень та формуванню передумов для впровадження інноваційних технологій у аграрному виробництві.

Таблиця 1.7

**Потенційні вигоди від інвестиційного забезпечення сталого розвитку
аграрних підприємств для суб'єктів продовольчого ринку**

Напрямок інвестиційного забезпечення	Характеристика інвестицій	Очікувані результати для сталого розвитку аграрних підприємств
Інвестиції у людський капітал	Підвищення кваліфікації працівників, розвиток аграрної освіти, цифрових компетенцій та управлінських навичок	Зростання продуктивності праці, підвищення ефективності управління, формування кадрового потенціалу для інноваційного розвитку
Інвестиції у виробничу та логістичну інфраструктуру	Модернізація транспортної інфраструктури, систем зберігання, переробки та збуту продукції	Зниження логістичних витрат, скорочення втрат продукції, розширення доступу до внутрішніх і зовнішніх ринків продовольства
Інвестиції у цифровізацію аграрного виробництва	Впровадження систем точного землеробства, GPS-моніторингу, цифрових платформ управління та аналітики	Підвищення ефективності використання ресурсів, оптимізація виробничих процесів, посилення конкурентоспроможності аграрних підприємств
Інвестиції у екологізацію та ресурсоощадні технології	Використання органічних технологій виробництва, енергоощадного обладнання, систем раціонального природокористування	Зменшення екологічного навантаження, підвищення екологічної безпеки виробництва, формування передумов для довгострокового сталого розвитку
Інвестиції у переробку та виробництво продукції з високою доданою вартістю	Розвиток переробних потужностей, виробництво органічної та нішевої продукції	Підвищення прибутковості діяльності, диверсифікація джерел доходів, зміцнення позицій на продовольчому ринку
Інвестиції у кооперацію та інтеграцію учасників ринку	Формування аграрних кооперативів, кластерів, спільних логістичних та збутових систем	Посилення ринкової стійкості аграрних підприємств, покращення доступу до інвестиційних ресурсів і каналів реалізації продукції
Інвестиції у енергетичну автономність	Впровадження біоенергетичних установок, альтернативних джерел енергії та систем енергоефективності	Зменшення енергетичної залежності, скорочення виробничих витрат, підвищення стійкості підприємств до кризових ризиків

Джерело: сформовано автором

Важливе значення для забезпечення сталого розвитку аграрної сфери мають інвестиції у виробничу та логістичну інфраструктуру. Йдеться про модернізацію транспортної інфраструктури, розвиток систем зберігання, переробки та збуту продукції, удосконалення логістичних ланцюгів та створення сучасних інфраструктурних об'єктів аграрного ринку. Реалізація таких інвестиційних проєктів дозволяє скоротити втрати продукції, знизити логістичні витрати, забезпечити стабільність поставок та підвищити рівень інтеграції аграрних підприємств у внутрішні й міжнародні продовольчі ринки. Особливої актуальності це набуває в умовах воєнного стану та порушення традиційних логістичних маршрутів.

Суттєву роль у сучасній системі сталого розвитку аграрних підприємств відіграють інвестиції у цифровізацію аграрного виробництва. Впровадження систем точного землеробства, GPS-моніторингу, цифрових платформ управління, аналітичних систем та автоматизації виробничих процесів сприяє підвищенню ефективності використання земельних, матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Крім того, цифровізація дозволяє забезпечити більш високий рівень контролю за виробничими процесами, оперативність прийняття управлінських рішень та підвищення адаптивності аграрних підприємств до сучасних ризиків і викликів. У довгостроковій перспективі це формує передумови для посилення конкурентоспроможності аграрної продукції та інтеграції підприємств у сучасні цифрові продовольчі ланцюги.

Особливе значення в умовах переходу до моделі сталого розвитку мають інвестиції у екологізацію та ресурсоощадні технології. Використання органічних технологій виробництва, енергоощадного обладнання, сучасних систем управління природними ресурсами та екологічного моніторингу сприяє зниженню негативного впливу аграрного виробництва на довкілля, збереженню родючості ґрунтів і підвищенню екологічної безпеки виробництва. Одночасно екологізація аграрного сектору створює додаткові можливості для розвитку органічного виробництва, розширення доступу до

міжнародних ринків продовольства та підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств.

Важливим напрямом інвестиційного забезпечення є розвиток переробки та виробництва продукції з високою доданою вартістю. Реалізація інвестицій у переробні потужності, виробництво органічної та нішевої продукції, розвиток брендів і систем просування продукції дозволяє підвищити рівень прибутковості аграрних підприємств, диверсифікувати джерела доходів та зміцнити їх позиції на продовольчому ринку. У сучасних умовах саме розвиток продукції з високою доданою вартістю є одним із ключових факторів підвищення економічної стійкості аграрного сектору та його конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Не менш важливими є інвестиції у розвиток кооперації та інтеграції учасників продовольчого ринку. Формування аграрних кооперативів, кластерів, спільних логістичних і збутових систем дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів, покращити доступ аграрних підприємств до фінансових ресурсів, технологій і каналів реалізації продукції. Коопераційні механізми також сприяють зміцненню ринкової стійкості аграрних підприємств та створюють передумови для розвитку довгострокових партнерських відносин між учасниками продовольчого ринку.

Окрему роль у сучасних умовах відіграють інвестиції у забезпечення енергетичної автономності аграрних підприємств. Впровадження біоенергетичних установок, альтернативних джерел енергії, систем енергоефективності та енергозбереження дозволяє зменшити залежність підприємств від зовнішніх енергетичних ресурсів, скоротити виробничі витрати та підвищити рівень стійкості аграрного виробництва до кризових і воєнних ризиків. Одночасно розвиток енергетичної автономності сприяє екологізації виробничих процесів та формуванню передумов для розвитку циркулярної економіки у аграрній сфері.

Визначені нами напрями інвестиційного забезпечення формують

комплексну систему забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства. Їх реалізація дозволяє забезпечити модернізацію аграрного виробництва, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, активізацію інноваційного розвитку, посилення продовольчої безпеки держави та формування стійких конкурентних переваг аграрних підприємств у довгостроковій перспективі.

Наведені вище напрями інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств дозволяють визначити ключові стратегічні орієнтири модернізації аграрного виробництва та розвитку продовольчого ринку. Водночас ефективність реалізації зазначених напрямів значною мірою залежить від рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств, оскільки саме вона визначає можливості залучення внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів, активізації інноваційної діяльності, модернізації виробничої бази та забезпечення довгострокової економічної стійкості. У сучасних умовах функціонування аграрної сфери проблема забезпечення високого рівня інвестиційної привабливості суттєво ускладнюється впливом воєнних, економічних, інституційних та ресурсних чинників, що формують комплекс взаємопов'язаних обмежень розвитку аграрних підприємств.

З огляду на це, важливого значення набуває систематизація ключових проблем, які стримують формування сприятливого інвестиційного середовища в аграрній сфері та негативно впливають на реалізацію цілей сталого розвитку аграрних підприємств. Узагальнення основних проблем забезпечення високого рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку представлено на рис. 1.5.

Отже, рис. 1.5 відображає взаємозалежний характер факторів, що формують проблематику інвестиційної привабливості аграрних підприємств. Одним із ключових чинників визначено низький рівень інвестиційної привабливості аграрних підприємств, який проявляється через обмежену прибутковість діяльності, високий рівень ризиків, недостатню прозорість фінансової звітності та нестабільність економічних результатів

функціонування. У сучасних умовах інвестори значною мірою орієнтуються на рівень фінансової стійкості підприємств, прогнозованість їх діяльності та наявність ефективної системи управління ризиками, що ускладнює залучення інвестиційних ресурсів аграрними підприємствами, особливо в умовах воєнного стану та нестабільності продовольчого ринку.

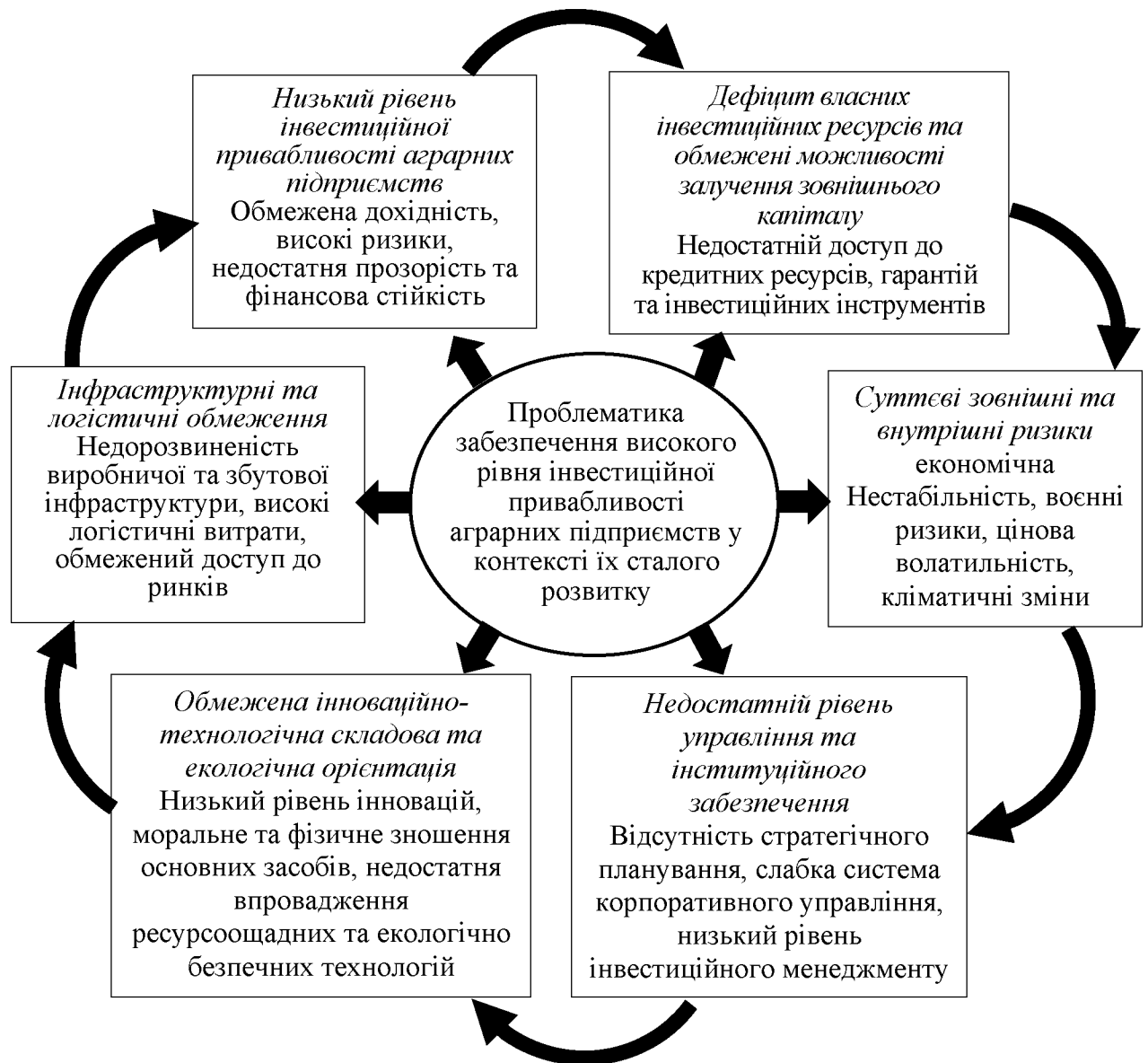

Рис. 1.5. Проблематика забезпечення високого рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку

Джерело: сформовано автором

Важливе місце у структурі проблем займає дефіцит власних

інвестиційних ресурсів та обмежені можливості залучення зовнішнього капіталу. Для значної частини аграрних підприємств характерним є недостатній рівень власного фінансового забезпечення, що обмежує можливості реалізації масштабних інвестиційних проєктів, модернізації виробництва та впровадження інноваційних технологій. Одночасно складність доступу до кредитних ресурсів, високі відсоткові ставки, недостатній розвиток механізмів державного гарантування та обмеженість сучасних інвестиційних інструментів суттєво знижують інвестиційну активність у аграрній сфері, що особливо негативно впливає на малі та середні аграрні підприємства, які мають нижчий рівень фінансової стійкості та обмежені можливості формування інвестиційного потенціалу.

Суттєвий вплив на інвестиційну привабливість аграрних підприємств мають зовнішні та внутрішні ризики економічного середовища. Воєнні дії, нестабільність макроекономічної ситуації, цінова волатильність, інфляційні процеси, порушення логістичних ланцюгів та кліматичні зміни формують високий рівень невизначеності щодо результатів інвестиційної діяльності. У таких умовах інвестори схильні скорочувати довгострокові вкладення або переорієнтовувати капітал у менш ризикові сфери економіки. Крім того, аграрне виробництво традиційно характеризується високою залежністю від природно-кліматичних факторів, сезонністю виробничих процесів та нестабільністю цін на аграрну продукцію, що додатково підвищує рівень інвестиційних ризиків.

Окрему групу проблем формує недостатній рівень управління та інституційного забезпечення розвитку аграрних підприємств. Відсутність стратегічного планування, недостатній розвиток корпоративного управління, низький рівень інвестиційного менеджменту та обмежена ефективність механізмів державної підтримки негативно впливають на здатність підприємств формувати довгострокову інвестиційну стратегію. Недосконалість інституційного середовища також ускладнює процес взаємодії між суб'єктами продовольчого ринку, фінансовими установами та

державними органами, що знижує рівень довіри інвесторів та обмежує можливості залучення зовнішнього капіталу.

Суттєвою проблемою залишається також обмежена інноваційно-технологічна складова та недостатня екологічна орієнтація аграрного виробництва. Значна частина аграрних підприємств характеризується моральним і фізичним зношенням основних засобів, недостатнім рівнем цифровізації, низькою інтенсивністю впровадження інновацій та обмеженим використанням ресурсоощадних і екологічно безпечних технологій. У сучасних умовах саме інноваційність, технологічна модернізація та екологізація виробництва виступають одними з ключових критеріїв оцінки інвестиційної привабливості підприємств, особливо з боку міжнародних фінансових інституцій та ESG-орієнтованих інвесторів.

Водночас недостатній рівень розвитку виробничої, транспортної та збутової інфраструктури формує додаткові обмеження для інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Високі логістичні витрати, обмежений доступ до ринків збуту, проблеми зберігання та переробки продукції негативно впливають на ефективність функціонування аграрного сектору та знижують рівень його інвестиційної привабливості. Особливо актуальною ця проблема є в умовах воєнного стану, коли порушення логістичних маршрутів та інфраструктурні втрати суттєво ускладнюють стабільне функціонування продовольчого ринку.

Таким чином, забезпечення високого рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств потребує комплексного підходу, який поєднує фінансово-економічні, інституційні, інноваційно-технологічні, екологічні та інфраструктурні механізми розвитку. Усунення зазначених проблем створюватиме передумови для активізації інвестиційної діяльності, модернізації аграрного виробництва, підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств та забезпечення сталого розвитку продовольчого ринку в умовах сучасних кризових і воєнних викликів.

Висновки до розділу 1

Результати дослідження щодо розгляду й обґрунтування теоретичних засад сталого розвитку аграрних підприємств та їх інвестиційного забезпечення дають змогу сформулювати наступні висновки:

1. Концепція сталого розвитку пройшла шлях від глобальної відповіді на кризу індустріальної моделі до універсальної методології стратегічного управління розвитком. У випадку аграрної сфери ця концепція набуває особливої ваги, оскільки саме тут перетинаються продовольча безпека, ресурсна обмеженість, територіальна згуртованість, інвестиційна потреба й соціальна відповідальність бізнесу. Для аграрних підприємств сталий розвиток означає не просто збереження ефективності виробництва, а здатність поєднати економічну життєздатність, відтворення природного капіталу та підтримання людського й територіального потенціалу села.

2. Забезпечення продовольчої безпеки держави в сучасних умовах є складним багаторівневим процесом, який безпосередньо залежить від рівня сталого розвитку аграрних підприємств, ефективності функціонування продовольчого ринку, якості інституційного середовища та результативності інвестиційного забезпечення аграрного виробництва. Встановлено, що продовольча безпека формується під впливом сукупності економічних, соціальних, екологічних, технологічних та організаційно-управлінських факторів, а її підтримання потребує реалізації системного та комплексного підходу до розвитку аграрної сфери.

3. Обґрунтовано, що ключову роль у зміцненні продовольчої безпеки відіграють принципи адаптивності, стійкості, інноваційності, екологічної збалансованості та інвестиційної забезпеченості, які створюють передумови для підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств і стабілізації продовольчого забезпечення населення. Водночас систематизація загроз продовольчій безпеці показала, що найбільш суттєвий негативний вплив здійснюють воєнні дії, руйнування логістичної та виробничої інфраструктури, кліматичні зміни, нестабільність світових ринків,

інституційні диспропорції та обмеженість фінансово-інвестиційних ресурсів. У сукупності зазначені чинники зумовлюють необхідність активізації державної підтримки аграрного виробництва, розвитку механізмів страхування ризиків, цифровізації управлінських процесів, впровадження ресурсоощадних та екологічно безпечних технологій, розширення міжнародного співробітництва й удосконалення механізмів інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств.

4. Визначено, що інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств повинно бути спрямоване не лише на підтримку поточного функціонування аграрного сектору, а й на формування сучасної інноваційної моделі розвитку продовольчого ринку, що базується на цифровізації, екологізації виробництва, розвитку людського капіталу, кооперації та енергетичної стійкості. Комплексне поєднання різних напрямів інвестування створює передумови для підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, зміцнення їх інвестиційної привабливості, розширення ринків збуту продукції та забезпечення довгострокової стійкості аграрної сфери в умовах сучасних економічних і воєнних викликів.

5. Інвестиційна привабливість аграрних підприємств формується під впливом сукупності взаємопов'язаних факторів, серед яких визначальне місце займають рівень фінансової стійкості, доступність інвестиційних ресурсів, ефективність управління, ступінь технологічної модернізації, розвиток інфраструктури та стабільність економічного середовища. Наявність системних проблем у кожному із зазначених напрямів стримує активізацію інвестиційної діяльності та обмежує можливості забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства. Водночас комплексне вдосконалення інституційного середовища, розвиток інноваційної діяльності, підтримка цифровізації та екологізації виробництва, а також розширення доступу до фінансових ресурсів здатні суттєво підвищити інвестиційну привабливість аграрної сфери та створити передумови для довгострокового економічного зростання і зміцнення продовольчої безпеки держави.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ Й ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА ТА РІВЕНЬ ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1. Стан та проблеми сталого розвитку аграрного виробництва та підприємств галузі в умовах воєнного стану

Стан і тенденції розвитку аграрного сектору України протягом останніх років відображають складну динаміку функціонування галузі в умовах поєднання економічних трансформацій, зовнішньоторговельних викликів, наслідків воєнного стану та необхідності збереження продовольчої безпеки держави. Аграрний сектор у цей період залишався однією з базових складових національної економіки, забезпечуючи значну частку валового внутрішнього продукту, валютних надходжень від експорту та зайнятості населення у сільській місцевості.

Особливістю досліджуваного періоду є те, що динаміка аграрного сектору не була лінійною. У 2020–2021 рр. спостерігалось відносно пожвавлення аграрного виробництва, зростання валової продукції та експорту. Натомість 2022 р. став переломним через повномасштабну війну, руйнування логістичних ланцюгів, втрату частини виробничого потенціалу, скорочення доступу до земельних ресурсів і зростання витрат. У 2023–2024 рр. помітними стали ознаки часткового відновлення, однак аграрний сектор продовжує функціонувати в умовах високої невизначеності та ризиків.

Дані табл. 2.1 свідчать, що частка аграрного сектору у ВВП України протягом 2020–2024 рр. зросла з 9,3 % у 2020 р. до 12,3 % у 2024 р. Така тенденція може свідчити як про збереження важливого значення аграрної сфери для економіки, так і про відносне посилення її ролі на тлі скорочення або нестабільності інших секторів у період воєнних викликів. Найбільш

помітне зростання частки аграрного сектору відбулося у 2021–2023 рр., коли показник збільшився з 10,7 % до 12,1 %, а у 2024 р. продовжив помірне зростання.

Таблиця 2.1

Стан та тенденції розвитку аграрного сектору України, 2020–2024 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Частка аграрного сектору у ВВП, %	9,3	10,7	11,5	12,1	12,3
Валова продукція сільського господарства, млрд грн	612	792	558	641	665
Індекс сільськогосподарського виробництва, % до попереднього року	90,1	113,5	70	114	103,5
Експорт аграрної продукції, млрд дол. США	22,1	27,9	23,4	21,8	22,5
Частка аграрної продукції в загальному експорті, %	45,1	41	53	61	58,5
Кількість зайнятих у сільському господарстві, млн осіб	2,8	2,7	2,5	2,4	2,3
Рентабельність сільськогосподарських підприємств, %	13,9	18,6	13	16,8	17,2

Джерело: побудовано автором на основі [53]

Валова продукція сільського господарства демонструвала більш нестабільну динаміку. У 2020 р. її обсяг становив 612 млрд грн, у 2021 р. зріс до 792 млрд грн, що свідчить про суттєве пожвавлення виробничої активності. Проте у 2022 р. показник знизився до 558 млрд грн, що відображає негативний вплив воєнних дій, порушення виробничих процесів, зменшення посівних площ, логістичні труднощі та обмеження доступу до ресурсів. У 2023–2024 рр. спостерігалось поступове відновлення – відповідно до 641 і 665 млрд грн, однак рівень 2021 р. ще не був досягнутий.

Індекс сільськогосподарського виробництва підтверджує хвилеподібний характер розвитку галузі. У 2020 р. він становив 90,1 % до попереднього року, що свідчило про скорочення виробництва. У 2021 р. відбулося істотне зростання до 113,5 %, однак у 2022 р. показник різко знизився до 70 %, що є найбільш негативним значенням за аналізований період. У 2023 р. індекс зріс до 114 %, що засвідчило часткову компенсацію

попереднього падіння, а у 2024 р. становив 103,5 %, тобто аграрне виробництво продовжило зростати, але вже помірнішими темпами.

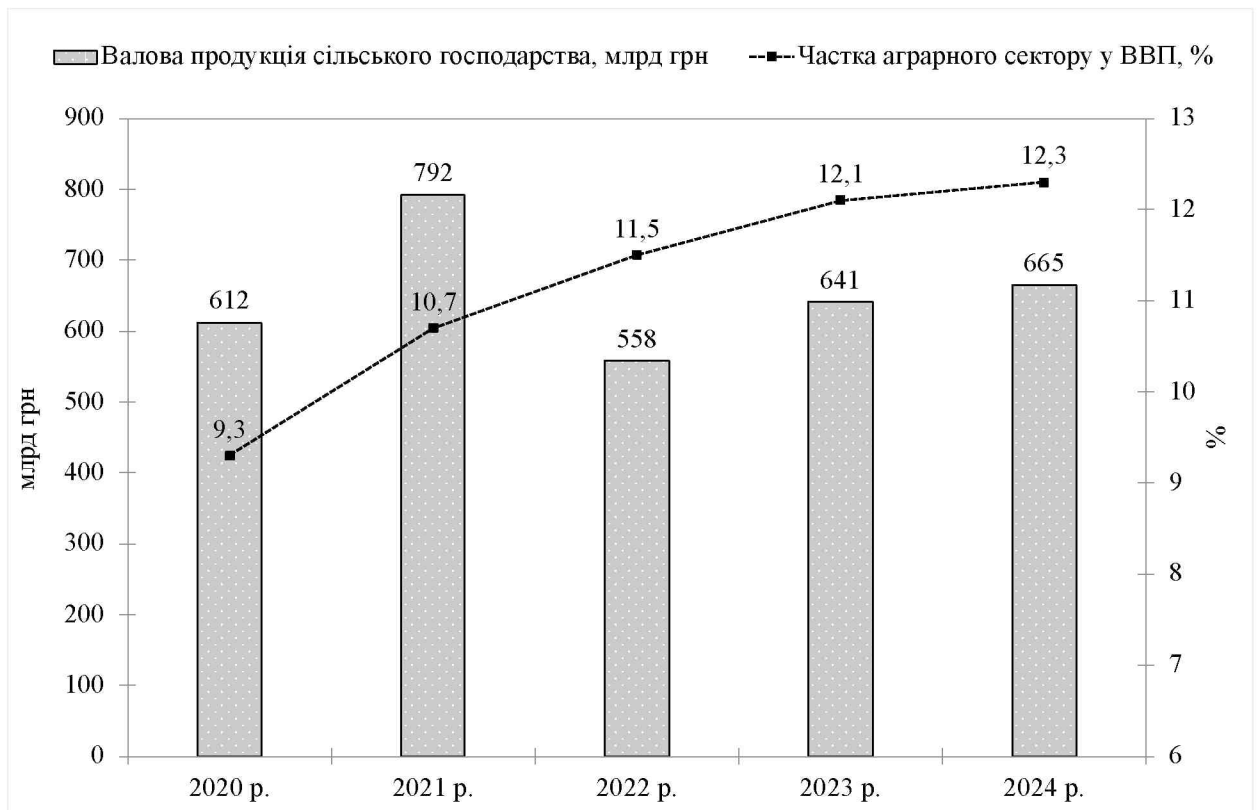

Рис. 2.1. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства, 2020–2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [53]

Експорт аграрної продукції у 2020–2024 рр. також характеризувався нестабільністю. У 2020 р. його обсяг становив 22,1 млрд дол. США, у 2021 р. зріс до 27,9 млрд дол. США, що було найвищим значенням за аналізований період. У 2022 р. експорт скоротився до 23,4 млрд дол. США, а у 2023 р. – до 21,8 млрд дол. США, що пов'язано з логістичними обмеженнями, ускладненням доступу до портової інфраструктури, подорожчанням транспортування та зміною зовнішньоторговельних маршрутів. У 2024 р. спостерігалось певне відновлення до 22,5 млрд дол. США, однак показник залишався нижчим за рівень 2021 р.

Водночас частка агропродукції у загальному експорті України суттєво зросла: з 45,1 % у 2020 р. до 58,5 % у 2024 р. Найвищого значення цей показник досяг у 2023 р. – 61 %. Така динаміка свідчить про збереження аграрним сектором ролі одного з головних джерел валютних надходжень. Разом із тим зростання частки агропродукції в експорті може також відображати скорочення експортних можливостей інших галузей, зокрема промисловості, унаслідок руйнувань, втрати виробничих потужностей та воєнних ризиків.

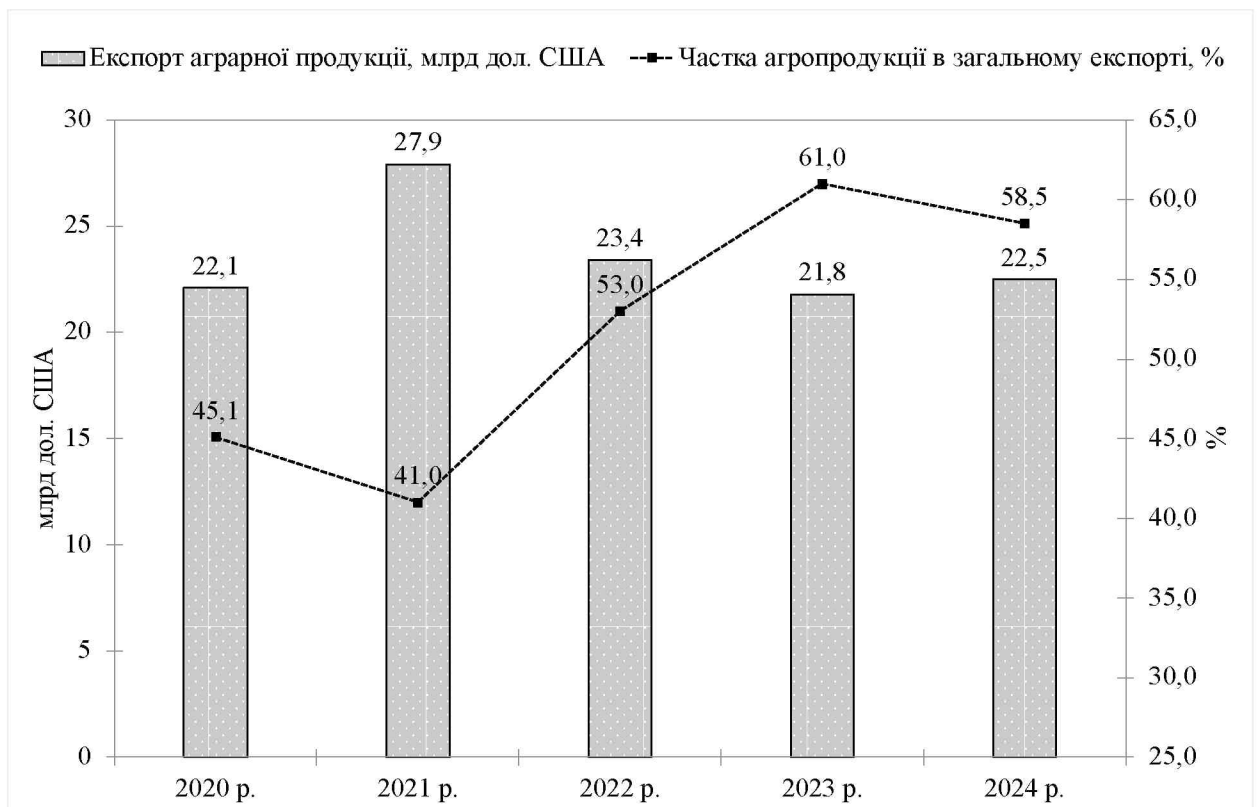

Рис. 2.2. Динаміка експорту агропродукції України, 2020–2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [53]

Кількість зайнятих у сільському господарстві протягом 2020–2024 рр. поступово скорочувалася: з 2,8 млн осіб у 2020 р. до 2,3 млн осіб у 2024 р. Така тенденція свідчить про зменшення трудового потенціалу аграрної сфери, що може бути зумовлено трудовою міграцією, мобілізацією, демографічним скороченням сільського населення, технологічною модернізацією окремих підприємств та загальним зменшенням зайнятості у

традиційних видах аграрного виробництва. Скорочення кількості зайнятих створює додаткові виклики для кадрового забезпечення аграрних підприємств, особливо в умовах потреби у фахівцях із цифрових, інженерних, логістичних та управлінських компетентностей.

Рентабельність сільськогосподарських підприємств у досліджуваній період залишалася позитивною, однак також мала коливальний характер. У 2020 р. вона становила 13,9 %, у 2021 р. зросла до 18,6 %, що свідчило про покращення фінансових результатів агробізнесу. У 2022 р. рентабельність знизилася до 13 %, що відображає негативний вплив воєнних чинників, зростання витрат і погіршення логістики. У 2023–2024 рр. показник знову зріс – відповідно до 16,8 % і 17,2 %, що свідчить про поступову адаптацію підприємств до нових умов господарювання, хоча рівень 2021 р. ще не був повністю відновлений.

Загалом аналіз показників свідчить, що аграрний сектор України у 2020–2024 рр. продемонстрував високу адаптивність і здатність до часткового відновлення навіть в умовах значних зовнішніх шоків. Найбільш кризовим для галузі був 2022 р., коли відбулося різке падіння обсягів виробництва, зниження індексу сільськогосподарського виробництва, погіршення експортної динаміки та зменшення рентабельності. Водночас у 2023–2024 рр. більшість показників почали відновлюватися, що свідчить про поступову стабілізацію виробничої активності, переорієнтацію логістичних каналів і здатність аграрних підприємств адаптуватися до кризових умов.

Отже, аграрний сектор України у 2020–2024 рр. зберіг стратегічне значення для національної економіки, продовольчої безпеки та зовнішньої торгівлі. Попри значне падіння у 2022 р., галузь продемонструвала потенціал до відновлення, що підтверджується зростанням валової продукції, індексу виробництва та рентабельності у 2023–2024 рр. Водночас скорочення зайнятості, нестабільність експорту, залежність від логістичних умов і високий рівень зовнішніх ризиків свідчать про необхідність посилення державної підтримки, інвестиційного забезпечення, технологічної

модернізації та впровадження механізмів сталого розвитку аграрних підприємств.

Виявлені негативні тенденції, пов'язані зі скороченням виробничого потенціалу, нестабільністю зовнішньоекономічної діяльності, логістичними проблемами та дефіцитом інвестиційних ресурсів, обумовлюють необхідність більш глибокого дослідження системи проблем і обмежень сталого розвитку аграрного виробництва та діяльності аграрних підприємств у сучасних умовах.

Як зазначено у Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року «Аграрний сектор України ефективно інтегрувався у світову продовольчу систему і відіграє важливу роль для покращення соціально-економічної ситуації та забезпечення продовольчої безпеки держави і глобальних продовольчих ринків» [178].

Таблиця 2.2

Позиції України у світовому виробництві та експорті ключових агропродовольчих товарів, 2024 р.

Продукція	Експорт, млн дол. США	Місце України у світі за обсягами виробництва	Місце України у світі за обсягами експорту
Соняшникова олія	5,117	2	1
Кукурудза	5,071	7	4
Пшениця	3,735	9	6
Насіння ріпаку	1,850	7	3
Соєві боби	1,340	9	6
Соняшниковий шрот	1,029	2	1
Домашня птиця	960	19	6
Ячмінь	557	7	5
Білий цукор	420	18	11
Соєва олія	316	19	8
Соєвий шрот	304	19	11
Рапсова олія	239	15	7
Горіхи	185	5	4
Сухе молоко, вершки	74	13	10
Яловичина	73	20	18
Сир	54	12	9
Вершкове масло	49	13	7
Яблука	21	9	14

Джерело: побудовано автором на основі [107]

Наведені у табл. 2.2 дані свідчать про вагоме значення України у світовому виробництві та експорті ключових агропродовольчих товарів, що підтверджує її роль як одного з важливих учасників глобального ринку продовольства. Найбільш сильні позиції Україна зберігає у сегменті соняшникової олії та соняшникового шроту, де займає перше місце у світовому експорті, а також входить до числа провідних виробників, що вказує на високу спеціалізацію національного аграрного сектору у виробництві та переробці олійних культур, що формує значну частину експортного потенціалу країни та забезпечує її вплив на міжнародні продовольчі ланцюги.

Важливими експортними позиціями залишаються також кукурудза, пшениця, насіння ріпаку, соєві боби та ячмінь, за якими Україна входить до провідних країн світу як за обсягами виробництва, так і за обсягами експорту. Така тенденція свідчить про стратегічне значення зернового та олійного секторів для формування валютних надходжень, підтримання зайнятості в аграрній сфері та забезпечення продовольчої безпеки не лише на національному, але й на глобальному рівні. Водночас наявність у структурі експорту продукції тваринництва, молочної продукції, горіхів та яблук демонструє потенціал подальшої диверсифікації агропродовольчого експорту та поступового розширення номенклатури товарів із вищою доданою вартістю.

Таким чином, позиції України у світовому виробництві та експорті агропродовольчих товарів підтверджують, що аграрна сфера є одним із ключових секторів національної економіки та важливим чинником зміцнення глобальної продовольчої безпеки. Збереження і розвиток цих позицій потребують системного інвестиційного забезпечення, модернізації виробничої та логістичної інфраструктури, підтримки переробки, впровадження інноваційних технологій і підвищення стійкості аграрних підприємств до воєнних, ринкових та кліматичних ризиків.

Слід зазначити, що воєнний стан суттєво посилив вплив як внутрішніх, так і зовнішніх дестабілізуючих факторів на функціонування аграрної сфери. Значна частина проблем, які раніше мали переважно структурний або довгостроковий характер, у сучасних умовах набула критичного значення та безпосередньо впливає на ефективність виробництва, фінансову стійкість підприємств, конкурентоспроможність продукції та здатність аграрного сектору забезпечувати продовольчу безпеку держави. В цих умовах виникає потреба у систематизації основних ризиків, загроз та обмежень, що стримують процеси сталого розвитку аграрного виробництва.

З огляду на це, доцільним є комплексне узагальнення ключових проблем та структурних обмежень функціонування аграрного виробництва й діяльності аграрних підприємств у сучасних умовах, що представлено на рис. 2.3. Представлена структурно-функціональна характеристика дозволяє систематизувати основні чинники, які негативно впливають на забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва, та визначити пріоритетні напрями подолання існуючих проблем. Так, нами узагальнено внутрішні особливості та структурні характеристики аграрного виробництва, ризики забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, а також системні обмеження розвитку аграрної сфери. Комплексне поєднання зазначених складових дало змогу сформулювати ключові напрями забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва в умовах воєнного стану.

Суттєвий вплив на розвиток аграрного виробництва здійснюють структурні диспропорції, пов'язані з переважанням сировинної спеціалізації та недостатнім рівнем розвитку переробки продукції з високою доданою вартістю. Така структура виробництва формує залежність аграрної сфери від зовнішніх ринків сировини та знижує рівень внутрішньої економічної стійкості підприємств. Крім того, домінування зернових і технічних культур у структурі посівів при скороченні частки тваринництва негативно впливає на збалансованість аграрного виробництва та ефективність використання ресурсного потенціалу.

Структурно-функціональна характеристика проблем та обмежень сталого розвитку аграрного виробництва і діяльності аграрних підприємств					
1. Внутрішні особливості та структурні характеристики аграрного виробництва		2. Ризики забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств		3. Системні обмеження сталого розвитку аграрного виробництва	
- Переважання сировинного напрямку та обмежений розвиток переробки і продукції з високою доданою вартістю - Домінування зернових і технічних культур у структурі посівів при скороченні частки тваринництва. - Деградація земельних ресурсів: ерозія, виснаження ґрунтів, зниження гумусу, засоленість, дефіцит вологи. - Недостатній рівень водозабезпечення та посилення впливу кліматичних змін на продуктивність аграрного виробництва. - Зростання обсягів товарної непереробленої продукції та скорочення обробленої експортної продукції - Незатребуваність розробок, застаріла модель інноваційного процесу в аграрній сфері - Залежність від імпорту технологій, техніки та виробничих ресурсів.		<i>Внутрішні ризики:</i> - Вузькість внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції та обмежена купівельна спроможність населення. - Порушення експортної логістики та зависока вартість транспортування. - Недостатній рівень глибокої переробки продукції - Погіршення природно-ресурсного потенціалу (деградація ґрунтів, зменшення родючості). - Зростання залежності від матеріально-технічних ресурсів та витрат на їх придбання - Скорочення кадрового потенціалу і дефіцит кваліфікованих працівників. <i>Зовнішні ризики:</i> - Зростання попиту і зміни споживчих вимог на світових та внутрішніх ринках із акцентом на якість і безпечність. - Кліматичні зміни, часті посухи, інші природні ризики. - Вектор диверсифікації виробництва та орієнтація на ресурсо- та енергозбереження. - Нестабільність зовнішньоекономічного середовища та логістичних маршрутів. - Посилення екологічних вимог і міжнародних стандартів до аграрної продукції та виробництва.		- Відсутність ефективної інноваційної інфраструктури, слабка підтримка агроінновацій і цифрової трансформації. - Обмежений доступ малих і середніх аграрних підприємств до фінансових ресурсів та інвестицій. - Високі виробничі ризики та тривалий період окупності інвестицій. - Застарілий технологічний уклад, недостатня механізація та автоматизація виробничих процесів. - Високі інфраструктурні та логістичні витрати. - Низька ресурсна та фінансова забезпеченість дрібних і частково середніх форм аграрного виробництва. - Недостатній рівень кооперації, інтеграції та взаємодії між учасниками аграрного ринку. - Слабка адаптивність аграрних підприємств до кризових, ринкових та екологічних викликів.	
Пріоритетні напрями подолання проблем і забезпечення сталого розвитку					
Інноваційний розвиток та цифровізація аграрного виробництва	Покращення доступу до фінансових ресурсів та державна підтримка	Розвиток кооперації та інтеграції між учасниками ринку	Рациональне використання природних ресурсів та адаптація до кліматичних змін	Диверсифікація продукції та розширення внутрішніх і зовнішніх ринків збуту	Підвищення конкурентоспроможності та екологічної безпечності аграрного виробництва

Рис. 2.3. Структурно-функціональна характеристика проблем та обмежень сталого розвитку аграрного виробництва і діяльності аграрних підприємств

Джерело: сформовано автором

Важливою проблемою виступає деградація земельних ресурсів, яка проявляється у виснаженні ґрунтів, ерозійних процесах, зниженні рівня гумусу та дефіциті водних ресурсів. Посилення кліматичних змін додатково ускладнює ситуацію та створює ризики зниження продуктивності аграрного виробництва. Також слід звернути увагу на залежності вітчизняної аграрної сфери від імпорتنих технологій, техніки та матеріально-технічних ресурсів, що особливо загострюється в умовах нестабільності зовнішньоекономічного середовища.

Окрему групу проблем становлять ризики забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. До внутрішніх ризиків віднесено вузькість внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції, низьку купівельну спроможність населення, недостатній рівень глибокої переробки продукції, зростання залежності від матеріально-технічних ресурсів та скорочення кадрового потенціалу. Сукупний вплив цих факторів призводить до погіршення фінансової стійкості аграрних підприємств, зниження рівня інвестиційної активності та послаблення конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників. Зовнішні ризики пов'язані з нестабільністю зовнішньоекономічного середовища, кліматичними змінами, посиленням міжнародних екологічних стандартів, а також трансформацією споживчих вимог на світових і внутрішньому ринках. Особливого значення набуває тенденція до ресурсо- та енергозбереження, яка вимагає від аграрних підприємств активного впровадження інноваційних технологій, цифровізації виробництва та адаптації до сучасних екологічних вимог.

Водночас суттєвими стримуючими чинниками залишаються системні обмеження розвитку аграрного виробництва. До них віднесено недостатній розвиток інноваційної інфраструктури, слабку підтримку агроінновацій і цифрової трансформації, обмежений доступ малих та середніх аграрних підприємств до фінансових ресурсів, високі виробничі ризики та тривалий період окупності інвестицій. Додатковими негативними чинниками виступають застарілий технологічний уклад, високі логістичні витрати,

низький рівень кооперації та недостатня адаптивність аграрних підприємств до кризових і ринкових викликів.

На основі проведених досліджень нами узагальнено пріоритетні напрями подолання визначених проблем та забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва. До них віднесено активізацію інноваційного розвитку та цифровізації аграрної сфери, покращення доступу до фінансових ресурсів, розвиток кооперації та інтеграційних зв'язків між учасниками ринку, раціональне використання природних ресурсів, диверсифікацію виробництва та розширення ринків збуту. Окрему увагу приділено підвищенню конкурентоспроможності виробництва та забезпеченню його екологічної безпечності як важливих складових сталого розвитку.

Як уже зазначалося вище, в умовах воєнного стану аграрне виробництво України функціонує під впливом значної кількості зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, які негативно впливають на рівень економічної стійкості аграрних підприємств, ефективність виробничих процесів та забезпечення продовольчої безпеки держави. Повномасштабні бойові дії спричинили суттєві трансформації у функціонуванні аграрної сфери, що проявляються у порушенні логістичних зв'язків, руйнуванні виробничої інфраструктури, зростанні витрат на виробництво та скороченні обсягів сільськогосподарської діяльності. За таких умов особливого значення набуває необхідність комплексного дослідження ключових проблем і обмежень сталого розвитку аграрного виробництва.

Сучасні виклики, пов'язані з військовими ризиками, економічною нестабільністю та змінами ринкового середовища, потребують адаптації механізмів функціонування аграрних підприємств до нових умов господарювання. Водночас забезпечення безперервності аграрного виробництва є стратегічно важливим не лише для внутрішньої економічної стабільності, а й для підтримання продовольчої безпеки населення та виконання експортних функцій України на світовому аграрному ринку. У зв'язку з цим важливим є систематизація основних викликів, які впливають

на розвиток аграрного виробництва у період воєнного стану.

Аналіз проблем та обмежень сталого розвитку аграрного виробництва дозволяє визначити найбільш уразливі елементи функціонування аграрних підприємств, оцінити рівень ризиків та сформулювати напрями підвищення стійкості аграрної сфери до кризових явищ. У результаті формуються передумови для розроблення ефективних управлінських рішень, спрямованих на збереження виробничого потенціалу, підтримку аграрних товаровиробників та забезпечення стабільного функціонування продовольчих систем держави. Основні проблеми та обмеження сталого розвитку аграрного виробництва в умовах воєнного стану наведено у табл. 2.3. Однією з найбільш суттєвих проблем є порушення логістичної системи та транспортного забезпечення аграрного виробництва. Блокування транспортних маршрутів, пошкодження автомобільної та залізничної інфраструктури, а також обмеження функціонування морських портів значно ускладнили процеси постачання ресурсів і реалізації сільськогосподарської продукції. Це призвело до зростання логістичних витрат, збільшення термінів доставки та необхідності використання альтернативних каналів транспортування. Важливим негативним чинником є руйнування виробничої та складської інфраструктури аграрних підприємств. Значні пошкодження виробничих приміщень, елеваторів, складів, тваринницьких комплексів і переробних потужностей обмежують можливості стабільного ведення господарської діяльності. Крім того, втрати матеріально-технічної бази та сільськогосподарської техніки ускладнюють забезпечення безперервності виробничих процесів. Суттєвою проблемою є також зниження продуктивності аграрних підприємств, що обумовлено обмеженим доступом до ресурсів, порушенням технологічних процесів та втратою частини земельного фонду. Неможливість повноцінного проведення польових робіт на тимчасово окупованих, замінованих або прифронтових територіях негативно впливає на рівень урожайності та загальні обсяги виробництва аграрної продукції.

**Основні проблеми та обмеження сталого розвитку аграрного
виробництва в умовах воєнного стану**

Ключові виклики та обмеження	Характеристика проблем і наслідків для аграрного виробництва
Порушення логістичної системи та транспортного забезпечення	Блокування або пошкодження транспортної інфраструктури, зокрема автомобільних шляхів, залізничних вузлів, портів і логістичних центрів, що ускладнює транспортування сільськогосподарської продукції. Зростання логістичних витрат через зміну маршрутів постачання, перевантаження альтернативних каналів експорту та збільшення термінів доставки продукції
Руйнування виробничої та складської інфраструктури	Пошкодження або повне знищення виробничих приміщень, елеваторів, складів, тваринницьких комплексів і переробних підприємств. Значні втрати матеріально-технічної бази, сільськогосподарської техніки, обладнання та енергетичної інфраструктури, необхідної для стабільного функціонування аграрних підприємств
Зниження продуктивності аграрних підприємств	Скорочення врожайності та обсягів виробництва продукції внаслідок обмеженого доступу до ресурсів, порушення технологічних процесів і втрати частини земельного фонду. Неможливість повноцінного ведення сільськогосподарських робіт на тимчасово окупованих, замінованих або прифронтових територіях
Скорочення посівних площ і виробничого потенціалу	Зменшення площ оброблюваних земель через бойові дії, мінування територій та погіршення безпекової ситуації. Часткове або повне припинення діяльності окремих аграрних підприємств, що призводить до зниження загального виробничого потенціалу аграрної сфери
Зростання виробничих витрат та ресурсних обмежень	Підвищення цін на паливе, мінеральні добрива, насіння, засоби захисту рослин та інші матеріально-технічні ресурси. Дефіцит окремих видів сировини й енергетичних ресурсів, що ускладнює забезпечення безперервності виробничих процесів
Втрати ринків збуту та експортні обмеження	Ускладнення доступу до міжнародних ринків через логістичні бар'єри, обмеження експорту та нестабільність зовнішньоекономічних зв'язків. Зниження рівня конкурентоспроможності окремих видів аграрної продукції та скорочення валютних надходжень від експорту
Погіршення стану продовольчої безпеки	Скорочення обсягів виробництва продовольства та зростання ризиків дефіциту окремих видів продукції на внутрішньому ринку. Підвищення цін на продовольчі товари та зниження рівня економічної доступності харчових продуктів для населення
Фінансово-інвестиційні труднощі	Обмежений доступ аграрних підприємств до кредитних ресурсів і програм фінансової підтримки. Підвищення інвестиційних ризиків, зниження ділової активності та скорочення обсягів внутрішніх і зовнішніх інвестицій у розвиток аграрного виробництва
Кадрові та соціальні проблеми	Відтік кваліфікованих працівників через мобілізацію, міграційні процеси та евакуацію населення. Посилення дефіциту трудових ресурсів, зростання навантаження на персонал та погіршення соціальних умов функціонування сільських територій
Ризики для здоров'я та безпеки працівників	Загроза життю та здоров'ю працівників аграрних підприємств внаслідок бойових дій, мінування територій і руйнування інфраструктури. Посилення психологічного навантаження, професійного стресу та ризиків, пов'язаних із роботою в умовах воєнного стану

Джерело: сформовано автором на основі [216]

Скорочення посівних площ і виробничого потенціалу аграрної сфери також є одним із ключових наслідків воєнного стану. Зменшення площ оброблюваних земель унаслідок бойових дій і мінування територій призводить до зниження обсягів виробництва продукції та часткового припинення діяльності окремих аграрних підприємств, що відповідно негативно впливає на рівень продовольчого забезпечення та економічну стійкість аграрного сектору.

Окрему групу проблем формує зростання виробничих витрат і ресурсних обмежень. Підвищення цін на паливе, добрива, насіння, засоби захисту рослин та інші матеріально-технічні ресурси суттєво збільшує собівартість аграрної продукції. Водночас дефіцит окремих видів ресурсів і перебої з енергопостачанням створюють додаткові ризики для стабільного функціонування аграрних підприємств.

Значний вплив на діяльність аграрних товаровиробників мають втрати ринків збуту та експортні обмеження. Порушення зовнішньоекономічних зв'язків, ускладнення доступу до міжнародних ринків і логістичні бар'єри призводять до скорочення валютних надходжень та зниження конкурентоспроможності окремих видів аграрної продукції. Це обмежує можливості розвитку аграрного виробництва та знижує рівень фінансової стійкості підприємств.

Негативні тенденції спостерігаються і у сфері продовольчої безпеки. Скорочення обсягів виробництва окремих видів продовольства та підвищення цін на харчові продукти знижують рівень економічної доступності продовольства для населення. За таких умов посилюються ризики виникнення дисбалансів на внутрішньому продовольчому ринку та загроз для соціальної стабільності.

Важливим стримуючим фактором розвитку аграрного виробництва є фінансово-інвестиційні труднощі. Обмежений доступ аграрних підприємств до кредитних ресурсів і програм фінансової підтримки, а також підвищення інвестиційних ризиків призводять до скорочення обсягів інвестицій у

модернізацію виробництва та впровадження інноваційних технологій, що знижує можливості довгострокового розвитку аграрних підприємств.

Суттєвий негативний вплив на функціонування аграрної сфери мають кадрові та соціальні проблеми. Відтік кваліфікованих працівників унаслідок мобілізації, міграційних процесів та евакуації населення спричиняє дефіцит трудових ресурсів у сільській місцевості. Водночас погіршення соціальних умов функціонування сільських територій негативно впливає на рівень зайнятості та кадрового забезпечення аграрних підприємств.

Окрему увагу слід приділити ризикам для здоров'я та безпеки працівників аграрних підприємств. Бойові дії, мінування територій та руйнування інфраструктури створюють безпосередню загрозу життю працівників аграрної сфери. Крім того, посилення психологічного навантаження та професійного стресу негативно впливає на ефективність трудової діяльності та загальний стан кадрового потенціалу аграрних підприємств.

Отже, проведений аналіз основних проблем та обмежень сталого розвитку аграрного виробництва в умовах воєнного стану свідчить про комплексний характер сучасних викликів, які охоплюють економічну, виробничу, логістичну, соціальну та екологічну складові функціонування аграрних підприємств. Встановлено, що воєнні ризики призводять до порушення виробничих процесів, скорочення посівних площ, зростання виробничих витрат, погіршення продовольчої безпеки та зниження інвестиційної активності. У таких умовах забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва потребує формування ефективної системи державної підтримки, удосконалення механізмів адаптації аграрних підприємств до кризових умов та впровадження стратегічних заходів, спрямованих на збереження виробничого потенціалу й підвищення стійкості аграрної сфери.

Функціонування аграрного виробництва залежить від здатності підприємств ефективно використовувати економічні, природно-ресурсні та соціально-трудові ресурси, адаптуватися до змін ринкового середовища,

впроваджувати інноваційні технології та забезпечувати екологічну збалансованість господарської діяльності. Саме тому важливим інструментом стратегічного аналізу виступає загальновідомий SWOT-аналіз, який дозволяє комплексно оцінити внутрішні можливості аграрних підприємств та зовнішні фактори впливу на їх розвиток.

Особливість сталого розвитку аграрних підприємств полягає у необхідності забезпечення балансу між економічною ефективністю, екологічною безпечністю та соціальною відповідальністю. У цьому контексті конкурентоспроможність аграрного виробництва визначається не лише обсягами виробництва або фінансовими результатами, а й рівнем технологічного забезпечення, ефективністю використання земельних ресурсів, здатністю до інноваційного розвитку, рівнем кадрового потенціалу та адаптивністю до сучасних кризових явищ. Водночас посилення інтеграційних процесів, зміни клімату, нестабільність світових аграрних ринків і демографічні виклики формують додаткові ризики для функціонування аграрних підприємств.

Проведення SWOT-аналізу дає можливість систематизувати ключові сильні та слабкі сторони аграрних підприємств, визначити перспективні можливості розвитку та ідентифікувати основні загрози, що впливають на рівень їх економічної стійкості. Це створює підґрунтя для формування стратегічних напрямів удосконалення управління аграрним виробництвом, підвищення конкурентних переваг підприємств та забезпечення довгострокової стабільності функціонування аграрної сфери в цілому. SWOT-аналіз ресурсного потенціалу та конкурентних переваг аграрних підприємств України у контексті їх сталого розвитку наведено у табл. 2.4.

Аналіз сильних сторін аграрних підприємств свідчить про наявність значного виробничого та ресурсного потенціалу, який формує основу конкурентоспроможності виробництва. Важливими перевагами є доступ до земельних і фінансових ресурсів, наявність сучасної техніки, розвиток великих аграрних товаровиробників та поступове впровадження цифрових

технологій. Значну роль також відіграє експортна орієнтація окремих видів продукції, що дозволяє аграрним підприємствам інтегруватися у міжнародні ринки та забезпечувати валютні надходження.

Таблиця 2.4

SWOT-аналіз ресурсного потенціалу та конкурентних переваг аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку

Компонент SWOT	Економічний аспект	Екологічний аспект	Соціальний аспект
1	2	3	4
Сильні сторони	Наявність значного виробничого потенціалу аграрних підприємств, доступ до земельних і фінансових ресурсів, розвиток великих аграрних товаровиробників, поступове впровадження цифрових технологій та сучасної техніки, експортна орієнтація окремих видів продукції, наявність досвіду ведення зовнішньоекономічної діяльності та можливості інтеграції у міжнародні ринки	Значні площі родючих ґрунтів, сприятливі природно-кліматичні умови, наявність водних і біологічних ресурсів, потенціал для розвитку органічного виробництва, використання ресурсозберігаючих технологій та екологічно безпечних методів господарювання	Наявність трудових ресурсів і професійних кадрів, досвід ведення аграрного виробництва, розвиток фермерства та сімейних господарств, формування коопераційних зв'язків у сільській місцевості, збереження аграрних традицій та поступове підвищення рівня підприємницької активності
Слабкі сторони	Високий рівень зношеності матеріально-технічної бази окремих підприємств, обмежений доступ малого бізнесу до фінансових ресурсів, недостатній рівень інноваційної активності, залежність від імпортних ресурсів та коливань світових ринків, недостатня диверсифікація виробництва і нестабільність доходів аграрних підприємств	Деградація ґрунтів, виснаження природних ресурсів, недостатній рівень впровадження екологічних стандартів, порушення сівозмін, низький рівень ресурсозбереження та екологізації виробничих процесів, обмежене використання сучасних систем моніторингу стану довкілля	Скорочення чисельності сільського населення, трудова міграція, старіння кадрового потенціалу, нерівномірний соціально-економічний розвиток сільських територій, недостатній рівень соціальної інфраструктури та обмежені можливості професійного розвитку молоді

1	2	3	4
Можливості	Розширення експортного потенціалу аграрних підприємств, залучення інвестицій і грантових ресурсів, розвиток переробки продукції з високою доданою вартістю, цифровізація виробництва, інтеграція до європейського економічного простору, розвиток кластерних форм співпраці та кооперації	Впровадження ресурсоощадних і енергоефективних технологій, розвиток органічного виробництва, використання альтернативних джерел енергії, поширення точного землеробства та сучасних систем екологічного моніторингу, реалізація програм відновлення родючості ґрунтів	Підвищення рівня зайнятості у сільській місцевості, розвиток аграрного підприємництва та кооперації, покращення умов праці, підтримка молодих фахівців, розвиток освітніх і цифрових можливостей у громадах, активізація державних і міжнародних програм підтримки сільських територій
Загрози	Нестабільність світових аграрних ринків, інфляційні процеси, зростання виробничих витрат, логістичні обмеження, зниження інвестиційної активності, ризику воєнного та економічного характеру, посилення конкуренції на міжнародних ринках аграрної продукції	Кліматичні зміни, посухи, повені, ерозія та деградація ґрунтів, скорочення біорізноманіття, забруднення природних ресурсів, підвищення екологічних ризиків аграрного виробництва та погіршення екологічного стану окремих територій	Демографічне скорочення сільського населення, дефіцит кваліфікованих кадрів, посилення міграційних процесів, соціальна нерівність, погіршення умов проживання у сільській місцевості внаслідок кризових явищ та зниження рівня соціальної захищеності населення

Джерело: сформовано автором на основі [219]

Екологічний аспект сильних сторін характеризується значним природно-ресурсним потенціалом аграрного виробництва. Родючі ґрунти, сприятливі природно-кліматичні умови та наявність водних ресурсів створюють передумови для розвитку високопродуктивного сільського господарства. Водночас перспективним напрямом є розвиток органічного виробництва та використання ресурсоощадних технологій, що сприятиме підвищенню екологічної безпечності аграрного виробництва та забезпеченню довгострокового відтворення природних ресурсів.

Соціальні переваги аграрних підприємств пов'язані з наявністю трудових ресурсів, професійних кадрів та збереженням традицій ведення

аграрного виробництва. Важливу роль у розвитку сільських територій відіграють фермерські та сімейні господарства, які забезпечують зайнятість населення та сприяють формуванню коопераційних зв'язків. Поступове підвищення рівня підприємницької активності у сільській місцевості створює додаткові можливості для соціально-економічного розвитку громад.

Разом із тим SWOT-аналіз дозволив виявити низку слабких сторін, які стримують сталий розвиток аграрних підприємств. До основних економічних проблем належать високий рівень зношеності матеріально-технічної бази, недостатній доступ малого аграрного бізнесу до фінансових ресурсів та низький рівень інноваційної активності. Значним негативним фактором залишається залежність аграрного виробництва від імпортних матеріально-технічних ресурсів і нестабільності світових ринків.

Слабкі сторони екологічного характеру проявляються у деградації ґрунтів, порушенні сівозмін та недостатньому рівні екологізації виробничих процесів. Обмежене впровадження сучасних екологічних стандартів і систем моніторингу стану довкілля знижує ефективність природокористування та посилює ризики виснаження природних ресурсів, що створює необхідність активізації заходів щодо підвищення рівня екологічної відповідальності аграрних підприємств.

Соціальні слабкі сторони пов'язані зі скороченням чисельності сільського населення, трудовою міграцією та старінням кадрового потенціалу. Нерівномірний розвиток сільських територій і недостатній рівень соціальної інфраструктури негативно впливають на забезпечення аграрного виробництва кваліфікованими працівниками. У таких умовах важливого значення набуває підтримка професійного розвитку молоді та створення належних умов для зайнятості у сільській місцевості.

Аналіз можливостей свідчить про значний потенціал подальшого розвитку аграрних підприємств за рахунок розширення експортної діяльності, залучення інвестицій та розвитку переробки продукції з високою доданою вартістю. Важливими напрямками є цифровізація виробничих

процесів, інтеграція до європейського економічного простору та розвиток кластерних форм співпраці. Реалізація зазначених можливостей сприятиме підвищенню ефективності функціонування аграрних підприємств та зміцненню їх конкурентних позицій.

Перспективними екологічними можливостями є впровадження енергоефективних і ресурсоощадних технологій, розвиток органічного виробництва та використання альтернативних джерел енергії. Поширення точного землеробства та сучасних систем екологічного моніторингу дозволить підвищити ефективність використання природних ресурсів і мінімізувати негативний вплив аграрного виробництва на довкілля.

Соціальні можливості пов'язані з підвищенням рівня зайнятості населення у сільській місцевості, розвитком аграрного підприємництва та кооперації, покращенням умов праці й підтримкою молодих фахівців. Важливе значення має розвиток освітніх і цифрових можливостей у громадах, а також активізація державних і міжнародних програм підтримки сільських територій, що сприятиме підвищенню рівня соціальної стійкості аграрної сфери.

Значну увагу у SWOT-аналізі приділено загрозам, які можуть негативно впливати на функціонування аграрних підприємств. До економічних загроз належать нестабільність світових аграрних ринків, інфляційні процеси, логістичні обмеження та зростання виробничих витрат. Додатковими ризиками є зниження інвестиційної активності та посилення конкуренції на міжнародних ринках аграрної продукції.

Екологічні загрози пов'язані з кліматичними змінами, посухами, повеннями, деградацією ґрунтів і скороченням біорізноманіття. Посилення екологічних ризиків аграрного виробництва може призвести до зниження продуктивності сільського господарства та погіршення екологічного стану окремих територій. Водночас соціальні загрози проявляються у демографічному скороченні сільського населення, дефіциті кваліфікованих кадрів, посиленні міграційних процесів та погіршенні рівня соціальної

захищеності населення, що у сукупності негативно впливає на довгострокову стійкість аграрних підприємств.

Отже, проведений SWOT-аналіз ресурсного потенціалу та конкурентних переваг аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку дозволив комплексно оцінити ключові внутрішні та зовнішні фактори, що визначають ефективність функціонування аграрного виробництва в сучасних умовах. Встановлено, що аграрні підприємства України володіють значним економічним, природно-ресурсним і кадровим потенціалом, який формує основу їх конкурентоспроможності та створює передумови для подальшого розвитку. Водночас виявлені слабкі сторони, пов'язані із зношеністю матеріально-технічної бази, недостатнім рівнем інноваційної активності, екологічними проблемами та соціально-демографічними викликами, потребують удосконалення механізмів державної підтримки та стратегічного управління розвитком аграрних підприємств. Аналіз можливостей засвідчив перспективність цифровізації, розвитку органічного виробництва, залучення інвестицій, розширення експортного потенціалу та інтеграції до європейського економічного простору, тоді як основними загрозами залишаються нестабільність світових ринків, кліматичні зміни, логістичні обмеження та демографічне скорочення сільського населення. У сукупності результати SWOT-аналізу підтверджують необхідність формування комплексної системи забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, орієнтованої на підвищення економічної стійкості, екологічної безпечності та соціальної стабільності аграрного виробництва.

2.2. Рівень інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств

Рівень та динаміка інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств є важливим індикатором спроможності аграрної сфери

до модернізації, технологічного оновлення, підвищення конкурентоспроможності та адаптації до сучасних економічних, екологічних і безпекових викликів. У контексті сталого розвитку капітальні інвестиції виконують не лише функцію розширення виробничого потенціалу, а й виступають передумовою впровадження ресурсоощадних технологій, цифровізації виробничих процесів, розвитку переробки, логістики, зберігання продукції та підвищення ефективності використання земельних, трудових і фінансових ресурсів. Саме тому інвестиційна активність аграрних підприємств безпосередньо впливає на їхню здатність забезпечувати стабільне функціонування на ринку продовольства та формувати довгострокові конкурентні переваги.

В умовах воєнного стану проблема інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств набула особливої актуальності, оскільки аграрна сфера одночасно виконує економічну, соціальну та продовольчу функції. З одного боку, аграрні підприємства мають підтримувати виробництво продовольства, забезпечувати зайнятість сільського населення та зберігати експортний потенціал держави. З іншого боку, вони функціонують в умовах зростання виробничих ризиків, порушення логістичних ланцюгів, подорожчання ресурсів, обмеженого доступу до кредитування та необхідності швидкої адаптації до змін зовнішнього середовища. За таких умов динаміка капітальних інвестицій дозволяє оцінити не лише поточний стан аграрного бізнесу, але й його здатність до відновлення, модернізації та довгострокового сталого розвитку.

Дані табл. 2.5 характеризують динаміку та структуру капітальних інвестицій аграрних підприємств України у 2020–2024 рр. за розмірами суб'єктів господарювання. Загальний обсяг капітальних інвестицій за аналізований період зріс із 50634,3 млн грн у 2020 р. до 81764,6 млн грн у 2024 р., тобто на 31130,3 млн грн, або приблизно на 61,5 %. Це свідчить про поступове відновлення інвестиційної активності аграрних підприємств після суттєвого спаду у 2022 р., який був зумовлений воєнними діями,

невизначеністю господарського середовища, логістичними обмеженнями та зростанням ризиків ведення аграрного бізнесу. Водночас слід враховувати, що наведені показники відображають номінальні обсяги інвестицій, тому їх зростання частково може бути пов'язане з інфляційними процесами та підвищенням вартості матеріально-технічних ресурсів.

Таблиця 2.5

Динаміка і структура обсягів капітальних інвестицій аграрних підприємств України, 2020-2024 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Капітальні інвестиції, усього	50634,3	69966,3	51355,7	65150,6	81764,6
великі підприємства, млн грн	6830,6	10763,0	9041,7	14650,4	17587,9
%	13,5	15,4	17,6	22,5	21,5
середні підприємства, млн грн	27855,9	36405,0	25585,3	31069,3	41147,0
%	55,0	52,0	49,8	47,7	50,3
малі підприємства, млн грн	15947,8	22798,3	16728,7	19430,9	23029,0
%	31,5	32,6	32,6	29,8	28,2
з них мікропідприємства, млн грн	717,4	1715,4	2747,5	3493,5	4207,6
%	1,4	2,5	5,3	5,4	5,1

Джерело: побудовано автором за [35, 53]

Аналіз річної динаміки свідчить про нерівномірність інвестиційного процесу. У 2021 р. порівняно з 2020 р. обсяг капітальних інвестицій збільшився з 50634,3 до 69966,3 млн грн, що відображає позитивну динаміку розвитку аграрного сектору в довоєнний період. У 2022 р. відбулося зниження показника до 51355,7 млн грн, тобто майже до рівня 2020 р., що демонструє негативний вплив воєнних чинників на інвестиційну активність. Проте вже у 2023 р. обсяг інвестицій зріс до 65150,6 млн грн, а у 2024 р. – до 81764,6 млн грн. Така динаміка свідчить про поступову адаптацію аграрних

підприємств до кризових умов, відновлення інвестиційних планів та збереження потреби у техніко-технологічному оновленні виробництва.

У структурі капітальних інвестицій найбільшу частку протягом усього періоду займають середні аграрні підприємства. Їх обсяг інвестицій зріс із 27855,9 млн грн у 2020 р. до 41147,0 млн грн у 2024 р., а частка у загальній структурі у 2024 р. становила 50,3 %. Це свідчить про те, що саме середні підприємства залишаються основною інвестиційно активною групою в аграрному секторі, оскільки поєднують достатній виробничий потенціал, відносну гнучкість управління та можливість залучення фінансових ресурсів. Водночас їх частка зменшилася з 55,0 % у 2020 р. до 50,3 % у 2024 р., що вказує на певний перерозподіл інвестиційної активності на користь інших груп підприємств, насамперед великих і мікропідприємств.

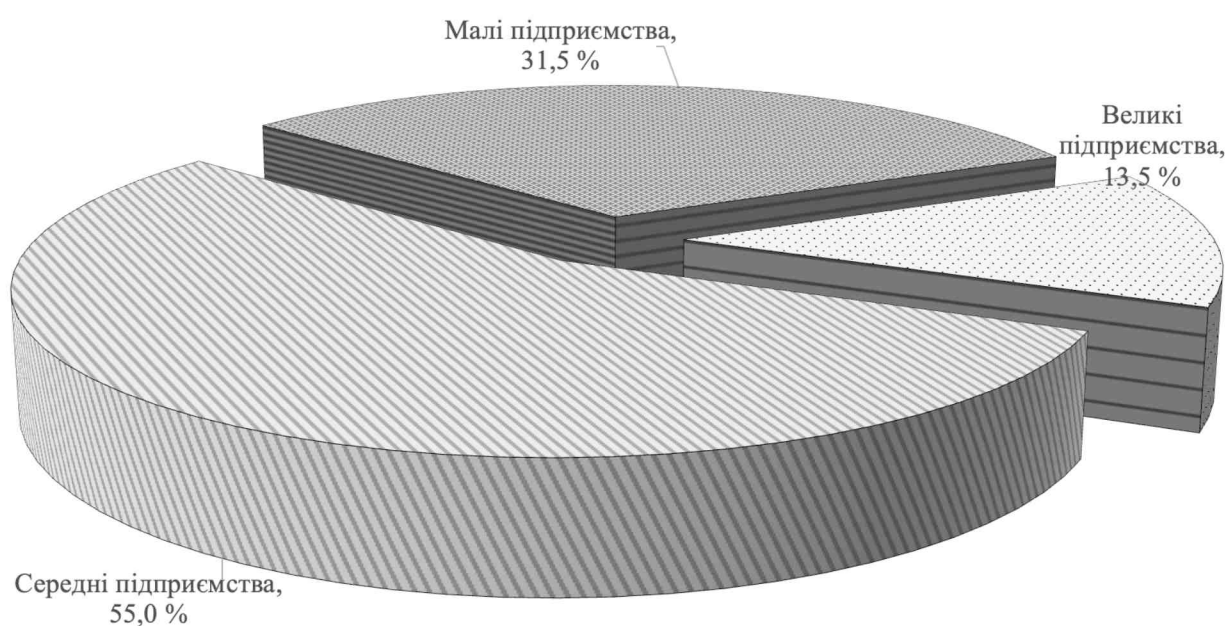

Рис. 2.4. Структура капітальних інвестицій за розмірами аграрних підприємств, 2020 р.

Джерело: побудовано автором за [35, 53]

Позитивною тенденцією є істотне зростання капітальних інвестицій великих аграрних підприємств. Їх обсяг збільшився з 6830,6 млн грн у 2020 р.

до 17587,9 млн грн у 2024 р., тобто більш ніж у 2,5 раза. Частка великих підприємств у загальному обсязі капітальних інвестицій зросла з 13,5 % до 21,5 %. Це може свідчити про посилення інвестиційної ролі великих аграрних компаній, які мають кращий доступ до фінансових ресурсів, міжнародних партнерств, кредитних інструментів та програм підтримки. Такі підприємства здатні швидше відновлювати інвестиційну активність, реалізовувати масштабні проекти модернізації, розвивати переробні потужності, логістичну інфраструктуру та впроваджувати цифрові технології управління виробництвом, що досить важливо в контексті їх сталого розвитку.

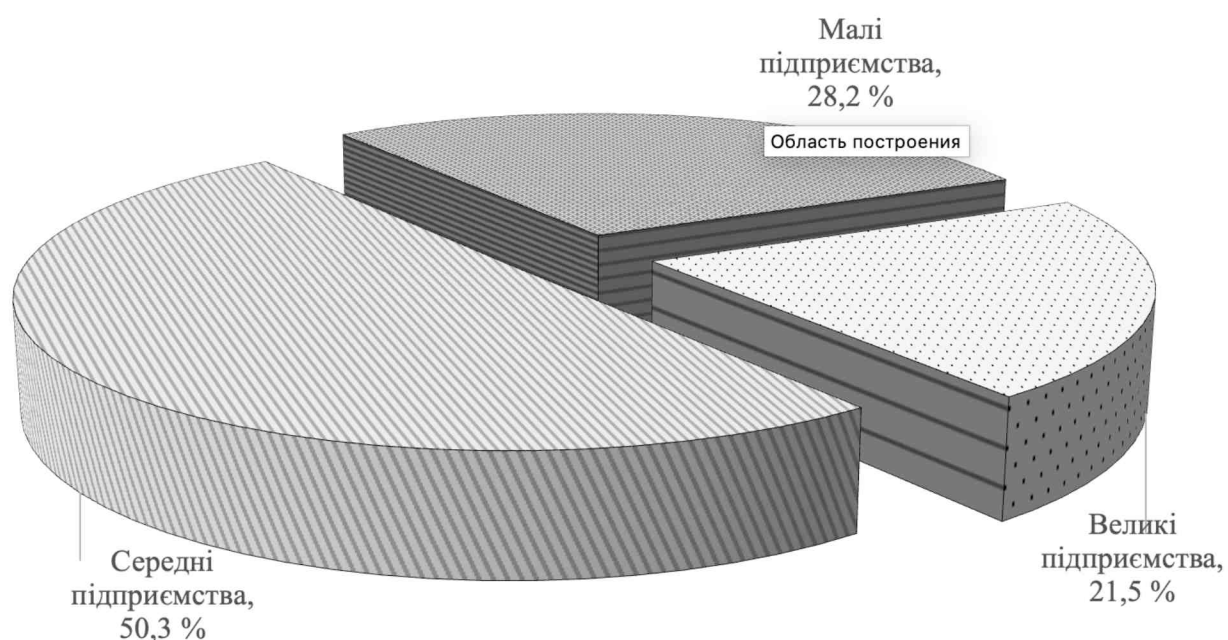

Рис. 2.5. Структура капітальних інвестицій за розмірами аграрних підприємств, 2024 р.

Джерело: побудовано автором за [35, 53]

Малі підприємства також зберігають важливу роль у структурі інвестиційного забезпечення аграрної сфери, хоча їх частка у загальному обсязі капітальних інвестицій зменшилася з 31,5 % у 2020 р. до 28,2 % у 2024 р. За абсолютними показниками обсяг інвестицій малих підприємств зріс із 15947,8 до 23029,0 млн грн, що свідчить про збереження їхньої

інвестиційної активності навіть в умовах нестабільності. Разом з тим скорочення питомої ваги малих підприємств може вказувати на обмеженість їх доступу до довгострокового фінансування, кредитних ресурсів, державних програм підтримки та інвестиційних інструментів. У контексті сталого розвитку це є проблемним аспектом, оскільки малі підприємства часто відіграють важливу роль у розвитку сільських територій, підтримці зайнятості та диверсифікації аграрного виробництва.

Окремої уваги заслуговує динаміка капітальних інвестицій мікропідприємств. Їх обсяг зріс із 717,4 млн грн у 2020 р. до 4207,6 млн грн у 2024 р., а частка у загальній структурі збільшилася з 1,4 % до 5,1 %. Незважаючи на відносно невелику питому вагу, така тенденція свідчить про активізацію інвестиційної діяльності найменших суб'єктів аграрного бізнесу. Це може бути пов'язано з розвитком нішевих видів виробництва, фермерства, органічного сектору, локальних продовольчих ринків, а також із поступовим використанням грантових програм і малих інвестиційних інструментів. Водночас для мікропідприємств особливо важливими залишаються доступність фінансування, консультаційна підтримка, кооперація та інтеграція у ланцюги збуту.

Отже, у 2020–2024 рр. інвестиційне забезпечення аграрних підприємств України характеризувалося нерівномірною, але загалом позитивною динамікою. Після спаду у 2022 р. аграрні підприємства продемонстрували здатність до поступового відновлення інвестиційної активності, що є важливою передумовою їх сталого розвитку. Водночас структура інвестицій свідчить про домінування середніх підприємств, посилення ролі великих аграрних компаній та поступове зростання значення мікропідприємств. Для забезпечення довгострокового сталого розвитку аграрної сфери важливо не лише нарощувати загальні обсяги капітальних інвестицій, але й забезпечувати їх якісну спрямованість на технологічну модернізацію, екологізацію виробництва, розвиток переробки, логістики, цифровізації та

підвищення інвестиційної доступності для малих і середніх аграрних підприємств.

Для більш повного розкриття рівня інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств доцільно розглядати не лише внутрішню структуру капітальних інвестицій за розмірами суб'єктів господарювання, але й місце сільського господарства у загальній інвестиційній динаміці національної економіки. Такий підхід дає змогу визначити, наскільки аграрна сфера зберігає інвестиційну привабливість порівняно з іншими видами економічної діяльності, а також оцінити її стійкість до макроекономічних, воєнних та ринкових викликів. Особливо важливим є порівняння темпів приросту капітальних інвестицій в економіку загалом та у сільське господарство, оскільки воно дозволяє виявити специфіку відновлення аграрного сектору в умовах нестабільності. Відповідні показники динаміки капітальних інвестицій в економіку та сільське господарство України у 2020–2024 рр. наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка капітальних інвестицій в економіку та сільське господарство України, 2020-2024 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Усього капітальних інвестицій, млн грн	419836,7	528802,0	279598,0	395450,0	534417,0
Темп приросту інвестицій в економіку, %	x	26,0	-47,1	41,4	35,1
Сільське господарство, млн грн	36442,1	49127,4	32604,0	31642,0	42885,0
Частка в загальному обсязі інвестицій, %	8,7	9,3	11,7	8,0	8,0
Темп приросту інвестицій в сільське господарство, %	x	34,8	-33,6	-3,0	35,5

Джерело: побудовано автором за [35, 53]

Загальний обсяг капітальних інвестицій в економіку України у 2020–2024 рр. характеризувався суттєвою нестабільністю. У 2021 р. порівняно з 2020 р. спостерігалось зростання інвестицій на 26,0 %, що свідчило про поступове відновлення економічної активності після кризових явищ

попереднього періоду. Однак у 2022 р. обсяг капітальних інвестицій скоротився майже вдвічі – на 47,1 %, що було закономірним наслідком повномасштабної війни, руйнування інфраструктури, високої невизначеності, обмеження ділової активності та перегляду інвестиційних планів підприємств. У 2023–2024 рр. відбулося поступове відновлення інвестиційної активності: приріст становив відповідно 41,4 % та 35,1 %, а загальний обсяг капітальних інвестицій у 2024 р. досяг 534417,0 млн грн, перевищивши рівень 2021 р.

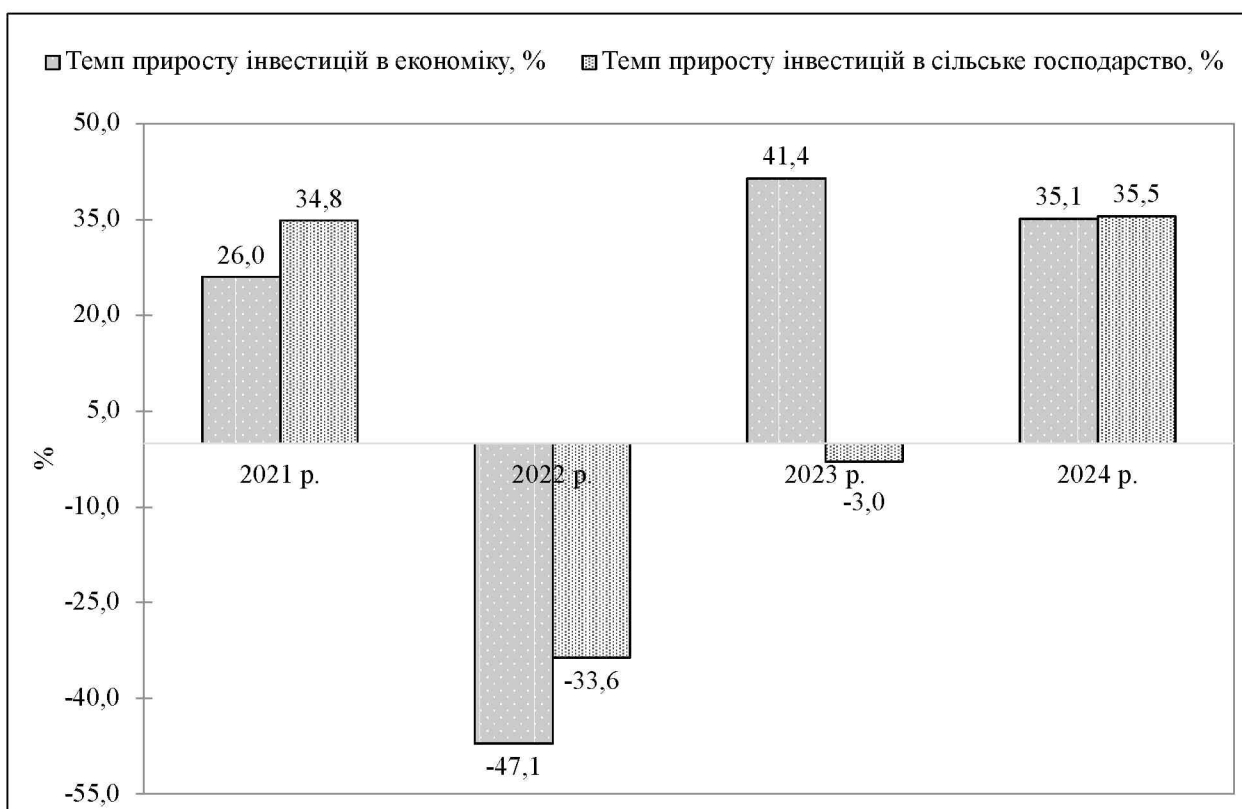

Рис. 2.6. Темпи приросту капітальних інвестицій в економіку та сільське господарство України, 2021-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за [35, 53]

Інвестиції у сільське господарство також мали нерівномірну динаміку, однак їх зміни дещо відрізнялися від загальноекономічних тенденцій. У 2021 р. обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство зріс із 36442,1 млн грн до 49127,4 млн грн, тобто на 34,8 %, що свідчило про вищі темпи зростання порівняно з економікою загалом. Така динаміка може

пояснюватися інвестиційною привабливістю аграрної сфери, високим попитом на продовольчу продукцію, активізацією модернізації виробництва та необхідністю оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Проте у 2022 р. обсяг інвестицій у сільське господарство скоротився до 32604,0 млн грн, або на 33,6 %, що відображає негативний вплив воєнних ризиків на аграрний сектор.

Водночас порівняно із загальним падінням капітальних інвестицій в економіці, скорочення інвестицій у сільське господарство у 2022 р. було менш глибоким. Якщо в економіці загалом інвестиції зменшилися на 47,1 %, то у сільському господарстві – на 33,6 %. Це відображає відносну стійкість аграрної сфери, зумовлену її стратегічним значенням для продовольчої безпеки, експортного потенціалу та забезпечення базових потреб населення. Саме тому частка сільського господарства у загальному обсязі капітальних інвестицій у 2022 р. зросла до 11,7 %, що є найвищим показником за аналізований період. Однак таке зростання частки не обов'язково означає посилення інвестиційної активності аграрного сектору, а значною мірою пояснюється більш різким падінням інвестицій в інших галузях економіки.

У 2023 р. спостерігалася специфічна ситуація: загальний обсяг капітальних інвестицій в економіці збільшився на 41,4 %, тоді як у сільському господарстві відбулося подальше скорочення на 3,0 %. Це свідчить про повільніше відновлення інвестиційної активності аграрної сфери порівняно з іншими секторами економіки. Причинами такої тенденції могли бути збереження високих ризиків виробництва, мінування земель, обмеження експорту, нестабільність логістичних маршрутів, подорожчання ресурсів, зниження фінансової стійкості аграрних підприємств та обмежений доступ до довгострокового кредитування. Унаслідок цього частка сільського господарства у загальному обсязі капітальних інвестицій знизилася до 8,0 %.

У 2024 р. інвестиції у сільське господарство зросли до 42885,0 млн грн, що на 35,5 % більше порівняно з 2023 р. Така динаміка свідчить про поступове відновлення інвестиційного процесу в аграрному секторі та певну

адаптацію підприємств до умов воєнної економіки. Водночас частка сільського господарства у загальному обсязі капітальних інвестицій залишилася на рівні 8,0 %, тобто не відбулося істотного посилення позицій аграрної сфери у загальноекономічній структурі інвестування. Це означає, що хоча абсолютні обсяги інвестицій у сільське господарство зростають, темпи їх відновлення загалом відповідають загальній динаміці економіки, а не випереджають її.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що інвестиційне забезпечення сільського господарства України у 2020–2024 рр. характеризувалося високою залежністю від макроекономічної ситуації та безпекових умов. Аграрний сектор продемонстрував відносну стійкість у кризовому 2022 р., однак у 2023 р. його інвестиційне відновлення було повільнішим, ніж у національній економіці загалом. Для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств важливо не лише нарощувати обсяги капітальних інвестицій, але й підвищувати їх якість та цільову спрямованість: на технологічну модернізацію, розвиток переробки, відновлення виробничої інфраструктури, цифровізацію, екологізацію виробництва, адаптацію до кліматичних і воєнних ризиків та зміцнення продовольчої безпеки держави.

Продовжуючи аналіз рівня та динаміки інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, доцільно деталізувати не лише загальні обсяги капітальних інвестицій у сільське господарство, а й їх розподіл за основними галузевими складовими аграрного виробництва. Такий підхід дає змогу визначити, які напрями аграрної діяльності виступають основними центрами інвестиційної активності, а які залишаються недостатньо забезпеченими капітальними вкладеннями. Особливого значення це набуває в контексті сталого розвитку, оскільки збалансованість інвестицій між рослинництвом, тваринництвом, багаторічними культурами та допоміжною діяльністю безпосередньо впливає на продовольчу безпеку, диверсифікацію аграрного виробництва, екологічну

стійкість і довгострокову конкурентоспроможність аграрних підприємств. Відповідну динаміку капітальних інвестицій у галузеві складові сільського господарства України у 2020–2024 рр. наведено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка капітальних інвестицій у галузеві складові сільського господарства України, 2020-2024 рр., млн грн

Галузеві складові сільського господарства	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	36442,1	49127,4	32604,0	31641,9	42885,1
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	35998,2	48080,0	31439,0	30545,5	41703,2
Вирощування однорічних і дворічних культур	28030,6	38241,1	23610,0	21540,5	30004,1
Вирощування багаторічних культур	576,9	829,3	197,6	86,5	63,9
Тваринництво	6278,2	7919,3	6768,2	8121,3	9685,6
Допоміжна діяльність у сільському господарстві та після урожайна діяльність	939,0	736,1	650,0	587,6	1256,7

Джерело: побудовано автором за [35, 53]

Дані табл. 2.7 свідчать, що загальний обсяг капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство у 2020–2024 рр. мав нестійку, але загалом відновлювальну динаміку. Після зростання з 36442,1 млн грн у 2020 р. до 49127,4 млн грн у 2021 р. у 2022 р. відбулося різке скорочення інвестицій до 32604,0 млн грн, що відображає негативний вплив повномасштабної війни на інвестиційну активність аграрної сфери. У 2023 р. показник залишався майже на рівні попереднього року і становив 31641,9 млн грн, що свідчить про збереження високого рівня невизначеності, обмеження фінансових можливостей підприємств та обережність інвесторів. Водночас у 2024 р. обсяг інвестицій зріс до 42885,1 млн грн, що підтверджує поступове відновлення капіталовкладень та адаптацію аграрних підприємств до складних умов функціонування.

Найбільша частина капітальних інвестицій зосереджена у сфері сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг. У

2024 р. на цей напрям припадало 41703,2 млн грн, тобто переважна частина всіх інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство. Наведена структура інвестицій свідчить про те, що саме безпосередньо аграрне виробництво залишається головним об'єктом інвестиційного забезпечення. Водночас така концентрація капітальних вкладень потребує якісної оцінки їх спрямування, оскільки для сталого розвитку важливим є не лише нарощування обсягів інвестицій, але й їх використання на модернізацію виробництва, впровадження ресурсоощадних технологій, розвиток переробки, логістики, цифрових рішень та екологічно безпечних виробничих практик.

Провідною галузевою складовою за обсягом інвестицій залишається вирощування однорічних і дворічних культур. У 2024 р. цей напрям отримав 30004,1 млн грн капітальних інвестицій, що значно перевищує показники інших складових сільського господарства. Така структура є закономірною для України, оскільки аграрна сфера традиційно має виражену рослинницьку спеціалізацію, а виробництво зернових, олійних і технічних культур формує значну частину експортного потенціалу держави. Разом із тим домінування інвестицій у рослинництві може свідчити про певну структурну незбалансованість аграрного розвитку, оскільки надмірна орієнтація на вирощування однорічних культур не завжди забезпечує достатній рівень диверсифікації, переробки продукції та екологічної стійкості аграрного виробництва.

Особливо проблемною є динаміка капітальних інвестицій у вирощування багаторічних культур. Якщо у 2020 р. цей показник становив 576,9 млн грн, а у 2021 р. зріс до 829,3 млн грн, то у 2022–2024 рр. відбулося суттєве скорочення – до 197,6 млн грн у 2022 р., 86,5 млн грн у 2023 р. та лише 63,9 млн грн у 2024 р. Така тенденція свідчить про різке зниження інвестиційної активності у сфері садівництва, ягідництва, виноградарства та інших напрямів багаторічного виробництва. У контексті сталого розвитку це є негативним явищем, оскільки багаторічні культури мають важливе значення для диверсифікації аграрного виробництва, розвитку продукції з

вищою доданою вартістю, розширення експортних ніш і формування більш збалансованої структури продовольчого ринку.

Позитивною тенденцією є зростання капітальних інвестицій у тваринництво. У 2020 р. обсяг інвестицій у цей напрям становив 6278,2 млн грн, у 2021 р. – 7919,3 млн грн, а після певного скорочення у 2022 р. до 6768,2 млн грн у 2023–2024 рр. відбулося поступове нарощування інвестицій – до 8121,3 млн грн та 9685,6 млн грн відповідно. Це свідчить про відновлення інтересу до розвитку тваринницької галузі, яка має важливе значення для забезпечення продовольчої безпеки, формування внутрішньої пропозиції продукції харчування, розвитку переробки та створення доданої вартості в аграрному секторі. З позицій сталого розвитку активізація інвестицій у тваринництво є важливою, оскільки сприяє більш збалансованому розвитку аграрної сфери та зменшенню надмірної залежності від сировинного рослинницького експорту.

Допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність також демонструє певне відновлення інвестиційної активності. Після зменшення інвестицій із 939,0 млн грн у 2020 р. до 587,6 млн грн у 2023 р. у 2024 р. показник зріс до 1256,7 млн грн. Це є позитивним сигналом, оскільки саме допоміжна та післяурожайна діяльність охоплює важливі елементи інфраструктурного забезпечення аграрного виробництва, зокрема доробку, зберігання, первинну обробку, підготовку продукції до реалізації та інші процеси, які впливають на якість продукції, зменшення втрат і підвищення ефективності агропродовольчих ланцюгів. У контексті сталого розвитку посилення інвестицій у цей напрям є необхідним для підвищення ресурсної ефективності, розвитку логістики та збільшення доданої вартості продукції.

Отже, інвестиційне забезпечення галузевих складових сільського господарства України у 2020–2024 рр. характеризується нерівномірністю та структурною асиметрією. Найбільші обсяги капітальних інвестицій традиційно спрямовуються у вирощування однорічних і дворічних культур,

тоді як багаторічні культури залишаються інвестиційно вразливим напрямом. Водночас позитивними ознаками є зростання інвестицій у тваринництво та відновлення капіталовкладень у допоміжну й післяурожайну діяльність. Для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств важливо поступово збалансовувати галузеву структуру інвестицій, спрямовуючи капітальні вкладення не лише у високодохідні сировинні напрями, а й у тваринництво, переробку, зберігання, інфраструктуру, багаторічні культури та екологічно орієнтовані технології виробництва.

2.3. Стан розвитку ринку органічного продовольства та його особливості в умовах євроінтеграції України

Органічне виробництво в сучасних умовах розглядається як один із ключових напрямів забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, оскільки поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти функціонування аграрної сфери. Зростання антропогенного навантаження на природне середовище, виснаження земельних ресурсів, погіршення якості ґрунтів, забруднення водних ресурсів та кліматичні зміни зумовлюють необхідність пошуку нових моделей ведення аграрного виробництва, які б забезпечували не лише економічну ефективність, але й збереження природно-ресурсного потенціалу для майбутніх поколінь. Саме тому концепція органічного виробництва дедалі частіше розглядається як важливий елемент екологізації аграрного сектору та формування довгострокової моделі сталого функціонування аграрних підприємств.

Особливістю органічного виробництва є відмова від використання синтетичних мінеральних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів та інших агрохімічних засобів, здатних негативно впливати на довкілля та здоров'я населення. Такий підхід забезпечує раціональне використання земельних, водних та біологічних ресурсів, сприяє збереженню

природної родючості ґрунтів та підтриманню екологічної рівноваги агроєкосистем. У сучасних умовах саме екологічна складова набуває особливого значення, оскільки інтенсивне сільське господарство нерідко супроводжується деградацією земель, ерозійними процесами та погіршенням стану навколишнього середовища. Органічне виробництво, навпаки, орієнтоване на відновлення природних ресурсів, збереження біорізноманіття та зниження екологічних ризиків, що відповідає основним принципам сталого розвитку аграрної сфери.

Важливість органічного виробництва також визначається його впливом на забезпечення продовольчої безпеки та підвищення якості харчової продукції. Органічні продукти сприймаються споживачами як більш безпечні та екологічно чисті, оскільки їх виробництво передбачає дотримання жорстких стандартів якості та контролю. У зв'язку з цим попит на органічну продукцію у світі постійно зростає, що створює додаткові можливості для розвитку аграрних підприємств і підвищення їх конкурентоспроможності. Для України, яка має значний природно-ресурсний потенціал та сприятливі умови для ведення сільського господарства, розвиток органічного сектору може стати одним із перспективних напрямів інтеграції у міжнародний агропродовольчий ринок та зміцнення експортного потенціалу держави.

Не менш важливою є економічна складова органічного виробництва. Попри те, що впровадження органічних технологій часто потребує додаткових фінансових витрат, пов'язаних із сертифікацією, модернізацією виробництва та дотриманням екологічних стандартів, у довгостроковій перспективі органічний сектор характеризується високим рівнем інвестиційної привабливості. Органічна продукція, як правило, реалізується за вищими цінами порівняно з традиційною, що забезпечує аграрним підприємствам додаткову додану вартість та підвищення рівня рентабельності. Крім того, розвиток органічного виробництва стимулює впровадження інноваційних технологій, удосконалення систем управління та

підвищення ефективності використання ресурсів, що позитивно впливає на фінансову стійкість аграрних підприємств.

Органічне виробництво має також вагоме соціальне значення. Його розвиток сприяє створенню нових робочих місць у сільській місцевості, підтримці малого та середнього агробізнесу, розвитку фермерських господарств та зміцненню соціальної інфраструктури сільських територій. У багатьох випадках органічне виробництво базується на використанні трудомістких технологій та локальних виробничих ресурсів, що стимулює зайнятість населення та підвищує рівень економічної активності у сільських громадах. Водночас розвиток органічного сектору сприяє формуванню соціально відповідального агробізнесу, орієнтованого не лише на отримання прибутку, але й на забезпечення суспільних інтересів, збереження здоров'я населення та підтримання екологічної безпеки.

В умовах сучасних глобальних викликів, зокрема кліматичних змін, воєнних ризиків та нестабільності світових продовольчих ринків, органічне виробництво виступає важливим інструментом підвищення адаптивності аграрних підприємств до зовнішніх загроз. Використання екологічно безпечних технологій, диверсифікація виробництва, збереження природного потенціалу та орієнтація на довгострокову стійкість дозволяють аграрним підприємствам більш ефективно реагувати на зміни зовнішнього середовища та забезпечувати стабільність господарської діяльності. У цьому контексті органічне виробництво слід розглядати не лише як окремий напрям аграрного бізнесу, але і як важливий елемент стратегічної моделі сталого розвитку аграрних підприємств та продовольчої системи держави загалом.

Наведена у табл. 2.8 систематизація факторів впливу на розвиток ринку органічного продовольства свідчить про комплексний характер трансформаційних процесів, які відбуваються в аграрному секторі під впливом концепції сталого розвитку. Формування сучасного ринку органічної продукції залежить не лише від виробничих можливостей аграрних підприємств, але й від сукупності економічних, екологічних,

соціальних, інституційних та інвестиційних чинників, що визначають рівень конкурентоспроможності органічного виробництва та його адаптивність до сучасних викликів. У сучасних умовах органічний сектор аграрної економіки дедалі більше розглядається як стратегічний напрям забезпечення продовольчої безпеки, підвищення якості харчової продукції та екологізації аграрного виробництва.

Таблиця 2.8

Фактори впливу на розвиток ринку органічного продовольства в контексті сталого розвитку аграрного виробництва

Групи факторів	Характеристика факторів впливу
1	2
Стимулюючі фактори	- зростання світового та внутрішнього попиту на органічне продовольство і поширення концепції здорового харчування; - підвищення зацікавленості споживачів у безпечній та екологічно чистій продукції аграрного виробництва; - розвиток державних і міжнародних програм підтримки органічного виробництва та сталого розвитку аграрної сфери; - формування системи фінансового стимулювання аграрних підприємств, що впроваджують екологічно безпечні технології виробництва; - розширення можливостей експорту органічної продукції на європейські та світові ринки; - запровадження податкових пільг, грантових програм і пільгового кредитування для виробників органічного продовольства; - розвиток цифрових платформ збуту та альтернативних логістичних каналів реалізації органічної продукції; - підтримка сертифікації органічного виробництва та спрощення процедур підтвердження відповідності міжнародним стандартам.
Стримуючі фактори	- недостатній рівень розвитку інституційного середовища у сфері органічного виробництва та обігу органічного продовольства; - обмежена кількість державних і регіональних програм підтримки органічного аграрного виробництва; - висока собівартість органічної продукції порівняно з традиційною продукцією аграрного виробництва; - недостатній рівень фінансування наукових досліджень та інновацій у сфері органічного виробництва; - складність і тривалість процедур сертифікації органічної продукції та невідповідність окремих національних стандартів міжнародним вимогам; - недостатній рівень розвитку інфраструктури зберігання, переробки та збуту органічного продовольства; - обмежений доступ малих і середніх аграрних підприємств до інвестиційних ресурсів; - негативний вплив воєнних дій на логістичні процеси, експортні можливості та функціонування аграрних підприємств; - ризики втрати виробничого потенціалу, земельних ресурсів та інвестицій унаслідок воєнних і економічних загроз.

1	2
Перспективні напрями розвитку	- розвиток сучасних технологій органічного виробництва та впровадження ресурсоощадних агротехнологій; - підвищення рівня інвестиційної привабливості органічного сегмента аграрного ринку; - формування національної моделі розвитку ринку органічного продовольства відповідно до принципів сталого розвитку; - розширення внутрішнього споживання органічної продукції та зміцнення експортного потенціалу аграрних підприємств; - підвищення рівня екологічної безпеки аграрного виробництва та відтворення родючості ґрунтів; - активізація кооперації між аграрними підприємствами, переробними структурами та торговельними мережами у сфері органічного продовольства; - створення нових робочих місць і підтримка соціально-економічного розвитку сільських територій; - поширення екологічної культури споживання та формування довгострокового попиту на органічне продовольство.

Джерело: побудовано автором на основі [61]

Важливу роль у розвитку ринку органічного продовольства відіграють стимулюючі фактори, серед яких ключове значення мають зростання попиту на органічну продукцію, поширення концепції здорового харчування та посилення уваги суспільства до питань екологічної безпеки. Зростання зацікавленості споживачів у безпечній та екологічно чистій продукції створює передумови для розширення виробництва органічного продовольства та підвищення інвестиційної активності у відповідному сегменті аграрного ринку. Крім того, важливим стимулом виступає розвиток державних і міжнародних програм підтримки органічного виробництва, які сприяють впровадженню сучасних екологічно безпечних технологій, розвитку сертифікації та розширенню доступу аграрних підприємств до фінансових ресурсів.

Суттєвий вплив на розвиток органічного сектору має також зовнішньоекономічний фактор, пов'язаний із розширенням можливостей експорту органічної продукції на європейські та світові ринки. Високий рівень попиту на органічне продовольство у країнах ЄС створює додаткові можливості для українських аграрних підприємств щодо диверсифікації

ринків збуту, підвищення валютних надходжень та зміцнення міжнародної конкурентоспроможності. Водночас важливого значення набуває розвиток цифрових платформ реалізації продукції, удосконалення логістичних каналів та впровадження сучасних систем простежуваності органічного виробництва, що сприяє підвищенню прозорості агропродовольчих ланцюгів і формуванню довіри споживачів до органічної продукції.

Разом із тим розвиток ринку органічного продовольства стримується низкою внутрішніх та зовнішніх факторів. Однією з основних проблем залишається недостатній рівень розвитку інституційного середовища у сфері органічного виробництва, що проявляється у недосконалості механізмів державної підтримки, обмеженому фінансуванні галузі та недостатньому розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрних підприємств. Додатковими стримуючими чинниками є висока собівартість органічної продукції, складність процедур сертифікації та обмежений доступ малих і середніх аграрних підприємств до інвестиційних ресурсів. Усе це знижує темпи розвитку органічного сектору та обмежує можливості масштабного впровадження екологічно орієнтованих моделей господарювання.

Особливої актуальності зазначені проблеми набувають в умовах воєнних та економічних викликів, які негативно впливають на функціонування аграрної сфери. Порушення логістичних ланцюгів, зростання виробничих витрат, обмеження експортних можливостей та ризики втрати виробничого потенціалу суттєво ускладнюють розвиток органічного виробництва в Україні. Водночас саме органічний сектор може виступати одним із перспективних напрямів підвищення стійкості аграрного виробництва, оскільки орієнтується на довгострокове збереження природних ресурсів, диверсифікацію виробництва та формування більш адаптивних моделей господарювання.

Перспективні напрями розвитку ринку органічного продовольства пов'язані насамперед із впровадженням сучасних ресурсоощадних

технологій, підвищенням рівня інвестиційної привабливості органічного сектору та формуванням національної моделі розвитку органічного виробництва відповідно до принципів сталого розвитку. Важливого значення набуває розвиток кооперації між аграрними підприємствами, переробними структурами та торговельними мережами, що дозволяє формувати ефективні ланцюги створення доданої вартості та забезпечувати стабільний збут органічної продукції. Крім того, поширення екологічної культури споживання та підвищення обізнаності населення щодо переваг органічного продовольства сприятиме формуванню довгострокового внутрішнього попиту на таку продукцію.

У цілому, розвиток ринку органічного продовольства є складним багатофакторним процесом, який визначається взаємодією економічних, екологічних, інституційних та соціальних чинників. Ефективне поєднання стимулюючих факторів, мінімізація існуючих обмежень та реалізація перспективних напрямів розвитку органічного виробництва створюють передумови для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, підвищення рівня продовольчої безпеки держави та зміцнення конкурентоспроможності аграрного сектору на світовому ринку.

В умовах зростаючої продовольчої кризи у світі через військові події на території України та обмежений експорт, ЄС продовжує втілювати свою спрямованість на зелений курс, що включає плани розширення площі земель, призначених для органічного землеробства, а оскільки українські виробники органічних продуктів відіграють ключову роль серед постачальників органічних кормів для тваринництва, досягнення цілей стратегії та перехід до кліматично-нейтрального сільського господарства є неможливим в ізолюваному контексті окремої країни [74].

У 2024 р. порівняно з 2020 р. в Україні спостерігається суттєве скорочення масштабів органічного виробництва, що проявляється як у зменшенні кількості операторів ринку, так і у скороченні площ органічних сільськогосподарських земель. Зокрема, кількість операторів органічного

ринку скоротилася з 549 до 436 суб'єктів господарювання, тобто на 113 операторів (або 21 %). Водночас загальна площа сільськогосподарських земель органічного та перехідного періоду зменшилася з 462,2 тис. га у 2020 р. до 349,3 тис. га у 2024 р., що становить скорочення більш ніж на 112 тис. га або 24 %. Площа земель із підтвердженням органічним статусом скоротилася з 410,6 тис. га до 320,1 тис. га, тобто майже на 22 % (рис. 2.7).

Негативна динаміка розвитку органічного сектору значною мірою обумовлена наслідками повномасштабної війни, яка суттєво вплинула на функціонування аграрного виробництва в Україні. Воєнні дії спричинили втрату частини територій, придатних для ведення органічного землеробства, зокрема в регіонах, що зазнали окупації, активних бойових дій або тимчасового мінування. Значна кількість земель втратила можливість використання в органічному виробництві через ризики хімічного та техногенного забруднення ґрунтів, пошкодження екосистем, порушення сівозмін та деградацію природних ресурсів. Суттєвий вплив на скорочення показників органічного виробництва мало також руйнування логістичної, енергетичної та виробничої інфраструктури, що безумовно ускладнило процеси вирощування, переробки, сертифікації та реалізації органічної продукції. Частина виробників була змушена припинити діяльність або переорієнтуватися на традиційне виробництво через підвищення виробничих витрат, дефіцит трудових ресурсів, порушення експортних каналів та зниження інвестиційної активності.

Додатковим чинником скорочення кількості операторів органічного ринку, на нашу думку, також стало припинення дії сертифікатів відповідності органічному виробництву або складність проходження повторної сертифікації відповідно до міжнародних та європейських стандартів. Процедура органічної сертифікації ЄС є тривалим, фінансово витратним і адміністративно складним процесом, що передбачає проходження перехідного періоду, дотримання жорстких вимог до виробництва, ведення детальної документації, регулярні інспекції та аудит діяльності господарства.

Рис. 2.7. Порівняння органічних карт України за 2020 р. та 2024 р.

Джерело: [258]

В умовах воєнного стану значна частина виробників зіткнулася з труднощами щодо забезпечення безперервності сертифікаційних процедур, своєчасного проходження перевірок, підтвердження відповідності стандартам та покриття витрат на сертифікацію, а також важливо зазначити, що на зовнішньоекономічну діяльність та партнерські відносини значний вплив мала заборона на перетин кордону чоловікам та високий рівень військової мобілізації. Вважаємо, що взаємозв'язок вище наведених факторів і зумовив скорочення кількості сертифікованих операторів органічного ринку України у 2020–2024 роках. Разом із тим, аналіз регіонального розподілу органічних земель свідчить про збереження відносної концентрації органічного виробництва у центральних та західних областях України, які характеризуються більш стабільною безпековою ситуацією. У низці регіонів навіть спостерігається часткова адаптація органічного сектору до нових умов господарювання, що проявляється у збереженні значних площ органічних земель та підтримці діяльності сертифікованих операторів. На нашу думку, така динаміка свідчить про наявність потенціалу для подальшого відновлення органічного виробництва після завершення воєнних дій.

У розрізі євроінтеграційних процесів, вважаємо доцільним визначити місце України на Європейському органічному ринку за загальною площею сільськогосподарських земель зайнятих під органічне виробництво. Зокрема, за статистичними даними [264]:

- загальна площа сільськогосподарських земель (органічних і перехідного періоду), сертифікованих відповідно законодавства ЄС та/або США (NOP) у 2024 р. становить 349 348 га (0,349 млн га), що складає 0,8 % від загальної площі сільськогосподарських угідь України;

- загальна площа сільськогосподарських земель зайнятих під органічне виробництво у світі – 98,9 млн га. або 2,1 % частки сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво, від загальної площі земель сільськогосподарського призначення; відповідно до яких – частка українських земель складає лише 0,35 %;

- загальна площа сільськогосподарських земель зайнятих під органічне виробництво в Європі – 19,6 млн га, або 3,9 % частки сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво, від загальної площі земель сільськогосподарського призначення, з яких частка українських складає – 1,7%; загальна площа сільськогосподарських земель зайнятих під органічне виробництво в ЄС – 18,1 млн га або 11,1 %.

Для порівняння, за статистичними даними, у 2024 році – країнами лідерами за площами земель зайнятими під органічне виробництво були:

1. Іспанія – 2,9 млн га (14,8 % частки від загальної площі земель під органічне виробництво Європи та 16 % від того ж показника ЄС);
2. Франція – 2,7 млн га (13,8% частки від загальної площі земель під органічне виробництво Європи та 14,9 % від того ж показника ЄС);
3. Італія – 2,5 млн га (12,8 % частки від загальної площі земель під органічне виробництво Європи та 13,8 % від того ж показника ЄС).

При цьому, Україна успішно реалізує експорт органічної продукції (близько 90 видів органічних продуктів) в обсягах 243 тис тон на 141 млн дол. США в 31 країну світу, з яких більше 93% припадає на Європу (країни ЄС – 84 %, інші країни Європи 9%). Найбільші імпортери української органічної продукції наведені у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Топ-10 країн-експортерів української органічної продукції, 2024 р.

Країна	Обсяг, т	Вартість, млн дол. США
Нідерланди	67 100	33,3
Німеччина	54 000	8,3
Австрія	27 000	23,8
Швейцарія	14 000	8,4
Італія	13 900	13,2
Румунія	12 900	6,8
США	12 400	4,5
Чеська Республіка	10 800	10,2
Польща	8 500	12,5
Молдова	5 400	3,2

Джерело: [258]

Найбільшими імпортерами української органічної продукції у 2024 р. виступають Нідерланди, Німеччина та Австрія, що пояснюється значним попитом на екологічно безпечну продукцію, розвиненими каналами дистрибуції та високими стандартами споживання органічних товарів у країнах ЄС. Водночас географічна диверсифікація експорту, зокрема поставки до США, Швейцарії та інших держав, свідчить про зростання конкурентоспроможності українських виробників органічної продукції. Така тенденція формує передумови для підвищення інвестиційної привабливості органічного сектору аграрної економіки, розвитку експортного потенціалу та зміцнення валютних надходжень держави.

Таблиця 2.10

Топ-10 експортованих органічних продуктів з України, 2024 р.

Органічний продукт	Обсяг, т	Вартість, млн дол. США
Соя	63 500	30,1
Кукурудза	61 700	11,8
Пшениця, у т. ч. спельта	28 900	6,0
Макуха соняшникова	18 500	13,9
Заморожена чорниця	12 000	18,2
Ріпак	9 000	5,7
Олія соняшникова	9 000	5,1
Насіння льону	3 700	2,2
Нерафінована соняшникова олія	3 500	5,2
Пшоно	3 300	3,0
Інша продукція	30 000	39,4

Джерело: [258]

Дані табл. 2.10 демонструють, що основу експорту органічної продукції з України становлять переважно зернові та олійні культури, серед яких домінують органічна соя, кукурудза та пшениця, що зумовлено наявністю значного природно-ресурсного потенціалу та спеціалізацією вітчизняного аграрного виробництва. Водночас суттєву частку в структурі експорту займає продукція з вищим рівнем доданої вартості, зокрема органічна соняшникова олія, макуха та заморожена чорниця, що свідчить про поступове розширення сегмента переробки органічної продукції. Важливим є також зростання експорту нішевих органічних товарів, які користуються

попитом на міжнародному ринку та забезпечують додаткові можливості для диверсифікації виробництва. Загалом структура експорту органічної продукції підтверджує перспективність розвитку галузі як одного з пріоритетних напрямів забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств.

Органічний ринок України першочергово був орієнтований на експорт, тому значна частина виробників проходила сертифікацію відповідно до міжнародних стандартів (EU Organic, USDA Organic), оскільки це необхідна умова для виходу на міжнародний ринок. Оскільки система національної сертифікації тривалий час перебувала на етапі формування та адаптації до європейських вимог, оператори здійснювали свою діяльність безпосередньо через міжнародні сертифікаційні органи. Отже, в результаті це зумовило закріплення переважно міжнародної моделі сертифікації органічного виробництва, оскільки саме вона забезпечує виробникам доступ до зовнішніх ринків збуту, вищу економічну вигоду, стабільний експортний попит та міжнародне визнання продукції, тоді як національна система сертифікації тривалий час залишалася менш інтегрованою у світовий органічний ринок, не створюючи достатніх економічних переваг (рис. 2.8).

Аналіз динаміки площ сертифікованих органічних сільськогосподарських земель свідчить про неоднорідні тенденції розвитку органічного виробництва в регіонах України у 2020–2024 рр. У більшості областей у 2024 р. порівняно з 2020 роком спостерігається скорочення площ органічних земель, що значною мірою пов'язано з наслідками повномасштабної війни, ускладненням ведення господарської діяльності та скороченням кількості операторів органічного ринку. У той же час, окремі регіони демонструють позитивну динаміку нарощення площ сертифікованих земель. Лідерами за показниками площі органічних сільськогосподарських земель у 2024 р. можна виділити такі області: Одеську (50,3 тис. га), Черкаську (41,4 тис. га), Хмельницьку (40,1 тис. га), Тернопільську (39,0 тис. га) та Житомирську (38,7 тис. га), що свідчить про збереження їх провідних позицій у сфері органічного землеробства України.

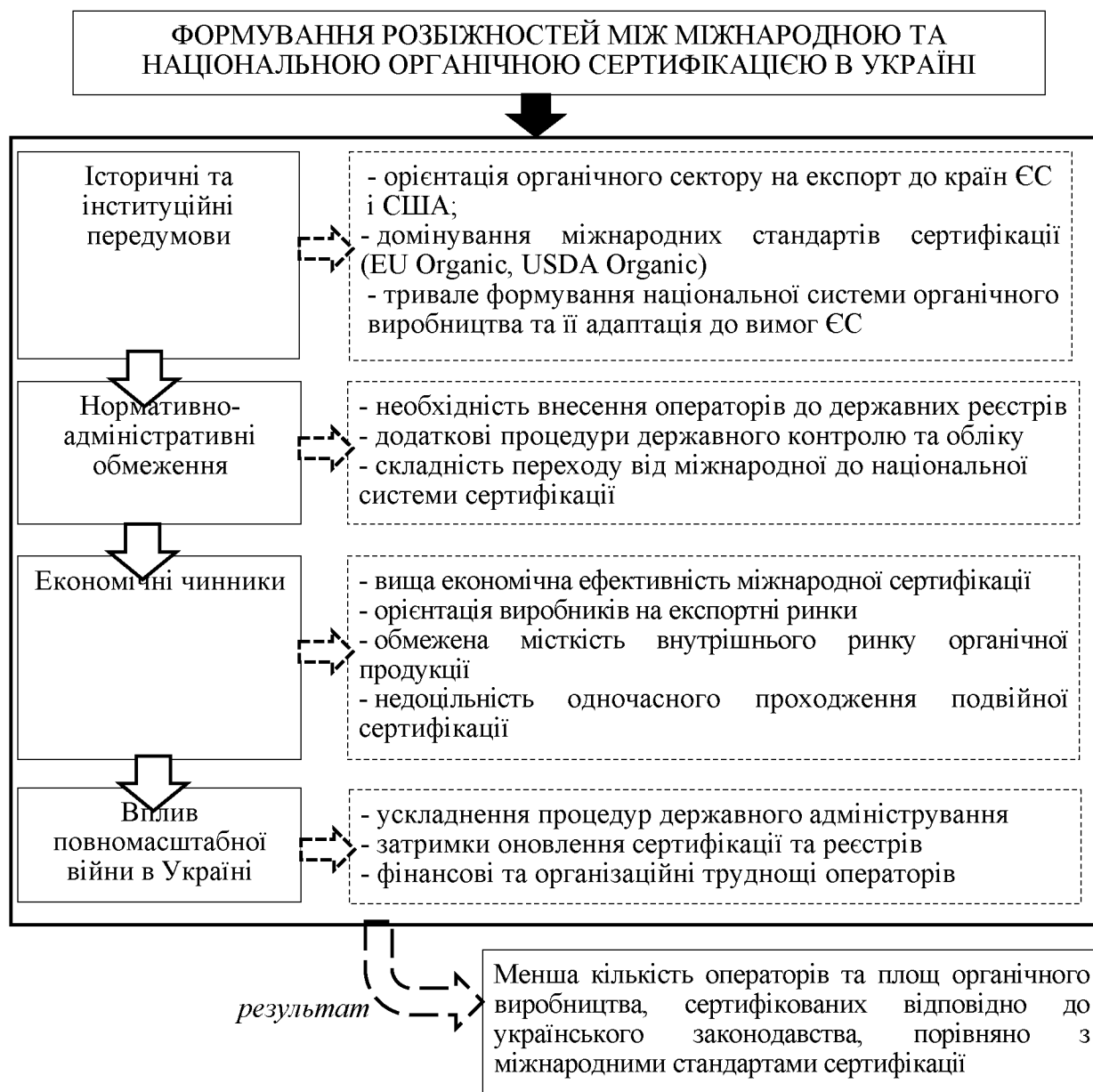

Рис. 2.8. Причини розбіжностей між міжнародною та національною органічною сертифікацією в Україні

Джерело: сформовано автором

В цілому, аналіз показників вітчизняного органічного виробництва дає можливість оцінити потенціал країни в контексті розвитку органічного сектору та формування територіальної структури органічного ринку України. Зауважимо, що регіональний розвиток органічного виробництва, на сьогодні, залежить в першу чергу від безпекової ситуації. З огляду на обернений зв'язок між рівнем безпекових ризиків та показниками розвитку органічного сектору, зазначимо, що центральні та західні області України демонструють

вищий рівень збереження органічного виробництва та адаптації операторів ринку до умов воєнного стану. На основі проведеного аналізу, пропонуємо, розподіл регіонів України на кластери за рівнем адаптації органічного виробництва в умовах військового стану (рис. 2.9).

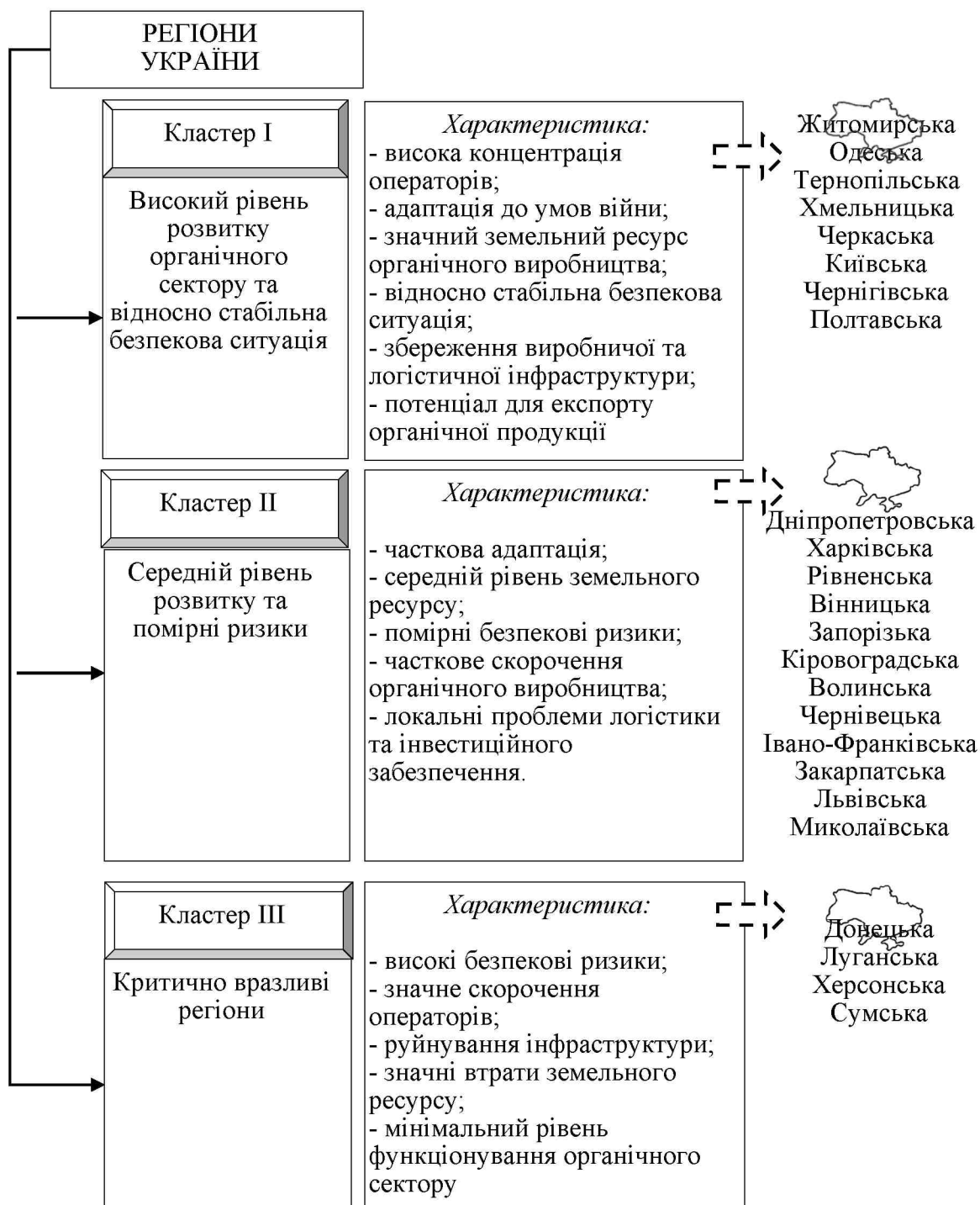

Рис. 2.9. Розподіл регіонів України на кластери за рівнем адаптації органічного виробництва в умовах військового стану

Джерело: сформовано автором

Для регіонів Кластеру I характерною є наявність значних площ органічних земель у 2024 р., а також порівняно вищий рівень адаптації органічного сектору до умов воєнного стану. Виділені регіони формують основу органічного виробництва України та мають найбільший потенціал для подальшого розвитку й інтеграції у європейський ринок органічної продукції. Регіони Кластеру II характеризуються нерівномірністю розвитку органічного сектору. Частина регіонів зберегла значні площі органічних земель, однак безпекові ризики, логістичні обмеження та скорочення кількості операторів стримують подальший розвиток органічного виробництва. Найбільший негативний вплив воєнних дій на функціонування органічного сектору зумовлюється в регіонах виокремлених Кластером III, внаслідок суттєвого скорочення площ органічних земель, порушення логістичних зв'язків, деградацію земельних ресурсів та високий рівень екологічних ризиків.

Рис. 2.10. Динаміка реалізація органічної продукції аграрними підприємствами України за 2020-2024 рр. на внутрішньому ринку

Джерело: побудовано автором на основі: [258]

Проведений аналіз свідчить, що у 2022 р. обсяги реалізації національної органічної продукції на внутрішньому ринку значно знизились у порівнянні з попередніми роками (рис. 2.10). Така динаміка зумовлена початком повномасштабного вторгнення й, відповідно, нестабільністю економіки країни, змінами пріоритетів у споживчих потребах населення, зовнішньою міграцією платоспроможного населення, зростанням валютного курсу, втратою частини ринків збуту, руйнацією та недостатнім рівнем інфраструктури, яка повинна нівелювати підвищені ризики під час післяврожайної обробки, зберігання і транспортування органічної продукції. Однак, наступні 2023-2024 рр. характеризуються позитивною динамікою відновлення попиту та пропозиції на ринку органічного продовольства, що свідчить про зміцнення економічної системи за рахунок підвищеного попиту на вітчизняне органічне продовольство та підтримки українського виробника.

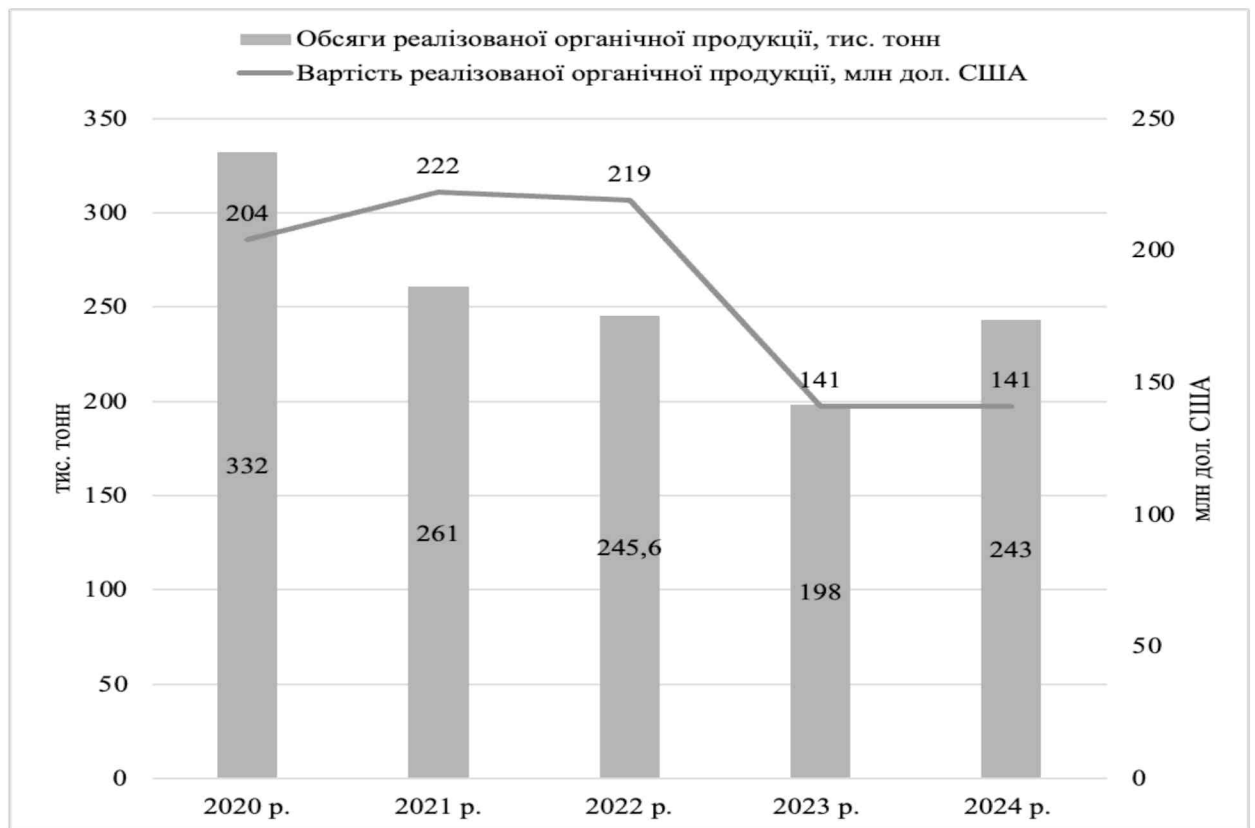

Рис. 2.11. Динаміка реалізація органічної продукції аграрними підприємствами України за 2020-2024 рр. на зовнішньому ринку

Джерело: побудовано автором на основі: [258]

За даними рис. 2.11, які характеризують зовнішній ринок української органічної продукції, можна спостерігати досить негативну динаміку розвитку зовнішньоекономічної діяльності у сфері органічного виробництва. Спад обсягів реалізованої продукції починається з 2020 р., зумовлений економічними наслідками пандемії COVID-19, порушенням міжнародних логістичних ланцюгів, зниженням ділової активності та скороченням зовнішнього попиту на окремі види органічної продукції. Однак, суттєві негативні зміни в динаміці реалізації української органічної продукції відбулися саме у 2022–2024 роках під впливом повномасштабної війни, наслідки якої зумовили скорочення фізичних обсягів експорту органічної продукції, зниження активності частини експортоорієнтованих виробників та втрату окремих зовнішніх ринків збуту. Окремий акцент на аналізі показників 2023-2024 років, свідчить про диспропорцію між фізичними обсягами реалізованої продукції та її вартісними показниками.

Як бачимо, при відносно близьких показниках валютної виручки обсяги реалізації продукції у натуральному вираженні залишаються різними. На нашу думку, причиною цього є сукупність економічних чинників, а саме: суттєве зростання світових цін на продовольство та органічну продукцію, що частково компенсувало скорочення фізичних обсягів експорту; девальвація національної валюти та коливання валютних курсів, що вплинули на вартісне вираження експортних операцій; зміни у структурі експорту, зокрема нарощення обсягів реалізації продукції з вищою доданою вартістю або дорожчих нішевих органічних товарів, що дозволило підтримувати валютні надходження за умови менших обсягів реалізації. При цьому, ще одним вагомим чинником, на нашу думку, може бути зниження споживчого попиту на органічну продукцію у країнах-імпортерах, через політичні упередження на фоні глобальної інфляції та погіршення купівельної спроможності населення.

Аналіз динаміки реалізації органічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках України у 2020–2024 рр. свідчить про неоднорідність

тенденцій розвитку органічного сектору та підтверджує високу чутливість ринку органічної продукції до зовнішніх економічних та геополітичних факторів. Разом із тим збереження позитивної динаміки відновлення у 2023–2024 рр. свідчить про наявність потенціалу для подальшого розвитку органічного сектору. Україна має високий потенціал щодо виробництва органічної продукції та просування на передові позиції на міжнародному ринку збуту органіки. Проте важливим аспектом в досягненні даних цілей стає впровадження сучасних стратегій операторів ринку в розвитку інфраструктури органічного господарства, з метою реалізації його потенціалу, шляхом нівелювання ризиків, що виникають в процесах обробки, зберігання та транспортування продукції (рис. 2.12) [77].

Рис. 2.12. Фактори підвищеного ризику при реалізації збуту органічної продукції

Джерело: систематизовано автором

Окрім того, забезпечення стійкості та адаптації органічного виробництва в аграрному секторі України передбачає напрямки удосконалення інвестиційно-інноваційних стратегій щодо появи нових виробників та операторів органічної продукції, модернізації та інноватизації техніки та технологій, диверсифікації органічного виробництва, розвиток альтернативних ринків збуту, розробки системи попередження та реагування на можливі ризики, забезпечення регенерації земельних угідь виснажених інтенсивним виробництвом та ракетними обстрілами, збереження біорізноманіття.

У сучасних умовах цифровізація аграрного сектору виступає одним із ключових чинників забезпечення стійкості органічного виробництва та підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств. Використання технологій точного землеробства, геоінформаційних систем, безпілотних технологій, цифрових систем простежуваності продукції та інтелектуальної логістики сприяє оптимізації виробничих процесів, раціональному використанню ресурсів і мінімізації екологічних ризиків. Особливого значення набуває забезпечення прозорості органічного виробництва та контролю якості продукції, що формує довіру споживачів і підвищує конкурентоспроможність аграрних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках.

На рис. 2.13 зображено взаємозв'язок між сучасними цифровими технологіями та забезпеченням стійкості органічного виробництва аграрних підприємств. Впровадження цифрових інструментів дозволяє підвищити адаптивність аграрного виробництва до кризових і воєнних викликів, забезпечити відповідність міжнародним стандартам якості та безпеки, а також створити передумови для довгострокового сталого розвитку аграрного сектору. Крім того, цифровізація органічного виробництва сприяє зниженню виробничих витрат, підвищенню рівня екологічної безпеки та ефективності управління агропродовольчими ланцюгами.

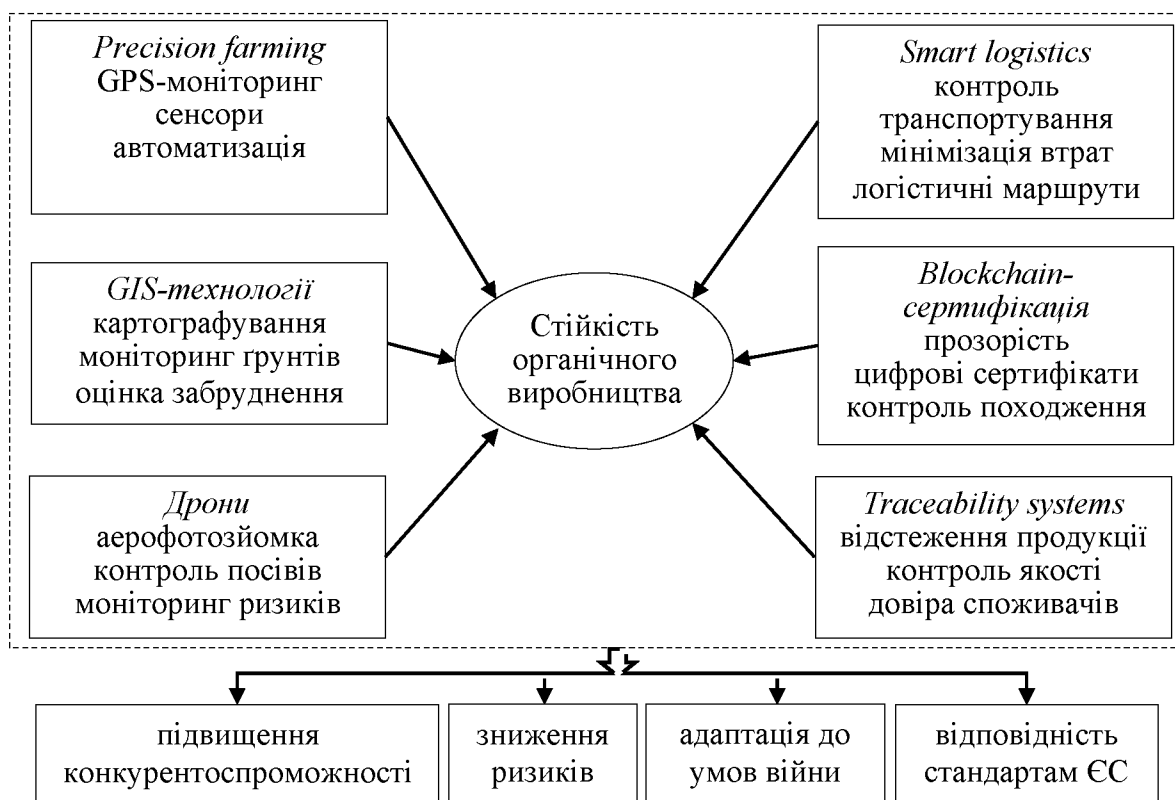

Рис. 2.13. Цифрові технології забезпечення стійкості органічного виробництва аграрних підприємств

Джерело: побудовано автором

Молоко та молочні продукти входять до складу основних продуктів харчування населення в Україні, а коливання їх частки у структурі продукції сільського господарства відображає зміни у виробничій структурі галузі, співвідношення між виробництвом на підприємствах і в господарствах населення. Окрім того, молочна продукція займає значну питому вагу у структурі внутрішнього ринку органічної продукції (табл. 2.11).

На рис. 2.14 наведено індекси промислового виробництва молочних продуктів за 2020-2024 рр., які свідчать про нестабільну динаміку розвитку галузі. Кризові явища 2022 р. зумовили значний спад обсягів виробництва молочної продукції, однак 2023-2024 рр. характеризуються відносними відновленням галузі та стабільним функціонуванням виробництва. Зростання індексу з 104,0 % до 109,4 % свідчить про певний ступінь адаптації молочної

галузі до викликів пов'язаних із зростанням військових ризиків та глобальної продовольчої кризи.

Таблиця 2.11

Структура внутрішнього ринку органічної продукції в Україні, 2024 р.

Категорія продукції	Обсяг, тонн	Вартість, млн грн
Молочна продукція	3033	515
Овочі, фрукти, гриби	2880	169
Круп'яні і зернові вироби, борошно, насіння, снеки	1116	118
Яйця	234	31
Соки, напої, плодово-ягідні пасти, консервовані продукти	151	50
Інша продукція	100	212
М'ясна продукція	96	57
Олія в асортименті	37	11
Прянощі та спеції, цукор	1	1

Джерело: побудовано автором на основі: [258]

Рис. 2.14. Динаміка виробництва молочних продуктів в Україні, 2020-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [53]

Позитивна динаміка показників 2023-2024 рр. підтверджує важливість молочної галузі для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та обумовлює необхідність посилення інвестиційного забезпечення її модернізації й подальшого розвитку, зокрема у напрямі органічного виробництва.

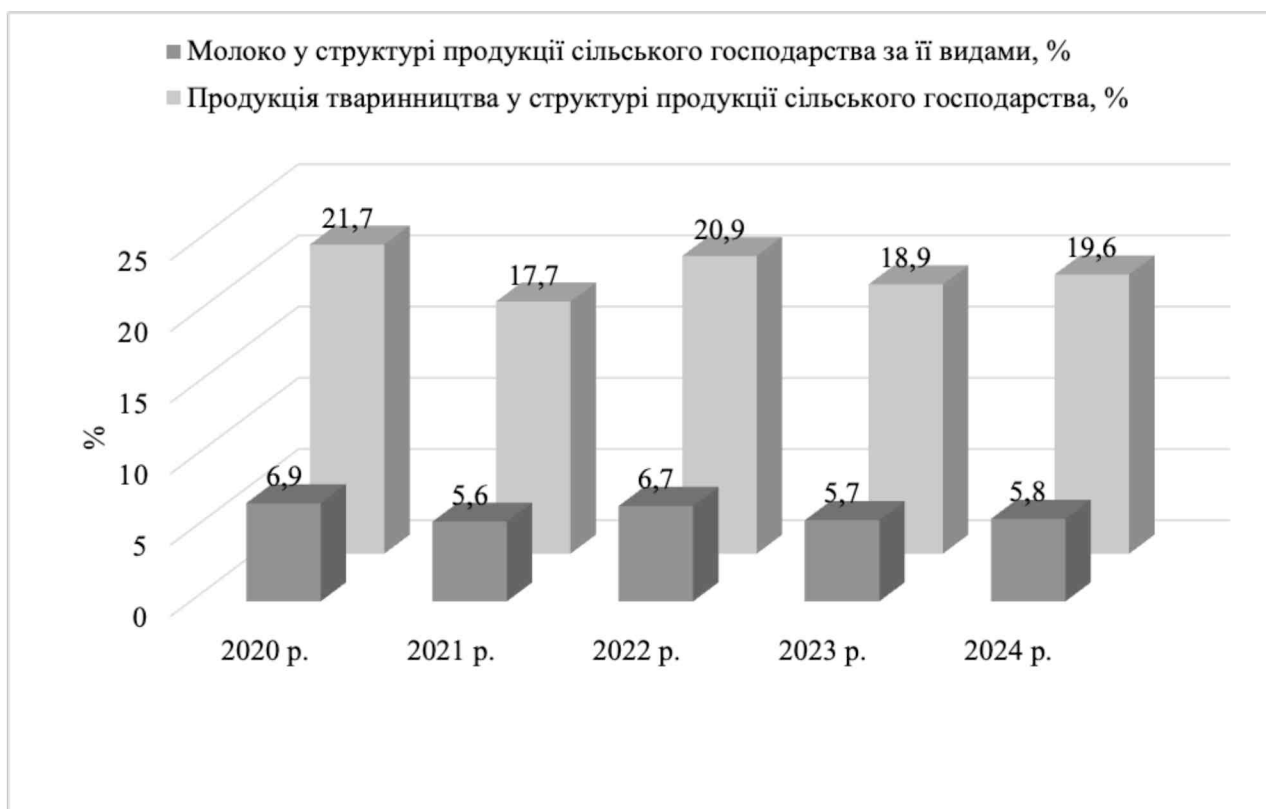

Рис. 2.15. Динаміка частки продукції тваринництва та молока у структурі продукції сільського господарства, 2020–2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [53]

Досліджуючи структуру продукції сільського господарства за видами діяльності, бачимо, що обсяги виробництва продукції тваринництва мають тенденцію до спаду, що на нашу думку свідчить про низький рівень розвитку галузі, зниження її економічної стійкості та інвестиційної привабливості в умовах глобальних викликів, що в результаті зумовлює додаткові умови для посилення продовольчої кризи та стримує сталий розвиток аграрних підприємств на ринку продовольства.

Аналіз показників рис. 2.16 дає можливість конкретніше дослідити особливості структурної диференціації виробництва молока та оцінити роль аграрних підприємств у формуванні продовольчого ринку. Так, найбільше скорочення спостерігається у господарствах населення, де обсяги виробництва зменшилися з 6503 тис. т до 4248 тис. т, що свідчить про поступове зниження ролі домогосподарств у забезпеченні молочного ринку.

Рис. 2.16. Динаміка і структура виробництва молока в Україні за категоріями господарств, 2020–2024 рр., тис. тонн

Джерело: побудовано автором на основі [53]

Водночас, підприємства характеризуються стабільним виробництвом та поступовим зростанням його обсягів, що певною мірою свідчить про концентрацію виробництва у більш організованому секторі, підвищення рівня технологізації та ефективності функціонування аграрних підприємств. Відповідно, основний потенціал забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства поступово переходить до підприємницького сектору, а отже виникає необхідність в посиленні інвестиційного забезпечення молочного виробництва, впровадження інноваційних технологій та підтримки органічного напрямку тваринництва як важливого елемента продовольчої безпеки та сталого розвитку аграрної сфери.

Аналіз динаміки розвитку молочної галузі (рис. 2.17) свідчить про поступове скорочення обсягів виробництва молока в Україні – з 9264 тис. т у 2020 р. до 7246 тис. т у 2024 р. Водночас частка молока у структурі продукції

сільського господарства залишається відносно невисокою та коливається в межах 5,6–6,9 %, що зумовлено переважною орієнтацією аграрного сектору України на інтенсивне землеробство та експорт продукції рослинництва.

Рис. 2.17. Динаміка виробництва молока в Україні, 2020-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [53]

Разом із тим скорочення загальних обсягів виробництва молока супроводжується структурними трансформаціями галузі, зокрема поступовим зростанням ролі аграрних підприємств та зниженням питомої ваги господарств населення у формуванні молочного ринку. На нашу думку, це може бути наслідком процесів індустріалізації виробництва, впровадження сучасних технологій, підвищення вимог до якості продукції та зниження ефективності дрібнотоварного виробництва. Отримані результати підтверджують необхідність посилення інвестиційного забезпечення розвитку молочної галузі як важливого напрямку забезпечення сталого

розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства, зокрема у сфері модернізації виробництва та розвитку органічного молочного тваринництва.

Виробництво молока та розведення поголів'я великої рогатої худоби представлено в усіх областях України. Однак за даними статистичних даних можна виділити області, які характеризуються вищими обсягами виробництва, продуктивності молочного скотарства, стабільністю розвитку галузі, що дає дослідити їх динаміку та потенціал розвитку. Аналіз регіональної динаміки виробництва молока, кількості поголів'я корів та рівня продуктивності молочного скотарства дає можливість виділити регіони, які мають найбільший потенціал для розвитку сталого тваринництва, органічного молочного виробництва та формування регіональних кластерів галузі. Відповідно, нами було встановлено, що лідерами за обсягами виробництва молока у 2020–2024 рр. є Полтавська, Хмельницька, Вінницька, Тернопільська та Черкаська області. Водночас найвищі показники продуктивності молочного скотарства демонструють Черкаська, Київська, Полтавська, Кіровоградська, Вінницька та Тернопільська області, де середній надій молока від однієї корови у 2024 р. перевищує середній рівень по країні. Доцільно зазначити, що попри загальну тенденцію до скорочення поголів'я великої рогатої худоби, центральні та західні регіони України зберігають стабільні позиції у виробництві молока та демонструють відносно високий рівень продуктивності, оскільки характеризуються сприятливими природно-кліматичними умовами, наявністю кормової бази та відносно стабільною безпековою ситуацією. На основі даного аналізу, можна стверджувати, що саме ці області являють собою основу формування кластерів органічної молочної галузі України, орієнтованих на виробництво конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю. Розвиток таких кластерів сприятиме посиленню сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства, активізації інвестиційного забезпечення галузі, підвищенню рівня продовольчої безпеки та задоволенню внутрішнього попиту на органічну молочну продукцію.

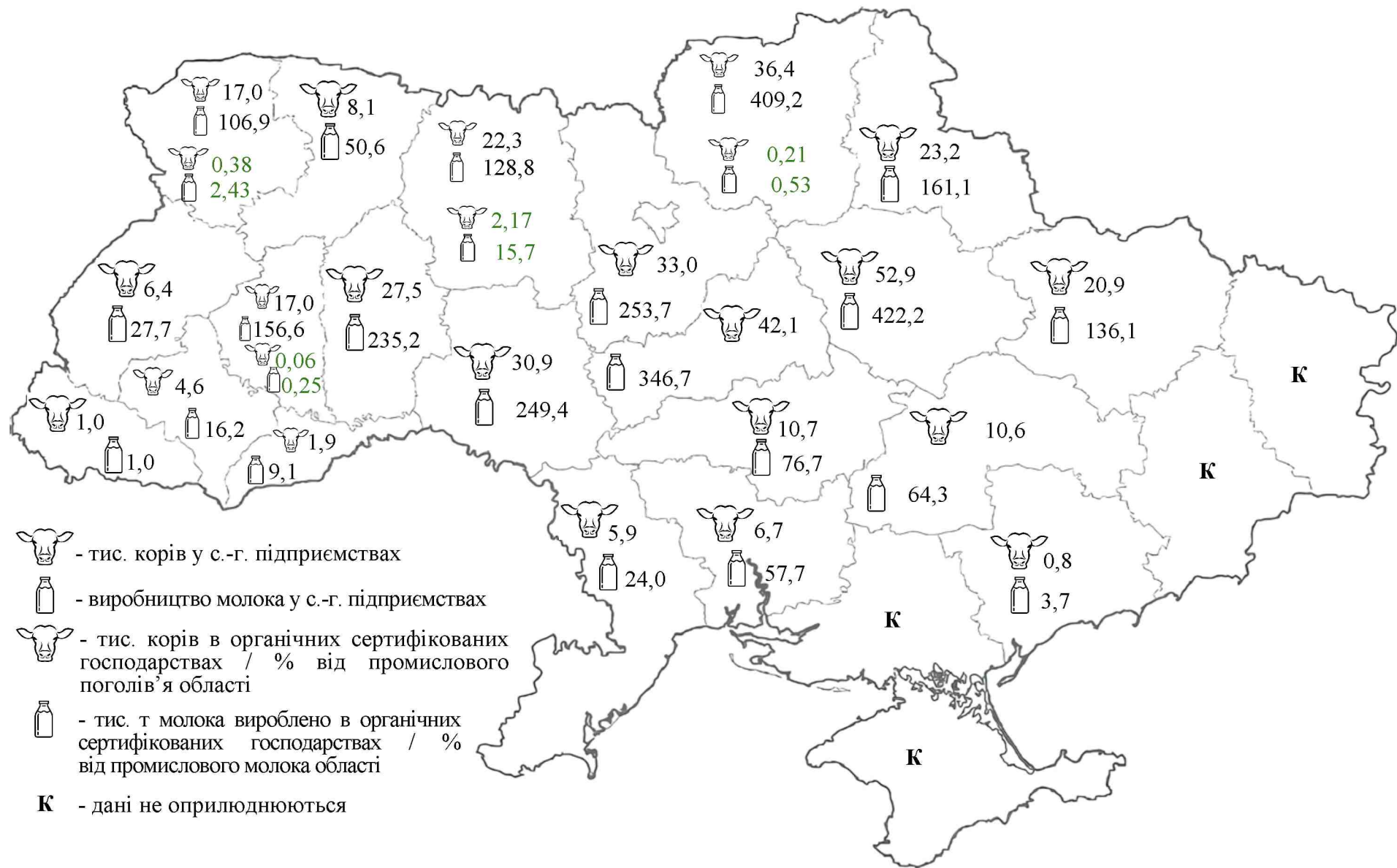

Рис. 2.18. Молочна карта України, 2024 р.

Джерело: сформовано автором на основі [258]

Також варто зазначити, що ці області активно розвивають органічне сільське господарство. Відповідно до українського законодавства, найбільше операторів органічного ринку зосереджено в Житомирській (14), Полтавській (21), Чернігівській (4) та Тернопільській (5) областях. За іноземною сертифікацією (переважно ЄС) значна кількість операторів діє в Хмельницькій (21), Житомирській (26), Вінницькій (67), Київській (58), Черкаській (20), Полтавській (32), Одеській (38), Дніпропетровській (23) та Волинській (30) областях. На нашу думку, це підкреслює важливу роль зазначених регіонів у розвитку органічного молочного виробництва та їхній потенціал у подальшому зростанні цього сегмента ринку. Згідно даними молочної карти України (рис. 2.18) виробництво органічної молочної продукції зосереджене переважно у Житомирській (2,17 тис. голів та 15,7 тис. т органічного молока), Черкаській (0,21 тис. голів та 0,53 тис. т органічного молока), Волинській (0,38 тис. голів та 2,43 тис. т молока) та Тернопільській (0,06 тис. голів та 0,25 тис. т молока) областях.

Висновки до розділу 2

Результати проведення оцінки стану й особливостей сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та визначення рівня їх інвестиційного забезпечення дають змогу сформулювати наступні висновки:

1. Проведений аналіз стану та тенденцій розвитку аграрного сектору України у 2020–2024 рр. дозволяє зробити висновок, що аграрне виробництво залишається однією з ключових складових національної економіки та відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, формуванні експортного потенціалу й підтриманні економічної стійкості країни в умовах сучасних викликів. Дослідження показало, що попри суттєвий негативний вплив воєнного стану, порушення логістичних ланцюгів, скорочення виробничого потенціалу та зростання витрат, аграрний

сектор продемонстрував достатньо високий рівень адаптивності та здатність до поступового відновлення. Зростання частки аграрного сектору у ВВП і структурі експорту свідчить про посилення його значення для економіки держави, тоді як позитивна динаміка валової продукції та рентабельності у 2023–2024 рр. підтверджує поступову стабілізацію діяльності аграрних підприємств. Водночас збереження тенденції до скорочення зайнятості, залежність від зовнішніх ринків і логістичних можливостей, а також високий рівень економічних та безпекових ризиків формують необхідність удосконалення механізмів державної підтримки, активізації інвестиційної діяльності, розвитку інноваційних технологій та впровадження принципів сталого розвитку в систему управління аграрними підприємствами.

2. Встановлено, що запровадження воєнного стану суттєво ускладнило функціонування аграрного виробництва та діяльність аграрних підприємств, посиливши вплив економічних, логістичних, кадрових, фінансових і ресурсних обмежень на розвиток аграрної сфери. Руйнування інфраструктури, порушення транспортних і збутових ланцюгів, скорочення посівних площ, дефіцит матеріально-технічних ресурсів та відтік трудових ресурсів негативно позначаються на стабільності виробничих процесів і рівні конкурентоспроможності аграрних товаровиробників. Водночас аграрне виробництво залишається однією з ключових складових національної економіки та основою забезпечення продовольчої безпеки держави, що визначає його стратегічне значення в умовах кризових явищ. Саме тому особливої актуальності набуває необхідність формування ефективних механізмів державної підтримки аграрних підприємств, розвитку адаптаційних інструментів управління, модернізації виробничих процесів, диверсифікації логістичних і збутових каналів, а також активізації інвестиційної та інноваційної діяльності. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню стійкості аграрного виробництва до зовнішніх викликів, збереженню виробничого потенціалу та створенню передумов для подальшого відновлення і сталого розвитку аграрної сфери у післявоєнний

період.

3. Результати проведеного SWOT-аналізу свідчать про наявність у аграрних підприємств України значного ресурсного, виробничого та кадрового потенціалу, що формує основу їх конкурентних переваг і створює передумови для забезпечення сталого розвитку. Водночас функціонування аграрного виробництва супроводжується низкою економічних, екологічних і соціальних проблем, серед яких особливої актуальності набувають технічна зношеність, недостатній рівень інноваційності, деградація природних ресурсів та демографічні виклики у сільській місцевості. Проведений аналіз також підтвердив наявність перспектив для розвитку аграрних підприємств за рахунок цифровізації, впровадження ресурсоощадних технологій, розширення експортного потенціалу та активізації інвестиційної діяльності. Разом із тим збереження впливу зовнішніх ризиків, пов'язаних із нестабільністю ринкового середовища, кліматичними змінами та кризовими явищами, обумовлює необхідність формування комплексного підходу до стратегічного управління сталим розвитком аграрних підприємств.

4. У 2020–2024 рр. інвестиційні процеси в аграрній сфері України мали нерівномірний, але загалом відновлювальний характер. Капітальні інвестиції аграрних підприємств після суттєвого скорочення у 2022 р., спричиненого повномасштабною війною, зростанням ризиків, порушенням логістичних ланцюгів та обмеженням фінансових можливостей суб'єктів господарювання, у 2023–2024 рр. продемонстрували поступове відновлення, що свідчить про адаптивність аграрного сектору до кризових умов і збереження його стратегічної ролі у забезпеченні продовольчої безпеки держави. Водночас структура інвестиційного забезпечення залишається неоднорідною: найбільшу частку капіталовкладень формують середні підприємства, посилюється інвестиційна роль великих аграрних компаній, а малі й мікропідприємства, попри певне зростання абсолютних обсягів інвестицій, потребують розширення доступу до фінансових ресурсів, державної підтримки, кредитних і грантових інструментів. Порівняння

динаміки інвестицій у сільське господарство із загальноекономічними показниками показало, що аграрна сфера у кризовому 2022 р. виявила відносну стійкість, однак у 2023 р. її інвестиційне відновлення відбувалося повільніше, ніж в економіці загалом. Галузева структура капітальних інвестицій свідчить про домінування рослинницького напрямку, насамперед вирощування однорічних і дворічних культур, тоді як інвестиції у багаторічні культури залишаються вкрай низькими, що вказує на наявність структурних диспропорцій і недостатню диверсифікацію аграрного виробництва. Позитивною тенденцією є зростання інвестицій у тваринництво та допоміжну й післяурожайну діяльність, оскільки саме ці напрями мають важливе значення для розвитку переробки, зберігання, логістики, формування доданої вартості та зміцнення внутрішнього продовольчого ринку. Загалом інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств слід розглядати не лише через обсяги капіталовкладень, але й через їх якісну спрямованість на технологічну модернізацію, цифровізацію, екологізацію виробництва, розвиток інфраструктури, підвищення енергоефективності, підтримку малих і середніх виробників та формування більш збалансованої галузевої структури аграрного сектору. Саме поєднання кількісного нарощування інвестицій із їх стратегічною орієнтацією на економічну, соціальну та екологічну стійкість може забезпечити довгострокову конкурентоспроможність аграрних підприємств, стабільність функціонування ринку продовольства та посилення продовольчої безпеки України в умовах воєнних і післявоєнних викликів.

5. Встановлено, що розвиток ринку органічного продовольства в Україні відіграє важливу роль в досягненні глобальних стратегічних цілей, визначених стратегіями Європейського Союзу, щодо переходу до кліматично-нейтрального континенту та розвитку аграрного сектору з урахуванням принципів екологізації. Україна має високий потенціал аграрної сфери, в тому числі – органічного виробництва, проте політична ситуація в країні, зумовлює виникнення глобальних викликів і для галузей органічного

господарства, і для продовольчої безпеки як на національному, так і на світовому рівні. Покращення стану органічного землеробства в країні потребує значних законодавчих змін та активізації інвестиційної діяльності для впровадження інноваційних рішень. Впровадження стратегії сталого розвитку органічного фермерства потребує системного підходу щодо: підтримки виробників та операторів органічної продукції, залучення передових агротехнічних методів, використання інноваційних технологій та механізмів підвищення продуктивності та якості органічної продукції, створення ефективного та безпечного ланцюга постачання, формування надійних партнерств, забезпечення високих стандартів якості продукції з метою визнання та довіри споживачів до національної органічної продукції.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1. Стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку аграрної сфери як базису економічної стійкості та продовольчої безпеки держави

У сучасних умовах забезпечення продовольчої безпеки держави набуває особливого значення як один із ключових елементів економічної стабільності, соціальної безпеки та сталого функціонування національної економіки. Вагома роль у реалізації цього завдання належить аграрним підприємствам, ефективність діяльності яких визначає рівень продовольчого забезпечення населення, стабільність внутрішнього ринку та експортний потенціал держави. Водночас сучасні економічні, екологічні та соціальні виклики потребують формування нових підходів до розвитку аграрної сфери, орієнтованих на принципи сталого розвитку, раціонального використання ресурсів та підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва.

У контексті забезпечення продовольчої безпеки важливого значення набуває державне регулювання аграрної сфери, яке має бути спрямоване не лише на підтримку виробництва продукції, а й на створення умов для довгострокового сталого розвитку аграрних підприємств. Реалізація цих підходів передбачає удосконалення нормативно-правового забезпечення, стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, розвиток інфраструктури, мінімізацію виробничих ризиків і підвищення рівня соціально-економічної стійкості сільських територій.

Основні напрями державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в контексті сталого розвитку аграрного виробництва наведено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в контексті сталого розвитку аграрного виробництва

Джерело: побудовано автором на основі [204]

На рис. 3.1 відображено комплекс ключових напрямів державного регулювання, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки шляхом підтримки сталого розвитку аграрного виробництва. Представлена схема демонструє взаємозв'язок між нормативно-правовими, економічними, організаційними та інфраструктурними складовими функціонування аграрної сфери. Одним із базових напрямів є нормативно-правове забезпечення функціонування аграрної сфери в інтересах продовольчої безпеки. Формування ефективної нормативно-правової бази створює передумови для стабільного розвитку аграрних підприємств, регулювання земельних відносин, підтримки конкуренції та забезпечення прозорих умов ведення господарської діяльності. Водночас важливого значення набуває гармонізація національного законодавства із міжнародними та європейськими стандартами у сфері аграрного виробництва та продовольчої безпеки.

Важливою складовою системи державного регулювання є стимулювання інвестицій та інновацій для підвищення ефективності

аграрного виробництва. Реалізація цього напрямку передбачає створення сприятливого інвестиційного середовища, підтримку модернізації виробничих процесів, впровадження цифрових технологій та ресурсоощадних рішень. Активізація інноваційної діяльності аграрних підприємств дозволяє підвищити продуктивність виробництва, конкурентоспроможність продукції та рівень екологічної безпечності аграрної діяльності.

Не менш важливим напрямом є підтримка зайнятості та добробуту сільського населення. Сталий розвиток аграрних підприємств безпосередньо пов'язаний із соціальною стабільністю сільських територій, рівнем зайнятості населення, розвитком соціальної інфраструктури та підвищенням якості життя у сільській місцевості, що сприяє збереженню трудового потенціалу аграрної сфери та формуванню умов для довгострокового соціально-економічного розвитку.

У межах стратегічного планування особливого значення набуває оцінка перспектив аграрного виробництва для забезпечення продовольчої безпеки держави. Такий підхід дозволяє визначати пріоритетні напрями розвитку аграрної сфери, прогнозувати ризики та формувати ефективну систему управління виробничими процесами. При цьому важливим є забезпечення виробництва якісної та безпечної сільськогосподарської продукції відповідно до сучасних стандартів якості та екологічної безпечності.

Окрему роль відіграє розвиток інфраструктури переробки, зберігання, логістики та збуту сільськогосподарської продукції. Ефективне функціонування логістичних систем і переробних потужностей забезпечує зниження виробничих втрат, стабільність постачання продовольства та підвищення ефективності аграрного виробництва. Водночас мінімізація виробничих і ринкових ризиків у сільському господарстві сприяє підвищенню стійкості аграрних підприємств до кризових явищ і зовнішніх викликів.

Таким чином, визначені нами напрями державного регулювання формують основу для забезпечення продовольчої безпеки держави та створюють передумови для сталого розвитку аграрного виробництва. Водночас ефективність реалізації зазначених напрямів значною мірою залежить від рівня організації системи управління сталим розвитком аграрної сфери, координації діяльності державних органів та ефективності механізмів моніторингу й контролю. У зв'язку з цим важливого значення набуває формування ефективної системи управління сталим розвитком аграрного виробництва, яка повинна забезпечувати координацію управлінських процесів, контроль за використанням ресурсів та досягненням стратегічних цілей у сфері продовольчої безпеки. Основні складові управління сталим розвитком аграрного виробництва для забезпечення продовольчої безпеки держави наведено на рис. 3.2.

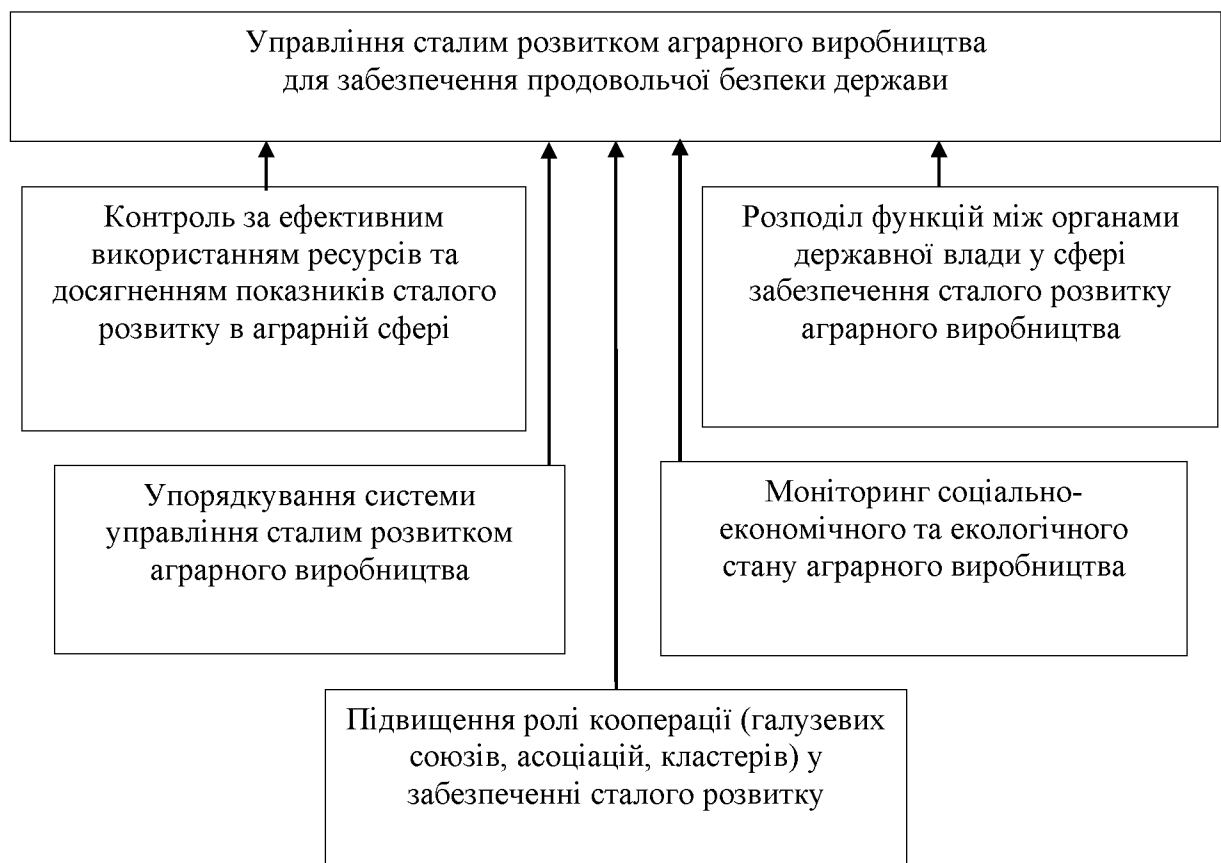

Рис. 3.2. Механізм управління сталим розвитком аграрного виробництва для забезпечення продовольчої безпеки держави

Джерело: побудовано автором на основі [204]

На рис. 3.2 представлено ключові елементи системи управління сталим розвитком аграрного виробництва, спрямованої на забезпечення продовольчої безпеки держави. Схема відображає організаційні та управлінські механізми, необхідні для ефективного функціонування аграрної сфери в умовах сучасних економічних, соціальних та екологічних викликів. Відповідно до нього, одним із ключових напрямів є контроль за ефективним використанням ресурсів та досягненням показників сталого розвитку в аграрній сфері. Реалізація цього напрямку передбачає здійснення постійного моніторингу ефективності використання земельних, фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів. Це дозволяє своєчасно виявляти проблеми функціонування аграрних підприємств та формувати управлінські рішення щодо підвищення ефективності їх діяльності.

Важливою складовою системи управління є упорядкування системи управління сталим розвитком аграрного виробництва. Йдеться про вдосконалення організаційної структури управління аграрною сферою, підвищення рівня координації між державними інституціями та створення ефективних механізмів реалізації державної аграрної політики, а отже, зазначене забезпечує узгодженість управлінських рішень та сприяє більш результативному використанню ресурсного потенціалу аграрного виробництва. Особливу роль відіграє розподіл функцій між органами державної влади у сфері забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва. Чітке визначення компетенцій і відповідальності державних органів дозволяє уникнути дублювання функцій, підвищити ефективність державного управління та забезпечити результативність реалізації програм підтримки аграрних підприємств.

Не менш важливим напрямом є моніторинг соціально-економічного та екологічного стану аграрного виробництва. Систематичний аналіз показників функціонування аграрної сфери дає можливість оцінювати рівень продовольчої безпеки, екологічної стійкості та соціального розвитку сільських територій, що створює інформаційну основу для формування

стратегічних управлінських рішень і прогнозування подальших тенденцій розвитку аграрного виробництва.

Водночас важливого значення набуває підвищення ролі кооперації, галузевих союзів, асоціацій і кластерів у забезпеченні сталого розвитку аграрного виробництва. Розвиток коопераційних зв'язків сприяє об'єднанню ресурсів аграрних підприємств, покращенню доступу до фінансових ресурсів, впровадженню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності аграрної продукції. Крім того, кластерні форми співпраці створюють передумови для розвитку інтегрованих виробничих систем і підвищення ефективності функціонування аграрної сфери.

Отже, запропоновані нами напрями державного регулювання та механізм управління сталим розвитком аграрного виробництва свідчать про комплексний характер забезпечення продовольчої безпеки держави. Ефективність функціонування аграрних підприємств у сучасних умовах залежить від поєднання економічних, організаційних, соціальних та екологічних механізмів управління, державної підтримки, інноваційного розвитку та координації діяльності всіх учасників аграрної сфери. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню стійкості аграрного виробництва, зміцненню продовольчої безпеки та формуванню передумов для довгострокового сталого розвитку аграрних підприємств.

Сучасний етап трансформації аграрного сектору України характеризується необхідністю формування нових підходів до забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва, орієнтованих не лише на досягнення економічної результативності, але й на підтримання соціальної стабільності, екологічної рівноваги та належного рівня продовольчої безпеки держави. В умовах глобалізації, посилення конкурентного середовища, нестабільності світових ринків продовольства, зміни клімату та зростання ресурсних обмежень особливого значення набуває розроблення комплексної системи стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери, здатної забезпечити її довгострокову стійкість та адаптивність.

Важливим аспектом функціонування аграрного виробництва є необхідність узгодження економічних інтересів товаровиробників із потребами суспільства у гарантованому забезпеченні населення якісними та безпечними продуктами харчування. У цьому контексті сталий розвиток аграрного сектору слід розглядати як інтегровану систему управлінських, економічних, технологічних та соціально-екологічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, раціональне використання природних ресурсів, зміцнення конкурентоспроможності аграрної продукції та забезпечення стабільності продовольчих систем.

Крім того, сучасні виклики, пов'язані з військово-політичною нестабільністю, порушенням логістичних ланцюгів, залежністю від імпорتنих ресурсів та необхідністю адаптації аграрної політики до європейських стандартів, обумовлюють потребу у формуванні системного підходу до розвитку аграрного виробництва. Саме тому стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку аграрної сфери повинні охоплювати економічні, екологічні, технологічні та соціальні компоненти, формуючи комплексну основу економічної стійкості держави та її продовольчої безпеки. Основні стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва як базису економічної стійкості та продовольчої безпеки держави наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку аграрної сфери як базису економічної стійкості та продовольчої безпеки держави

Стратегічний напрям	Ключові заходи та інструменти реалізації
1	2
Формування довгострокової політики сталого розвитку аграрного виробництва	- визначення пріоритетів аграрної політики з урахуванням економічних, соціальних та екологічних чинників; - підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників; - стимулювання модернізації виробничих процесів і технологічного оновлення; - підтримка виробництва продукції з високою доданою вартістю; - інтеграція цифрових технологій у систему аграрного виробництва та управління

1	2
Раціональне використання земельних ресурсів та охорона ґрунтів	- запровадження ефективного контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення; - розвиток систем моніторингу якості ґрунтів; - стимулювання екологічно безпечного землеробства; - упровадження ґрунтозберігаючих технологій та заходів відновлення родючості земель
Удосконалення державної аграрної політики відповідно до європейських підходів	- гармонізація нормативно-правової бази із законодавством ЄС; - адаптація механізмів державної підтримки до міжнародних стандартів; - спрощення адміністративних процедур у сфері аграрного виробництва; - зміцнення інституційного забезпечення аграрного сектору
Підвищення ефективності структури аграрного виробництва	- оптимізація структури посівних площ відповідно до потреб внутрішнього ринку; - підтримка диверсифікації виробництва; - розширення переробки сільськогосподарської сировини; - стимулювання виробництва експортноорієнтованої продукції
Розширення зовнішньоекономічного потенціалу аграрного сектору	- освоєння нових міжнародних ринків збуту; - розвиток системи сертифікації та контролю якості продукції; - удосконалення логістичних маршрутів і транспортної інфраструктури; - підтримка участі українських виробників у міжнародних торговельних програмах
Зміцнення ресурсної та технологічної самодостатності аграрного виробництва	- підтримка вітчизняного виробництва насіння, добрив і засобів захисту рослин; - стимулювання наукових досліджень та інноваційних розробок; - скорочення залежності від імпорتنих матеріально-технічних ресурсів; - розвиток енергоефективних технологій у сільському господарстві
Підтримка тваринництва та ветеринарної безпеки	- модернізація тваринницьких комплексів; - забезпечення епізоотичного контролю та ветеринарного нагляду; - підтримка сімейних фермерських господарств; - стимулювання виробництва якісної продукції тваринництва
Розвиток інфраструктури зберігання, переробки та логістики	- будівництво й оновлення елеваторів, складів та переробних потужностей; - створення сучасних логістичних центрів; - удосконалення транспортного забезпечення аграрної сфери; - забезпечення безперервності постачання продовольства
Посилення продовольчої безпеки та стійкості продовольчих систем	- формування стратегічних резервів продовольства; - диверсифікація каналів постачання продовольчих товарів; - підвищення контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів; - забезпечення економічної доступності продовольства для населення
Соціально-економічне зміцнення сільських територій	- створення нових робочих місць у сільській місцевості; - підтримка малого та середнього аграрного підприємництва; - розвиток соціальної та цифрової інфраструктури громад; - сприяння кооперації та самозайнятості сільського населення

Джерело: побудовано автором на основі [204]

Формування довгострокової політики сталого розвитку аграрного виробництва передбачає визначення пріоритетних напрямів аграрної політики з урахуванням економічних, соціальних та екологічних чинників. Реалізація цього стратегічного напрямку забезпечує підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, стимулювання модернізації виробничих процесів та впровадження сучасних цифрових технологій у систему управління аграрним виробництвом. Особливого значення набуває підтримка виробництва продукції з високою доданою вартістю, що сприятиме зростанню експортного потенціалу та зміцненню економічної стійкості аграрного сектору.

Рациональне використання земельних ресурсів та охорона ґрунтів є одним із ключових напрямів забезпечення довгострокової ефективності аграрного виробництва. У сучасних умовах особливо актуальним є впровадження систем моніторингу якості ґрунтів, екологічно безпечних методів землеробства та ґрунтозберігаючих технологій. Реалізація таких заходів дозволить зменшити деградацію земельних ресурсів, підвищити рівень родючості ґрунтів та забезпечити екологічну збалансованість аграрного виробництва.

Удосконалення державної аграрної політики відповідно до європейських підходів спрямоване на гармонізацію нормативно-правової бази із законодавством ЄС та адаптацію механізмів державної підтримки до міжнародних стандартів. Важливим аспектом цього напрямку є спрощення адміністративних процедур та зміцнення інституційного забезпечення аграрного сектору. Такі зміни сприятимуть підвищенню ефективності державного управління, покращенню інвестиційного клімату та розширенню інтеграційних можливостей України у міжнародному аграрному просторі.

Підвищення ефективності структури аграрного виробництва передбачає оптимізацію структури посівних площ відповідно до потреб внутрішнього ринку та зовнішнього попиту. Важливими складовими цього напрямку є підтримка диверсифікації виробництва, розвиток переробки

сільськогосподарської сировини та стимулювання виробництва експортоорієнтованої продукції. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню економічної результативності аграрних підприємств та формуванню більш стійкої структури аграрного сектору.

Розширення зовнішньоекономічного потенціалу аграрного сектору орієнтоване на освоєння нових міжнародних ринків збуту та підвищення рівня конкурентоспроможності української аграрної продукції. Важливого значення у цьому контексті набуває розвиток систем сертифікації та контролю якості продукції відповідно до міжнародних вимог. Одночасно удосконалення логістичної інфраструктури та підтримка участі українських виробників у міжнародних торговельних програмах створюватимуть умови для зміцнення позицій України на світовому аграрному ринку.

Зміцнення ресурсної та технологічної самодостатності аграрного виробництва передбачає підтримку вітчизняного виробництва насіння, добрив і засобів захисту рослин, а також стимулювання розвитку наукових досліджень та інноваційних розробок. Важливим завданням є скорочення залежності аграрного сектору від імпорتنих матеріально-технічних ресурсів та розвиток енергоефективних технологій у сільському господарстві. Реалізація цього напрямку сприятиме підвищенню технологічної незалежності та стійкості аграрного виробництва до зовнішніх економічних ризиків.

Підтримка тваринництва та ветеринарної безпеки є важливою складовою забезпечення продовольчої безпеки держави. Модернізація тваринницьких комплексів, забезпечення ефективного ветеринарного контролю та підтримка сімейних фермерських господарств сприятимуть підвищенню продуктивності галузі та покращенню якості продукції тваринництва. Крім того, належний рівень ветеринарного нагляду дозволить мінімізувати епізоотичні ризики та забезпечити стабільність функціонування тваринницького сектору.

Розвиток інфраструктури зберігання, переробки та логістики має стратегічне значення для забезпечення безперервності постачання

продовольства та підвищення ефективності аграрного виробництва. Будівництво та оновлення елеваторів, складів, переробних потужностей і сучасних логістичних центрів дозволить зменшити втрати продукції, оптимізувати логістичні витрати та підвищити рівень конкурентоспроможності аграрного сектору на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Посилення продовольчої безпеки та стійкості продовольчих систем передбачає формування стратегічних резервів продовольства, диверсифікацію каналів постачання та посилення контролю за якістю і безпечністю харчових продуктів. Особливого значення набуває забезпечення економічної доступності продовольства для населення, що є важливим чинником соціальної стабільності держави. Реалізація цього напряму дозволить підвищити рівень захищеності продовольчих систем від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Соціально-економічне зміцнення сільських територій спрямоване на створення нових робочих місць, підтримку малого та середнього аграрного підприємництва, а також розвиток соціальної й цифрової інфраструктури громад. Важливу роль у цьому процесі відіграє стимулювання кооперації та самозайнятості сільського населення. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню рівня життя у сільській місцевості, зменшенню трудової міграції та формуванню соціально стійкого сільського середовища.

Як уже зазначалося нами, в сучасних умовах функціонування аграрної сфери важливого значення набуває розвиток інтегративних форм кооперації, які забезпечують поєднання виробничих, інвестиційних, інноваційних та соціально-економічних інтересів суб'єктів господарювання. Посилення конкуренції на ринку продовольства, зростання екологічних викликів, необхідність модернізації виробництва та обмеженість фінансових ресурсів актуалізують потребу у формуванні нових моделей кооперативної взаємодії.

На основі проведених досліджень запропоновано удосконалену модель інтегративної кооперації для забезпечення сталого розвитку аграрних

підприємств на ринку продовольства, яка передбачає комплексне поєднання інституційних, інноваційних, цифрових, екологічних та фінансово-інвестиційних складових. Відповідні елементи систематизовано у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Модель інтегративної кооперації для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства

Компонент моделі	Опис функції та очікуваний ефект
Інституційна платформа кооперації	Створення та розвиток багаторівневих кооперативних структур із належною правовою підтримкою, прозорим управлінням, інтеграцією принципів ESG і орієнтацією на довгострокову економічну, екологічну та соціальну стійкість
Інноваційно-освітній блок	Розвиток системи знань і компетенцій через коучинг, тренінги, демонстраційні ферми та цифрові платформи для впровадження інновацій, ресурсозберігаючих технологій, точного землеробства та підвищення управлінської спроможності кооперативів
Циркулярна агроекономіка та ресурсна ефективність	Організація замкнутих виробничих циклів у кооперації; компостування, біогазові установки, перероблення відходів, використання вторинної сировини, що зменшує витрати та екологічний вплив, підвищує ресурсну незалежність підприємств
Цифрова інфраструктура кооперації	Впровадження цифрових рішень для обміну даними, GIS-моніторингу, відстеження якості та походження продукції, управління ланцюгами постачання, дронів, сенсорів і блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та довіри на ринку продовольства
Фінансова інклюзія та інвестиційне забезпечення	Залучення інвестицій і доступ до фінансових ресурсів через гранти, ваучери, краудфандинг, «зелені» фінансові інструменти, лізинг, кооперативні фонди та мікрокредитування для модернізації та розширення виробництва
Інтеграція локальних ринків у продовольчі ланцюги	Об'єднання аграрних підприємств для спільного просування продукції; формування кластерів, розвиток брендів, вихід на регіональні, національні та експортні ринки, участь у коротких ланцюгах постачання та електронній торгівлі
Екологічно-адаптивне управління та управління ризиками	Планування та впровадження адаптивних агротехнологій з урахуванням кліматичних змін, збереження біорізноманіття, охорони ґрунтів і водних ресурсів, а також механізмів страхування та диверсифікації ризиків для забезпечення стійкості кооперативів

Джерело: побудовано автором на основі [17]

Запропонована інституційна платформа кооперації спрямована на формування стійких механізмів взаємодії між аграрними підприємствами, органами влади, інвесторами та іншими учасниками продовольчого ринку. Її реалізація сприятиме підвищенню рівня прозорості управління, довіри між

учасниками кооперації та інтеграції принципів ESG у діяльність аграрних підприємств. Важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності аграрного виробництва відіграє інноваційно-освітній блок, який передбачає розвиток сучасних знань, цифрових компетенцій та навичок управління. Використання тренінгових платформ, демонстраційних господарств і цифрових рішень дозволяє прискорити впровадження інновацій та підвищити ефективність використання ресурсів.

Циркулярна агроекономіка та ресурсна ефективність орієнтовані на скорочення втрат, повторне використання ресурсів і формування замкнутих виробничих циклів. Такий підхід сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля, підвищенню енергетичної автономності та зниженню витрат виробництва. Суттєвого значення набуває цифрова інфраструктура кооперації, що забезпечує прозорість виробничих процесів, моніторинг якості продукції та ефективне управління ланцюгами постачання. Впровадження цифрових технологій сприяє покращенню аналітики, прогнозування та прийняття управлінських рішень.

Фінансова інклюзія та інвестиційне забезпечення передбачають диверсифікацію джерел фінансування сталого розвитку аграрних підприємств. Застосування грантових програм, «зелених» інвестицій, мікрокредитування та кооперативних фондів розширює доступ аграріїв до капіталу та стимулює модернізацію виробництва. Інтеграція локальних ринків у продовольчі ланцюги дозволяє забезпечити розширення каналів збуту продукції, посилення ринкових позицій аграрних підприємств та формування регіональних кластерів. Це створює передумови для підвищення рівня доданої вартості та зміцнення продовольчої безпеки. Екологічно-адаптивне управління та управління ризиками орієнтовані на врахування кліматичних змін, мінімізацію виробничих ризиків та забезпечення стійкості аграрного виробництва. Запровадження адаптивних технологій і механізмів страхування сприяє підвищенню стабільності функціонування аграрних підприємств.

Виходячи з вищенаведеного, запропонована модель інтегративної кооперації формує комплексний підхід до забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства. Її реалізація дозволяє поєднати інституційні, інноваційні, екологічні та фінансово-інвестиційні механізми розвитку, підвищити адаптивність аграрних підприємств до сучасних ризиків, забезпечити ефективніше використання ресурсного потенціалу та зміцнити конкурентоспроможність вітчизняного аграрного виробництва.

В умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови особливого значення набуває забезпечення стабільного функціонування внутрішнього продовольчого ринку як одного з ключових елементів продовольчої й економічної безпеки держави. Порушення логістичних ланцюгів, руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, міграційні процеси й зміни територіальної структури господарської діяльності суттєво вплинули на систему забезпечення населення продовольством. За таких умов необхідним є формування ефективної системи моніторингу стану продовольчого ринку, яка дозволить своєчасно оцінювати рівень забезпеченості населення продовольчими ресурсами, виявляти проблемні території та визначати пріоритетні напрями відновлення економічної активності.

Важливим аспектом функціонування внутрішнього продовольчого ринку є необхідність урахування регіональної диференціації територій залежно від рівня безпекових ризиків, стану інфраструктури та збереженості виробничого потенціалу. Різний ступінь впливу воєнних дій на окремі регіони обумовлює необхідність застосування диференційованих підходів до організації постачання продовольства, розподілу гуманітарної допомоги, підтримки аграрного виробництва та стимулювання економічного відновлення територій.

У сучасних умовах система моніторингу внутрішнього продовольчого ринку повинна охоплювати не лише оцінку поточного стану забезпечення населення продовольством, а й аналіз збереженості ресурсного потенціалу,

інфраструктури, кадрового забезпечення та можливостей економічного зростання у післявоєнний період. Зазначене створює інформаційну основу для формування ефективної державної політики у сфері продовольчої безпеки та забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва.

Схему моніторингу відновлення та розвитку внутрішнього продовольчого ринку в умовах війни та післявоєнної відбудови розроблену І. Свидрук, О. Клепанчук та Р. Підлипною [196] наведено на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Схема моніторингу відновлення та розвитку внутрішнього продовольчого ринку в умовах війни та післявоєнної відбудови

Джерело: [196]

Вищенаведена схема представляє комплексну систему моніторингу відновлення та розвитку внутрішнього продовольчого ринку, яка враховує регіональні особливості функціонування територій в умовах воєнного стану та післявоєнної трансформації економіки. Вона відображає послідовність

аналізу ключових складових функціонування продовольчого ринку та визначає основні напрями оцінювання стану продовольчого забезпечення населення. Першим етапом системи моніторингу є регіональна диференціація продовольчого ринку України. У межах цього напрямку здійснюється розподіл територій залежно від рівня безпекових ризиків і характеру впливу воєнних дій. Виділення тимчасово окупованих територій, зон активних бойових дій, щойно звільнених територій, територій високого ризику обстрілів та відносно безпечних регіонів дозволяє формувати диференційовані підходи до організації продовольчого забезпечення та державної підтримки.

Важливою складовою системи моніторингу є аналіз можливості завезення та розподілу гуманітарної допомоги населенню. Реалізація цього напрямку передбачає оцінку стану транспортної та логістичної інфраструктури, доступності продовольчих ресурсів і можливостей оперативного постачання гуманітарної допомоги у регіони з підвищеним рівнем ризику. Особливого значення цей етап набуває для територій, що зазнали значних руйнувань або мають обмежений доступ до продовольчих товарів. Наступним елементом системи є аналіз забезпечення населення продовольством. Його проведення дозволяє оцінити рівень продовольчої безпеки окремих регіонів, виявити дефіцит окремих видів продукції та визначити можливі ризики погіршення продовольчого забезпечення населення. При цьому важливим є врахування змін у структурі споживання, рівня доходів населення та доступності соціально значущих продовольчих товарів.

Особливу увагу у схемі приділено аналізу збереженості ресурсного потенціалу продовольчого ринку. Йдеться про оцінювання стану виробничого потенціалу аграрної сфери, можливостей функціонування суб'єктів господарювання, рівня збереженості інфраструктури та людських ресурсів. Збереження виробничої бази, трудового потенціалу та інфраструктурних об'єктів є необхідною умовою відновлення аграрного

виробництва та забезпечення стабільності продовольчого ринку у післявоєнний період. У межах аналізу потенціалу суб'єктів господарювання визначаються можливості аграрних підприємств щодо відновлення виробничої діяльності, забезпечення виробничих процесів ресурсами та адаптації до нових економічних умов. Водночас оцінка збереженості інфраструктури дозволяє визначити ступінь пошкодження логістичних, складських, переробних та транспортних об'єктів, що безпосередньо впливають на ефективність функціонування продовольчого ринку.

Не менш важливим є аналіз збереженості людських ресурсів, оскільки кадровий потенціал виступає одним із ключових чинників стабільного функціонування аграрного виробництва. Військові дії, міграційні процеси та скорочення зайнятості у сільській місцевості формують додаткові ризики для відновлення економічної активності аграрних підприємств та функціонування продовольчого ринку загалом. Наступним напрямом є аналіз ціноутворення на соціально значущу продукцію продовольчого ринку. Його реалізація дозволяє оцінити рівень цінової стабільності, виявити ризики інфляційного зростання цін на продовольчі товари та визначити необхідність державного регулювання окремих сегментів ринку. Особливого значення це набуває у періоди нестабільності та порушення ринкових механізмів функціонування економіки.

Завершальним етапом системи моніторингу є аналіз можливостей економічного зростання продовольчого ринку. Цей напрям передбачає оцінювання перспектив відновлення виробничої діяльності, розвитку логістичної інфраструктури, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного продовольчого виробництва. Водночас результати такого аналізу можуть бути використані для формування стратегічних напрямів післявоєнного відновлення аграрної сфери та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Отже, наведена схема моніторингу відновлення та розвитку внутрішнього продовольчого ринку відображає комплексний підхід до

оцінювання стану продовольчого забезпечення населення в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови. Її використання дозволяє систематизувати ключові напрями аналізу, своєчасно виявляти проблеми функціонування продовольчого ринку та формувати ефективні управлінські рішення щодо забезпечення продовольчої безпеки держави, підтримки аграрного виробництва та відновлення економічної активності регіонів.

3.2. Інструменти адаптації аграрних підприємств до кризових умов та інноваційні підходи до управління їх сталим розвитком

Як уже зазначалося нами раніше, адаптації аграрних підприємств до кризових, воєнних та післявоєнних викликів набуває особливого значення для забезпечення сталого розвитку продовольчого ринку та зміцнення продовольчої безпеки держави. Воєнні дії, нестабільність ринкового середовища, порушення логістичних ланцюгів, зростання виробничих витрат та обмежений доступ до фінансових ресурсів суттєво ускладнюють функціонування аграрних підприємств і потребують формування нових механізмів забезпечення їх економічної стійкості. У таких умовах сталий розвиток аграрних підприємств має базуватися на комплексному поєднанні інвестиційного забезпечення, інноваційного розвитку, диверсифікації виробництва та адаптації до змін зовнішнього середовища.

Особливого значення набуває необхідність формування системи інструментів адаптації аграрних підприємств до сучасних кризових і воєнних умов, що забезпечуватиме не лише мінімізацію поточних ризиків, але й створення передумов для довгострокового економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Узагальнення основних інструментів адаптації аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку представлено на рис. 3.4.

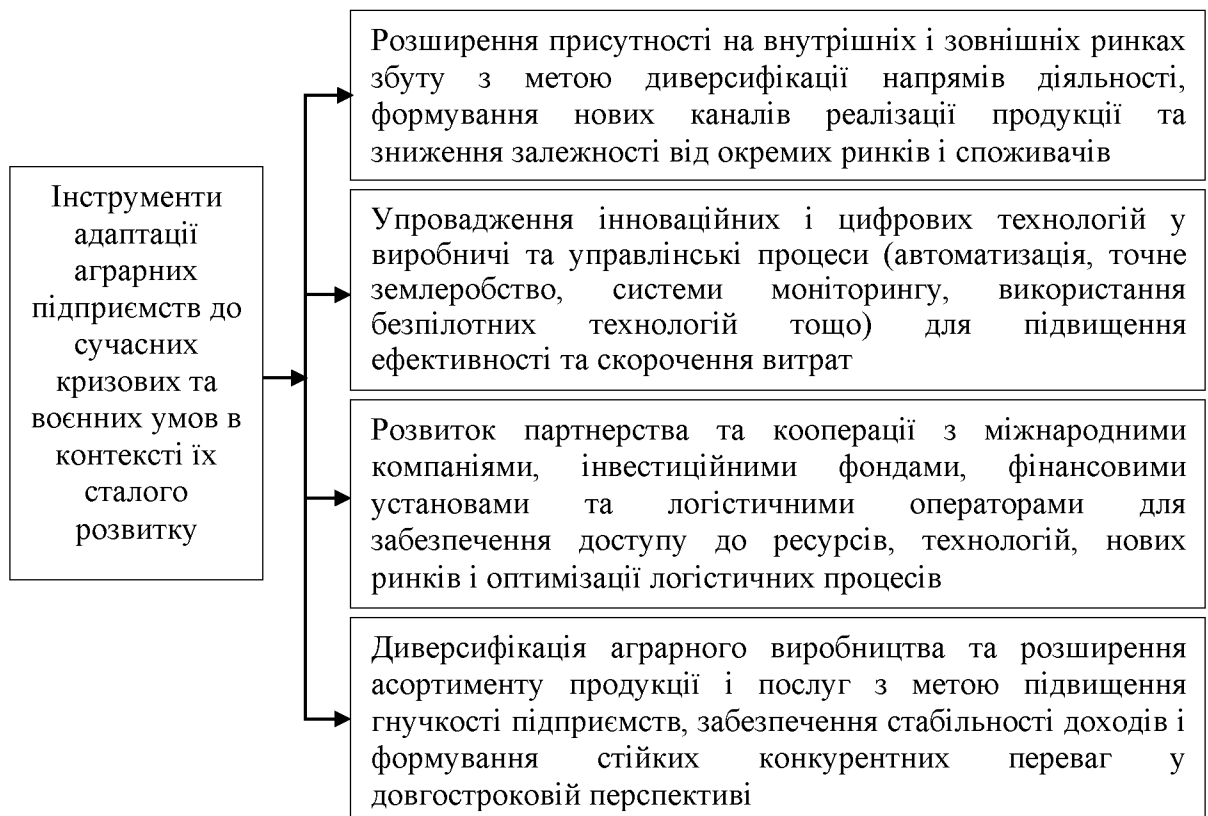

Рис. 3.4. Основні інструменти адаптації аграрних підприємств до сучасних кризових та воєнних умов

Джерело: сформовано автором на основі [213]

Так, нами систематизовано ключові інструменти адаптації аграрних підприємств до сучасних кризових та воєнних умов. Представлений підхід ґрунтується на поєднанні ринкових, інноваційно-технологічних, організаційно-економічних та коопераційних механізмів, спрямованих на підвищення стійкості функціонування аграрних підприємств. Важливим напрямом визначено розширення присутності аграрних підприємств на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту, що дозволяє диверсифікувати канали реалізації продукції, знизити залежність від окремих ринків та забезпечити стабільність доходів підприємств. У сучасних умовах це є одним із ключових чинників підтримання економічної стійкості аграрного виробництва.

Суттєву роль у забезпеченні адаптації аграрних підприємств відіграє впровадження інноваційних і цифрових технологій у виробничі та управлінські процеси. Йдеться про використання систем точного

землеробства, автоматизацію виробництва, цифровий моніторинг, безпілотні технології та сучасні інформаційно-аналітичні платформи. Їх впровадження сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, скороченню виробничих витрат, підвищенню продуктивності праці та забезпеченню оперативності прийняття управлінських рішень. Водночас цифровізація створює додаткові можливості для інтеграції аграрних підприємств у сучасні продовольчі ланцюги та підвищення їх інвестиційної привабливості.

Важливим інструментом адаптації також визначено розвиток партнерства та кооперації з міжнародними компаніями, фінансовими установами, інвестиційними фондами та логістичними операторами. Така взаємодія дозволяє забезпечити доступ до сучасних технологій, фінансових ресурсів, міжнародного досвіду та нових ринків збуту. Одночасно значна увага приділяється диверсифікації аграрного виробництва та розширенню асортименту продукції і послуг, що сприяє зниженню рівня ризиків, формуванню додаткових джерел доходів і підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств у довгостроковій перспективі.

Логічним продовженням представлених інструментів адаптації є визначення напрямів забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва та аграрних підприємств України у кризовий і післявоєнний період, що узагальнено на рис. 3.5. Представлена система напрямів охоплює інвестиційно-фінансові, технологічні, організаційно-економічні та ринкові складові розвитку аграрного сектору, що дозволяє сформувати комплексний підхід до відновлення та модернізації аграрного виробництва.

Одним із ключових напрямів визначено активізацію інвестиційної діяльності шляхом забезпечення притоку внутрішніх і зовнішніх інвестицій у модернізацію виробництва, розвиток інфраструктури, логістичних систем та переробних потужностей. У сучасних умовах важливого значення набуває формування ефективних механізмів державної підтримки, гарантування інвестиційної безпеки та стимулювання інноваційної активності аграрних

підприємств. Поряд із цим важливим напрямом є розширення доступу аграрних підприємств до кредитних, грантових, страхових та лізингових ресурсів, що дозволяє активізувати інвестиційні процеси та забезпечити оновлення матеріально-технічної бази.

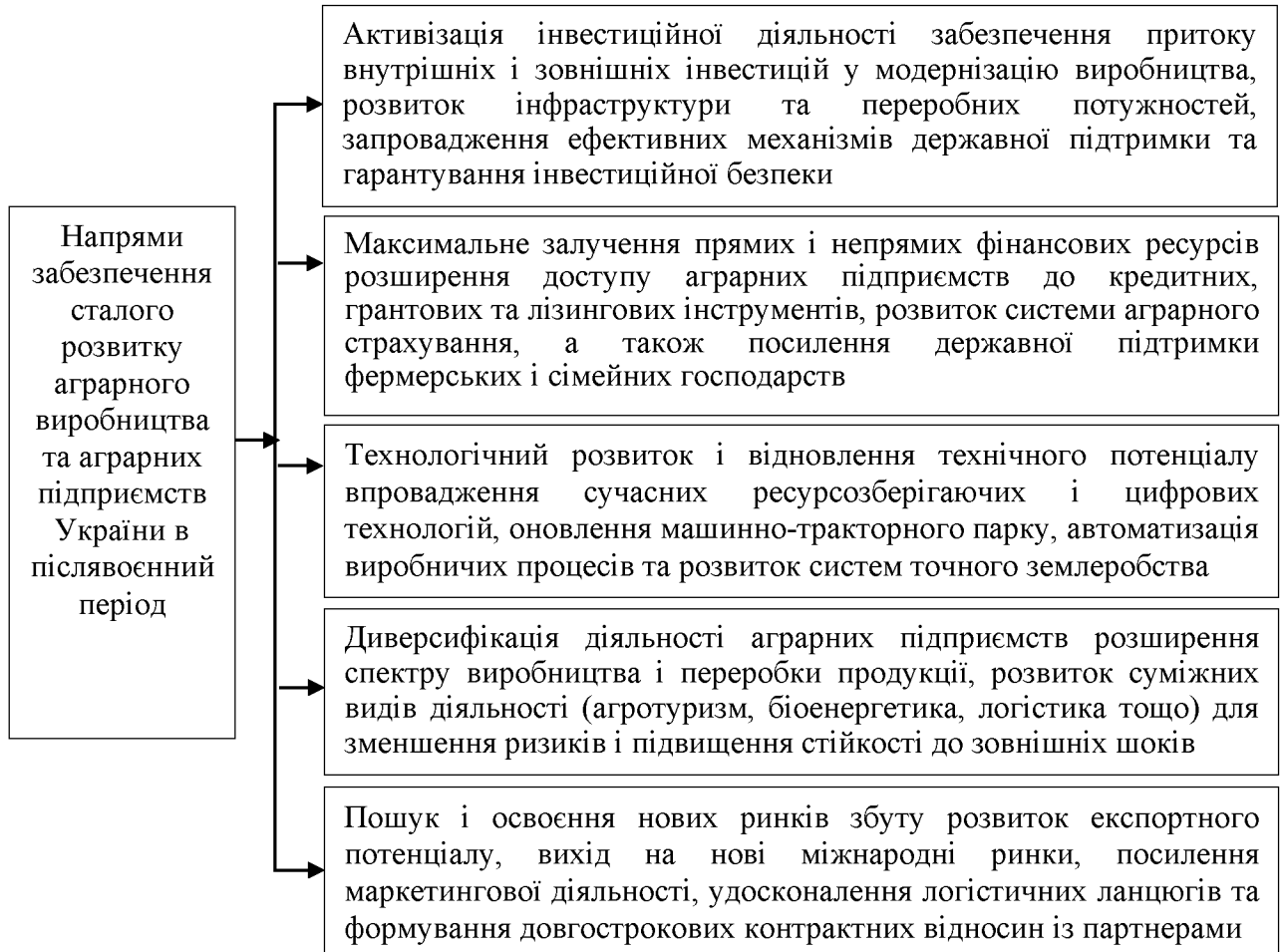

Рис. 3.5. Напрями забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств України в кризовий та післявоєнний період

Джерело: сформовано автором

Суттєва роль також відводиться технологічному розвитку аграрного виробництва через впровадження сучасних ресурсощадних, цифрових та екологічно безпечних технологій, автоматизацію виробничих процесів і розвиток систем точного землеробства. Одночасно важливим напрямом забезпечення сталого розвитку виступає диверсифікація діяльності аграрних підприємств, що передбачає розвиток переробки продукції, суміжних видів діяльності, біоенергетики, логістичних та сервісних послуг. Це дозволяє

підвищити рівень економічної стійкості підприємств, сформувати додаткові джерела доходів і знизити залежність від зовнішніх ризиків.

Таким чином, представлені інструменти адаптації та напрями забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств формують комплексний механізм підвищення стійкості аграрного виробництва до сучасних кризових, воєнних та післявоєнних викликів. Їх реалізація сприятиме модернізації виробничих процесів, активізації інвестиційної діяльності, підвищенню рівня технологічної та фінансової спроможності аграрних підприємств, а також зміцненню продовольчої безпеки держави та конкурентоспроможності аграрного сектору на ринку продовольства.

Як уже зазначалося нами, сучасних умовах цифрової трансформації економіки та посилення конкурентної боротьби на ринку продовольства особливого значення набуває формування ефективної системи інформаційного забезпечення управління сталим розвитком аграрних підприємств. Високий рівень невизначеності зовнішнього середовища, динамічність ринкової кон'юнктури, зростання ролі екологічних стандартів, необхідність адаптації до воєнних викликів і забезпечення продовольчої безпеки держави потребують використання сучасних цифрових та аналітичних технологій у процесі управління аграрним виробництвом. У таких умовах інформаційне забезпечення виступає не лише допоміжним елементом управлінської діяльності, а й одним із ключових факторів підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств, їх конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості.

Особливого значення набуває використання інноваційних підходів інформаційного забезпечення, які дозволяють забезпечити оперативність отримання інформації, підвищити точність прогнозування, удосконалити процеси стратегічного планування та мінімізувати ризики прийняття управлінських рішень. У сучасних умовах сталий розвиток аграрних підприємств безпосередньо залежить від рівня цифровізації виробничих процесів, розвитку систем аналітики даних, автоматизації управління та

впровадження сучасних технологій моніторингу виробничої діяльності. Узагальнення основних інноваційних підходів інформаційного забезпечення управління сталим розвитком аграрних підприємств на ринку продовольства представлено у табл. 3.3.

Таким чином, нами систематизовано ключові напрями інноваційного інформаційного забезпечення управління аграрними підприємствами, визначено їх основні переваги, вплив на забезпечення сталого розвитку та очікувані результати для функціонування продовольчого ринку. Представлений підхід базується на комплексному поєднанні цифрових, аналітичних, інформаційно-комунікаційних та прогнозних технологій, які забезпечують підвищення ефективності управлінських процесів і сприяють формуванню стійкої моделі розвитку аграрного виробництва.

Таблиця 3.3

Інноваційні підходи інформаційного забезпечення управління сталим розвитком аграрних підприємств на ринку продовольства

Напрями інноваційного інформаційного забезпечення	Основні переваги для управління аграрними підприємствами	Вплив на забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств	Очікувані результати для аграрного виробництва і продовольчого ринку
1	2	3	4
Цифрові системи управління та автоматизовані інформаційні платформи	забезпечують оперативний обмін інформацією між структурними підрозділами, підвищують точність планування виробництва, оптимізують управлінські рішення та скорочують часові витрати	сприяють підвищенню економічної стійкості аграрних підприємств, ефективності використання ресурсного потенціалу та конкуренто-спроможності продукції	зниження виробничих витрат, підвищення продуктивності, стабілізація управлінських процесів і покращення фінансових результатів
Аналітика великих даних (Big Data) та прогнозні інформаційні системи	дозволяють здійснювати комплексний аналіз ринкової кон'юнктури, прогнозувати зміни попиту, цінові коливання та поведінку споживачів	забезпечують обґрунтованість управлінських рішень, мінімізацію економічних і ринкових ризиків, підтримку стабільності функціонування підприємств	підвищення точності стратегічного планування, зниження ризиків збитковості та покращення адаптивності аграрних підприємств

1	2	3	4
Геоінформаційні системи (GIS), супутниковий моніторинг і цифровий контроль земельних ресурсів	забезпечують контроль стану ґрунтів, посівів, рівня вологості, використання земельних угідь та ефективності агротехнологій	сприяють раціональному використанню природних ресурсів, екологізації виробництва та збереженню родючості ґрунтів	підвищення урожайності, скорочення витрат ресурсів, покращення екологічного стану аграрного виробництва
Електронний документообіг та системи цифрового обліку ресурсів	забезпечують прозорість господарських операцій, спрощують контроль використання матеріальних і фінансових ресурсів, підвищують ефективність аудиту	підвищують рівень довіри до аграрних підприємств, сприяють зниженню корупційних ризиків та удосконаленню управлінської культури	формування ефективної системи контролю, підвищення інвестиційної привабливості та покращення якості управління
Мобільні цифрові сервіси та хмарні технології для агробізнесу	забезпечують доступ до актуальної інформації у режимі реального часу, спрощують координацію між працівниками та структурними підрозділами	підвищують гнучкість системи управління, забезпечують оперативність реагування на зміни ринкового середовища	покращення якості управлінських рішень, підвищення ефективності праці та цифрової інтеграції аграрного сектору
Технології штучного інтелекту та автоматизованого прогнозування	дозволяють автоматизувати процеси аналізу виробничих і ринкових показників, формувати сценарії розвитку та оцінювати ризики	сприяють підвищенню адаптивності аграрних підприємств до кризових і воєнних умов, підтримують стратегічну стійкість виробництва	підвищення ефективності прогнозування, оптимізація інвестиційних рішень та зміцнення продовольчої безпеки
Інтегровані системи моніторингу логістики та ланцюгів постачання	забезпечують контроль руху продукції, координацію поставок і управління логістичними потоками	сприяють стабільності функціонування продовольчих ланцюгів, скороченню втрат продукції та підвищенню ефективності збуту	покращення логістичного забезпечення, зниження витрат транспортування та підвищення стабільності продовольчого ринку

Джерело: сформовано автором на основі [46]

Одним із ключових напрямів визначено використання цифрових систем управління та автоматизованих інформаційних платформ, які забезпечують оперативний обмін інформацією між структурними підрозділами підприємства, підвищують точність планування виробничої діяльності та сприяють оптимізації управлінських рішень. Використання таких систем дозволяє скоротити часові витрати на обробку інформації, підвищити ефективність контролю виробничих процесів та забезпечити більш раціональне використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств. У довгостроковій перспективі це створює передумови для підвищення економічної стійкості підприємств та зміцнення їх конкурентних позицій на ринку продовольства.

Важливу роль у сучасній системі управління аграрним виробництвом відіграє використання аналітики великих даних (Big Data) та прогнозних інформаційних систем. Застосування таких технологій дозволяє здійснювати комплексний аналіз ринкової кон'юнктури, прогнозувати зміни попиту, цінові коливання та поведінку споживачів, що суттєво підвищує обґрунтованість стратегічних управлінських рішень. Водночас використання прогнозних систем сприяє мінімізації економічних і ринкових ризиків, підвищенню адаптивності аграрних підприємств до змін зовнішнього середовища та формуванню більш ефективної системи стратегічного планування.

Суттєве значення для забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва мають геоінформаційні системи (GIS), супутниковий моніторинг та цифровий контроль земельних ресурсів. Їх використання дозволяє здійснювати постійний контроль стану ґрунтів, посівів, рівня вологості, ефективності агротехнологій та раціональності використання земельних угідь. Такі технології сприяють підвищенню урожайності, скороченню витрат матеріально-технічних ресурсів, зниженню негативного впливу на довкілля та забезпеченню екологізації аграрного виробництва. Водночас цифровий моніторинг ресурсного потенціалу створює передумови

для формування ефективної системи екологічно орієнтованого управління аграрними підприємствами.

Важливим елементом інформаційного забезпечення управління виступає електронний документообіг та системи цифрового обліку ресурсів, які забезпечують прозорість господарських операцій, спрощують контроль використання фінансових і матеріальних ресурсів та підвищують ефективність внутрішнього аудиту. Використання таких систем сприяє зниженню рівня корупційних ризиків, покращенню управлінської культури та формуванню більш прозорої системи функціонування аграрних підприємств. У свою чергу це позитивно впливає на рівень довіри інвесторів, фінансових установ та партнерів до аграрного бізнесу.

Окрему роль у забезпеченні оперативності управлінських процесів відіграють мобільні цифрові сервіси та хмарні технології для агробізнесу. Вони забезпечують доступ до актуальної інформації у режимі реального часу, покращують координацію між структурними підрозділами та сприяють більш швидкому реагуванню на зміни ринкового середовища. Використання хмарних технологій також дозволяє забезпечити інтеграцію різних елементів системи управління, підвищити ефективність комунікації та створити умови для цифрової інтеграції аграрного сектору у сучасні продовольчі ланцюги.

Суттєві перспективи для підвищення ефективності управління аграрними підприємствами пов'язані із використанням технологій штучного інтелекту та автоматизованого прогнозування. Такі технології дозволяють автоматизувати процеси аналізу виробничих і ринкових показників, формувати альтернативні сценарії розвитку, оцінювати ризики та визначати оптимальні напрями прийняття управлінських рішень. В умовах воєнної та економічної нестабільності застосування технологій штучного інтелекту сприяє підвищенню адаптивності аграрних підприємств до кризових викликів, оптимізації інвестиційних рішень та забезпеченню більш високого рівня стратегічної стійкості виробництва.

Значну роль у забезпеченні стабільності функціонування продовольчого ринку відіграють інтегровані системи моніторингу логістики та ланцюгів постачання. Використання таких систем дозволяє здійснювати контроль руху продукції, координувати поставки та забезпечувати ефективне управління логістичними потоками. У сучасних умовах це має особливе значення з огляду на необхідність мінімізації втрат продукції, скорочення витрат транспортування та забезпечення безперервності функціонування продовольчих ланцюгів.

Отже, запропоновані нами інноваційні підходи інформаційного забезпечення управління сталим розвитком аграрних підприємств формують комплексну систему цифрової трансформації аграрного виробництва, яка забезпечує підвищення ефективності управлінських процесів, раціональне використання ресурсного потенціалу, зміцнення економічної та екологічної стійкості підприємств, а також створює передумови для активізації інвестиційної діяльності та забезпечення стабільного функціонування продовольчого ринку в умовах сучасних економічних і воєнних викликів.

У попередньому розділі нами було досліджено стан розвитку органічної молочної галузі України, визначено її регіональні особливості, виробничий потенціал, наявні обмеження та перспективи розширення органічного сегмента молочного ринку. Проведений аналіз засвідчив, що подальший розвиток цієї галузі потребує не лише нарощування обсягів виробництва, а й формування цілісного управлінського підходу, який поєднуватиме інвестиційне забезпечення, інноваційну модернізацію, розвиток ринкової інфраструктури, посилення експортного потенціалу та дотримання екологічних стандартів. У зв'язку з цим нами запропонована інвестиційно-інноваційна модель управління сталим розвитком органічної молочної галузі України (рис. 3.6) відображає логіку переходу від аналітичної оцінки її сучасного стану до обґрунтування практичних напрямів підвищення ефективності, конкурентоспроможності та стійкості функціонування.

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ОРГАНІЧНОЇ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Рис. 3.6. Інвестиційно-інноваційна модель управління сталим розвитком органічної молочної галузі України

Джерело: розроблено автором

Центральною передумовою реалізації цієї моделі є визначення інвестиційно привабливих регіонів для розвитку органічного молочного виробництва. Такий підхід дає змогу враховувати територіальну диференціацію ресурсного потенціалу, стан кормової бази, рівень розвитку молочного скотарства, наявність переробних потужностей, логістичну доступність, безпекові умови та можливості формування органічних кластерів. На цій основі визначаються стратегічні цілі розвитку, серед яких ключове значення мають забезпечення сталого зростання виробництва органічного молока та молочних продуктів, інтеграція інноваційних технологій для підвищення продуктивності, а також формування конкурентоспроможного внутрішнього й експортного ринку органічної молочної продукції. Отже, модель орієнтована не лише на виробниче зростання, а й на створення довгострокових умов для ринкової стійкості галузі.

Змістове наповнення моделі розкривається через поєднання інвестиційного, інноваційного, маркетингового та інфраструктурного компонентів. Інвестиційна складова передбачає використання інструментів державної підтримки, грантового фінансування, пільгового кредитування, венчурного капіталу та ресурсів міжнародних фінансових інституцій. Важливим напрямом є також формування кластерів і кооперативів, що дозволяє зменшувати витрати, об'єднувати виробничі й збутові можливості малих і середніх виробників та підвищувати їхню конкурентоспроможність. Інноваційна складова спрямована на технологічну модернізацію органічного молочного виробництва, упровадження циркулярної економіки, розвиток біогазових установок, переробку відходів, дотримання стандартів ЄС і підвищення кількості сертифікованих органічних виробників.

Маркетингова складова моделі акцентує увагу на необхідності розширення внутрішнього ринку органічної молочної продукції, підвищення обізнаності споживачів, розвитку брендів органічної продукції та активного просування у торговельних мережах. Реалізація цієї складової є важливою,

оскільки сталий розвиток органічної молочної галузі неможливий без формування стабільного платоспроможного попиту та довіри споживачів до сертифікованої продукції. Інфраструктурна складова, своєю чергою, передбачає розвиток органічної переробної інфраструктури, холодильного зберігання, транспортування, логістичних хабів та підтримку інвестицій у малі й середні переробні підприємства. Саме інфраструктурне забезпечення є необхідною умовою зменшення втрат, підвищення якості продукції, розширення каналів збуту та збільшення доданої вартості в межах органічного молочного ланцюга.

Очікувані результати реалізації моделі мають комплексний економічний, екологічний і соціальний характер. Зокрема, передбачається зростання обсягів виробництва органічного молока на 30–50 % за п'ять років, підвищення частки органічного молока у загальному виробництві, збільшення експорту органічної молочної продукції на 25–40 %, скорочення витрат виробництва завдяки інноваційним технологіям, зменшення екологічного навантаження на агроєкосистеми та зростання доданої вартості продукції. Досягнення таких результатів сприятиме не лише підвищенню ефективності окремих підприємств, а й формуванню більш стійкої моделі розвитку молочної галузі, орієнтованої на екологічну безпеку, якість продукції, ресурсну ефективність і розширення присутності України на ринку органічного продовольства.

Запропонована інвестиційно-інноваційна модель управління сталим розвитком органічної молочної галузі України відображає послідовний перехід від вибору перспективних регіонів і визначення стратегічних цілей до формування системи інвестиційних, технологічних, маркетингових та інфраструктурних заходів. Її практичне значення полягає у можливості комплексного управління розвитком органічного молочного виробництва з можливістю адаптації аграрних підприємств до вимог ринку, стандартів ЄС, екологічних обмежень і завдань продовольчої безпеки. У підсумку реалізація такої моделі має забезпечити формування стабільного ринку органічної

продукції, підвищення інвестиційної привабливості галузі та зміцнення конкурентних позицій України у сегменті органічного продовольства.

На основі проведеного дослідження нами також запропонована модель кластеризації молочної галузі України (рис. 3.7), яка відображає територіальну диференціацію розвитку молочного виробництва з урахуванням природно-кліматичних, виробничих, інфраструктурних, безпекових та ринкових чинників. Її побудова дає змогу систематизувати регіони України за характером функціонування молочної галузі, рівнем виробничого потенціалу, можливостями розвитку органічного виробництва, ступенем інтеграції у продовольчі ланцюги та потребами у державній підтримці й інвестиційному забезпеченні. Такий підхід є важливим у контексті сталого розвитку аграрних підприємств, оскільки дозволяє враховувати не лише загальні тенденції розвитку молочного скотарства, а й регіональну специфіку формування конкурентних переваг, ризиків і перспектив модернізації галузі.

У межах моделі виокремлено центральний високопродуктивний молочний кластер, який охоплює області з високими обсягами виробництва молока, розвиненою кормовою базою, концентрацією великотоварного виробництва та інтеграцією виробничих і переробних процесів. Функціональна спеціалізація цього кластера пов'язана з інтенсивним високопродуктивним молочним скотарством і формуванням конкурентоспроможної молочної продукції, у тому числі органічного спрямування. Західний кластер сталого та органічного молочного виробництва характеризується сприятливими природно-кліматичними умовами, значною часткою сімейних і фермерських господарств, розвитком локальної кооперації та потенціалом виробництва продукції з високою доданою вартістю. Саме цей кластер може відігравати важливу роль у розвитку органічного молочного виробництва, локальних продовольчих систем і нішевих ринків.

МОДЕЛЬ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

I. ЦЕНТРАЛЬНИЙ ВИСОКОПРОДУКТИВНИЙ МОЛОЧНИЙ КЛАСТЕР

Області: Полтавська, Черкаська, Київська, Вінницька, Кіровоградська області

- високі обсяги виробництва молока
- найвищі показники середнього надою
- концентрація великотоварного виробництва
- розвинена кормова база
- інтеграція виробництва та переробки
- орієнтація на експорт та органічне виробництво

Функціональна спеціалізація:

Інтенсивне високопродуктивне молочне скотарство та виробництво конкурентоспроможної органічної молочної продукції

II. ЗАХІДНИЙ КЛАСТЕР СТАЛОГО ТА ОРГАНІЧНОГО МОЛОЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Області: Хмельницька, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська області

- стабільна динаміка виробництва молока
- значна кількість органічних операторів
- сприятливі природно-кліматичні умови
- висока забезпеченість кормовими ресурсами
- значна частка сімейних та фермерських господарств
- відносно стабільна безпекова ситуація

Функціональна спеціалізація:

Органічне молочне виробництво, розвиток локальних молочних кооперативів та виробництво продукції з високою доданою вартістю

III. ПІВНІЧНИЙ АДАПТИВНИЙ МОЛОЧНИЙ КЛАСТЕР

Області: Житомирська, Чернігівська, Сумська області

- збереження значних обсягів виробництва молока
- розвиток органічного сектору
- адаптація виробництва до кризових умов
- потенціал екологічно орієнтованого тваринництва
- потреба у відновленні інфраструктури та інвестиціях

Функціональна спеціалізація: Формування екологічно орієнтованого та адаптивного молочного виробництва в умовах післявоєнного відновлення

V. СХІДНИЙ КРИЗОВО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНИЙ МОЛОЧНИЙ КЛАСТЕР

Області: Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Херсонська області

- різке скорочення поголів'я та виробництва молока
- значний вплив воєнних дій
- руйнування виробничої та логістичної інфраструктури
- високі ризики ведення аграрного бізнесу
- потреба у державній підтримці та післявоєнному відновленні

Функціональна спеціалізація:

Відновлення молочного скотарства, модернізація виробництва та формування стійких агропродовольчих систем після завершення воєнних дій

IV. ПІВДЕННИЙ ЛОГІСТИЧНО-ОРІЄНТОВАНИЙ МОЛОЧНИЙ КЛАСТЕР

Області: Одеська, Миколаївська області

- збереження виробничого потенціалу
- наявність експортної інфраструктури
- перспективи розвитку органічного виробництва
- залежність від логістичних та безпекових факторів

Функціональна спеціалізація:

Розвиток експортно орієнтованого молочного виробництва та інтеграція у міжнародні ринки органічної продукції

Рис. 3.7. Модель кластеризації молочної галузі України

Джерело: сформовано автором

Північний адаптивний молочний кластер відображає специфіку регіонів, які зберігають значні обсяги виробництва молока, але водночас потребують підвищення інфраструктурної, технологічної та інвестиційної стійкості. Його функціональна спеціалізація полягає у формуванні екологічно орієнтованого й адаптивного молочного виробництва в умовах післявоєнного відновлення. Південний логістично-орієнтований кластер має важливе значення з позицій експортної інфраструктури та інтеграції у міжнародні ринки, однак його розвиток значною мірою залежить від безпекової ситуації, стабільності логістичних маршрутів і можливостей відновлення виробничого потенціалу. Для цього кластера перспективним є поєднання молочного виробництва з розвитком органічної продукції, переробки та експортно орієнтованих ланцюгів постачання.

Окреме місце у моделі займає східний кризово-відновлювальний молочний кластер, для якого характерними є значне скорочення поголів'я, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, високі ризики ведення аграрного бізнесу та потреба у цільовій державній підтримці. Його функціональна спеціалізація пов'язана насамперед із відновленням молочного скотарства, модернізацією виробництва та формуванням стійких агропродовольчих систем після завершення воєнних дій.

Таким чином, представлена модель кластеризації дозволяє обґрунтувати диференційований підхід до розвитку молочної галузі України, за якого інвестиційні, інституційні та організаційно-економічні заходи мають враховувати регіональні переваги, обмеження й стратегічні функції кожного кластера у забезпеченні продовольчої безпеки та сталого розвитку аграрної сфери.

3.3. Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства

Формування ефективного організаційно-економічного механізму інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства потребує комплексного поєднання стратегічних, фінансово-економічних, інституційних та управлінських інструментів. У сучасних умовах функціонування аграрної сфери забезпечення стабільного доступу до інвестиційних ресурсів виступає одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, модернізації виробництва, розвитку продовольчої інфраструктури та забезпечення продовольчої безпеки держави. Водночас інвестиційна діяльність аграрних підприємств ускладнюється впливом воєнних ризиків, нестабільності ринкового середовища, обмеженості фінансових ресурсів, високої капіталомісткості виробництва та необхідності впровадження сучасних ресурсоощадних і цифрових технологій.

У зв'язку з цим важливого значення набуває формування системного підходу до залучення інвестиційного капіталу та підвищення рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств, який має враховувати специфіку функціонування продовольчого ринку, сучасні вимоги сталого розвитку та необхідність адаптації аграрної сфери до кризових і воєнних викликів. Комплекс заходів із залучення інвестиційного капіталу та підвищення рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку представлено на рис. 3.8.

Розроблений комплекс заходів відображає послідовність взаємопов'язаних етапів формування ефективної системи інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств.

Рис. 3.8. Комплекс заходів із залучення інвестиційного капіталу та підвищення рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств у контексті їх сталого розвитку

Джерело: розроблено автором

Базовою передумовою виступає стратегічне планування та оцінка інвестиційного потенціалу підприємства, що передбачає комплексний аналіз

внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування аграрного підприємства, визначення перспективних напрямів розвитку та формування довгострокової стратегії сталого розвитку. Саме на цьому етапі здійснюється оцінка рівня інвестиційної привабливості підприємства, визначаються ключові ризики, ресурсні можливості та пріоритетні напрями інвестування, що створює основу для подальшого формування ефективної інвестиційної політики.

Важливим елементом механізму є підготовка та просування інвестиційних пропозицій, що включає розробку бізнес-планів, техніко-економічних обґрунтувань, формування інвестиційних паспортів проєктів та інформаційне представлення інвестиційних можливостей підприємства потенційним інвесторам. У сучасних умовах саме якість інвестиційної документації, прозорість інформаційного забезпечення та рівень стратегічного обґрунтування проєктів значною мірою визначають можливості залучення зовнішнього капіталу, участі у міжнародних програмах підтримки та формування довіри з боку інвесторів і фінансових установ.

Особливе значення у структурі організаційно-економічного механізму має створення сприятливого інвестиційного середовища на підприємстві. Йдеться насамперед про забезпечення фінансової стійкості, прозорості господарської діяльності, удосконалення системи корпоративного управління, підвищення ефективності управлінських процесів та впровадження сучасних цифрових і ресурсоощадних технологій. Важливою складовою також виступає екологічна орієнтація виробництва, оскільки у сучасних умовах інвестори дедалі більше враховують ESG-критерії, рівень екологічної безпеки та відповідність підприємств принципам сталого розвитку. Екологічна орієнтація виробництва сприяє підвищенню інвестиційної привабливості аграрних підприємств та розширює можливості доступу до міжнародних фінансових ресурсів.

Наступним напрямом є розширення джерел залучення інвестицій та фінансових інструментів, що передбачає диверсифікацію фінансового забезпечення аграрних підприємств шляхом використання власного капіталу, банківського кредитування, грантових програм, державно-приватного партнерства, лізингових механізмів, аграрних розписок та інших сучасних фінансових інструментів. Такий підхід дозволяє зменшити залежність підприємств від окремих джерел фінансування, підвищити гнучкість інвестиційної діяльності та забезпечити стабільність реалізації інвестиційних проєктів навіть в умовах економічної нестабільності.

Водночас важливою складовою забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств є розвиток партнерства та кооперації між суб'єктами продовольчого ринку, міжнародними організаціями, фінансовими інституціями та інвесторами. Формування кластерних об'єднань, розвиток кооперації, участь у міжнародних програмах підтримки та сертифікації створюють додаткові можливості для залучення інвестицій, розвитку інноваційної діяльності та інтеграції аграрних підприємств у міжнародні ланцюги створення вартості. Крім того, кооперація сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності аграрної продукції, розширенню ринків збуту та зміцненню стійкості аграрних підприємств до зовнішніх ризиків.

Завершальним етапом механізму є моніторинг, оцінка результативності та коригування управлінських рішень щодо забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. На цьому етапі здійснюється оцінка економічних, екологічних та соціальних результатів реалізації інвестиційних проєктів, аналіз ефективності використання інвестиційних ресурсів, визначення рівня досягнення стратегічних цілей та коригування напрямів інвестиційної політики підприємства. Використання системного моніторингу дозволяє своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища, підвищувати ефективність управління інвестиційною діяльністю та забезпечувати довгострокову стійкість аграрних підприємств на ринку продовольства.

Розроблений комплекс заходів формує цілісний організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, який поєднує стратегічне планування, інвестиційне управління, розвиток фінансових інструментів, кооперацію та моніторинг результативності інвестиційної діяльності. Реалізація такого підходу дозволяє підвищити рівень інвестиційної привабливості аграрних підприємств, активізувати процеси модернізації виробництва, забезпечити ефективне функціонування продовольчого ринку та створити передумови для довгострокового сталого розвитку аграрної сфери економіки.

В умовах воєнного стану проблема забезпечення стабільного функціонування аграрних підприємств набуває особливої актуальності, оскільки саме аграрне виробництво є одним із ключових елементів забезпечення продовольчої безпеки держави та підтримання економічної стійкості національної економіки. Воєнні дії, руйнування інфраструктури, логістичні обмеження, дефіцит фінансових ресурсів та зростання інвестиційних ризиків суттєво ускладнюють процеси модернізації аграрного виробництва та впровадження принципів сталого розвитку. У таких умовах особливого значення набуває формування ефективних механізмів залучення інвестиційного капіталу, спрямованого на підтримку виробничої діяльності, технологічного оновлення та адаптації аграрних підприємств до нових соціально-економічних викликів.

Сталий розвиток аграрних підприємств передбачає забезпечення збалансованого поєднання економічних, екологічних і соціальних складових функціонування аграрної сфери. Реалізація цього підходу потребує активізації інвестиційної діяльності, розширення доступу до фінансових ресурсів, підтримки інновацій та розвитку сучасної інфраструктури аграрного виробництва. Водночас ефективність залучення інвестицій значною мірою залежить від рівня державної підтримки, розвитку інституційного середовища та здатності аграрних підприємств адаптуватися до умов нестабільного економічного середовища.

У сучасних умовах необхідним є формування комплексної системи механізмів залучення інвестицій, орієнтованої не лише на відновлення виробничого потенціалу аграрної сфери, а й на створення передумов для її довгострокового сталого розвитку. Особливого значення при цьому набувають механізми підтримки інноваційної діяльності, цифровізації виробничих процесів, розвитку екологічно орієнтованого виробництва та зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках. Пропоновані механізми залучення інвестицій у сталий розвиток та адаптацію аграрних підприємств до умов воєнного стану наведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Пропоновані механізми залучення інвестицій у сталий розвиток та адаптацію аграрних підприємств до умов воєнного стану

Пропоновані механізми	Характеристика механізму	Інструменти та напрями реалізації
1	2	3
Удосконалення адміністративно-регуляторного середовища	Скорочення надмірних бюрократичних процедур та підвищення доступності інвестиційних ресурсів для аграрних підприємств в умовах воєнного стану	- цифровізація адміністративних процедур; - спрощення механізмів погодження інвестиційних проєктів; - оптимізація процедур сертифікації та ліцензування
Державна підтримка інвестиційної діяльності	Формування системи державних гарантій і компенсацій для мінімізації інвестиційних ризиків у сфері аграрного виробництва	- реалізація програм гарантування кредитів; - часткова компенсація відсоткових ставок; - державне співфінансування інвестиційних проєктів
Пільгове фінансування та кредитування аграрних підприємств	Забезпечення доступу аграрних підприємств до фінансових ресурсів для підтримки виробничої діяльності та модернізації	- впровадження програм пільгового кредитування; - механізми аграрного лізингу; - надання грантів і субсидій на оновлення матеріально-технічної бази
Активізація міжнародного інвестиційного співробітництва	Розширення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та іноземними інвесторами у сфері сталого розвитку аграрного виробництва	- залучення міжнародних грантових ресурсів; - участь у програмах технічної допомоги; - формування спільних інвестиційних проєктів

1	2	3
Підтримка експортоорієнтованого аграрного виробництва	Стимулювання виходу аграрних підприємств на міжнародні ринки та підвищення конкурентоспроможності продукції	- розвиток експортної інфраструктури; - підтримка сертифікації продукції відповідно до міжнародних стандартів; - компенсація частини логістичних витрат
Розвиток інвестиційної інфраструктури аграрної сфери	Формування сучасної системи взаємодії між інвесторами, фінансовими установами та аграрними підприємствами	- створення інвестиційних платформ і цифрових сервісів; - проведення інвестиційних форумів; - розвиток інформаційно-консультаційної підтримки
Інвестування у технологічну модернізацію та інновації	Підвищення ефективності та екологічної безпечності аграрного виробництва шляхом упровадження сучасних технологій	- підтримка інноваційних стартапів; - фінансування ресурсоощадних технологій; - стимулювання цифровізації та автоматизації виробничих процесів.
Розширення доступу до фінансових ринків	Формування додаткових механізмів залучення інвестиційного капіталу аграрними підприємствами	- розвиток аграрних облігацій та спеціалізованих інвестиційних фондів; - підтримка механізмів фондового фінансування; - створення умов для залучення приватного капіталу
Підтримка малих і середніх аграрних підприємств	Підвищення стійкості малих і середніх форм господарювання як основи збалансованого розвитку аграрної сфери	- реалізація програм фінансової та технічної підтримки; - пільгове кредитування; - сприяння кооперації та розвитку сімейного фермерства
Стимулювання екологічно орієнтованих інвестицій	Спрямування інвестиційних ресурсів на забезпечення екологічної безпечності та сталого розвитку аграрного виробництва	- підтримка «зелених» технологій; - фінансування проєктів енергоефективності; - розвиток органічного виробництва та циркулярних моделей господарювання

Джерело: сформовано автором на основі [215]

У табл. 3.4 систематизовано ключові механізми залучення інвестиційних ресурсів у сферу аграрного виробництва, спрямовані на забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств та підвищення їх адаптивності до умов воєнного стану. Запропоновані механізми охоплюють

інституційні, фінансово-економічні, організаційні та інноваційні напрями підтримки аграрної сфери.

Важливим напрямом є удосконалення адміністративно-регуляторного середовища, яке передбачає скорочення бюрократичних процедур та підвищення доступності інвестиційних ресурсів для суб'єктів аграрного виробництва. Спрощення процедур погодження інвестиційних проєктів, цифровізація адміністративних послуг та оптимізація механізмів сертифікації сприятимуть підвищенню інвестиційної привабливості аграрних підприємств і скороченню транзакційних витрат у процесі реалізації інвестиційної діяльності. Суттєве значення має також державна підтримка інвестиційної діяльності, яка спрямована на мінімізацію ризиків інвестування в умовах нестабільного економічного середовища. Реалізація механізмів державного гарантування кредитів, компенсації відсоткових ставок та співфінансування інвестиційних проєктів створює умови для активізації інвестиційних процесів та підтримки фінансової стійкості аграрних підприємств.

Одним із ключових механізмів підтримки сталого розвитку аграрного виробництва є пільгове фінансування та кредитування аграрних підприємств. Забезпечення доступу до фінансових ресурсів дозволяє суб'єктам господарювання підтримувати виробничу діяльність, здійснювати модернізацію матеріально-технічної бази та впроваджувати сучасні технології виробництва. Особливого значення набувають механізми аграрного лізингу, грантової підтримки та фінансування програм технологічного оновлення.

Важливим напрямом залучення інвестицій є активізація міжнародного інвестиційного співробітництва. Участь аграрних підприємств у міжнародних програмах фінансування та технічної допомоги дозволяє залучати додаткові інвестиційні ресурси, впроваджувати міжнародний досвід управління та підвищувати рівень конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва. Крім того, співпраця з міжнародними фінансовими

організаціями сприяє формуванню більш стійкої системи підтримки аграрної сфери.

Окреме місце у структурі механізмів залучення інвестицій посідає підтримка експортоорієнтованого аграрного виробництва. Розвиток експортної інфраструктури, підтримка міжнародної сертифікації продукції та компенсація частини логістичних витрат сприятимуть зміцненню позицій українських аграрних підприємств на міжнародних ринках і підвищенню валютних надходжень до економіки держави.

Важливою складовою забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств є розвиток інвестиційної інфраструктури аграрного сектору. Створення інвестиційних платформ, цифрових сервісів та інформаційно-консультаційних систем дозволяє покращити взаємодію між інвесторами та аграрними підприємствами, підвищити рівень прозорості інвестиційних процесів і розширити можливості залучення фінансових ресурсів.

Особливого значення в умовах сучасних трансформаційних процесів набуває інвестування у технологічну модернізацію та інновації. Підтримка впровадження ресурсоощадних технологій, цифровізації та автоматизації виробничих процесів сприятиме підвищенню ефективності аграрного виробництва, зниженню витрат ресурсів та покращенню екологічних характеристик господарської діяльності.

Водночас важливим механізмом є розширення доступу аграрних підприємств до фінансових ринків. Формування системи аграрних облігацій, спеціалізованих інвестиційних фондів та механізмів фондового фінансування створює передумови для диверсифікації джерел залучення інвестиційного капіталу та зниження залежності підприємств від традиційного банківського кредитування.

Значну роль у забезпеченні сталого розвитку аграрної сфери відіграє підтримка малих і середніх аграрних підприємств. Саме малі та середні форми господарювання забезпечують розвиток сільських територій, підтримання зайнятості населення та формування конкурентного середовища

в аграрній сфері. У зв'язку з цим особливого значення набувають програми пільгового кредитування, технічної підтримки та розвитку коопераційних зв'язків.

Завершальним напрямом є стимулювання екологічно орієнтованих інвестицій, які спрямовані на забезпечення екологічної безпечності аграрного виробництва та впровадження принципів сталого розвитку. Підтримка «зелених» технологій, фінансування проєктів енергоефективності та розвиток органічного виробництва створюють умови для формування більш стійкої та конкурентоспроможної моделі функціонування аграрних підприємств.

Отже, запропоновані механізми залучення інвестицій формують комплексну систему підтримки сталого розвитку аграрних підприємств в умовах воєнного стану. Їх реалізація сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості аграрної сфери, модернізації виробничих процесів, зміцненню фінансової стійкості суб'єктів господарювання та забезпеченню довгострокового розвитку аграрного виробництва відповідно до сучасних економічних, соціальних та екологічних вимог.

В умовах трансформації сучасного економічного середовища та посилення глобальної конкуренції інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств набуває стратегічного значення для забезпечення ефективності аграрного виробництва та підвищення рівня продовольчої безпеки держави. Стабільне функціонування аграрних підприємств значною мірою залежить від обсягів і структури інвестиційних ресурсів, рівня технологічної модернізації, впровадження інноваційних рішень та здатності адаптуватися до сучасних економічних, екологічних і соціальних викликів. У таких умовах формування ефективної системи інвестиційного забезпечення стає необхідною передумовою довгострокового розвитку аграрної сфери.

Особливого значення набуває необхідність поєднання економічних інтересів аграрних підприємств із принципами сталого розвитку, що передбачає забезпечення економічної результативності, екологічної

безпеки та соціальної відповідальності виробничої діяльності. Інвестиційні ресурси виступають важливим фактором оновлення матеріально-технічної бази, впровадження цифрових технологій, розвитку людського капіталу та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Водночас нестабільність зовнішнього середовища, обмеженість фінансових ресурсів і високий рівень ризиків обумовлюють необхідність удосконалення механізмів інвестиційної підтримки аграрного виробництва.

У сучасних умовах ефективне інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств повинно базуватися на комплексному підході, який охоплює формування сприятливого інвестиційного середовища, диверсифікацію джерел фінансування, підтримку технологічної модернізації, розвиток людського капіталу та активізацію державної й міжнародної підтримки. Реалізація зазначених напрямів дозволить підвищити рівень інвестиційної привабливості аграрних підприємств та забезпечити їх адаптацію до сучасних викликів розвитку. Основні складові інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств наведено на рис. 3.9.

Важливим напрямом інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств є формування сприятливого інвестиційного середовища. Удосконалення інституційного та правового забезпечення інвестиційної діяльності, забезпечення економічної й політичної стабільності, а також зниження рівня інвестиційних ризиків сприяють підвищенню довіри інвесторів до аграрного сектору. Водночас важливого значення набуває забезпечення прозорості функціонування аграрних підприємств і створення умов для довгострокового інвестування.

Однією з ключових складових системи інвестиційного забезпечення є диверсифікація джерел фінансування інноваційного та виробничого розвитку аграрних підприємств. Залучення внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів, розвиток кредитування, використання лізингових механізмів, грантових програм та інструментів проєктного фінансування дозволяють забезпечити стабільність фінансового забезпечення аграрного виробництва.

Крім того, диверсифікація джерел фінансування сприяє зниженню фінансових ризиків та підвищенню інвестиційної стійкості підприємств.

Рис. 3.9. Інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств

Джерело: розроблено автором на основі [239]

Важливим елементом забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств є підтримка цифровізації та технологічної модернізації виробництва. Інвестування у сучасні цифрові технології, автоматизацію

виробничих процесів та впровадження інноваційних агротехнологій сприяє підвищенню продуктивності праці, оптимізації витрат та зростанню конкурентоспроможності аграрної продукції. Особливого значення набуває використання ресурсоощадних технологій, що забезпечують підвищення ефективності виробництва при одночасному зниженні негативного впливу на довкілля.

Суттєву роль у забезпеченні сталого розвитку аграрних підприємств відіграє державна та міжнародна підтримка. Реалізація державних програм фінансової підтримки, надання компенсацій, гарантій та дотацій створюють додаткові можливості для залучення інвестицій у розвиток аграрного виробництва. Водночас важливим напрямом є співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та донорськими структурами, що дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси та впроваджувати сучасні стандарти управління й виробництва.

Не менш важливою складовою системи інвестиційного забезпечення є розвиток людського капіталу та інноваційної культури. Інвестування у професійний розвиток працівників, підвищення рівня кваліфікації та формування сучасних управлінських компетенцій створюють передумови для ефективного функціонування аграрних підприємств. Крім того, розвиток партнерства між бізнесом, наукою та освітньою сферою сприяє активізації інноваційної діяльності та поширенню сучасних технологічних рішень.

Важливого значення у контексті сталого розвитку набуває стимулювання інвестицій у сталі та «зелені» технології. Пріоритетне фінансування екологічно безпечних проєктів, розвиток відновлюваної енергетики, впровадження ресурсоефективних і низьковуглецевих технологій сприяють зниженню екологічного навантаження аграрного виробництва. Це дозволяє забезпечити більш раціональне використання природних ресурсів та підвищити рівень екологічної безпечності діяльності аграрних підприємств.

Таким чином, наведена на рисунку система інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств відображає

комплексний характер взаємодії економічних, технологічних, соціальних та екологічних складових розвитку аграрного виробництва. Реалізація зазначених напрямів дозволяє забезпечити підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств, модернізацію виробничих процесів, розвиток інноваційної діяльності та зміцнення конкурентних позицій аграрної сфери в умовах сучасних викликів.

Отже, інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств є важливою передумовою підвищення ефективності аграрного виробництва, забезпечення економічної стійкості та формування конкурентних переваг аграрної сфери. Проведений аналіз дозволив визначити ключові напрями інвестиційної підтримки, серед яких особливе значення мають формування сприятливого інвестиційного середовища, диверсифікація джерел фінансування, цифровізація виробництва, розвиток людського капіталу та стимулювання впровадження сталих і «зелених» технологій. Водночас забезпечення результативності інвестиційної діяльності потребує активізації державної та міжнародної підтримки, удосконалення інституційних механізмів управління та створення умов для довгострокового розвитку аграрних підприємств.

На основі проведених досліджень, аналізу сучасних тенденцій функціонування аграрного сектору економіки, а також узагальнення наукових підходів щодо забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств і механізмів їх інвестиційної підтримки, нами запропоновано структуру джерел та механізмів інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. Формування такої структури здійснювалося з урахуванням специфіки функціонування аграрного виробництва в умовах воєнного стану, високого рівня ризиків, необхідності технологічної модернізації, екологізації виробничих процесів та забезпечення продовольчої безпеки держави. При визначенні оптимального співвідношення окремих джерел фінансування враховувалися рівень їх доступності для аграрних

підприємств, фінансова стійкість, інвестиційна ефективність, ризиковість та можливість забезпечення довгострокового розвитку аграрної сфери.

Запропонована структура інвестиційного забезпечення базується на принципах диверсифікації джерел фінансування, поєднання традиційних та інноваційних фінансових інструментів, а також необхідності забезпечення балансу між економічною ефективністю, екологічною безпечністю та соціальною результативністю діяльності аграрних підприємств. Особливістю даного підходу є врахування сучасних тенденцій розвитку продовольчого ринку, активізації ESG-фінансування, поширення «зелених» інвестицій та цифровізації аграрного виробництва. Пропонована структура джерел та механізмів інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств наведена у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

**Пропонована структура джерел та механізмів інвестиційного
забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств**

Джерела та механізми інвестиційного забезпечення	Функціональне значення у системі сталого розвитку	Орієнтовна частка у структурі інвестицій, %	Основні переваги	Основні ризики та обмеження
1	2	3	4	5
Власні фінансові ресурси аграрних підприємств	формування базової фінансової стійкості та забезпечення автономності реалізації стратегічних проектів	25–35	- незалежність у прийнятті інвестиційних рішень; - гнучкість управління фінансовими потоками; - можливість довгострокового планування	- обмеженість внутрішніх ресурсів; - уповільнення темпів модернізації; - залежність від рівня прибутковості підприємства
Банківське кредитування та лізингові механізми	фінансування технічного оновлення, модернізації виробництва та впровадження інноваційних технологій	20–30	- оперативне залучення капіталу; - оновлення матеріально-технічної бази; - підтримка виробничої безперервності.	- високі відсоткові ставки; - кредитні ризики; - складність доступу до фінансування в умовах воєнного стану

Продовж. табл. 3.5

1	2	3	4	5
Державні програми підтримки та компенсаційні механізми	стимулювання стратегічно важливих напрямів сталого розвитку аграрного виробництва	10–15	- підтримка пріоритетних галузей; - компенсація частини витрат; - стимулювання інноваційної діяльності.	- залежність від бюджетного фінансування; - адміністративні бар'єри; - нестабільність державної політики
Міжнародні грантові програми та технічна допомога	забезпечення екологічної трансформації, цифровізації та інтеграції до міжнародних стандартів сталого розвитку	10–15	- доступ до інноваційних практик; - підтримка «зелених» проєктів; - залучення міжнародного досвіду та технологій	- складність процедур отримання грантів; - високі вимоги до звітності; - часові обмеження програм
«Зелені» інвестиції та ESG-фінансування	реалізація екологічно орієнтованих проєктів, енергоефективних технологій та ресурсозбереження	10–20	- підвищення екологічної безпеки; - формування позитивної інвестиційної репутації; - зростання конкурентоспроможності продукції	- потреба у значних початкових вкладеннях; - тривалий період окупності; - необхідність відповідності ESG-критеріям
Інвестиції у цифровізацію та smart-технології	підвищення ефективності управління виробництвом і логістичними процесами на продовольчому ринку	5–10	- автоматизація виробничих процесів; - зниження витрат ресурсів; - підвищення точності управлінських рішень	- висока вартість технологічного забезпечення; - дефіцит кваліфікованих кадрів; - ризики кібербезпеки
Кооперативне та кластерне фінансування	розвиток партнерської взаємодії між аграрними підприємствами, переробними структурами та логістичними суб'єктами	5–10	- об'єднання фінансових і виробничих ресурсів; - посилення ринкових позицій; - зниження індивідуальних ризиків	- складність координації учасників; - нерівномірність розподілу вигод; - організаційні ризики
Альтернативні інструменти залучення капіталу (аграрні облігації, краудфандинг, венчурне фінансування)	диверсифікація джерел фінансування та підтримка інноваційних проєктів аграрних підприємств	5–8	- розширення доступу до інвестиційних ресурсів; - підтримка інноваційних стартапів; - зниження залежності від банківського сектору	- недостатній рівень розвитку фінансового ринку; - інвестиційні ризики; - низький рівень довіри інвесторів

Джерело: власні дослідження автора

У запропонованій структурі найбільшу частку – 25–35 % – займають власні фінансові ресурси аграрних підприємств. Такий підхід обумовлений тим, що саме внутрішні джерела фінансування забезпечують базову фінансову стійкість підприємств, їх незалежність у прийнятті інвестиційних рішень та можливість оперативного реагування на зміни ринкового середовища. В умовах нестабільності зовнішнього фінансового ринку надмірна залежність від кредитних ресурсів може суттєво підвищувати ризики функціонування аграрних підприємств. Саме тому частка власних ресурсів визначена як найбільша у структурі інвестиційного забезпечення. Водночас її верхня межа обмежується необхідністю збереження ліквідності підприємств та забезпечення оборотного капіталу для поточної діяльності.

Другою за значенням складовою є банківське кредитування та лізингові механізми, частка яких запропонована нами на рівні 20–30 %. Такий рівень обумовлений високою потребою аграрних підприємств у модернізації технічної бази, оновленні машинно-тракторного парку, впровадженні енергоефективного обладнання та сучасних технологій виробництва. Лізингові механізми дозволяють аграрним підприємствам отримувати доступ до технічних ресурсів без значного одноразового фінансового навантаження, що є особливо важливим для середніх і малих форм господарювання. Разом із тим збільшення частки кредитних ресурсів понад запропонований рівень може призвести до надмірного боргового навантаження та підвищення фінансових ризиків у періоди нестабільності.

Частка державних програм підтримки та компенсаційних механізмів визначена у межах 10–15 %, що пояснюється необхідністю підтримки стратегічно важливих напрямів сталого розвитку аграрного виробництва. Державна підтримка має спрямовуватися насамперед на стимулювання інноваційної діяльності, розвиток малих і середніх аграрних підприємств, компенсацію частини витрат на модернізацію виробництва та підтримку екологічно орієнтованих проєктів. Водночас надмірна залежність аграрних підприємств від державного фінансування може знижувати рівень їх

економічної самостійності, тому частка державної підтримки не повинна бути домінуючою у структурі інвестиційного забезпечення.

Окрему роль у запропонованій структурі відіграють міжнародні грантові програми та технічна допомога, частка яких також визначена на рівні 10–15 %. Таке співвідношення обумовлене активізацією міжнародної підтримки України, необхідністю відновлення аграрного виробництва та впровадження міжнародних стандартів сталого розвитку. Грантові ресурси доцільно спрямовувати на фінансування цифровізації, розвитку органічного виробництва, впровадження енергоефективних технологій та екологічної модернізації аграрних підприємств. Разом із тим складність процедур отримання грантів, високі вимоги до реалізації проєктів і часові обмеження програм не дозволяють розглядати міжнародну допомогу як основне джерело інвестиційного забезпечення.

Особливе місце у структурі займають «зелені» інвестиції та ESG-фінансування, рекомендована частка яких становить 10–20 %. Саме цей напрям розглядається як один із найбільш перспективних у контексті забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. Зростання значення ESG-критеріїв у міжнародній інвестиційній практиці, підвищення вимог до екологічної безпечності виробництва та необхідність адаптації до кліматичних змін обумовлюють поступове збільшення ролі «зеленого» фінансування. Запропонована частка дозволяє забезпечити достатній рівень інвестицій у ресурсощадні технології, енергоефективність, відновлювану енергетику та екологізацію аграрного виробництва без створення надмірного фінансового навантаження на підприємства.

Інвестиції у цифровізацію та smart-технології запропоновано на рівні 5–10 % від загального обсягу інвестиційного забезпечення. Така частка обумовлена високою вартістю цифрових технологій та необхідністю їх поетапного впровадження у діяльність аграрних підприємств. Використання smart-технологій сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, оптимізації логістичних процесів, автоматизації виробництва та покращенню

системи управління. Водночас повна цифрова трансформація аграрного виробництва потребує значних фінансових і кадрових ресурсів, тому на сучасному етапі запропоновано помірний рівень фінансування цього напрямку.

Кооперативне та кластерне фінансування також займає 5–10 % у структурі інвестиційного забезпечення. Такий підхід обумовлений необхідністю розвитку партнерських форм взаємодії між аграрними підприємствами, переробними структурами, логістичними центрами та іншими учасниками продовольчого ринку. Кооперація дозволяє зменшити індивідуальні ризики, оптимізувати витрати та забезпечити більш ефективне використання ресурсів. Водночас рівень розвитку кооперативних механізмів в Україні поки залишається недостатнім, що обмежує можливість значного збільшення їх частки у загальній структурі фінансування.

Частку у 5–8 % можуть займати альтернативні інструменти залучення капіталу, зокрема аграрні облігації, краудфандинг та венчурне фінансування. Це пояснюється недостатнім рівнем розвитку вітчизняного фінансового ринку та порівняно низькою поширеністю таких інструментів у сфері аграрного виробництва. Разом із тим саме альтернативні механізми фінансування можуть стати важливим джерелом підтримки інноваційних проєктів, стартапів та високотехнологічних рішень у сфері аграрного виробництва у довгостроковій перспективі.

Отже, запропонована структура джерел та механізмів інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств ґрунтується на принципах збалансованості, диверсифікації та адаптивності до сучасних викликів функціонування продовольчого ринку. Її реалізація дозволить забезпечити підвищення фінансової стійкості аграрних підприємств, активізацію інноваційної діяльності, розвиток екологічно орієнтованого виробництва та зміцнення конкурентоспроможності аграрної продукції.

Як зазначають О. Гривківська та Б. Вента, «сучасна інвестиційна стратегія аграрного підприємства повинна об'єднувати дві основні функції:

відновлення та трансформацію. Відновлення передбачає спрямування ресурсів на усунення наслідків війни, таких як відновлення інфраструктури, оновлення машинно-тракторного парку та реконструкція зруйнованих об'єктів. Трансформація, в свою чергу, вимагає впровадження нових виробничих моделей, зокрема переходу до сталих агротехнологій, цифровізації процесів, розширення внутрішньої переробки та освоєння нових логістичних каналів» [45].

Інвестиційна стратегія є дієвим інструментом довгострокового управління інвестиційною діяльністю підприємства в умовах реалізації цілей економічного розвитку, суттєвих змін макро- та мікро- економічних факторів, впливу державного регулювання на ринкові процеси, стану інвестиційного ринку та пов'язаної з цим невизначеності [199].

Розвиток ринку органічного продовольства формує нові вимоги до управління інвестиційною діяльністю суб'єктів господарювання, оскільки функціонування у даному сегменті потребує не лише значних фінансових ресурсів, а й дотримання екологічних стандартів, впровадження інноваційних технологій, цифровізації виробничих процесів, забезпечення прозорості діяльності та відповідності принципам ESG-орієнтованого розвитку. За таких умов інвестиційна стратегія аграрного підприємства повинна розглядатися як комплексний інструмент довгострокового управління розвитком підприємства, спрямований на поєднання економічної результативності, екологічної безпеки та соціальної відповідальності.

Окрім того, необхідність формування адаптивної інвестиційної стратегії для аграрних підприємств на ринку органічного продовольства обумовлюється впливом сучасних кризових та воєнних викликів, які супроводжуються порушенням логістичних ланцюгів, нестабільністю ринкової кон'юнктури, підвищенням вартості ресурсів, зростанням інвестиційних ризиків та обмеженням доступу до фінансових ресурсів. У таких умовах забезпечення ефективного інвестиційного розвитку потребує використання системного підходу, який враховує специфіку функціонування

органічного виробництва, тенденції розвитку внутрішнього і зовнішнього ринку продовольства, рівень ресурсного потенціалу підприємства, можливості диверсифікації джерел фінансування, а також необхідність управління ризиками та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності аграрного бізнесу. Саме тому доцільним є формування комплексної моделі створення інвестиційної стратегії аграрних підприємств на ринку органічного продовольства (рис. 3.10).

Отже, нами систематизовано основні етапи формування інвестиційної стратегії аграрних підприємств на ринку органічного продовольства, які охоплюють взаємопов'язані процеси стратегічного аналізу ринкового середовища, оцінки ресурсного потенціалу підприємства, визначення пріоритетів сталого розвитку, формування інвестиційної програми, управління ризиками та вибору оптимальних механізмів інвестиційного забезпечення. Запропонований підхід базується на інтеграції економічних, екологічних, соціальних та інституційних складових сталого розвитку, що дозволяє забезпечити комплексність управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Важливе значення у структурі формування інвестиційної стратегії має етап діагностики ринку органічного продовольства, який передбачає дослідження глобальних і національних тенденцій розвитку органічного виробництва, аналіз споживчого попиту, поведінки споживачів, рівня конкуренції, структури ринку та особливостей каналів реалізації продукції. Особливу увагу приділено оцінці нормативно-правового середовища, міжнародних стандартів органічного виробництва, сертифікаційних вимог та інституційних бар'єрів розвитку органічного сектору. Реалізація такого аналізу дозволяє визначити перспективні напрями інвестиційної діяльності, оцінити потенціал ринку та сформувати інформаційно-аналітичну основу для стратегічного планування розвитку підприємства.

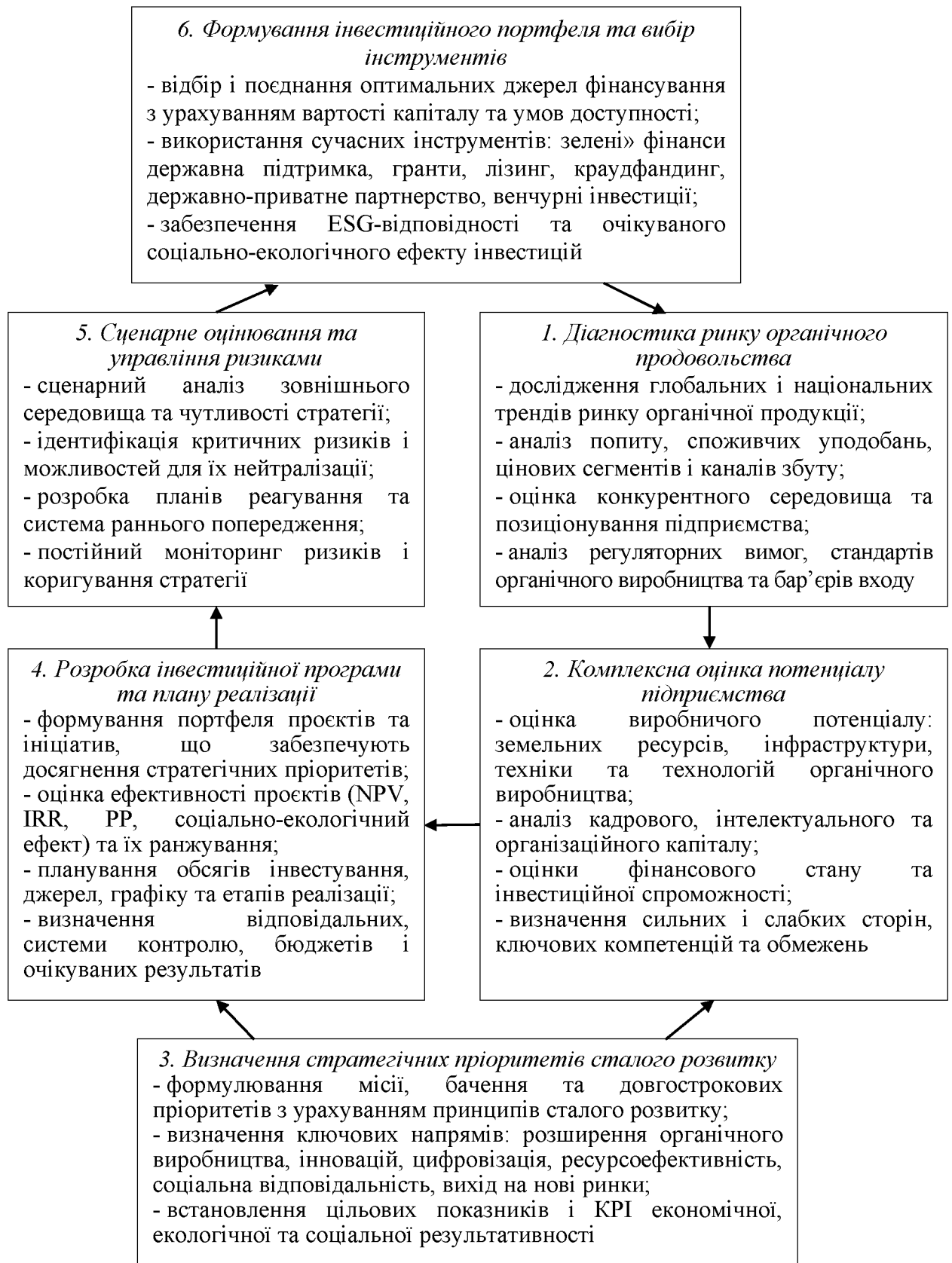

Рис. 3.10. Інвестиційна стратегія аграрних підприємств на ринку органічного продовольства

Джерело: сформовано автором

Наступним етапом пропонованої моделі є комплексна оцінка потенціалу аграрного підприємства, що включає аналіз земельних ресурсів, матеріально-технічної бази, технологічного рівня виробництва, кадрового забезпечення, фінансової стійкості та інвестиційної спроможності суб'єкта господарювання. При цьому важливого значення набуває визначення рівня забезпеченості підприємства сучасними технологіями органічного виробництва, рівня інноваційної активності, здатності до цифровізації виробничих та управлінських процесів, а також наявності необхідних компетенцій для функціонування на ринку органічного продовольства. Додатково здійснюється оцінка сильних і слабких сторін підприємства, рівня його конкурентних переваг та ресурсних обмежень, що дозволяє сформулювати реалістичні параметри майбутньої інвестиційної стратегії.

Особливу роль у представленій моделі відіграє етап визначення стратегічних пріоритетів сталого розвитку аграрного підприємства. У межах цього етапу здійснюється формування місії, стратегічного бачення та довгострокових цілей розвитку підприємства з урахуванням принципів сталого розвитку та ESG-орієнтованого управління. До ключових стратегічних пріоритетів віднесено розвиток органічного виробництва, впровадження ресурсоощадних і екологічно безпечних технологій, цифровізацію виробничих процесів, підвищення енергоефективності, розвиток соціальної відповідальності, диверсифікацію ринків збуту та зміцнення продовольчої безпеки. Водночас запропоновано використання системи ключових показників результативності (KPI), що дозволяє оцінювати економічний, екологічний і соціальний ефект реалізації інвестиційної стратегії.

Подальший етап передбачає розробку інвестиційної програми та плану реалізації стратегічних заходів, що включає формування портфеля інвестиційних проєктів, визначення джерел фінансування, обсягів інвестицій, строків реалізації та очікуваних результатів. При цьому оцінка ефективності інвестиційних проєктів здійснюється не лише на основі традиційних

фінансово-економічних показників, таких як чиста приведена вартість (NPV), внутрішня норма прибутковості (IRR) чи період окупності інвестицій, а й з урахуванням екологічного та соціального ефекту від реалізації проєктів. Такий підхід дозволяє забезпечити узгодженість інвестиційної діяльності із принципами сталого розвитку та підвищити ефективність використання інвестиційних ресурсів.

Суттєве значення в умовах високої невизначеності зовнішнього середовища має сценарне оцінювання та управління ризиками. Воєнні дії, логістичні обмеження, зміни кон'юнктури ринку, коливання цін на ресурси, кліматичні ризики та нестабільність фінансового середовища формують додаткові загрози для реалізації інвестиційних стратегій аграрних підприємств. У зв'язку з цим запропоновано здійснювати постійний моніторинг ризиків, оцінку чутливості інвестиційних проєктів до зовнішніх факторів, ідентифікацію критичних загроз та формування механізмів оперативного реагування і мінімізації потенційних втрат. Реалізація ризик-орієнтованого підходу сприятиме підвищенню адаптивності аграрних підприємств та забезпеченню стабільності їх функціонування у довгостроковій перспективі.

Завершальним етапом формування інвестиційної стратегії є створення інвестиційного портфеля та вибір оптимальних механізмів інвестиційного забезпечення. У межах цього етапу здійснюється поєднання різних джерел фінансування, зокрема власних коштів підприємств, банківського кредитування, державної підтримки, грантових програм, механізмів «зеленого» фінансування, лізингу, краудфандингу, державно-приватного партнерства та венчурного інвестування. Особлива увага приділяється забезпеченню ESG-відповідності інвестиційних рішень, підвищенню рівня соціально-екологічної результативності інвестиційних проєктів та формуванню умов для довгострокового сталого розвитку аграрних підприємств.

Таким чином, запропонована модель створення інвестиційної стратегії аграрних підприємств на ринку органічного продовольства формує комплексний науково-методичний підхід до управління інвестиційною діяльністю в умовах сучасних економічних, екологічних та воєнних викликів. Її реалізація дозволить забезпечити підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств, активізувати впровадження інноваційних та екологічно орієнтованих технологій, посилити конкурентоспроможність органічного виробництва, підвищити ефективність використання ресурсного потенціалу та створити передумови для зміцнення продовольчої безпеки держави на засадах сталого розвитку.

Висновки до розділу 3

Результати дослідження щодо формування стратегії сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та розроблення організаційно-економічного механізму їх інвестиційного забезпечення дають змогу сформулювати наступні висновки:

1. Встановлено, що забезпечення продовольчої безпеки держави в сучасних умовах неможливе без формування ефективної системи державного регулювання та управління сталим розвитком аграрних підприємств. Саме аграрне виробництво виступає основою стабільного продовольчого забезпечення населення, підтримання економічної стійкості держави та збереження експортного потенціалу країни. У зв'язку з цим особливого значення набуває реалізація комплексних заходів, спрямованих на удосконалення нормативно-правового забезпечення, стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, розвиток логістичної й переробної інфраструктури, підтримку соціального розвитку сільських територій та мінімізацію виробничих ризиків. Водночас ефективність забезпечення продовольчої безпеки значною мірою залежить від якості управління

аграрною сферою, рівня координації між органами державної влади, результативності моніторингу соціально-економічних та екологічних процесів, а також активізації кооперації між аграрними підприємствами, галузевими об'єднаннями та іншими учасниками аграрного ринку. Сукупність зазначених напрямів формує основу для підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва, зміцнення його стійкості до сучасних викликів і створення передумов для довгострокового сталого розвитку аграрних підприємств у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави.

2. Визначено, що забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств у сучасних кризових, воєнних та післявоєнних умовах потребує формування комплексної системи адаптації, яка поєднуватиме інвестиційно-фінансові, інноваційно-технологічні, організаційно-економічні та ринкові механізми розвитку. Проведене дослідження дозволило встановити, що підвищення стійкості аграрних підприємств на ринку продовольства значною мірою залежить від здатності суб'єктів господарювання швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища, диверсифікувати напрями діяльності, впроваджувати цифрові та ресурсощадні технології, розвивати коопераційні зв'язки й формувати нові канали реалізації продукції. Водночас важливою передумовою стабільного функціонування аграрного сектору виступає активізація інвестиційної діяльності, модернізація виробничої та логістичної інфраструктури, розширення доступу до кредитних, грантових і страхових інструментів підтримки, а також посилення державного регулювання у сфері гарантування інвестиційної безпеки та підтримки інноваційного розвитку. Реалізація запропонованих напрямів сприятиме не лише підвищенню економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств, але й створенню передумов для екологізації аграрного виробництва, зміцнення продовольчої безпеки держави, стабілізації внутрішнього продовольчого ринку та забезпечення довгострокової стійкості аграрного сектору в умовах сучасних глобальних і національних викликів.

3. Забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств у сучасних умовах неможливе без активізації інвестиційної діяльності та формування ефективної системи фінансової й інституційної підтримки аграрного виробництва. Умови воєнного стану значно підвищують рівень ризиків для функціонування аграрної сфери, тому особливого значення набувають механізми державного стимулювання, міжнародної підтримки, пільгового фінансування та технологічної модернізації виробництва. Водночас довгострокова стійкість аграрних підприємств залежить не лише від обсягів залучених інвестицій, а й від їх спрямованості на інноваційний розвиток, екологізацію виробничих процесів, цифровізацію управління та підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції. Реалізація комплексного підходу до залучення інвестиційного капіталу створює передумови для відновлення виробничого потенціалу аграрної сфери, зміцнення продовольчої безпеки держави та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку сільських територій.

4. Сталий розвиток аграрних підприємств неможливий без ефективної системи інвестиційного забезпечення, яка дозволяє модернізувати виробництво, впроваджувати інновації, підвищувати конкурентоспроможність та забезпечувати екологічну безпечність господарської діяльності. У сучасних умовах аграрні підприємства потребують не лише фінансових ресурсів, а й комплексної підтримки у сфері цифровізації, технологічного оновлення, професійного розвитку кадрів і впровадження сучасних управлінських підходів. Саме поєднання державної підтримки, міжнародного співробітництва, інноваційної активності та розвитку «зелених» технологій створює передумови для формування стійкої та конкурентоспроможної моделі аграрного виробництва, здатної ефективно функціонувати в умовах економічних, соціальних та екологічних викликів.

5. Запропонована структура інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств побудована таким чином, щоб поєднати стабільні традиційні джерела фінансування із сучасними інноваційними та

«зеленими» механізмами залучення капіталу. Найбільша роль відводиться власним ресурсам і кредитним механізмам як найбільш доступним інструментам підтримки виробничої діяльності, тоді як державна підтримка, міжнародні програми та ESG-фінансування мають забезпечувати модернізацію, екологізацію та інноваційний розвиток аграрних підприємств. Водночас поступове збільшення ролі цифрових технологій, кооперативних механізмів і альтернативних фінансових інструментів створює передумови для формування більш стійкої, конкурентоспроможної та адаптивної моделі розвитку аграрного виробництва у контексті забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку економіки держави.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі знайшло вирішення важливе наукове завдання щодо розробки й обґрунтування теоретичних, науково-методичних і прикладних засад сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та формування організаційно-економічного механізму їх інвестиційного забезпечення. Результати дослідження дали змогу дійти таких основних висновків:

1. Концепція сталого розвитку аграрних підприємств передбачає формування такої моделі господарювання, за якої економічне зростання поєднується із соціальною відповідальністю та екологічною безпекою. Визначені у роботі пріоритети свідчать, що досягнення ЦСР в аграрній сфері ґрунтується на комплексному підході до управління ресурсами, розвитку людського капіталу, впровадження інновацій та мінімізації негативного впливу на довкілля. Водночас ефективність реалізації цих пріоритетів значною мірою залежить від рівня взаємодії держави, бізнесу, науки та громадянського суспільства, що забезпечує формування конкурентоспроможного, інноваційного та екологічно орієнтованого аграрного виробництва. Сталий розвиток аграрних підприємств слід розглядати як стратегічну основу довгострокової продовольчої безпеки, соціальної стабільності сільських територій та збереження природно-ресурсного потенціалу країни.

2. Сталий розвиток аграрних підприємств у сучасних умовах повинен базуватися не лише на нарощуванні виробничих обсягів, а й на формуванні цілісної системи інституційної підтримки, яка поєднує фінансові, правові, інноваційні, соціальні та екологічні складові. Ефективне функціонування продовольчого ринку значною мірою залежить від здатності аграрних підприємств адаптуватися до змін економічного середовища, впроваджувати сучасні технології, залучати інвестиційні ресурси та забезпечувати раціональне використання природного потенціалу. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток кооперації, цифровізації,

інфраструктури та механізмів ризик-менеджменту, які сприяють підвищенню стійкості аграрного виробництва. Комплекс запропонованих інституційних механізмів формує передумови для підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, зміцнення продовольчої безпеки держави та забезпечення збалансованого розвитку сільських територій.

3. Інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств є комплексною системою залучення та використання приватних, державних, міжнародних і кредитних ресурсів, спрямованих на модернізацію виробництва, інноваційне оновлення, цифровізацію, екологізацію, розвиток людського капіталу, інфраструктури, переробки, кооперації та енергетичної автономності. Його результативність залежить від узгодженості державної інвестиційної політики, фінансових інструментів, механізмів зниження ризиків і стратегічних пріоритетів продовольчої безпеки. Водночас дефіцит власних інвестиційних ресурсів, обмежений доступ до зовнішнього капіталу, воєнні, економічні, кліматичні та логістичні ризики стримують інвестиційну активність аграрних підприємств, що зумовлює потребу в комплексному підході до підвищення їх інвестиційної привабливості та довгострокової стійкості.

4. Аналіз стану аграрного сектору України у 2020–2024 рр. засвідчив його збережену стратегічну роль у національній економіці, забезпеченні продовольчої безпеки держави, формуванні експортного потенціалу та підтриманні економічної стійкості країни в умовах кризових викликів. Попри негативний вплив воєнного стану, руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, скорочення виробничого потенціалу, кадрові втрати та зростання витрат, аграрні підприємства продемонстрували здатність до адаптації й поступової стабілізації діяльності. Динаміка валової продукції, рентабельності та капітальних інвестицій у 2023–2024 рр. свідчить про часткове відновлення аграрного виробництва після суттєвого погіршення показників у 2022 р. Водночас інвестиційні процеси в аграрній сфері залишаються нерівномірними за масштабами, джерелами та галузевою структурою: найбільшу інвестиційну активність демонструють середні й великі підприємства, тоді як малі та мікропідприємства мають обмежені

фінансові можливості; у структурі капіталовкладень домінує рослинницький напрям, а інвестиції у багаторічні культури, переробку, інфраструктуру та окремі напрями, пов'язані з екологізацією, інноваційною модернізацією та ресурсоефективністю залишаються недостатніми. Стан аграрного сектору також характеризується наявністю значного ресурсного, виробничого й кадрового потенціалу, однак його реалізація ускладнюється технічною зношеністю, недостатнім рівнем інноваційності, екологічними проблемами, логістичними обмеженнями, залежністю від зовнішніх ринків і високим рівнем економічних, кліматичних та безпекових ризиків.

5. Стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва мають комплексний характер і охоплюють організаційно-економічні, технологічні, екологічні та соціальні заходи, спрямовані на підвищення ефективності виробництва, ресурсної самодостатності, інфраструктурної спроможності та стабільності продовольчих систем. Водночас адаптація аграрної політики до європейських стандартів, стимулювання інноваційного розвитку, модернізація виробничих процесів і підтримка сільських територій створюють необхідні передумови для формування конкурентоспроможного, екологічно збалансованого та соціально орієнтованого аграрного сектору. У сукупності реалізація визначених стратегічних напрямів сприятиме підвищенню рівня продовольчої незалежності держави, посиленню стійкості аграрної економіки до внутрішніх і зовнішніх викликів та забезпеченню довгострокового сталого розвитку національного господарства.

6. Адаптація аграрних підприємств до кризових, воєнних і післявоєнних умов потребує комплексного поєднання ринкових, інвестиційно-фінансових, інноваційно-технологічних, інформаційних, організаційно-економічних та коопераційних інструментів управління. Стійкість аграрного виробництва в сучасних умовах значною мірою залежить від диверсифікації ринків збуту й напрямів діяльності, розвитку партнерства та кооперації, активізації інвестиційної діяльності, розширення доступу до кредитних, грантових, страхових і лізингових ресурсів, а також від

упровадження цифрових технологій, систем точного землеробства, аналітики великих даних, геоінформаційного моніторингу, електронного документообігу, штучного інтелекту та інтегрованих систем управління логістикою. Сукупність зазначених підходів формує основу підвищення адаптивності, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та довгострокової стійкості аграрних підприємств у системі забезпечення продовольчої безпеки держави.

7. Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства має формуватися як цілісна система взаємопов'язаних стратегічних, фінансово-економічних, інституційних, інноваційних та управлінських складових. Його зміст охоплює стратегічне планування й оцінку інвестиційного потенціалу, підготовку інвестиційних пропозицій, створення сприятливого інвестиційного середовища, диверсифікацію джерел фінансування, розвиток партнерства, кооперації та кластерних форм взаємодії, а також постійний моніторинг результативності інвестиційних рішень. В умовах воєнних ризиків, фінансової нестабільності та необхідності модернізації аграрного виробництва особливого значення набуває поєднання власних ресурсів підприємств, банківського кредитування, лізингу, державної підтримки, міжнародних грантових програм, «зелених» інвестицій, ESG-фінансування, цифрових і smart-технологій, кооперативного та альтернативного фінансування. Важливою складовою такого механізму є формування інвестиційної стратегії аграрних підприємств на ринку продовольства, з урахуванням специфіки органічного сегмента, яка передбачає діагностику ринкового середовища, оцінку ресурсного потенціалу підприємства, визначення стратегічних пріоритетів сталого розвитку, розробку інвестиційної програми, сценарне оцінювання ризиків і формування оптимального інвестиційного портфеля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айсель І. гизи Н., Зайченко М. Екологічні інновації: підтримка сталого розвитку процесів, продуктів та послуг. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-37>.
2. Антощенкова В. Основні елементи ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства як основа економічної та продовольчої безпеки. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 3. С. 291–298. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.03.291>.
3. Антощенкова В., Семперович І. Основи глобального продовольчого забезпечення. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-26>.
4. Аранчій В. І., Безкровний О. В., Панкевич Р. І., Білик О. Р., Крамаренко А. О. Ризик-орієнтоване управління в аграрних підприємствах як основа підвищення їх інвестиційної привабливості та забезпечення відповідності ESG-стандартам. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 3. С. 272–279. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.3.272>.
5. Аранчій В. І., Зоря О. П., Голбан Т. Т. Стратегічні напрями інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного виробництва на галузевому та господарському рівнях. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 45. С. 33–38. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.45-6>.
6. Аранчій Д. С., Перерва Д. В., Крамаренко А. О., Білик О. Р., Вебер Б. С. Організаційно-економічні засади управління процесами інвестування в аграрній сфері. *Ефективна економіка*. 2026. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.128>.
7. Атамас О. Інвестиційна привабливість регіонів України: проблематика, рекомендації, перспективи. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. № 4. С. 29–36. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-4-29-36>.

8. Бабан Т. О., Семперович І. В. Глобальна продовольча безпека в сучасних умовах. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 2. С. 89–92. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-16>.
9. Балдинюк В., Балдинюк В. Управління інвестиційним потенціалом підприємств АПК. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-13>.
10. Бацай Р. Інноваційно-орієнтований розвиток сільськогосподарських підприємств як інструмент забезпечення стійкості. *Економічний аналіз*. 2025. Том 35. № 3. С. 361–375. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.03.361>.
11. Бездетко К. С., Серьогіна Д. О. Сталий розвиток: еволюція підходів до визначення та сучасні інтерпретації. *Економіка та суспільство*. Вип. 76. 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-4>.
12. Безкровний О. В., Зоря О. П., Білик О. Р., Пархоменко Р. М., Салогуб В. В. Конкурентний потенціал агроформувань як основа для активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15505312>.
13. Берсуцька С. Я, Козичева Т. О. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку органічної продукції. *Економічний вісник Донбасу: наук. журн.* 2020. № 2 (60). С. 165–172. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-2\(60\)-165-172](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-2(60)-165-172).
14. Білоткач О. В. Оцінка стану та розвитку інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств України. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.75>.
15. Білоус С. П., Новотний С. В. Проблеми інвестування регіонального АПК в умовах воєнного часу. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-23>.

16. Благополучна А. Економічна доступність продовольства в умовах війни. *Економічні горизонти*, 2022. Вип. 3 (21). С. 13–20. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(21\).2022.263549](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(21).2022.263549).
17. Богданов О. О., Лазакович І., Савін А. Ю. Інституційна роль сільськогосподарських кооперативів у зміцненні продовольчої безпеки в умовах війни. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 3. С. 133–139. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-3-26>.
18. Бокій О. В. Проблеми державного регулювання та захисту продовольчого ринку в кризових умовах. *Продовольчі ресурси*. 2023. Вип. 11 (20). С. 174–184. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-17>.
19. Бокій О. В. Тенденції та перспективи участі України в глобальних продовольчих ланцюгах створення вартості. *Продовольчі ресурси*, 2025. Вип. 13 (24). С. 279–290. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2025-24-28>.
20. Будніков О. А., Перерва Д. В. Розроблення концептуальної моделі прийняття інвестиційних рішень для проєктів створення об'єктів інфраструктури в агробізнесі: методичний підхід. *Інфраструктура ринку*. 2025. № 86. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct86-17>.
21. Васильців Т., Куницька-Іляш М., Максим В. Аспекти інноваційного розвитку підприємства в контексті розвитку внутрішнього ринку на інноваційних засадах. *Development Service Industry Management*. 2025. № 11 (37). С. 257–261. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11\(37\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11(37)).
22. Вініченко І. І., Дідур К. М., Малина С. Г. Формування системи соціально-економічного забезпечення розвитку сільських територій у повоєнний період як основи продовольчої безпеки. *Агросвіт*. 2025. № 11. С. 4–14. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.11.4>.
23. Вініченко І. І., Дідур К. М., Добродзій Т. В. Інвестиції в сільське господарство як головне джерело досягнення продовольчої безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 1. С. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.1.49>.

24. Вітковський Ю. П. Мобілізація джерел інвестицій сільськогосподарських товаровиробників та їх інвестиційна привабливість. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 4. С. 395–401. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-44>.

25. Войт О. С. Концептуальні основи виробництва органічної харчової продукції. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. № 3. С. 109–115. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-3-14>.

26. Волик С. Особливості інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в аграрному секторі *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2023. № 11 (189). С. 47–62. DOI: <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2023.11.04>.

27. Воронько-Невіднича Т., Собчишин В., Барановський І., Світлова А. Теоретичні аспекти управління стратегічним потенціалом інноваційно орієнтованого аграрного підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2025. Т. 338, № 1. С. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-1>.

28. Гавкалова Н. Л., Белявцева В. В. Інтеграційний розвиток підприємництва агропромислового сектору національної економіки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. № 1. С. 272–276. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-40>.

29. Гавкалова Н. Л., Вітковський Ю. П. Стан та перспективи розвитку агропромислового сектору через призму підприємництва. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 4. С. 264–269. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-43>.

30. Гавловська Н. І., Рудніченко Є. М., Білань В. Ю., Лісовський І. В. Теоретичні основи управління інвестиційною діяльністю в умовах цифровізації економіки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 4. С. 10–16. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-4-1>.

31. Гаврилюк Ю. Г. Стратегічне управління інноваційним розвитком аграрних підприємств в контексті сучасних маркетингових тенденцій. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 2. С. 289–294. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-56>.
32. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108006>.
33. Гарбар Ж. В., Майбородюк К. С. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 12. С. 18–22. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.12.18>.
34. Геєць В. Суперечності та перспективи економічного зростання на інноваційній основі в Україні. *Економіка України*. 2024. Том 67. № 11 (756). С. 3–28. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.11.003>.
35. Геращенко П. О. Інвестиційний розвиток аграрних підприємств України в умовах воєнної економіки. *Ефективна економіка*. 2026. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.4.184>.
36. Геращенко С. О., Чернобаев В. В., Абрамовська С. Р. Сучасні тенденції у світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією: місце та роль України в контексті її продовольчої безпеки. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. № 3 (87). С. 70–80. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/87.070>.
37. Гнатенко І. Ю., Зось-Кіор М. В., Демченко Р. В. Інвестиційне управління кооперативно-кластерною стратегією розвитку аграрного сектору в механізмі глокалізаційно-програмної адаптації. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 3 (285). С. 324–334. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-285-324-334>.
38. Головка О., Білоусько Т. Проблеми продовольчої безпеки в умовах глобалізації. *Grail of Science*, 2025. Вип. 59. С. 478–485. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.12.2025.051>.

39. Гончаренко О. В., Багорка Д. А., Іванова М. А. Стратегічні імперативи розвитку сільськогосподарських підприємств в контексті реалізації європейського зеленого курсу. *Інноваційна економіка*. 2023. № 3. С. 100–105. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.3.13>.
40. Гончаренко О. В., Балацький О. В. Інноваційні засади трансформації бізнес-моделей в аграрному виробництві. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59 (10). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-117>.
41. Гончаренко О. В., Тимошук В. В. Управлінський аспект розвитку інновацій сільськогосподарських підприємств. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 1 (10). С. 19–23. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-4>.
42. Городняк І., Петровський С. Аналіз ринку органічної продукції в Україні. *Економічний простір*. 2023. № 184. С. 31–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-5>.
43. Горох О., Остапенко Р., Тихий О. Продовольча безпека України і світу в контексті інноваційного підходу до сталого розвитку економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-31>.
44. Гриб Є. Чинники ризиків сталого розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-94>.
45. Гривківська О., Вента Б. Інвестиційна стратегія як інструмент відновлення та трансформації підприємств аграрного сектору України в умовах війни. *Київський економічний науковий журнал*. 2025. Вип. 10. С. 35–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2025-10-5>.
46. Гринчук Ю. С. Управління сільськогосподарськими підприємствами в умовах сталого розвитку аграрного сектору: ефективність інноваційних підходів інформаційного забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-142>.

47. Гудзь Т. П., Проскурня Н. В. Забезпечення сталого розвитку підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Збірник наукових праць*. 2023. № 3-4 (304-305). С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-3-4-304-305-7-12>.

48. Гудзь Т. П., Шимановська-Діанич Л. М., Барибіна Я. О., Швець Р. В., Вербовий Я. Л. Забезпечення фінансово-економічної стійкості аграрного підприємства як функція системи його економічної безпеки. *Бізнес-інформ*. 2025. № 9. С. 474–482. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-9-474-482>.

49. Гудзь Т. П., Шимановська-Діанич Л. М., Гасій О. В., Волков М. І., Подрезов Д. О. Управління інвестиційною привабливістю підприємства через формування його фінансової рівноваги. *Наукові перспективи*. 2025. № 12 (54). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12\(54\)-590-603](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-590-603).

50. Гутман Є. М. Теоретичні основи дослідження інвестиційного забезпечення підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 1. С. 138–144. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.1.138>.

51. Данько Ю., Живицький Д. Розвиток молочних кластерів як інструмент диверсифікації виробництва аграрних підприємств. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2024. № 1 (97). С. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2024.1.7>.

52. Даценко А. Концептуальні засади проблеми сталого розвитку національної економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-6>.

53. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України 2024 / ред. А. В. Макаруч. Київ: Держстат України. 2025. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024>.

54. Джангіров О. Г. Інституційні та функціональні аспекти кластеризації в інвестиційному забезпеченні аграрного сектору. *Український*

журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 4. С. 431–434. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-67>.

55. Дідур К. М. Продовольча безпека України, як один із пріоритетів розвитку глобальної економіки. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.29>.

56. Добрунік Т., Кузнецова О. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-25>.

57. Домбровська О. А., Князев Є. К. Екологічно збалансоване землекористування в міжнародному контексті: механізми управління та політики. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 2. С. 72–75. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-12>.

58. Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В., Панченко І. Г. Особливості аналізу ефективності впровадження технологічних інновацій в сільському господарстві. *Наука та інновації*. 2020. Т. 16. № 3. С. 27–38. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin16.03.027>.

59. Дорофєєв О. В. Методологія гармонізації в обґрунтуванні ролі державного управління розвитком аграрного сектору економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 90–93. URL: <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/18.pdf>.

60. Дорофєєв О. В., Вороніна В. Л., Торяник Ю. Г. Удосконалення системи управління економічним розвитком аграрних підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 36. С. 25–29. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure36-20>.

61. Дорош О. С., Дорош А. Й. Фактори впливу на освоєння та розвиток органічного землекористування в умовах військового стану. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2023. Вип. 2. С. 82–91. DOI: <https://doi.org/10.31548/zemleustriy2023.02.08>.

62. Дребот О. І., Дем'янюк О. С. Методичний інструментарій та організаційно-економічні механізми забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. *Збалансоване природокористування*. 2024. № 4. С. 5–14. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2024.319376>.

63. Дячков Д. В., Горбатюк Л. М., Мамчич І. С. Управлінські аспекти розвитку підприємств агропродовольчого ринку в умовах конкурентного середовища. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Сер.: Економічні науки*. 2021. № 4. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-4-7181>.

64. Живко М. А., Нагірна Н. І. Вплив геополітичних ризиків на забезпечення продовольчої безпеки. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2024. Вип. 167 (3) С. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-3-7>.

65. Замлинський В. А. Циркулярна економіка та продовольча безпека в контексті формування стійкої харчової екосистеми підприємств АПК. *Food Industry Economics*. 2025. Вип. 17 (1). С. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v17i1.3102>.

66. Замлинський В. А., Найда А. В., Замлинська О. В. Сучасні аналітичні інструменти відповідального ведення бізнесу та впровадження стандартів ЄС для сталого розвитку в агропродовольчому секторі. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 3. С. 160–168. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-3-28>.

67. Замлинський В. А., Осік С. В., Замлинський Я. В. Циркулярна економіка в контексті перспектив конкурентоспроможності України. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2023. № 4. С. 28–42. URL: <https://lib.osau.edu.ua/jspui/handle/123456789/4346>.

68. Здоровець М., Здоровець О., Гаценко О. Сталий розвиток аграрних підприємств крізь призму соціально-психологічного управління. *Economic Synergy*. 2025. №2. С. 153–166. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2025-2-10>.

69. Зельдіна О. Поняття інвестиційно-інноваційної моделі в умовах сталого розвитку економіки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.14>.
70. Зоря О. П. Теоретико-методологічні засади формування стратегії розвитку аграрних підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 33. С. 171–177. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct33-25>.
71. Зоря О. П., Бардіна Т. О., Зоря С. П. Теоретико-методологічні основи формування концепції інвестиційного забезпечення сталого розвитку сільських територій. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 63. С. 124–130. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.63-19>.
72. Зоря О. П., Бардіна Т. О., Радіонова Я. В. Інноваційний розвиток аграрного виробництва як стратегічний напрям забезпечення інвестиційної привабливості сільських територій. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 53. С. 14–19. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct53-3>.
73. Зоря О. П., Галінська Т. С., Сергієнко В. І. Теоретико-методологічні засади управління екологічно орієнтованими інвестиціями в аграрній сфері. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 57. С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.57-6>.
74. Зоря О. П., Зоря С. П., Мауер Д. Р. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення виробництва і переробки екологічно безпечної продукції тваринництва. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 60. С. 35–40. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct60-7>.
75. Зоря О. П., Зоря С. П., Мауер Д. Р. Напрями інвестиційного-інноваційного розвитку аграрного виробництва України в умовах євроінтеграційних змін та продовольчих викликів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 8 (08). С. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.8-14>.
76. Зоря О. П., Зоря С. П., Мисник Т. Г. Теоретико-методичні підходи формування концепції інвестиційного забезпечення розвитку

аграрного виробництва. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 9 (09). С. 49–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.9-20>.

77. Зоря О. П., Мауер Д. Р., Авраменко Д. І. Природоорієнтовані рішення для інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного виробництва. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 2 (02). С. 104–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-18>.

78. Зоря О. П., Мауер Д. Р., Бурмінова М. В., Бондаренко О. Д., Ткаченко А. О. Детермінанти сталого розвитку сільських територій та їх вплив на інвестиційно-виробничу динаміку аграрної сфери. *Агросвіт*. 2026. № 3. С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.3.80>.

79. Зоря О. П., Яснолоб І. О., Радіонова Я. В. Інноваційний розвиток аграрного виробництва в умовах цифровізації економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 62. С. 68–72. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.62-11>.

80. Зоря О. П., Яснолоб І. О., Радіонова Я. В. Пріоритетні напрями використання можливостей цифровізації інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств аграрної сфери. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 52. С. 90–93. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure52-15>.

81. Зоря О., Зоря С., Мауер Д. Роль страхування у системі забезпечення продовольчої та економічної безпеки у період воєнного стану в Україні. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 3 (03). С. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-7>.

82. Зубков Р. С., Дубас Р. Г., Самофалова М. О. Теоретико-методологічний базис інвестиційного розвитку аграрного сектору України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 1. С. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-24>.

83. Зубков Р., Дубас Р., Самофалова М. Сучасні пріоритети удосконалення інвестиційної привабливості агропродовольчої сфери України. *Modeling the development of the economic systems*. 2025. Вип. 1. С. 87–94. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-12>.

84. Іванов С. В., Юдіна С. В. Забезпечення національної продовольчої безпеки. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2022. № 2 (5). DOI: [https://doi.org/10.31319/2709-2879.2022iss2\(5\).270417pp7-15](https://doi.org/10.31319/2709-2879.2022iss2(5).270417pp7-15).

85. Іванюта С. П., Якушенко Л. М. Європейський зелений курс і кліматична політика України: аналіт. доп.; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. Київ: НІСД, 2022. 95 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12>.

86. Ігнатенко М. М., Красноручький О. О., Новак Н. П. Удосконалення інститутів та адміністрування соціальної відповідальності аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2024. № 24. С. 13–21. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.24.13>.

87. Іртищева І. О., Боико Є. О., Данік Н. В. Формування сталого економічного зростання на основі органічного виробництва та ресурсозберігаючої моделі. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 3. С. 123–129. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-3-16>.

88. Калетнік Г. М., Козяр Н. О. Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК. *Економіка АПК*. 2020. Том 27. № 12. С. 81–89. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202012081>.

89. Калініченко О. В. Зовнішні та внутрішні чинники інноваційного розвитку підприємств в Україні. *Бізнес-навігатор*. 2025. Вип. 3 (80). С. 467–476. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.80-79>.

90. Калініченко С. М., Суханова А. В. Стратегічні напрями розвитку економічного потенціалу аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 3. С. 249–253. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-3-49>.

91. Канцедал Н. А., Лега О. В. Інституційні індикатори інвестиційної привабливості агросектору України в умовах війни. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 74. С. 126–134. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-18>.

92. Качула С. В., Кагожкіна К. К. Удосконалення інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств України. *Ефективна економіка*. 2023. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.1.10>.

93. Качула С. В., Моголівець Є. П. Напрями підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки України в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.29>.

94. Кваша Т. К., Паладченко О. Ф., Молчанова І. В. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні та їх реалізація. *Наука, технології, інновації*. 2022. № 3. С. 3–12. DOI: <http://doi.org/10.35668/2520-6524-2022-3-01>.

95. Кифяк В. І., Олійник О.Б. Інтеграція принципів циркулярної економіки в сталий розвиток бізнес-моделей аграрного сектору в умовах цифровізації. *Економічний простір*. 2025. № 197. С. 38–45. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.197.38-45>.

96. Кифяк В., Дубінський Р. Інституційна система сталого розвитку аграрного сектору: механізм адаптації в умовах флуктуацій. Сталий розвиток економіки. 2024. Вип. 1 (48). С. 220–227. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-31>.

97. Кісіль М. Інвестиційні аспекти створення і розвитку екосистем аграрного підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-178>.

98. Коваленко О. В., Кириченко А. В. Трансформації глобальних логістичних продовольчих ланцюгів в умовах війни в Україні. *Продовольчі ресурси*. 2023. № 11 (20). С. 211–220. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-20>.

99. Кордзая Н. Р. Теоретико-методологічні засади формування критеріїв дослідження рівнів продовольчої безпеки регіону. *Український*

журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 328–339. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-4-39>.

100. Косач І. Інноваційно-інвестиційна система АПК: концептуальні засади. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. Вип. 4 (28). С. 217–226. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4\(28\)-217-226](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4(28)-217-226).

101. Костецький В., Примаченко І. Сучасні аспекти пошуку стимулів до інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. *Світ фінансів*. 2020. № 2. С. 134–144. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2020.02.126>.

102. Костюк О. Військові ризики та продовольча безпека: роль аграрних підприємств у кризових умовах. *Економічний дискурс*. 2025. № 3. С. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2025-2-8>.

103. Котвицька Н. М., Мярковський Ю. А. Особливості фінансового забезпечення інноваційного розвитку агросектору України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 1. С. 277–286. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-40>.

104. Кравченко М., Павленко Т. Проблеми забезпечення інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств: макроекономічні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-104>.

105. Краснікова О.М., Тітов Р. Ю., Матвієнко А. О. Аналіз фінансового стану як головний фактор забезпечення платоспроможності аграрних підприємств. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2023. Вип. 2 (72). С. 122–125. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.72-18>.

106. Красноручський О. О., Смігунова О. В., Чигринов Є. І. Стратегічні орієнтири управління розмірами та масштабами виробництва аграрних підприємств молочного напрямку. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. 2023. № 129. С. 90–102. DOI: <https://doi.org/10.32900/2312-8402-2023-129-90-102>.

107. Кривохижа Є. М., Пугачов В. М., Кебко В. В. Роль аграрного експорту України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. *Аграрні інновації*. 2025. № 32. С. 306–312. DOI: <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2025.32.43>.
108. Крижанівська М., Степанова А. Концептуальні засади управління інвестиційною діяльністю підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-10>.
109. Крилов Д. В. Продовольча безпека: теоретико-методологічні основи та місце в системі національної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 3(11). С. 76–84. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-09>.
110. Кропивко М., Руденко М., Кравченко О. Оцінка інвестиційних проєктів цифровізації в сільськогосподарських підприємствах. *Фінансова та кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 4 (35). С. 212–219. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i35.221969>.
111. Крюкова І. О., Степаненко С. В. Ефективність вітчизняного агробізнесу у призмі пріоритетів сталого розвитку. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 3–12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.3>
112. Кубатко В. М. Регіональні аспекти формування і використання продовольчого потенціалу підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 250–254. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-43>.
113. Кузьома В. В. Пріоритетні напрями розвитку циркулярних трансформацій у агросекторі України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. №4. С. 291–296. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-4-44>.
114. Кузьома В. В. Продовольча безпека у глобальному вимірі: фактори забезпечення та сучасні тренди. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2024. № 6 (196). С. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2024.06.04>.

115. Кузьома В. В., Співак В. В. Теоретичні засади циркулярних бізнес-моделей агропродовольчої сфери: класифікація, компоненти та функції. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 162–165. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-27>.

116. Кульбака В. М. Концептуальні основи формування сільськогосподарських землекористувань в умовах сталого розвитку. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 2. С. 282–288. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-2-33>.

117. Кучер А. В., Кучер Л. Ю., Пащенко Ю. В. Циркулярна економіка в системі сталого розвитку аграрного сектора в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-24>.

118. Кучечук Л. В. Світова продовольча безпека: тенденції та виклики. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2022. № 16. С. 34–40. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-04>.

119. Лаврук В. В., Будняк Л. М. Сучасний стан та завдання інвестиційного забезпечення розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузей сільського господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.2.5>.

120. Лебедева В. В., Крупіца І. В., Шепелева О. В., Черкасов Д. Ф. Ідентифікування факторів впливу інноваційних ризиків на стадіях розроблення інноваційних проєктів на виробничих підприємствах. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 2. С. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-1>.

121. Левкіна Р. В., Бічевін М. В., Гончаренко С. І., Потапова Ю. Д. Органічне виробництво як економіко-екологічний напрям природоохоронної діяльності аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*

та техніки. 2020. №4. С. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-4-11>.

122. Лега О. В., Прийдак Т. Б., Яловега Л. В., Черноусов О. І., Шеїн Є. С. Собівартість, ціна і стійкість бізнесу: новий підхід до оцінки ризиків з урахуванням esg-факторів. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2025. № 2 (2). С. 95-104. DOI: [https://doi.org/10.60022/2\(2\)-10S](https://doi.org/10.60022/2(2)-10S).

123. Лега О., Тараненко Я. Інтеграція логістики і виробництва в системі управління собівартістю та стійким розвитком підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 3 (54). С. 154–161. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-23>.

124. Легета Я. П. Демографічні та економічні детермінанти інноваційного розвитку сільського простору. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 3. С. 334–339. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-3-66>.

125. Литовченко А. Д. Вплив української продовольчої кризи на глобалізований світ. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2023. № 13. С. 55–60. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2023-13-07>.

126. Ліщинський А.М. Особливості здійснення інвестиційної діяльності агропромислових підприємств. *Інтелект XXI*. 2024. № 3. С. 68–72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2024-3.9>.

127. Лопатинський Ю., Шпикуляк О., Шеленко Д., Кифяк В., Дюк А. Організаційно-інституційні практики посилення ролі селянських господарств у продовольчому забезпеченні населення в сучасних умовах. *Аграрна економіка*. 2022. Т. 15. № 3-4. С. 3–13. DOI: <https://doi.org/10.31734/agrarecon2022.03-04.003>.

128. Лотиш О. Роль України на світовому ринку зерна: виклики і загрози. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. (45). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-56>.

129. Лункін В. В. Інвестиції у формування і розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. № 5. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14320948>.
130. Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Теоретико-методологічні засади розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108031>.
131. Лупенко Ю. О., Пати́ка Н. І. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності України на світових ринках сільськогосподарської продукції. *Агросвіт*. № 11. 2019. С. 16–23. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.11.16>.
132. Луцій О., Корнійчук Т. Інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств як передумова реалізації стратегій інноваційного розвитку. *Економічний дискурс*. 2022. № 3–4. С. 40–49. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2022-2-4>.
133. Людвік І. І. Підвищення конкурентоспроможності АПК України через інноваційні стратегії: розробка та застосування моделей аналізу ефективності в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-79>.
134. Мазур Г. Ф., Ельхаддад А. А. Парадигма забезпечення продовольчої безпеки на основі підвищення потенціалу аграрного сектору. *Агросвіт*. 2024. № 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.9.49>.
135. Макаренко П. М., Пілявський В. І., Процюк Н. Ю. Інноваційна складова формування конкурентного потенціалу підприємства. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. Одеса. Вип. 50. Ч. 1. 2020. С. 75–80. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.50-13>.
136. Македон В. В., Чабаненко А. В. Факторні складові цифровізації глобальної економіки та макроеко-номічних систем країн світу. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.11>.

137. Мамчур В. Тенденції та перспективи розвитку аграрного підприємництва в Україні. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 1 (24). С. 45–53. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2021.01.045>.

138. Мамчур В., Студінська Г. Інноваційний розвиток аграрної сфери в умовах реалізації національної системи стійкості. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-144>.

139. Мандич О. В., Науменко А. О., Устік Т. В., Науменко І. В. Фінансування бізнес-проектів через залучення інвестиційного та кредитного інструментарію. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. № 1. С. 135–142. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-1-16>.

140. Маргасова В., Вдовенко Н. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору з урахуванням структурних змін для груп суспільних інтересів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 4 (32). С. 109–120. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4\(32\)-109-120](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4(32)-109-120).

141. Мауер Д. Р., Мовчан О. А., Корецький Ю. Я. Інвестиційно інноваційні стратегії забезпечення стійкості та адаптації природних ресурсів у сільському господарстві України в умовах військового конфлікту та євроінтеграції. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 6 (15). С. 58–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-9>.

142. Мауер Д. Р., Палій М. О. Сталий розвиток і конкурентоспроможність аграрного сектору України: потенціал, ризики та перспективи. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. Вип. 5 (20). С. 299–300. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.20-44>.

143. Мауер Д. Стан та перспективи розвитку інвестування на ринку органічного продовольства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. Вип. 9 (09). 2023. С. 146–151. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.9-23>.

144. Медвідь В. Ю. Стратегічне управління інвестиційним забезпеченням аграрного сектору економіки України в умовах сталого

розвитку. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 1. С. 339–343. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-57>.

145. Михайлик О. М., Бірак Є. В. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-86>.

146. Мовчанюк А. В. Інвестиційний потенціал сільськогосподарського виробництва як основа забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. DOI: [10.32702/2307-2105-2021.9.91](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.9.91).

147. Молодан М. Формування продовольчої безпеки в умовах трансформації економіки України. *Трансформаційна економіка*. 2024. Вип. 2 (07). С. 136–141. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-7-21>.

148. Мудрак Р. Концепція продовольчої безпеки: теорія і українська практика. *Формування ринкової економіки*. 2024. № 41. С. 112–123. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4194>.

149. Мудрак Р. П., Лагодієнко В. В., Демченко О. В. Проблеми реалізації концепції сталого розвитку в аграрному секторі економіки України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 3. С. 204–213. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-28>.

150. Надводнюк О. О. Характеристика чинників, що впливають на сталий розвиток сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2024. № 2. С. 129–139. DOI: <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2024-193-2-129-139>.

151. Негода Ю., Гузь М. Ринок органічної продукції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-34>.

152. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>.

153. Немашкало К., Данько Ю., Рибалко С., Лизогуб А. Формування інвестиційно-інноваційної стратегії підприємств харчової галузі в умовах цифровізації та ризикового середовища. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 336 (6), С. 606–612. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-91>.
154. Ніконенко О. А. Методичне забезпечення формування продовольчої безпеки України. *Агросвіт*. 2022. № 9–10. С. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.86>.
155. Новікова Н. Л., Шинькович А. В. Основні загрози фізичної доступності та якості продовольства в умовах воєнного стану. *National Security Law and Economics*. 2025. № 2. С. 90–97. DOI: <http://doi.org/10.51369/3083-5917-2025-2-8>.
156. Огієнко А. В., Міненко С. І., Косенко Я. А. Фактори сталого економічного зростання в контексті ризиків та пріоритетів розвитку підприємств в умовах війни. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. №1. С. 310–316. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-52>.
157. Оліфер Д. О. Методичні підходи оцінювання інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2025. Вип. 33. С. 203–208. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.33.2025.335916>.
158. Онегіна В. М., Петровський О. О. Прибуток та інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 240–244. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-41>.
159. Онегіна В., Антощенкова В. Основи глобальної продовольчої безпеки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Вип. 1(103). С. 140–149. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2022-103-1-6-140-149>.

160. Орлова Н., Сіденко Ю. Виклики сталого розвитку аграрного сектору України: стратегічні пріоритети уряду. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. Вип. 8. С. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-8-91-97>.
161. Охріменко О. О. Війна та глобальна продовольча криза: наслідки та шляхи подолання. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 23. С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.23.2022.264629>.
162. Павленко О. С. Сталий розвиток агробізнесу в концепції зеленої економіки. *Підприємництво і торгівля*. 2023. № 39. С. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-14>.
163. Павловська І. Г. Розвиток підходів до трактування поняття «продовольча безпека». *Проблеми економіки*. 2022. №3. С. 52–61. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-3-52-61>.
164. Павловська І. Г. Світовий досвід управління ризиками продовольчої безпеки: аналіз та перспективи впровадження в Україні в повоєнний час. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2023. Вип. 15 (30). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-15\(30\)-02](https://doi.org/10.33296/2707-0654-15(30)-02).
165. Павловська І. Маркетинговий вплив в системі державного регулювання стійким розвитком системи продовольчого забезпечення. *Економічні горизонти*. 2023. № 2 (24). С. 136–148. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.282358](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.282358).
166. Пати́ка Н. І., Булавка О. Г. Стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в Україні в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 91–102. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108091>.
167. Перерва П. Г., Лега О. В., Тютюнник С. В., Тютюнник Ю. М. Прибуток як основа фінансової стійкості та стратегічного розвитку підприємства. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14790464>.

168. Перерва П., Лега О., Безкровний О. Синергія екологічного обліку та оподаткування в контексті досягнення цілей сталого розвитку. *Економічний простір*. 2025. № 197. С. 107–115. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.197.107-115>.

169. Петрів І., Старчиков А., Сігунов О. Стратегічне управління та сталий розвиток українського аграрного сектору в умовах глобалізації. *Економічний вісник Причорномор'я. Одеса* : ОДАУ. 2024. Вип. 6. С. 109–124. DOI: <https://doi.org/10.37000/ebbsl.2024.06.09>.

170. Петровський О. О. Інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності в аграрному секторі: методичні основи оцінки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 2. С. 195–199. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-38>.

171. Пиртко С., Пиртко М. Екологічна відповідальність як базовий принцип забезпечення сталого розвитку. *Via Economica*. 2024. № 4. С. 146–153. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8559/2024-4-20>.

172. Писаренко С. В., Іванько М. В. Стратегічне управління розвитком потенціалу аграрного підприємства в умовах адаптаційних змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 27. Ч. 2. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2019-27-27>.

173. Піщенко О. Розвиток аграрного сектору в умовах структурних трансформацій економіки. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2026. Том 350. № 1. С. 525–531. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-350-72>.

174. Подсоха А. С., Савін А. Ю., Лазакович І. І. Фінансові та інвестиційні інструменти стимулювання сталого розвитку кластерів агропродовольчих підприємств у контексті продовольчої безпеки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 2. С. 369–372. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-72>.

175. Подсоха А., Кононенко О. Інструментарій дотримання продовольчої безпеки в формуванні пропозиції агропродовольчої продукції.

Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences. 2025. Том 346 № 5. С. 606–613. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-87>.

176. Попова О. П., Коцюбинська Л. М., Скубій О. А. Інвестиційна діяльність в сільському господарстві в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-49>.

177. Попович О. П. Ризики та загрози формування сталого розвитку підприємництва в умовах забезпечення продовольчої безпеки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 2. С. 254–259. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-37>.

178. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. № 1163-р. Законодавство України : офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

179. Прокопенко Н. І. Методологічні підходи до оцінки розвитку аграрного сектору України в контексті сталого розвитку: індикатори та механізми вимірювання. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. Вип. 11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13988331>.

180. Прокопенко Н. І. Сталий розвиток аграрного сектора економіки: поняття, сутність, умови реалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-115>.

181. Прунцева Г. О. Аналіз впливу інвестиційних ресурсів на стан продовольчої безпеки. *Регіональна економіка*. 2020. № 2. С. 94–101. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-2-7>.

182. Пугачов М., Духницький Б. Перспективи експорту агропродовольчої продукції з України до країн Азії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 6 (324). С. 209–214. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-34>.

183. Рогожук Н. Перспективи розвитку аграрного бізнесу в Україні в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-14>.

184. Рогоза М. Є., Гудзь Т. П., Костишина Т. А., Вівтоніченко Я. В., Максимчук Р. Ю. Фреймворки у бізнес-аналітиці проектного стратегування бізнес-процесів безпеки та конкурентоспроможності суб'єктів економіки на вимогу сталого розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2025. № 2 (49). С. 69–78. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.2\(49\).69-78](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.2(49).69-78).

185. Рогоза М., Гудзь Т., Явтушок Д. Smart-моделі проєкту менеджменту сталого розвитку суб'єктів підприємництва територіальних громад як інструменти економічної безпеки в умовах післявоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2026. № 84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-30>.

186. Сабій І. М. Вибір моделі аграрного устрою України як основи всебічного сталого сільського розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 9. С. 82–90. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202109082>.

187. Сагачко Ю. М., Тешева Л. В. Інноваційна діяльність підприємств аграрного сектора як критерій ефективності його виробничо-господарського потенціалу. *Проблеми економіки*. 2020. № 4 (46). С. 217–223. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-4-217-223>.

188. Самойлик Ю. В., Боровик Т. В., Вернигора М. В. Стратегія інноваційного розвитку агропродовольчого сектору економіки в умовах глобалізаційних загроз і викликів. *Вісник МАУП*. 2022. № 3. С. 34–45. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/66-3>.

189. Самойлик Ю. В., Вернигора М. В. Глобальні передумови впровадження екологічних інновацій у процес формування органічних продовольчих ланцюгів. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 51. С. 63–68. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.51-10>.

190. Самойлик Ю. В., Вернигора М.В. Стратегічні перспективи розвитку агропродовольчого сектору в умовах глобальної циркулярної

економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. Том 318. № 3. С. 378–385. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-58>.

191. Самойлик Ю. В., Демиденко Л. М., Щербань А. М., Непийвода С. О. Світовий потенціал розвитку аграрного сектору економіки. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. DOI: [10.32702/2307-2105-2019.10.5](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.10.5).

192. Самойлик Ю. В., Жайворон Д. С. Агропродовольчий ринок: етапи та сучасні тенденції розвитку. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. 2024. № 3 (75). С. 114–121. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/75-15>.

193. Самойлик Ю. В., Жайворон Д.С. Управління соціально-економічною та екологічною відповідальністю суб'єктів малого та середнього бізнесу на ринку засобів захисту рослин в умовах високої концентрації та євроінтеграції. *Агросвіт*. 2026. № 5. 99–109. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.5.99>.

194. Самойлик Ю. В., Свистун Л.А., Свистун М.А. Стратегія енергетичної незалежності: нові підходи до конкурентного і сталого розвитку. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. №1. С. 115–130. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2024-1-8>.

195. Самойлик Ю. В., Сімон В. В. Еколого-енергетичні інновації як чинник забезпечення економічної стійкості аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 13-14. С. 40–46. DOI: [10.32702/2306-6792.2020.13-14.40](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.13-14.40).

196. Свидрук І. І., Клепанчук О. Ю., Підлипна Р. П. Забезпечення продовольчої безпеки засобами відновлення агропромислового ринку України. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2022. № 69. С. 106–114. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-69-14>.

197. Свиноус Н. І., Гаврик О. Ю., Свиноус І. В., Ємчик Т. В., Сало І. А. Формування системи інституційного забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління*

АПК. 2021. № 2. С. 63–75. DOI: <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2021-169-2-63-75>.

198. Світовий О. М., Савенко А. Ю. Управління інвестиційно-інноваційною діяльністю підприємств продовольчого сектору економіки України. *Агросвіт*. 2024. № 16. С. 59–65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.16.59>.

199. Седікова І. О., Палвашова Г. І., Асауленко Н. В. Інвестиційна стратегія – інструмент формування стійких конкурентних переваг підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 90–95. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-15>.

200. Серов І. В. Сталий розвиток агробізнесу через впровадження екоінновацій. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 3. С. 407–411. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-3-73>.

201. Серов І. В. Сталий розвиток агробізнесу через впровадження екоінновацій. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 3. С. 407–411. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-3-73>.

202. Сичевський М. П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. *Економіка АПК*. 2019. Том 26, № 1. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901006>.

203. Сіренко О., Іллічов О. Економічна стійкість агробізнесу: інструменти управління в період структурних змін та інвестиційної нестабільності. *Сталий розвиток економіки*. 2025. Вип. 6. С. 257–264. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-34>.

204. Скомаровський В. В. Державне регулювання системи продовольчої безпеки в аспекті економічно стійкої моделі розвитку. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2026. Вип. 1(19). С. 109–123. DOI: <https://doi.org/10.32750/2026-0110>.

205. Скрипник В. В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економічний*

вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2021. № 20. С. 19–24. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.20.2021.252585>.

206. Смігунова О. В., Вітковський Ю. П., Міненко С. І., Протас В. А. Деякі аспекти управління просуванням органічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 1. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-12>.

207. Смігунова О. В., Ільїн О. А. Стан та перспективи розвитку виробництва органічної продукції в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 4. С. 98–105. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-4-10>.

208. Ставнічук В. В. Аналіз інвестиційної діяльності як передумови ефективного розвитку агроформувань. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021, Вип. 5. Том 2. С. 224–227. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5\(2\)-37](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-298-5(2)-37).

209. Степаненко С. В., Лункін В. В. Інвестиційні механізми формування та розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 5. С. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-5-12>.

210. Степаненко С. Диверсифікація джерел інклюзивного інвестування аграрних бізнес суб'єктів. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 16. С. 175–184. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.23>.

211. Стоянова-Коваль С., Слущкий Є. Інструменти інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору в умовах циркулярної економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-75>.

212. Страпчук С. І. Система показників оцінки ефективності стратегій циркулярної економіки в аграрному секторі. *Бізнес Інформ*. 2021. № 9. С. 108–115. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-9-108-115>.

213. Схабовський О. М. Вплив воєнного стану на економічну стабільність аграрного бізнесу в Україні. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. Вип. 8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12820026>.

214. Тарасюк М. В., Глівінська Ю. В. Соціальна відповідальність суб'єктів органічного аграрного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 4. С. 46–51. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-8>.

215. Тетью А. П. Аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності агропромислових підприємств України. *ECONOMICS: time realities*. 2025. №1 (77). С. 71–79. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.01.2025.9>.

216. Тетью А. П. Інвестиційні пріоритети для агропромислових підприємств у процесі відновлення України. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2024. № 6 (76). С. 107–116. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14549834>.

217. Ткач Л. Л., Дендебера О. П. Стан інноваційного забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва. *Вісник Університету «Україна»*. 2023. № 8 (35). DOI: <https://doi.org/10.36994/2707-4110-2023-8-35-10>.

218. Ткаченко С. Є. Аналіз інвестиційної діяльності в аграрному секторі України, визначення факторів та шляхів її активізації. *Економіка та суспільство*. 2021. № 23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-3>.

219. Томашук І. В. Стратегічні пріоритети сталого розвитку аграрного сектору в умовах глобальних викликів. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 6 (57). С. 302–312. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-40>.

220. Томашук І. В., Хаєцька О. П. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1>.

221. Томашук І. Формування наукової парадигми інноваційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектора. *Економічний простір*. 2025. № 208. С. 354–365. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.208.354-365>.

222. Томашук І., Борболюк Є. Значення аграрного сектора економіки у забезпеченні продовольчої безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-26>.

223. Томілін О. О., Краснікова О. М., Зелінський М. Р. Аналіз інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2025. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.25>.

224. Томілін О., Ведмідь М. Особливості інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-31>.

225. Томілін О., Дорошенко А., Зоря С., Тютюнник Ю., Краснікова О., Бражник Л. Інструментарії моделювання та прогнозування агротехнічних факторів в органічному землеробстві. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. № 3 (62). С. 175–195. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.62.2025.4710>.

226. Томілін О., Краснікова О., Гечбаія Б., Зоря С., Дроботя Я., Синиця Ю. Управління ризиками в аграрному секторі: фінансовий аспект. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 4 (51). С. 147–162. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.51.2023.4096>.

227. Третяк В. А. Методичні підходи до формування інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств в умовах сталого розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 4 (286). С. 256–263. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-286-256-263>.

228. Тульчинський Р. В. Формування стратегії сталого розвитку аграрних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2025. № 77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-75>.

229. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722/2019. Законодавство України: офіц. вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

230. Устік Т. В. Маркетинг регіонів як складова стратегії сталого розвитку: виклики, перспективи та інструментарій. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-2-4>.

231. Устік Т. В. ESG-маркетинг в агросекторі: адаптація українських агрофірм до міжнародних стандартів сталого розвитку. *Журнал з менеджменту, економіки та технологій*. 2025. № 2. С. 16–33. DOI: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-2-16>.

232. Франчук В., Копитко М., Мельник С. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах мінливого безпекового середовища. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. Вип. 3 (67). С. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-9-17>.

233. Фурман І. В., Ревкова А. В., Ревков О. А. Напрями формування системи продовольчого забезпечення населення України в умовах військового стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-63>.

234. Хаєцька О.П. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 2 (68). С. 123–141. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2024-2-8>.

235. Харченко Т.О. Державне регулювання сталого розвитку аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічні підходи: монографія. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2023. 360 с.

236. Харченко Т.О. Оцінка рівня впливу економічної свободи на механізми державного регулювання сталого розвитку аграрного сектора економіки України. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 193–200. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.29>.

237. Хахула Б. В. Формування системи організаційного забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Економічний дискурс. 2022. Вип. 3-4. С. 116–126. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2022-2-11>.

238. Хахула Б. Економічні проблеми розвитку інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах України. *Продовольчі ресурси*. 2022. Том 10. № 19. С. 265–273. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-19-29>.

239. Хуан Б. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. Вип. 344 (4). С. 579–585. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-82>.

240. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>.

241. Шабатура Т. С., Галицький О. М., Глушков О. А. Продовольча безпека в Україні: можливості та реальність. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 266–271. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-45>.

242. Шевченко А. А., Петренко О. П., Бірагова О. В. Виробничий потенціал аграрних підприємств в умовах невизначеності. *Modern Economics*. 2023. № 41. С. 156–162. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V41\(2023\)-22](https://doi.org/10.31521/modecon.V41(2023)-22).

243. Шпикуляк О. Г., Пугачов М. І., Грищенко О. Ю., Ксенофонтова К. Ю. Економічні тенденції розвитку аграрного підприємництва в сучасних умовах: аспекти воєнного часу. *Modern Economics*. 2023. № 41. С. 170–178. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V41\(2023\)-24](https://doi.org/10.31521/modecon.V41(2023)-24).

244. Яновська В. П., Гурочкіна В. В. Україна у глобальних ланцюгах створення вартості: виклики та перспективи економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-108>.

245. Яців І. Вплив експортно-імпортних операцій на формування продовольчої безпеки України. *Аграрна економіка*. 2020. Т. 13. № 1–2. С. 3–13. <https://doi.org/10.31734/agrarecon2020.01.003>.

246. Яцун Л. М. Напрями міжнародної підтримки продовольчих систем України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. №1. С. 334–338. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-56>.

247. Aranchiy V., Zoria O., Yasnolob I., Zorya S., Gorb O., Mykolenko I., Dyvnych O., Chumak V., Brazhnyk L. Environmentally and socially oriented investments on sustainable development of rural areas. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2021. № 12 (2). P. 321–330. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v12.2\(50\).02](https://doi.org/10.14505/jemt.v12.2(50).02).

248. Bazaluk O., Yatsenko O., Zakharchuk O., Ovcharenko A., Khrystenko O., Nitsenko V. Dynamic Development of the Global Organic Food Market and Opportunities for Ukraine. *Sustainability*. 2020. №12 (17), 6963. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12176963>.

249. Chikov I., Radko V., Marshalok M., Tepliuk M., Petrenko O., Sharko I., Sitkovska A. Economic development of agricultural food enterprises on an innovative basis. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 1 (42). P. 98–106. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3672>.

250. Kaletnik G., Koziar N. Strategic approaches to investing in the agricultural sector of Ukraine in modern conditions of agro-industrial complex development. *Ekonomika APK*. 2020. № 27 (12) P. 81–89. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202012081>.

251. Khodakivska O., Martyniuk M., Lupenko Yu. Prospective analysis of the implementation of the «green» economy in the agricultural sector of Ukraine for the next 10 years. *Scientific Horizons*. 2023. № 26 (10). P. 163–179. DOI: <https://doi.org/10.48077/scihor10.2023.163>.

252. Kucher L., Kucher A., Morozova H., Pashchenko Y. Development of circular agricultural economy: potential sources of financing innovative projects.

Agricultural and Resource Economics. 2022. № 8 (2). P. 206–227. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.02.1>.

253. Lakhyzha M., Didenko O., Krasnikova O., Slobozhan O., Orel Yu. Challenges to strategic management of sustainable development in territorial communities in Ukraine amid decentralisation. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*. 2024. Vol 22. P. 10366–10378. DOI: <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00783>.

254. Lupenko Yu. A. Theoretical and methodological support for the economic development of the agricultural sector and rural areas. *Economy of AIC*. 2021. № 6. P. 6–12. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202106006>.

255. Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechyporenko O., Shpykuliak O. The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*. 2022. № 25 (6). P. 121–128. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128).

256. Mayovets E. Y., Mayovets Y. M. Inclusive institutional model of innovative development of agrarian economy. *Bulletin of ChNU named after B. Khmelnytskyi*. 2020. № 4. P. 114–120. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2020-4-114-122>.

257. Mykhalchyshyna L., Fostolovych V., Lymar O., Lomovskykh L., Zharikova O., Savitska S. Investment Support for Sustainable Development of Agricultural Enterprises in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. № 14 (3). P. 633–352. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n3p633>.

258. OrganicInfo. Інфографіка. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/>.

259. Petrukha N., Brych V. Institutional Mechanisms for Ensuring the Sustainable Development of Agricultural Enterprises. *Economic Analysis*. 2024. № 34 (4). P. 587–607. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.587>.

260. Stepanenko S., Kryukova I., Vlasenko T. Eco-oriented agriculture as a development driver of inclusive agribusiness. *Economics of Development*. 2023. № 22 (1). P. 20–30. DOI: <https://doi.org/10.57111/econ/1.2023.20>.

261. Strapchuk S. Sustainable development of agricultural enterprises: Economic dimension. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*. 2021. № 25 (3). P. 12–19. DOI: [https://doi.org/10.31521/2313-092X/2021-3\(111\)-2](https://doi.org/10.31521/2313-092X/2021-3(111)-2).
262. Tul S., Samoilyk I., Klymenko V., Shkurupii, O. Transformation of the Ukrainian Agri-Food Industry in the Context of Global Digitalization. *Engineering Proceedings*. 2023. № 40. 26 p. DOI: <https://doi.org/10.3390/engproc2023040026>.
263. Ustik T., Lagodiienko V., Bebko S., Biloshapka Y., Sorokokit O. Innovative Marketing Strategy Tools for Promoting the Green Agribusiness Brand. *International Review of Management and Marketing*. 2026. № 16 (3). P. 741–749. DOI: <https://doi.org/10.32479/irmm.23548>.
264. Willer H., Schlatter B., Trávníček J. (eds.). The World of Organic Agriculture 2026: Statistics and Emerging Trends. FiBL, IFOAM – Organics International. 2026. 350 p. URL: <https://orgprints.org/id/eprint/56638/21/1861-organic-world-2026-high-resolution.pdf>.
265. Zoria O., Yasnolob I., Galych O., Cherchatyi O., Y. Tiutiunnyk, TiutiunnykS., Dugar T., Kalian O., Mokiienko T. Theoretical and methodological principles of investment support for innovation-oriented development of agrarian production. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2022. № 3 (59). P. 695–706. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v13.3\(59\).10](https://doi.org/10.14505/jemt.v13.3(59).10).

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Зоря О. П., **Маєр Д. Р.**, Авраменко Д. І. Природоорієнтовані рішення для інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного виробництва. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 2 (02). С. 104–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-18>. (Особистий внесок автора: обґрунтовано теоретико-методичні засади і практичні підходи до впровадження природоорієнтованих рішень в інвестиційно-інноваційний розвиток аграрного виробництва, зокрема через аргументацію необхідності переходу до органічного землеробства та адаптації агротехнологій до принципів сталого розвитку й регіональної продовольчої безпеки).

2. Зоря О., Зоря С., **Маєр Д.** Роль страхування у системі забезпечення продовольчої та економічної безпеки у період воєнного стану в Україні. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 2023. Вип. 3 (03). С. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-7>. (Особистий внесок автора: здійснено аналіз впливу воєнного стану на продовольчу безпеку та аграрні ринки, а також в обґрунтовано роль страхування сільськогосподарських ризиків як інструменту зниження втрат і забезпечення економічної та продовольчої стійкості держави, з акцентом на необхідність удосконалення механізмів державного регулювання агрострахування).

3. Зоря О. П., Зоря С. П., **Маєр Д. Р.** Напрями інвестиційного-інноваційного розвитку аграрного виробництва України в умовах євроінтеграційних змін та продовольчих викликів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 8 (08). С. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.8-14>. (Особистий внесок автора: досліджено вплив євроінтеграційних процесів на інвестиційно-інноваційний розвиток аграрного сектору України та продовольчу безпеку, а також у обґрунтовано ключові напрями удосконалення інфраструктури й управління аграрною сферою з урахуванням глобальних викликів і вимог сталого розвитку).

4. **Мауер Д.** Стан та перспективи розвитку інвестування на ринку органічного продовольства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. Вип. 9 (09). 2023. С. 146–151. DOI <https://doi.org/10.32782/dees.9-23>.

5. **Мауер Д. Р.,** Мовчан О. А., Корецький Ю. Я. Інвестиційно інноваційні стратегії забезпечення стійкості та адаптації природних ресурсів у сільському господарстві України в умовах військового конфлікту та євроінтеграції. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 6 (15). С. 58–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-9>. (Особистий внесок автора: обґрунтування інвестиційно-інноваційних стратегій забезпечення стійкості та адаптації природних ресурсів у сільському господарстві України в умовах воєнного конфлікту та євроінтеграції, а також у визначення ключових напрямів кліматичної адаптації аграрного сектору з урахуванням вимог сталого розвитку та глобальних екологічних викликів).

6. **Мауер Д. Р.,** Палій М. О. Сталий розвиток і конкурентоспроможність аграрного сектору України: потенціал, ризики та перспективи. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. Вип. 5 (20). С. 299–300. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.20-44>. (Особистий внесок автора: досліджено чинники формування конкурентоспроможності аграрного сектору України в умовах воєнних і глобальних викликів, а також визначено стратегічні напрями його сталого розвитку через впровадження інновацій, цифровізацію та інтеграцію до європейських і світових агропродовольчих ринків).

7. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.,** Бурмінова М. В., Бондаренко О. Д., Ткаченко А.О. Детермінанти сталого розвитку сільських територій та їх вплив на інвестиційно-виробничу динаміку аграрної сфери. *Агросвіт*. 2026. № 3. С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.3.80>. (Особистий внесок автора: проведено систематизацію чинників інвестиційно-виробничої динаміки аграрної сфери та розробка логіко-структурної моделі їх взаємозв'язку з визначенням ключових каналів управлінського впливу).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Зоря О. П., Зоря С. П., **Маєр Д. Р.** Інвестиційно-інноваційна діяльність як перспективний напрям розитку сільських територій. *Капіталізація аграрних підприємств та їх інвестиційне забезпечення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-ї річниці від дня народження доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента НААН Підлісецького Гліба Макаровича (1937-2013). м. Київ, 8 вересня 2022 р. Національна академія аграрних наук України, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». С. 68–71. *(Особистий внесок автора: обґрунтування ролі інвестиційно-інноваційної діяльності у розвитку сільських територій).*

2. Зоря О. П., **Маєр Д. Р.**, Самар О. С. Активізація інноваційної діяльності у сільському господарстві з метою забезпечення продовольчої безпеки: виклики та чинники, що гальмують темпи її розвитку. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф.. м. Харків, 3–4 листопада 2022 р. Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. С. 210–212. *(Особистий внесок автора: визначення ключових бар'єрів інноваційного розвитку аграрного сектору та їх впливу на продовольчу безпеку).*

3. Олексій Зоря, **Діана Маєр**. Роль нейрофінансів в прийнятті інвестиційно-інноваційних рішень в аграрному секторі. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених. м. Полтава, 10 листопада 2022 року. Полтава, 2022. С. 54–56. *(Особистий внесок автора: дослідження впливу нейрофінансів на інвестиційні рішення в аграрній сфері).*

4. Зоря О. П., Яснолоб І. О., **Маєр Д. Р.** Органічне виробництво як перспективний напрям для капіталовкладень у сільське господарство з метою забезпечення продовольчої та харчової безпеки. *Наукове забезпечення міжнародних економічних відносин та соціально-економічного розвитку в*

аграрній і суміжних сферах в умовах глобалізації та військового стану в Україні: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 30 листопада 2022 року. Полтава, 2022. С. 158–161. (Особистий внесок автора: визначення значення органічного виробництва як інструменту забезпечення продовольчої безпеки).

5. Зоря Олексій, **Мауер Діана**, Самар Оксана. Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку аграрної сфери держави в сучасних умовах. *Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічні виміри: матеріали X міжнар. науково-практич. конфер., м. Черкаси, 23 березня 2023 р. Черкаси: Черкаський державний технологічний університет, 2023. С. 183–184. (Особистий внесок автора: аналіз проблем інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору в умовах сучасних викликів).*

6. **Мауер Д. Р.**, Книш С. І., Салогуб В. В. Інноваційна діяльність як драйвер економічного зростання. *Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 21 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 201–203. (Особистий внесок автора: дослідження інноваційної діяльності як драйвера економічного зростання).*

7. Зоря. О. П., Яснолоб І. О., **Мауер Д.Р.** Необхідність інвестування в розвиток агротуризму. *Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики :* матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 18 травня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 306–308. *(Особистий внесок автора: обґрунтування доцільності розвитку агротуризму через інвестиційні механізми).*

8. Зоря С. П., **Мауер Д. Р.**, Перерва Д. В. Принципи кругової економіки у питанні продовольчої безпеки. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки: матеріали міжнародної науково-практична конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти. м. Полтава, 11–*

12 травня 2023 р. Полтава, 2023. С. 284–286. (*Особистий внесок автора: аналіз принципів кругової економіки у забезпеченні продовольчої безпеки*).

9. Зоря О.П., **Майер Д.Р.**, Пархоменко Р.М. Інвестиційно-інноваційна діяльність як інструмент трансформації продовольчої системи. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ч. 2. м. Полтава, 30–31 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 85–87. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестиційно-інноваційних інструментів трансформації продовольчих систем*).

10. **Майер Д. Р.**, Павленко А.А. Інвестиційно-інноваційна діяльність в аграрному секторі економіки як фактор підвищення рівня продовольчої безпеки України у світовому рейтингу. *Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 26–27 квітня 2023 р. Полтава, 2023. С. 131–133. (*Особистий внесок автора: оцінка ролі інвестиційно-інноваційної діяльності у підвищенні продовольчої безпеки України*).

11. **Майер Д. Р.**, Книш С. І., Павленко А. А. Інвестиційно-інноваційні процеси в розвитку сільськогосподарської інфраструктури. *Слобожанські наукові читання: соціально-економічні та гуманітарно-правові виміри*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Харків, 17–18 жовтня 2023 року: Харків: НТУ «ХПІ», 2023. / за ред. проф. Краснокутської Н.С., доц. Решетняк Н.Б., доц. Волоснікової Н.М. С. 180–182. (*Особистий внесок автора: обґрунтування розвитку аграрної інфраструктури на основі інноваційних процесів*).

12. **Майер Д.**, Пархоменко Р., Перерва Д. Оптимізація інноваційної екосистеми в сільському господарстві України. *Теорія і практика сучасної економіки* : матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції. м. Черкаси, 20 жовтня 2023 р. Черкаси : ЧДТУ, 2023. С. 128–130. (*Особистий*

внесок автора: визначення шляхів оптимізації інноваційної екосистеми аграрного сектору).

13. **Мауер Д.**, Крамаренко А., Коваленко О. Інвестиційно-інноваційний розвиток аграрних підприємств: виклики в умовах війни. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін*: збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 26 жовтня 2023 р. Полтава, 2023. С. 67–68. (Особистий внесок автора: аналіз викликів інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств в умовах війни).

14. Жайворон Д., **Мауер Д.**, Мовчан О. Інвестиційне забезпечення розвитку ринку органічної агропродовольчої продукції. *Актуальні питання сучасної економічної науки* : збірник матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. м. Полтава, 5 грудня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 110–111. (Особистий внесок автора: дослідження інвестиційного забезпечення розвитку органічного ринку).

15. **Мауер Д.**, Вебер Б., Мовчан О. Інвестиційне забезпечення розвитку інфраструктури з метою зміцнення продовольчої безпеки. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. м. Полтава, 9 листопада 2023 р. Полтава, 2023. С. 204–205. (Особистий внесок автора: обґрунтування ролі інфраструктурних інвестицій у зміцненні продовольчої безпеки).

16. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.** Роль стратегічного управління інвестиційно-інноваційним розвитком аграрних підприємств в умовах війни. *Глокалізаційні аспекти інноваційного розвитку економіки*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. Одеса, 13 жовтня 2023 р. Одеса: ОНЕУ, 2023. С. 50–51. (Особистий внесок автора: визначення стратегічних підходів до інноваційно-інвестиційного розвитку аграрних підприємств).

17. Зоря О. П., **Маєр Д. Р.**, Васецький О. В. Оцінка сільськогосподарських розробок та прихильності до інноваційних технологій. *Трансформаційні процеси в економіці: від конкуренції до кооперації*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Хмельницький, 26 жовтня 2023 р. редкол.: Ю.В. Телячий (гол.) та ін. Хмельницький : ХКТЕІ, 2023. С. 30–35. (*Особистий внесок автора: оцінка рівня впровадження інноваційних технологій в аграрному секторі*).

18. **Маєр Д.** Вплив війни на показники фінансової доступності продовольчої безпеки України. *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану*: матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. м. Ужгород, 27–29 вересня 2023 року. 2023. С. 87–88.

19. Жайворон Д. С., **Маєр Д. Р.** Інвестування у розвиток агропродовольчої інфраструктури сільських територій. *Перспективи розвитку територій: теорія і практика. Поствоєнне відновлення*: збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. м. Харків, 16–17 листопада 2023 року, Харків. 2023. С. 89–91. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестицій у розвиток агропродовольчої інфраструктури сільських територій*).

20. Зоря О. П., **Маєр Д. Р.** Напрями інвестиційно-інноваційної діяльності у сільськогосподарських підприємствах. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 23 листопада 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 106–107. (*Особистий внесок автора: визначення напрямів інвестиційно-інноваційної діяльності аграрних підприємств*).

21. **Маєр Д. Р.** Роль інвестиційно-інноваційної діяльності у відновленні та розвитку інфраструктури сільського господарства в умовах конфлікту: *Інноваційно-інвестиційний розвиток бізнесу в умовах економічних збурень*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції

здобувачів вищої освіти і молодих вчених, 28–29 березня 2024 р. Національний університет «Львівська Політехніка». С. 268.

22. **Мауер Д. Р.**, Дуднік М. І., Будніков О. А. Інвестування розвитку агропереробної галузі в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Актуальні питання сучасної економічної науки: збірник матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф.*, 15 травня 2024 р. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 101–102. (*Особистий внесок автора: аналіз інвестицій у розвиток агропереробної галузі*).

23. **Мауер Д. Р.** Розвиток виробничої інфраструктури в умовах збройного конфлікту. *Наукові горизонти XXI століття мультидисциплінарні дослідження: матеріали Міжнародної наукової конференції Ужгородський Національний Університет*, 16–17 травня 2024 року. С. 324–326.

24. **Мауер Д. Р.**, Книш С. І., Пархоменко Р. М. Прозорість інфраструктури ланцюга постачання в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. *Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Полтава, 14–15 травня 2024 р. Полтава. 2024. С. 193–194. (*Особистий внесок автора: оцінка прозорості ланцюгів постачання у контексті продовольчої безпеки*).

25. Зоря О., Зоря С., **Мауер Д.Р.** Значення елеваторної інфраструктури у забезпеченні продовольчої безпеки держави. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Полтава, 28–29 березня 2024 р. Полтава, 2024. С. 657–659. (*Особистий внесок автора: обґрунтування значення елеваторної інфраструктури для аграрного сектору*).

26. **Мауер Д. Р.**, Григоришин Є. В., Малиш О. С.. Управління інноваційною екосистемою харчових продуктів в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Полтава,

16 травня, 2024 р. Полтава, 2024. С. 69–70. (*Особистий внесок автора: дослідження управління інноваційною екосистемою харчової продукції*).

27. **Мауер Д. Р.** Вплив євроінтеграції на інвестиційну привабливість підприємств аграрної сфери. *Сучасні тенденції в розвитку банківської системи та фінансових ринків України: матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*. м. Дніпро, 29 квітня 2024 р. Дніпро: ДНУ ім. О. Гончара, 2024. С. 142–144.

28. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Крамаренко А. О. Цифрова інфраструктура для забезпечення продовольчої безпеки країни. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, 9–10 травня 2024 року*. С. 188–190. (*Особистий внесок автора: визначення ролі цифрової інфраструктури у забезпеченні продовольчої безпеки*).

29. Зоря О. П., Зоря С. П., **Мауер Д. Р.** Регіональні виставки і ярмарки, як механізм просування продукції та залучення інвестицій малими екологічними підприємствами. *Туризм і рекреація в Україні у воєнний та повоєнний час: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Полтава, 28 червня 2024 р. Полтава 2024. С. 43–45. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестиційного потенціалу регіональних ярмарків та виставок*).

30. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Книш С. І. Інноваційний потенціал України в умовах сталого розвитку. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 21 листопада ПДАУ. Полтава, 2024. С.153–155. (*Особистий внесок автора: оцінка інноваційного потенціалу аграрного сектору в умовах сталого розвитку*).

31. Зоря О. П., Зоря С. П., **Мауер Д. Р.** Управління розвитком економічного потенціалу підприємств галузі тваринництва з метою забезпечення стійкого розвитку та зміцнення продовольчої безпеки. *Пріоритети розвитку тваринництва в умовах війни та повоєнного*

відновлення: матеріали міжнародної науково-практичної онлайн конференції, присвяченої 95-річчю від дня заснування Інституту тваринництва НААН, Харків, 15 листопада 2024 р. Інститут тваринництва НААН. Х., 2024. С. 20–22. (Особистий внесок автора: обґрунтування управління розвитком тваринництва для забезпечення продовольчої безпеки).

32. Зоря О., Аранчій Д., **Мауер Д.** Розвиток органічного ринку України в контексті зниження наслідків продовольчої кризи та досягнення цілей сталого розвитку. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін: збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 31 жовтня 2024 р., м. Полтава, ПДАУ, 2024. С. 96–98. (Особистий внесок автора: аналіз розвитку органічного ринку у контексті сталого розвитку).*

33. Зоря О. П., Зоря С. П., **Мауер Д. Р.** Інклюзивні підходи розвитку органічного виробництва продукції в Україні в контексті спільної аграрної політики визначеної ЄС. *Аграрний бізнес: технології вирощування, зберігання, переробки зернових і олійних культур»: матеріали I міжнародної науково-практичної конференції, 22 квітня 2025 р. Полтава : ПДАУ, 2025. С. 112–113. (Особистий внесок автора: дослідження інклюзивних підходів розвитку органічного виробництва в Україні).*

34. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Пархоменко Р.М. Інвестиційна стратегія розвитку агросектору України в умовах військових викликів та глобальних продовольчих загроз. *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (присвячена пам'яті професора Григорія Євтіювича Мазнева). м. Харків, 06–07 березня 2025 року. Харків : ДБТУ. Ч. 1. 2025. С.544–546. (Особистий внесок автора: обґрунтування інвестиційної стратегії аграрного сектору в умовах воєнних викликів).*

35. Зоря О. П., **Мауер Д. Р.**, Дуднік М. І. Механізм ефективної підприємницької діяльності в умовах геополітичної нестабільності. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва:*

матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, пріоритетний напрям – 2025 «Бізнес-культура». м. Дубляни, 28 травня 2025 р. Дубляни. 2025. С. 21–23. (*Особистий внесок автора: аналіз механізмів ефективної підприємницької діяльності в умовах нестабільності*).

36. Зоря О. П., Зоря С. П., **Мауер Д. Р.** Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств на ринку органічної продукції як чинник продовольчої безпеки та сталого розвитку держави. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ч. 1. Полтавський державний аграрний університет, 25 березня 2025 р. Полтава, 2025. С. 815–816. (*Особистий внесок автора: дослідження інвестиційного забезпечення розвитку органічного ринку аграрних підприємств*).

37. **Мауер Д.**, Мовчан О., Корецький Ю. Органічне виробництво в умовах глобальних викликів: європейський вектор та український контекст. *Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 14–15 квітня 2025 р. Полтава, 2025. С. 237–239. (*Особистий внесок автора: аналіз розвитку органічного виробництва в умовах глобальних викликів*).

38. Зоря О., **Мауер Д.**, Петрик О. Необхідність зростання капітальних інвестицій для відновлення сільського господарства України. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія. м. Кам'янець-Подільський, 11 лютого 2025 р. Кам'янець-Подільський : Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2025. С. 407–408. (*Особистий внесок автора: оцінка необхідності зростання капітальних інвестицій у відновлення аграрного сектору*).

39. **Мауер Д. Р.**, Будніков О. А., Вебер Б. С. Управління інвестиційними проєктами в аграрному секторі. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи: збірник матеріалів II-ї науково-практичної конференції за міжнародною участю / за наук. ред. О. В. Чепелюк, В. Д. Філіппової, В. М. Демченка. м. Хмельницький, 25 лютого 2025 р, Хмельницький: ХНТУ, 2025. Том 1. С. 297–300. (Особистий внесок автора: дослідження управління інвестиційними проєктами в аграрному секторі).*

40. Зоря О., **Мауер Д.**, Радлінський М. Органічний бізнес як драйвер сталого розвитку сімейних підприємств у післявоєнній Україні. *Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 23 вересня 2025 р. Полтава : ПДАУ. 2025. Том 1. С. 193–195. (Особистий внесок автора: визначення ролі органічного бізнесу як драйвера сталого розвитку сімейних підприємств).*

Додаток Б

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ**

вул. Міщенка, 2, м.Полтава, 36011, тел. (+38 0532) 60-76-06, 60-31-10
E-mail: gol_apc@adm-pl.gov.ua, Web: <https://agriculture.poda.gov.ua>, Код ЄДРПОУ 00732619

17.12.2025 № 01-69/984

На № _____ від _____

**ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження**

Мауер Діани Романівни на тему:

**«Сталий розвиток аграрних підприємств на ринку продовольства та їх
інвестиційне забезпечення»**

Розроблені здобувачем науково-методичні положення та практичні рекомендації щодо забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та удосконалення механізмів їх інвестиційного забезпечення прийняті до впровадження та будуть використані у практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної військової адміністрації.

Департаментом використані результати досліджень здобувача щодо формування інвестиційно-інноваційних підходів до розвитку аграрних підприємств з урахуванням принципів сталості, продовольчої безпеки та адаптації до зовнішніх викликів, зокрема воєнних ризиків, кліматичних змін і ринкової нестабільності. Практичну цінність мають запропоновані напрями розвитку інвестиційного забезпечення аграрного виробництва, орієнтовані на впровадження природоорієнтованих рішень, розвиток органічного виробництва, удосконалення страхування аграрних ризиків та підвищення стійкості продовольчих ланцюгів.

Імплементація запропонованих підходів сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості аграрних підприємств, зміцненню їх конкурентоспроможності на ринку продовольства, зниженню ризиків неефективного використання ресурсів, забезпеченню адаптаційної спроможності до впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища та досягненню цілей сталого розвитку аграрного сектору регіону.

Директор Департаменту
агропромислового розвитку
Полтавської обласної військової адміністрації

С.О. Фролов

Вих. № 55/06-03
Від 01.12.2025

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження аспірантки Полтавського державного аграрного університету **Мауер Діани Романівни** на тему:

«Сталий розвиток аграрних підприємств на ринку продовольства та їх інвестиційне забезпечення»

Основні положення, висновки і пропозиції, викладені в дисертаційній роботі Мауер Діани Романівни, пройшли апробацію протягом 2023-2025 рр. у товаристві з обмеженою відповідальністю «ГАРАНТ-2005». Розроблені авторкою у процесі дисертаційного дослідження положення та практичні рекомендації щодо забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та їх інвестиційного забезпечення впроваджено у діяльність підприємства.

Пропозиції здобувачки щодо формування стратегії сталого розвитку аграрного підприємства на ринку продовольства, орієнтованої на збалансування економічної, соціальної та екологічної складових, прийняті до впровадження. Їх реалізація сприятиме більш обґрунтованому вибору управлінських рішень, формуванню стратегічного набору підприємства, підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу, зміцненню його конкурентних позицій на продовольчому ринку та забезпеченню стабільності функціонування.

Запровадження розроблених заходів у сфері інвестиційного забезпечення сприятиме активізації інвестиційних процесів, підвищенню результативності діяльності ТОВ «ГАРАНТ-2005» та забезпеченню його сталого розвитку як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Директор

ТОВ «ГАРАНТ-2005»

Олег ТОВСТОШКУР

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Сковороди, 1/3, м. Полтава, 36003, тел./факс: (0532) 50-02-73,
E-mail: pdau@pdau.edu.ua <https://www.pdau.edu.ua> Код ЄДРПОУ 00493014

17.12.2025 № 01-11/112

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мауер Діани Романівни
на тему «Сталий розвиток аграрних підприємств на ринку продовольства
та їх інвестиційне забезпечення»

Основні результати та висновки дисертаційного дослідження Мауер Діани Романівни щодо розвитку аграрних підприємств на ринку продовольства та їх інвестиційного забезпечення використані професорсько-викладацьким складом Полтавського державного аграрного університету у процесі підготовки навчально-методичних комплексів та викладання дисциплін «Управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в аграрній сфері», «Фінансова стратегія та планування на аграрних підприємствах», «Інвестиційний менеджмент», «Фінансово-інвестиційний консалтинг», «Інвестування», «Управління потенціалом підприємства», «Методологія та організація наукових досліджень», у науково-дослідній роботі та в ході написання курсових, наукових і кваліфікаційних робіт.

Проректор з науково-педагогічної,
наукової роботи
Полтавського державного
аграрного університету, професор

Анатолій ШОСТЯ